

Міністерство освіти і науки України
Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Ministry of Education and Science of Ukraine
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ:
КОНЦЕПЦІЇ, ПАРАДИГМА,
РОЗВИТОК,
УДОСКОНАЛЕННЯ**

Збіник наукових праць

Заснований у 2022 році
Видається чотири рази на рік

**PUBLIC ADMINISTRATION:
CONCEPTS, PARADIGM,
DEVELOPMENT,
IMPROVEMENT**

A collection of scientific papers

Founded in 2022
Published four times a year

Випуск | 5 | Issue

Переяслав | 2023 | Pereiaslav

П 88 **Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення:** Збірник наукових праць. Вип. 5. Переяслав (Київська обл.). Домбровська Я.М. 2023. 162 с.

Засновник: Університет Григорія Сковороди в Переяславі

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації:

серія KB № 25092-15032P від 14.01.2022 р.

Рекомендовано до друку Вченою радою Університету Григорія Сковороди в Переяславі
протокол № 4 від 1 грудня 2023 р.

Наказом Міністерства освіти і науки України № 1309 від 25 жовтня 2023 р.

збірник наукових праць «**Публічне управління: концепції, парадигма, розвиток, удосконалення**»
внесений до Переліку наукових фахових видань України, **категорія «Б»**,
за спеціальності – 281 державне управління

Голова редколегії:

ПАРХОМЕНКО-
КУЦЕВІЛ
Оксана Ігорівна

доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Заступник голови редколегії

КАРПА
Марта Іванівна

доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Секретар редколегії:

БУРИК
Зоряна Михайлівна

доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Редакційна колегія:

ВОРОТІН
Валерій Євгенович

доктор наук з державного управління, професор, завідувач відділу комплексних проблем державотворення Інституту законодавства Верховної Ради України

ГБУР
Зоряна

доктор наук з державного управління, професор кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л.Шупика

Володимирівна
ДУРМАН
Микола

доктор наук з державного управління, професор кафедри державного управління і місцевого самоврядування Херсонського національного технічного університету, заслужений працівник освіти України

Олександрович
КРЮКОВ
Олексій Ігорович

доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного адміністрування в сфері цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України

ПАСІЧНИК
Василь Миколайович

доктор наук з державного управління, доцент кафедри державної політики та врядування Національного університету «Львівська політехніка»

ПОПРОЦЬКИЙ
Олександр Павлович

доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

СИМАК
Сергій Васильович

доктор наук з державного управління, професор кафедри публічного управління та економіки навчально-наукового інституту управління, економіки та природокористування Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського, Заслужений економіст України

СУРАЙ
Інна Геннадіївна

доктор наук з державного управління, професор кафедри публічної політики ННІ публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ЯРОВОЙ
Тихон Сергійович

доктор наук з державного управління, професор кафедри міжнародних відносин та політичної комунікації Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

Hakan
GÜLERCE

PhD, Professor of the Department of Sociology, Harran University, Mardin Karayolu Üzeri 18, Sanliurfa, (Turkey)

Farouq
Ahmad Al Azzam

Ph.D. (Law), Professor, Assistant Professor of Private Law Department, College of Law, Jadara University (Jordan)

Sandeep
Kumar Gupta

Ph.D. (B.H.U.), FDP (IIM, Indore), ADP (Wharton School, USA) QIP (IIT BHU), IIMT College of Engineering (India)

P 88 **Public administration: concepts, paradigm, development, improvement:** Collection of scientific papers. Iss. 5. Pereiaslav (Kyiv region). Dombrovska Y.M. 2023. 162 p.

Founder: Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Certificate of state registration of a printed media product:

KV series № 25092-15032P dated January 14, 2022

Recommended for publication by the Academic Council of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav.

Protocol № 4, December 1, 2023

By the Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine No. 1309 of October 25, 2023, the collection of scientific papers «**Public Administration: Concepts, Paradigm, Development, Improvement**» is included in the List of Scientific Professional Publications of Ukraine, **category «B»**, by specialty – 281 public administration

Head of the editorial board:

PARKHOMENKO-KUTSEVIL
Oksana Igorivna doctor of sciences in public administration, professor, head of the department of public management and administration at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Deputy head of the editorial board:

KARPA
Marta Ivanivna doctor of sciences in public administration, professor of the Department of public management and administration at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Secretary of the editorial board:

BURYK
Zoryana Mykhailivna doctor of sciences in public administration, professor of the department of public management and administration of Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

Editorial board:

VOROTIN
Valery Yevhenovich doctor of sciences in public administration, professor, head of the department of complex problems of state formation of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine

GBUR
Zoryana
Volodymyrivna doctor of sciences in public administration, professor of the Department of Health Care management and public administration of the P.L.Shupyk National Healthcare University of Ukraine

DURMAN
Mykola
Oleksandrovych doctor of sciences in public administration, professor of the Department of public administration and local self-government of the Kherson National Technical University, Honored Education Worker of Ukraine

KRYUKOV
Oleksiy Ihorovych doctor of sciences in public administration, professor of the Department of public administration in the field of civil protection of the National University of Civil Protection of Ukraine

PASICHNYK
Vasyl Mykolayovych doctor of sciences in public administration, associate professor of the Department of Public Policy and Governance of the Lviv Polytechnic National University

POPROTSKIY
Oleksandr Pavlovich doctor of sciences in public administration, professor of the Department of public management and administration at Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav

SIMAK
Serhiy Vasyliovych doctor of sciences in public administration, professor of the Department of Public Administration and Economics of the Educational and Scientific Institute of Management, Economics and Nature Management of Tavrida National V.I. Vernadsky University, Honored Economist of Ukraine

SURAY
Inna Hennadiyivna doctor of sciences in public administration, professor of the Department of Public Policy, National Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko Kyiv National University

YAROVOY
Tikhon Serhiyovych doctor of sciences in public administration, professor of the Department of International Relations and Political Communication of the Open International University of Human Development «Ukraine»

Hakan
GÜLERCE PhD, Professor of the Department of Sociology, Harran University, Mardin Karayolu Üzeri 18, Sanliurfa (Turkey)

Farouq
Ahmad Al Azzam Ph.D. (Law), Professor, Assistant Professor of Private Law Department, College of Law, Jadara University (Jordan)

Sandeep
Kumar Gupta Ph.D. (B.H.U.), FDP (IIM, Indore), ADP (Wharton School, USA) QIP (IIT BHU), IIMT College of Engineering (India)

ЗМІСТ

Бал Мюджахіт, Стельмах А.В. СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД	6
Войтенко К.Ю., Дроботенко В.А. ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	18
Космірак А.В. ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ТА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ	27
Лукаш Т.М. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ХВОРИМ З ЦЕРЕБРОВАСКУЛЯРНОЮ ПАТОЛОГІЄЮ	39
Ляшук Н.О. ОСНОВНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИКАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ	51
Магомедов А.О. ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ	60
Парубчак І.О. ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ТА ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ	77
Пархоменко-Куцевіл О.І. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТЬОГО ПРОСТОРУ	84
Примак О.С. СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ	94
Редзюк Н.П. РОЗВИТОК СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄС: УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ	105
Серьогіна Н.О. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ НОРМ У СФЕРУ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ	113
Сичов В.А. ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ	121
Соловей С.В. ВИЗНАЧЕННЯ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ	131
Хмара В.В., Кошова С. П. ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В МІСТАХ УКРАЇНИ	141
Ямковий М.В. СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ГЕМОРАГІЧНОМУ ІНСУЛЬТІ В УКРАЇНІ	150

CONTENT

BAL Mugahit, Stelmakh A.V. MODERN ASPECTS OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF PUBLIC SECURITY: EUROPEAN EXPERIENCE	6
Voitenko K.Y., Drobotenko V.A. FINANCIAL SECURITY UNDER MARTIAL LAW	18
Kosmirak A.V. EVOLUTION OF THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS AND STATE POLICY OF STIMULATING BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE	27
Lukash T.M. IMPROVING THE MECHANISMS OF STATE REGULATION OF EMERGENCY MEDICAL CARE FOR PATIENTS WITH CEREBROVASCULAR DISEASE	39
Liashuk N.O. THE MAIN REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE INDICATIVE PLANNING IMPLEMENTATION TO REALIZE INVESTMENT PROJECTS	51
Magomedov A.O. FINANCIAL SECURITY OF POST-WAR RECONSTRUCTION AND RECOVERY OF THE ECONOMY: THEORETICAL BASIS	60
Parubchak I.O. STATE POLICY OF SOCIAL AND HUMANITARIAN SECURITY IN THE TRANSFORMATION OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE CONTEXT OF EPIDEMIOLOGICAL IMPACTS	77
Parkhomenko-Kutsevil O.I. THEORETICAL ASPECTS OF UKRAINE'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE	84
Prymak O.S. MODERN PROBLEMS OF THE INTRODUCTION OF DIGITIZATION IN THE DEFENSE- INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE	94
Redziuk N.P. DEVELOPMENT OF THE LOCAL GOVERNMENT SYSTEM IN THE EU COUNTRIES: LESSONS FOR UKRAINE	105
Serohina N.O. IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL LEGAL NORMS IN THE FIELD OF EMPLOYMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY	113
Sychov V.A. IMPROVING THE INSTRUMENTS OF PUBLIC REGULATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT	121
Solovey S.V. IDENTIFICATION OF GLOBAL MODELS FOR THE INTRODUCTION OF HEALTH INSURANCE	131
Khmara V.V., Koshova S.P. THE USE OF ENERGY-SAVING TECHNOLOGIES AS A MECHANISM FOR INCREASING THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY IN UKRAINIAN CITIES	141
Iamkovy M.V. STRATEGIC PLANNING FOR THE DEVELOPMENT OF THE MEDICAL CARE SYSTEM FOR HEMORRHAGIC STROKE IN UKRAINE	150

УДК 351.862.4:[005.336.4](4)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-6-17>

Бал Мюджахіт,
*доктор філософії в галузі публічного
управління та адміністрування*

BAL Mugahit,
*PhD in Public Management and
Administration*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7552-9238>

Стельмах Андрій,
*кандидат наук з державного
управління, викладач кафедри
публічного управління та
адміністрування Університету
Григорія Сковороди в Переяславі*

Stelmakh Andriy,
*candidate of sciences in public
administration, lecture of the
department of public administration
and administration of Hryhoriy
Skovoroda University in Pereiaslav*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3721-5593>

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

MODERN ASPECTS OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF PUBLIC SECURITY: EUROPEAN EXPERIENCE

Анотація. У статті зазначено, що публічна безпека – це стан і процес, що забезпечує узгодженість цілей національної безпеки поряд із гарантіями виживання, сталого розвитку та добробуту суспільства. Тому вона заснована на загально визнаних правових нормах та цінностях, що стосуються тривалості та розвитку держави. Саме держава, в ідеальній моделі, є гарантом справедливого перерозподілу громадських товарів та послуг та забезпечує рівні можливості для громадян. У країнах Європейського Союзу дефініція «громадська (публічна) безпека» не має чіткого законодавчого формулювання і, таким чином, її трактування залежить від історичних та інституційних особливостей. Це пов'язано із тим, що у демократичних суспільствах процес забезпечення громадської (публічної) безпеки визначається передусім як реалізація своїх безпосередніх функцій фаховими інститутами (поліцією, національною гвардією, жандармерією тощо), які обирають найоптимальніші механізми та інструменти для забезпечення громадської (публічної) безпеки з метою підтримання громадського порядку у кожному конкретному випадку.

Проведений аналіз європейського досвіду формування та забезпечення публічної безпеки дає підстави зазначити, що державно-правове забезпечення публічної безпеки є основою функціонування її системи. Завдяки йому створюються відповідні умови для діяльності уповноважених суб'єктів у сфері публічної безпеки, контроль за виконанням ними (суб'єктами) обов'язків та повноважень, законодавче гарантування умов для ефективної діяльності.

Публічна безпека за кордоном розглядається як основа забезпечення безпекової життєдіяльності суспільства, тобто як внутрішня безпека держави і є основним компонентом національної безпеки.

Основними державними інституціями в країнах ЄС, які реалізують функції з забезпечення публічної безпеки є поліція та правоохоронні органи, які не лише

формують публічну безпеку на певній території, а й забезпечують постійний діалог з громадськістю з метою формування позитивних довірчих відносин між працівниками поліції та мешканцями території.

Основою якісної та ефективної діяльності поліції за кордоном є професійність, чесність, довіра з боку суспільства.

Ключові слова: публічне управління, публічна безпека, національна безпека, діяльність поліції, громадськість, проблеми забезпечення публічної безпеки, компетентнісний підхід.

Abstract. The article states that public security is a state and process that ensures the consistency of national security goals along with guarantees of survival, sustainable development and welfare of society. Therefore, it is based on generally recognized legal norms and values related to the duration and development of the state. It is the state, in an ideal model, that is the guarantor of fair redistribution of public goods and services and ensures equal opportunities for citizens. In the countries of the European Union, the definition of "public (public) security" does not have a clear legal formulation and, thus, its interpretation depends on historical and institutional features. This is due to the fact that in democratic societies the process of ensuring public (public) security is defined primarily as the implementation of their direct functions by specialized institutions (police, national guard, gendarmerie, etc.), which choose the most optimal mechanisms and tools for ensuring public (public) security in order to maintain public order in each specific case.

The conducted analysis of the European experience in the formation and provision of public security gives reason to note that the state-legal provision of public security is the basis of the functioning of its system. Thanks to it, appropriate conditions are created for the activities of authorized subjects in the field of public security, control over the performance of duties and powers by them (subjects), legislative guarantee of conditions for effective activity.

Public safety abroad is considered as the basis for ensuring the safety of society, that is, as the internal security of the state and is the main component of national security.

The main state institutions in the EU countries that implement the functions of ensuring public security are the police and law enforcement agencies, which not only form public security in a certain territory, but also ensure a constant dialogue with the public in order to form positive trust relations between police officers and residents of the territories.

The basis of high-quality and effective police activity abroad is professionalism, honesty, and trust on the part of society.

Keywords: public administration, public security, national security, police activity, public, problems of ensuring public security, competence approach.

Постановка проблеми. Публічна безпека – це стан і процес, що забезпечує узгодженість цілей національної безпеки поряд із гарантіями виживання, сталого розвитку та добробуту суспільства. Тому вона заснована на загально визнаних правових нормах та цінностях, що стосуються тривалості та розвитку держави. Саме держава, в ідеальній моделі, є гарантом справедливого перерозподілу громадських товарів та послуг та забезпечує рівні можливості для громадян.

Водночас, забезпечення публічної безпеки є пріоритетним напрямом державної політики України та розглядається в контексті національної безпеки держави. В цілях підтримки задовільного стану захищеності суспільства від

протиправних посягань в рамках публічної безпеки особливе місце займає діяльність із формування інформаційної, соціальної та психологічної безпеки нашого суспільства, а також здійснення відповідного моніторингу зазначених явищ. Адже в умовах воєнного часу внаслідок негативних впливів на інформаційну, соціальну та психологічну складову наш ворог може забезпечити негативний стан публічної безпеки, що впливатиме не лише на психологічний стан українців, хід бойових дій, а на позитивний міжнародний імідж України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми публічної безпеки, сучасних аспектів її забезпечення, механізми формування та забезпечення, визначення основних пріоритетів забезпечення публічної безпеки в умовах воєнного часу аналізують правознавці, соціологи, психологи, економісти, політологи, фахівці з державного управління. Зокрема, В. Барба, А. Басов, О. Батраченко, В. Біліченко, О. Горбачова, О. Довгань, А. Долинний, В. Доненко, І. Зозуля, О. Кобзар, О. Когут, А. Крищенко, Я. Курбанов, Р. Мельник, Д. Мулявка, Ю. Павлютін, О. Панова, Н. Піх, С. Пономарьов, О. Проневич, Е. Саманюк, В. Фатхутдінов та ін.

Мета дослідження є систематизація позитивного європейського досвіду формування та забезпечення публічної безпеки та складання пропозицій щодо імплементації такого досвіду у національну систему публічної безпеки.

Виклад матеріалу. Зміни у світовій військово-оборонній політиці та у сфері забезпечення публічної безпеки, становлення багатопольярного світу та протиборство балансу сил позначаються на суспільстві, політиці та економіці всіх країн. Така невизначена ситуація, що змінюється, вимагає від органів державної влади та громадського порядку правильного застосування закону, мобільності, адаптативності, уміння передбачати, стратегічно планувати, розуміти причинно-наслідкові зв'язку та належний розподіл, використання та розвиток ресурсів.

З іншого боку, міжнародний досвід показує, що було чимало випадків, коли масові народні демонстрації в деяких країнах переростали на радикальні та негативно впливали на національну безпеку держави. Хоча як владні структури, так і організатори демонстрацій заявляли, що не буде застосовуватися ніяка сила, але насправді мали місце безліч випадків збройних конфліктів та соціальних заворушень, які призводили до негативних наслідків. В умовах воєнного стану та ведення військових дій на території України актуалізується питання забезпечення публічної безпеки та формування дієвих засобів, механізмів запобігання та протидії публічним викликам та небезпекам, які можуть негативно впливати на стан національної безпеки України.

У країнах Європейського Союзу дефініція «громадська (публічна) безпека» («public security») не має чіткого законодавчого формулювання і, таким чином, її трактування залежить від історичних та інституційних особливостей. Це пов'язано із тим, що у демократичних суспільствах процес забезпечення громадської (публічної) безпеки визначається передусім як реалізація своїх безпосередніх функцій фаховими інститутами (поліцією, національною гвардією, жандармерією тощо), які обирають найоптимальніші механізми та інструменти для забезпечення громадської (публічної) безпеки з метою підтримання громадського порядку у кожному конкретному випадку. Європейську стратегію безпеки сформульовано в документі «Безпечна Європа у світі, який повинен стати кращим», де означені конкретні види загроз безпеці [1].

Першою загрозою визначено тероризм, який загрожує життю та здоров'ю громадян, відкритості та толерантності як фундаментальним цінностям демократичного суспільства. Для розвитку стратегії були прийняті такі важливі

документи: «Європейська антитерористична стратегія» та «План боротьби з тероризмом і кіберзлочинами Європейського Союзу» [2].

Другою загрозою представлено поширення зброї масового ураження. Для розвитку Європейської стратегії безпеки прийнята Європейська стратегія боротьби з розповсюдженням зброї масового ураження [2].

Третя загроза – слабкі держави – організована злочинність. Послаблення державних інститутів веде до посилення організованої злочинності. Пріоритетними цілями в Європейській стратегії безпеки визначено розширення зони безпеки навколо Європейського Союзу. Узагальнення досвіду запобігання злочинності відбувається Європейською мережею запобігання злочинності (European Crime Prevention Network – EUCPN), яку створено у 2001 р. [2].

Основними напрямками діяльності EUCPN є запобігання молодіжній злочинності; насильству у сім'ї, злочинам, учиненим із використанням холодної зброї; протидії злочинам у сфері незаконного обігу наркотичних засобів. Європейська мережа запобігання злочинності приділяє також велику увагу втіленню у життя концепції участі громадськості у запобіганні злочинності, сприяє обміну знаннями й досвідом в означеній царині між країнами ЄС; допомагає у реалізації національних й місцевих стратегій забезпечення громадської (публічної) безпеки. Європейська мережа запобігання злочинності складається із Ради національних представників, які надають відповідну інформацію про ефективний досвід запобігання вказаним різновидам злочинів, та Секретаріату. Сучасна Європейська практика забезпечення громадської (публічної) безпеки показує, що найбільш прогресивні підходи мають місце переважно у розвинених країнах світу. Це можна пояснити фінансовими можливостями урядів цих країн у забезпеченні громадської (публічної) безпеки та підтримці правопорядку, а також із запровадженням протягом тривалого часу стратегії громадського впливу на злочинність шляхом розробки і реалізації різноманітних профілактичних програм і проєктів.

Система правоохоронних органів зарубіжних країн – поліція – вважається основною структурою, яка забезпечує публічну безпеку і підтримання правопорядку.

Компетентнісний підхід, як основа кадрового менеджменту в поліцейських структурах, має низку переваг. По-перше, компетентнісний підхід поєднує в собі інтелектуальну, ціннісну складові оперативно-службової діяльності. По-друге, в ідеології компетентнісного підходу закладена концептуальна основа специфіки змісту цієї діяльності, спрямована «від результату, стандарту на виході». По-третє, компетентнісний підхід в управлінні має інтегративну природу, оскільки включає в себе групи однорідних або подібних умінь і знань, що відносяться до різноманітної службової діяльності в рамках підрозділу поліції [3].

Компетентнісний підхід передбачає оцінку співробітників поліції через порівняння результативності, якості та складності здійсненої праці з еталонними характеристиками в даній діяльності (на посаді). Тому певний набір таких компетенцій може досить точно описати трудову поведінку, яка потрібна для успішної роботи на даній посаді або підгрупі подібних посад [4].

За кордоном поліція кожної країни встановлює свої власні стандарти, які співвідносяться з місцевими соціальними потребами і умовами.

Мета кадрової політики поліцейських структур зарубіжних країн – рекрутування і відбір на службу гідних кандидатів, що відповідають не тільки моральним, а й спеціальним вимогам, володіють компетенціями необхідними для виконання ними поліцейських функцій, зокрема у системі публічної безпеки.

У сучасному демократичному суспільстві поліцейська служба є вельми шанованою професією і дуже складним видом соціальної діяльності. Освітній і культурний рівень поліцейських розглядається як основний фактор, що забезпечує прогресивний розвиток поліції, а поліцейська освіта – як потужний резерв підвищення ефективності поліцейської діяльності. Зрозуміло, в кожній країні існує своя унікальна система відбору, розстановки і підготовки відповідних фахівців для поліції, що склалася під впливом територіальних, історичних, політичних, соціально-економічних чинників і особливостей національних правових систем [5].

Проаналізуємо конкретні європейські практики формування та забезпечення публічної безпеки в Європейських країнах.

У сучасній Франції основні напрямки діяльності поліції визначені в Кодексі внутрішньої безпеки:

- забезпечення громадської (публічної) безпеки, належного виконання всіма суб'єктами законів, захист громадян і майна, а також громадського порядку;
- виявлення, реєстрація злочинів, збір доказів, пошук підозрюваних в скоєнні злочинів і їх спільників, арешт підозрюваних і конвоювання їх компетентним судовим органам (для судової поліції, що знаходиться під керівництвом, контролем і наглядом судової влади);
- інформування урядових органів про загрози, виявлення і прогнозування загроз, які можуть порушити громадський порядок або загрожувати інститутам фундаментальних інтересів Франції або її суверенітету [6].

У березні 1986 р. у Франції був прийнятий кодекс етичної поведінки співробітників Національної поліції, але в січні 2014 р. було вирішено включити зазначений кодекс до Кодексу внутрішньої безпеки. Мета такого законодавчого рішення полягала в тому, щоб зміцнити зв'язок між різними силами, що забезпечують внутрішню безпеку, і населенням.

Кодекс внутрішньої безпеки вимагає суворого дотримання Декларації прав людини і громадянина, Конституції, міжнародних конвенцій і законів, ставить проблеми населення в центр уваги сил жандармерії та поліції.

Кодекс внутрішньої безпеки встановлює рамки дій поліції і жандармерії, їх завдання, а також їх функціональні зобов'язання. Співробітники, які не дотримуються норм кодексу, піддаються дисциплінарним санкціям, а також судовим розглядам. Відповідно до вимог даного документа поліцейський зобов'язаний лояльно ставитися до державних установ, повинен бути чесним, неупередженим, зобов'язаний надавати допомогу всім, хто її потребує, як в службовий, так і у вільний час [1].

Національна поліція вважається основною силою безпеки у Франції. Силами Національної поліції розслідується 70% злочинів, затримується 80% осіб, які утримуються під вартою [6].

Наступним структурним підрозділом, який забезпечує публічну безпеку у Франції, є муніципальна поліція. Такі поліцейські служби перебувають у віданні мера муніципалітету і фінансуються з муніципальних бюджетів.

У Франції муніципальна поліція реалізує поліцейські повноваження, які надані мерам муніципалітетів. Муніципальна поліція складається з посадових осіб місцевих органів влади, які мають особливий статус, закріплений законом «Про муніципальної поліції» від 15 квітня 1999 р. Обсяг повноважень муніципальної поліції визначається мером, який несе відповідальність за дії

поліції. В свою чергу, мер перебуває під адміністративним контролем представника департаменту.

На сьогоднішній день муніципальна поліція Франції прагне забезпечити позитивне ставлення населення до громадського порядку, якість життя жителів міста і створити атмосферу безпеки суспільства.

Таким чином, муніципальна поліція входить в число правоохоронних сил держави, є захисником державної влади.

Муніципальна поліція координує свої дії з іншими силами поліції і жандармерії [3].

Жандармерія є найстарішим правоохоронним інститутом Франції, формування і зміцнення якого відноситься до періоду середньовіччя.

Взаємини між Національною поліцією і Національною жандармерією постійно змінювалися. Так, у 2002 р. почався процес зближення зазначених відомств, а у 2009 р. урядом Франції було прийнято рішення про перепідпорядкування Національної жандармерії, що відноситься до Міністерства оборони, Міністерству внутрішніх справ Національної поліції, яка працює в основному в містах. Міністерство внутрішніх справ наділене щодо жандармерії бюджетними і оперативними повноваженнями. Однак, незважаючи на це, жандармерія зберігає свій військовий статус, Міністерство оборони і раніше мало право на здійснення початкової підготовки, необхідної для вступу в жандармерію і поліцію. Крім того, до компетенції Міністерства оборони відноситься проведення військових операцій із застосуванням спеціалізованих жандармських підрозділів.

Жандармерія виконує дві основні функції:

- забезпечення публічної безпеки;
- забезпечення судової діяльності [6].

Функція забезпечення публічної безпеки в основному здійснюється підрозділами мобільної жандармерії. Ці воєнізовані підрозділи спеціалізуються на підтримці порядку і запобігання злочинних діянь. По всій країні в складі мобільної жандармерії налічується 109 ескадронів, 17 підрозділів, оснащених бронетехнікою, щоденна роль яких полягає в підтримці громадського порядку і його відновленні, коли це необхідно (заворушення, демонстрації тощо) [7].

Мобільна жандармерія використовується також для охорони урядових будівель, державних установ, будинків іноземних посольств, з метою боротьби з нелегальною імміграцією. Мобільна жандармерія також захищає французькі посольства за кордоном [7].

Для підтримки необхідного професійного рівня співробітники мобільної жандармерії зобов'язані проходити курс підвищення кваліфікації кожні два-три роки.

Однією з головних завдань жандармерії є загальна публічна безпека. Жандарми забезпечують безпеку людей і майна, беруть участь у проведенні оперативно-розшукових заходів, попереджають злочинність, сприяють населенню у працевлаштуванні [8].

Жандармерія є частиною системи територіального контролю, і її діяльність спрямована на забезпечення максимальної безпеки для всіх жителів.

Національна жандармерія присвячує майже 40% свого службового часу функціям судової поліції. В рамках зазначеної діяльності здійснюється розшук осіб, підозрюваних у вчиненні злочинів, збір доказів, пошук і опитування свідків. Ці функції виконуються територіальними бригадами, а також спеціалізованими підрозділами, відомчими розвідувальними та судовими слідчими бригадами, центральними відділеннями та регіональними групами реагування [7].

Діяльність судової поліції жандармерії, а також розслідування у кримінальних справах проходять у Франції та за кордоном. На підставі Кримінально-процесуального кодексу і Кодексу військової юстиції жандарми також наділені повноваженнями військової поліції. Ця діяльність здійснюється під керівництвом і наглядом прокурора, а за межами Франції – за сприяння командування французької армії. В даному випадку мова йде про поліцейську діяльність, коли кримінальний злочин виявлено і скоєно французькими військовослужбовцями, членами їхніх сімей, цивільними особами, за яких вони несуть відповідальність, або якщо цей злочин було скоєно проти зазначених осіб [7].

Всі дії жандармерії, пов'язані з різними формами злочинності, координує Бригада по боротьбі зі злочинністю. Що стосується боротьби з тероризмом, який також є одним з об'єктів поліцейських розслідувань, проведених жандармерією, він координується Бюро антитерористичної боротьби (BLAT). Для виконання цих судових поліцейських місій жандармерія використовує судові методи.

Організація жандармерії здійснюється за територіальним принципом. Система органів жандармерії включає 12 адміністративних районів, а також Корсику.

Кожен регіональний начальник жандармерії підпорядковується підрозділам жандармерії департаменту, мобільним підрозділам своєї зони командування, а також деяким спеціалізованим підрозділам. Республіканська гвардія також пов'язана з жандармерією регіону Іль-де-Франс [7].

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що публічна безпека у Франції забезпечується Національною поліцією Франції, муніципальною поліцією та Національною жандармерією. Зазначені органи мають широке коло повноважень та відповідальності щодо забезпечення публічної безпеки у Франції. У вузькому змісті забезпечення публічної безпеки здійснюється підрозділами мобільної жандармерії.

Наступним етапом дослідження є виокремлення специфіки формування публічної безпеки у Великобританії.

У Великобританії безпека громадян і країни забезпечується Міністерством внутрішніх справ. Воно називається «Home Office», створений в 1782 р. Міністерство внутрішніх справ – це міністерський департамент, до складу якого входять 30 агентств і державних органів [9].

Таким чином, Міністерство внутрішніх справ грає фундаментальну роль у забезпеченні публічної безпеки Сполученого Королівства [9].

Досвід Великобританії показує, що протягом багатьох століть виробилося багато способів зберігати громадський порядок та публічну безпеку, а також визначилося досить жорстке покарання для порушників загальноприйнятих правил.

Британські поліцейські сили є самостійними і їх загальне число складає 53, з них – 39 розташовується в Англії, 1 – в Північній Ірландії (Поліцейська служба Північної Ірландії), 1 – в Шотландії (Поліція Шотландії), 4 – в Уельсі [10].

У даний час Лондон поділяється на чотири райони, кожен з яких очолює головний констебль (поліцейський). Йому підпорядковані старші поліцейські офіцери, які поділені на групи від 500 до 1000 осіб. Далі за званням слідують інспектори, сержанти і констеблі.

Однією з найбільших служб в Лондоні є Служба столичної поліції. Її можна назвати першим поліцейським формуванням в світі взагалі. Місія Служби столичної поліції виражається наступними словами: «Працювати спільно, щоб зробити Лондон самою безпечною столицею в світі» [11].

У повноваження Служби столичної поліції входить запобігання злочинам і тероризму; присутність поліцейських на виборчих дільницях Лондона; викриття дій кримінальних угруповань, які завдають шкоди місту; забезпечення безпеки транспорту та Олімпійських ігор; інформування співробітників поліції, партнерів та населення в разі необхідності; поліпшення кваліфікації та якості навчання співробітників в області лідерства. Столична поліція отримує додаткові асигнування від казначейства, оскільки на неї покладаються додаткові функції, пов'язані з охороною королівської сім'ї, міністрів, почесних гостей тощо [12].

Важливим органом поліції у Великобританії є Агентство з боротьби з особливо небезпечною організованою злочинністю, утворене в квітні 2006 р. для зниження впливу особливо небезпечних злочинів, скоєних організованими злочинними групами, на жителів Об'єднаного Королівства. Фінансування Агентства здійснюється Міністерством внутрішніх справ, незважаючи на те, що воно є операційно незалежним від Міністерства.

Агентство з боротьби з особливо небезпечною організованою злочинністю об'єднує функції Національного відділу з боротьби зі злочинністю, Національної розвідувальної служби, Відомства доходів і митних зборів Королівського двору (в розслідуванні незаконного обігу наркотичних засобів і пов'язаних з цим грошових доходів), а також деякі функції Служби імміграції Сполученого Королівства, пов'язані з організованою злочинністю в області імміграції [13].

Його основні завдання такі:

- підвищення рівня обізнаності про особливо небезпечну організовану злочинність, про шкоду, яку вона приносить і ефективні способи боротьби з нею;
- збільшення частки повернутих коштів, отриманих незаконним шляхом, і кількості розкритих кримінальних справ;
- підвищення загрози для діяльності особливо небезпечних організованих кримінальних груп в Сполученому Королівстві через відпрацьовані слідчі прийоми і впровадження нових способів боротьби;
- співпраця з партнерами в Сполученому Королівстві і за кордоном для посилення діяльності із зниження шкоди;
- визначення рівнів високоефективної допомоги партнерам Агентства з боротьби з особливо небезпечною організованою злочинністю і, в разі необхідності, отримання взаємної підтримки [13].

Агентство з боротьби з особливо небезпечною організованою злочинністю – позавідомчий громадський інститут, керований Правлінням, більшість членів якого не беруть участі в його повсякденному управлінні. Правління стежить за виконанням Агентства своїх статутних обов'язків і доручень Міністра внутрішніх справ.

Глава Агентства з боротьби з особливо небезпечною організованою злочинністю (призначається Міністром внутрішніх справ Великобританії) відповідає за вироблення загальних підходів і стратегії діяльності Агентства, за співпрацю з міністрами і урядом, спільно з виконавчими директорами контролює ефективність оперативної роботи Агентства.

Регіональна поліція у Великобританії відповідає за забезпечення ефективної поліцейської діяльності на місцевому рівні в межах територій поліцейських зон Англії, Уельсу, Шотландії та Північної Ірландії.

У ході реформування системи місцевого самоврядування Великобританії було утворено вісім поліцейських районів (шість в Англії і два в Уельсі, включаючи столичний поліцейський округ) [12].

Поліцейська служба Сполученого Королівства складається з оперативно незалежних поліцейських одиниць, на які покладено обов'язки вирішення різноманітних задач на регіональному рівні: від поліцейської діяльності на місцях до корпоративного розвитку; від ведення кримінальної статистики до запобігання побутового насильства; від боротьби з вимаганням до захисту прав людини; від організації роботи дорожньої поліції до проведення розшукових і рятувальних заходів.

Британська транспортна поліція – національне формування для роботи на залізниці. Транспортна поліція надає свої послуги операторам залізниці, співробітникам і пасажиром, що пересуваються по території Англії, Уельсу та Шотландії. Вона також організовує поліцейську охорону лондонського метро.

Британська транспортна поліція здійснює поліцейську діяльність з метою забезпечення безпеки на залізниці і оточенні, перетворення її в зону, вільну від злочинних посягань [14].

Тепер проаналізуємо основні вимоги щодо відбору та підготовки поліцейських у Великобританії.

У Великобританії кандидат на службу в поліції повинен бути не молодше 18 років, на зріст немає обмежень, проте необхідна достатня фізична і психологічна форма для виконання поліцейських обов'язків. Ніякої формальної освіти не потрібно, але потрібно пройти деякі тести для визначення знань. Якщо кандидат пройшов всі тести і у нього немає ніяких серйозних порушень в минулому, то його можуть прийняти на службу [13].

У Великобританії ставляться такі вимоги до кандидата на посаду співробітника поліції:

- а) громадянство Великобританії або громадянство іншої країни ЄС або громадянство Співдружності, або громадянство третьої держави, але з постійним дозволом на проживання у Великобританії;
- б) відсутність судимості та/або серйозних адміністративних проступків в минулому;
- в) здатність фізично і психологічно виконувати обов'язки поліцейського [13].

Більшість поліцейських сил Сполученого королівства мають стандартні ранги (з варіаціями для поліції Великого Лондона (Greater London's Metropolitan Police Service) і поліції міста Лондон (City of London Police)).

Система звань виглядає наступним чином: констебль, сержант, інспектор, головний інспектор, суперінтендант, головний суперінтендант, асистент головного констебля, заступник головного констебля, головний констебль. У Лондоні і Лондонському Сіті звання можуть відрізнятися в частині назви.

Молодий співробітник після прийняття на службу отримує звання «Констебль» і закріплюється до наставника, але до нього серйозно не ставляться протягом 2 років, оскільки 2 роки співробітник проходить випробувальний термін на посаді патрульного. Після цього, якщо співробітник отримує позитивну характеристику, то його відправляють в освітні установи для навчання. Згідно з параграфом 30 закону «Про поліцію» від 1996 р., констебль є нижчим рангом в поліцейській ієрархії, однак всі особи, які мають цей ранг, володіють всіма повноваженнями співробітника поліції (параграф 30 Закону «Про поліції») [9].

У різних поліцейських формуваннях можуть застосовуватися додаткові вимоги і обмеження, пов'язані з умінням плавати, мати водійські права, володіти спецтехнікою тощо. Повний перелік обмежень до поліцейських наведено в циркулярі Міністра внутрішніх справ Великобританії про рекрутинг в органи поліції [15].

Проведений аналіз дає підстави зазначити, що у Великобританії існує декілька підрозділів поліції, які забезпечують публічну безпеку. Система органів поліції Великобританії включає в себе Службу столичної поліції, Агентство з боротьби з особливо небезпечною організованою злочинністю, Регіональну поліцію і Британську транспортну поліцію. Кожен з органів виконує свої певні функції і має власні повноваження, але їх спільна робота і співпраця є головними критеріями на шляху до ефективної діяльності англійської поліції і її вдосконалення [15].

Висновки. Проведений аналіз дає підстави зазначити, що державно-правове забезпечення публічної безпеки є основою функціонування її системи. Завдяки йому створюються відповідні умови для діяльності уповноважених суб'єктів у сфері публічної безпеки, контроль за виконанням ними (суб'єктами) обов'язків та повноважень, законодавче гарантування умов для ефективної діяльності.

Публічна безпека за кордоном розглядається як основа забезпечення безпекової життєдіяльності суспільства, тобто як внутрішня безпека держави і є основним компонентом національної безпеки.

Основними державними інституціями в країнах ЄС, які реалізують функції з забезпечення публічної безпеки є поліція та правоохоронні органи, які не лише формують публічну безпеку на певній території, а й забезпечують постійний діалог з громадськістю з метою формування позитивних довірчих відносин між працівниками поліції та мешканцями території.

Основою якісної та ефективної діяльності поліції за кордоном є професійність, чесність, довіра з боку суспільства.

Список використаних джерел:

1. Проневич О.С. Організаційно-правові засади діяльності поліції (міліції) Німеччини, Польщі та України: порівняльно-правовий аналіз: монографія. Харків, 2011. 509 с.
2. The European Union Counter Terrorism Strategy. URL: http://ue.eu.int/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/jha/87257.pdf (дата звернення: 12.09.2023).
3. Піх Н.С. Забезпечення громадської (публічної) безпеки у країнах Європейського Союзу. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 3. С. 143–146.
4. Фатхутдінов В.Г. Онтологічні питання формування сфери громадської безпеки як складової національної безпеки. *Малий та середній бізнес*. 2018. № 3-4. С. 47–50.
5. Крижна В. В. Міжнародний досвід забезпечення поліцією публічної безпеки і порядку. URL: https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/52.pdf (дата звернення: 12.09.2023).
6. Dien F. *Maintien de l'Ordre et defense, Preparation au concours d'admission a l'ecole de formation des officiers de gendarmerie*. Paris: Centre de documentation, 1996. P. 48.
7. Костюк В.Л., Молотай В.А., Пеллагеша О.Г., Сивухін В.С. Міжнародний досвід діяльності патрульної служби у забезпеченні охорони громадського порядку: метод. рек. Київ: Нац. Акад. внутр. справ, 2011. 28 с.
8. Передерій О.С. Правовий статус поліції країн континентальної правової сім'ї (загальнотеоретична характеристика на матеріалах Франції, Німеччини, Польщі): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Харків, 2009. 175 с.
9. What the Home Office does. URL: <https://www.gov.uk/government/organisations/home-office> (дата звернення: 12.09.2023).

10. Медведенко С.В. Зарубіжний досвід взаємодії поліції з громадськістю на прикладі Великобританії та Бельгії. *Актуальні проблеми держави і права*. 2019. № 83.С. 135–142.
11. Шадська У.С. Безпека громади: пошук спільних рішень: посібник. Київ, 2018. 154 с.
12. Забожчук О.В. Особливості взаємодії поліції з органами місцевої влади та самоврядування в країнах Європи. *Академічні візії*. 2023. Вип. 18. URL: <https://academyvision.org/index.php/av/article/view/342/300> (дата звернення: 14.09.2023).
13. Сліпченко Т. Community policing як партнерство між поліцією та громадою: європейський досвід. *Актуальні проблеми правознавства*. 2022. № 30. С. 154–158.
14. Статус поліції: міжнародні стандарти і зарубіжне законодавство: За заг. редакцією О. А. Банчука. Київ: Атіка, 2013. 588 с.
15. Бірюков П.М. Поліція Великобританії. URL: <https://eurasianlaw.ru/nashi-rubriki/politsiya-gosudarstvmira/politsiya-velikobritanii#biryukov-p-n-d-yu-n-professor-zaveduyushchijkafedroj-voronezhskogo-gu> (дата звернення: 14.08.2023).

References

1. Pronevych, O.S. (2011). *Orhanizatsiino-pravovi zasady diialnosti politsii (militsii) Nimechchyny, Polshchi ta Ukrainy: porivnialno-pravovyi analiz [Organizational and legal principles of police (militia) activity in Germany, Poland and Ukraine: comparative legal analysis]*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. The European Union Counter Terrorism Strategy. *ue.eu.int*. Retrieved from http://ue.eu.int/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/en/jha/87257.pdf [in English].
3. Pikh, N.S. (2020). Zabezpechennia hromadskoi (publichnoi) bezpeky u krainakh Yevropeiskoho Soiuzu [Ensuring public (public) security in the countries of the European Union]. *Investytsii: praktyka ta dosvid – Investments: practice and experience*, 3, 143–146 [in Ukrainian].
4. Fatkhutdinov, V.H. (2018). Ontolohichni pytannia formuvannia sfery hromadskoi bezpeky yak skladovoi natsionalnoi bezpeky [Ontological issues of the formation of the sphere of public security as a component of national security]. *Malyi ta serednii biznes – Small and medium business*, 3-4, 47–50 [in Ukrainian].
5. Kryzhna, V.V. (2019). Mizhnarodnyi dosvid zabezpechennia politsiieiu publichnoi bezpeky i poriadku [International experience of ensuring public safety and order by the police]. *univd.edu.ua*. Retrieved from https://univd.edu.ua/general/publishing/konf/18_04_2019/pdf/52.pdf [in Ukrainian].
6. Dien, F. (1996). *Maintien de l'Ordre et defense, Preparation au concours d'admission a l'ecole de formation des officiers de gendarmerie*. Paris: Centre de documentation [in French].
7. Kostiuk, V L. & Molotai, V.A. & Pelahesha, O.H. & Syvukhin, V.S. (2011). *Mizhnarodnyi dosvid diialnosti patrolnoi sluzhby u zabezpechenni okhorony hromadskoho poriadku [International experience of the patrol service in ensuring the protection of public order]*. Kyiv: Nats. Akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
8. Perederii, O.S. (2009). Pravovyi status politsii krain kontynentalnoi pravovoi simi (zahalnoteoretychna kharakterystyka na materialakh Frantsii, Nimechchyny, Polshchi) [Legal status of the police of the countries of the continental legal family (general theoretical characteristics based on the materials of France, Germany, Poland). *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].

9. What the Home Office does. *www.gov.uk*. Retrieved from <https://www.gov.uk/government/organisations/home-office> [in English].
10. Medvedenko, S.V. (2019). Zarubizhnyi dosvid vzaiemodii politsii z hromadskistiu na prykladi Velykobrytanii ta Belhii [Foreign experience of police interaction with the public on the example of Great Britain and Belgiu]. *Aktualni problemy derzhavy i prava – Actual problems of the state and law*, 83, 135–142 [in Ukrainian].
11. Shadska, U.S. (2018). *Bezpeka hromady: poshuk spilnykh rishen [Community Safety: Finding Shared Solutions]*. Kyiv [in Ukrainian].
12. ZaboZhchuk, O.V. (2023). Osoblyvosti vzaiemodii politsii z orhanamy mistsevoi vlady ta samovriaduvannia v krainakh Yevropy [Peculiarities of police interaction with local authorities and self-government in European countries]. *Akademichni vizii – Academic visions*, 18. Retrieved from <https://academyvision.org/index.php/av/article/view/342/300> [in Ukrainian].
13. Slipchenko, T. (2022). Community policing yak partnerstvo mizh politsiieiu ta hromadoiu: yevropeiskyi dosvid [Community policing as a partnership between the police and the community: European experience.]. *Aktualni problemy pravoznavstva – Actual problems of jurisprudence*, 30, 154–158 [in Ukrainian].
14. Banchuka, O.A. (2013). *Status politsii: mizhnarodni standarty i zarubizhne zakonodavstvo [Status of the police: international standards and foreign legislation]*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
15. Byriukov, P.N. Polytsyia Velykobrytanyy [British Police. Eurasian legal journal]. *eurasiaLaw.ru*. Retrieved from <https://eurasiaLaw.ru/nashi-rubriki/politsiya-gosudarstvmira/politsiya-velikobritanii#biryukov-p-n-d-yu-n-professor-zaveduyushchijkafedroj-voronezhskogo-gu> [in Ukrainian].

Подано до редакції 20.09.2023 р.
Прийнято до друку 23.10.2023 р.

УДК 336-049.5]:355.48

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-18-26>

Войтенко Катерина,
здобувачка магістратури за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування» кафедри управління охороною здоров'я та публічного адміністрування Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика

Voitenko Kateryna,
master's student majoring in «Public Administration and Management» at the Department of Health Care Management and Public Administration of the National University of Health Shupyk National University of Health of Ukraine

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0002-4223-5038>

Дроботенко Володимир,
кандидат медичних наук, завідувач кафедри соціальної медицини, громадського здоров'я та медицини праці Черкаської медичної академії

Drobotenko Volodymyr,
PhD in Medical Sciences, Head of the Department of Social Medicine, Public Health and Occupational Medicine, Cherkasy Medical Academy

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-2484-629X>

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

FINANCIAL SECURITY UNDER MARTIAL LAW

Анотація. У статті висвітлені ключові особливості фінансової безпеки в умовах воєнного стану з точки зору практики. Для розкриття мети статті та вирішення завдань були використані методи теоретичного аналізу, синтезу, опису, систематизації, порівняння, узагальнення. Визначено, що питання фінансової безпеки країни в умовах воєнного стану залежать від належного та стабільного фінансового забезпечення через функціонування національної оборони, Збройних Сил України, органів оборони та безпеки, а також внутрішньої та міжнародної допомоги. Виявлено, що війна сильно вплинула на роботу фінансової системи. Встановлено, що значна фінансова підтримка з боку країн-партнерів дає змогу фінансувати бюджетні потреби та поповнювати міжнародні резерви НБУ. Вона в основному пропонується у формі довгострокових позик з низькими відсотковими ставками та, меншою мірою, субсидій. З'ясовано, що у зв'язку з запровадженням в Україні воєнного стану здійснюється перерозподіл та фіскальний розподіл видатків, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони, а також заходів фіскального регулювання на період тривалості воєнного стану. Виявлено, що масштабне російське вторгнення призвело до зростання індексу фінансового стресу до історичного максимуму за винятком субіндексу поведінки домогосподарств, який залишався відносно низьким, оскільки довіра населення до банківської системи залишалася незмінною, а відтік депозитів не сповільнював зростання загального індексу. Встановлено, що надходження від міжнародної фінансової допомоги, зокрема завдяки макрофінансовій підтримці ЄС і субсидіям США станом на кінець листопада з початку повномасштабної війни становили 28 млрд. дол. США. Визначено, що у

листопаді підписано Staff Level Agreement (SLA) про умови Моніторингової програми із залученням Ради МВФ, що допоможе залучити фінансування від інших міжнародних донорів у 2023 р. Встановлено, що війна в Україні призвела до зростання ціни на нафту, газ, пшеницю та метали до рівня, якого не було з часів фінансової кризи 2008 р. Виявлено, що для забезпечення фінансової стабільності країни, створення умов для сталого зростання соціально інклюзивної економіки, ефективного акумулювання, розподілу і обігу фінансових ресурсів у економіці передбачено реформувати фінансову систему за такими складовими: «Державні (публічні) фінанси», «Розвиток банківської системи, ринку небанківських фінансових послуг та ринків капіталу».

Ключові слова: фінансова безпека, фінансова система, державний бюджет, фінансовий сектор, міжнародна фінансова підтримка, війна.

Abstract. The article highlights the key features of financial security under martial law from the point of view of practice. The methods of theoretical analysis, synthesis, description, systematization, comparison, and generalization were used to reveal the purpose of the article and solve the problems. It was determined that the issue of financial security of the country in the conditions of martial law depends on proper and stable financial support through the functioning of the national defense, the Armed Forces of Ukraine, defense and security agencies, as well as domestic and international aid. It was found that the war strongly affected the work of the financial system. It has been established that significant financial support from partner countries makes it possible to finance budgetary needs and replenish the NBU's international reserves, which are mainly offered in the form of long-term loans with low interest rates and, to a lesser extent, subsidies. It was found that in connection with the introduction of martial law in Ukraine, the redistribution and fiscal distribution of expenditures related to ensuring national security and defense, as well as fiscal regulation measures for the duration of martial law, is being carried out. It found that the large-scale Russian invasion led to an increase in the financial stress index to an all-time high, except for the household behavior sub-index, which remained relatively low, as public confidence in the banking system remained unchanged and deposit outflows did not slow the growth of the overall index. It was established that the receipts from international financial aid, in particular thanks to macro-financial support of the EU and US subsidies, as of the end of November since the beginning of the full-scale war, amounted to 28 billion dollars. USA. It was determined that a Staff Level Agreement (SLA) was signed in November on the terms of the Monitoring Program with the involvement of the IMF Council, which will help attract funding from other international donors in 2023. The war in Ukraine has been found to have driven up the price of oil, gas, wheat and metals to levels not seen since the 2008 financial crisis. It was revealed that in order to ensure the financial stability of the country, create conditions for the sustainable growth of a socially inclusive economy, effective accumulation, distribution and circulation of financial resources in the economy, it is planned to reform the financial system according to the following components: "State (public) finance", "Development of the banking system, market non-banking financial services and capital markets".

Keywords: financial security, financial system, state budget, financial sector, international financial support, war.

Постановка проблеми. У рамках національної безпеки фінансова безпека країни є основою економічного розвитку, забезпечення її суверенітету, цілісності та гідного рівня життя громадян.

Складові фінансової безпеки визначені Концепцією забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, схваленою Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 серпня 2012 р. № 569-р [1]. Концепція була прийнята під час світової економічної кризи та правильно визначила потребу нації у створенні правової бази для запобігання та подолання викликів і загроз фінансовій стабільності. Стан фінансової безпеки країни як складової економічної безпеки, загрози державі та завдання щодо забезпечення фінансової безпеки визначені Стратегією економічної безпеки України на період до 2025 р., яка затверджена Указом Президента України від 11.08.2021 р. № 347/2021 [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання досягнення фінансової безпеки в умовах кризових ситуацій, зокрема в умовах війни, вивчають Л. Будник, З. Варналій, А. Глушко, С. Грушецький, Д. Коробцова, О. Маслій, І. Мушеник, Ю. Присяжнюк, О. Ронська, Т. Томашевський та ін.

Проте, варто зауважити, що немає комплексного дослідження щодо розкриття основних аспектів фінансової безпеки в умовах воєнного стану з позиції практичного аспекту.

Метою статті є висвітлення ключових особливостей фінансової безпеки в умовах воєнного стану з точки зору практики.

Досягненню мети передують виконання наступних завдань:

- 1) розкрити вплив війни на державний бюджет та зміну ВВП;
- 2) розглянути зміни основного індикатора фінансової безпеки країни – індексу фінансового стресу;
- 3) висвітлити вплив російсько-української війни на світові ціни;
- 4) визначити особливості міжнародної фінансової допомоги Україні у боротьбі із наслідками війни;
- 5) виділити перспективи відновлення фінансової системи України у повоєнний період.

Виклад основного матеріалу. В умовах воєнного стану, оголошеного Указом Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» [3], питання фінансової безпеки країни залежать від належного та стабільного фінансового забезпечення через функціонування національної оборони, Збройних Сил України, органів оборони та безпеки, а також внутрішньої та міжнародної допомоги.

Війна сильно вплинула на роботу фінансової системи. За оцінками національних та міжнародних експертних організацій, втрати ВВП України у 2022 р. через військову агресію Російської Федерації (країни-агресора) можуть скласти від 30% до 50%. Внаслідок рецесії доходи державного та місцевих бюджетів скорочуються, а витрати, насамперед на оборону, зростають. На початку війни Верховна Рада України запровадила низку податкових пільг, щоб підтримати економіку в разі потреби. Водночас досягнута за останні роки макроекономічна стабільність, інституційна спроможність Міністерства фінансів України і Національного банку України (НБУ) дали змогу контролювано пережити цей надзвичайно складний період.

Значна фінансова підтримка з боку країн-партнерів дає змогу фінансувати бюджетні потреби та поповнювати міжнародні резерви НБУ. В основному вона пропонується у формі довгострокових позик з низькими відсотковими ставками та, меншою мірою, субсидій. Доступ до міжнародних ринків приватного капіталу для українського уряду та емітентів наразі закрито. Водночас закриття зовнішнього боргового ринку не є проблемою для банків. Це пояснюється тим,

що банки переважно фінансуються всередині країни і не покладаються на зовнішні кредити.

До війни державний бюджет України наповнювався в основному за рахунок внутрішніх податкових надходжень на товари та послуги. Таким чином, їх частка у загальній структурі податкових надходжень 1 107 090,9 млн. грн. у 2021 р. становила 63,13%.

Під час війни бюджетний порядок в Україні зазнав низки суттєвих змін внаслідок реорганізації доходів і видатків Державного бюджету України на 2022 р. Правове регулювання державного бюджету здійснюється рішенням уряду. У зв'язку з запровадженням в Україні воєнного стану за погодженням з Міністром фінансів України Державна казначейська служба здійснює перерозподіл та фіскальний розподіл видатків, пов'язаних із забезпеченням національної безпеки і оборони, а також заходів фіскального регулювання на період тривалості воєнного стану [4].

Масштабне російське вторгнення призвело до зростання індексу фінансового стресу до історичного максимуму. Усі компоненти зростають, виявляючи системний характер стресу у фінансовому секторі. Лише субіндекс поведінки домогосподарств залишався відносно низьким, оскільки довіра населення до банківської системи залишалася незмінною, а відтік депозитів не сповільнював зростання загального індексу. Індекс фінансового стресу почав знижуватися ще в середині березня. Зокрема, відсоткові ставки за державними облігаціями та корпоративними облігаціями були дещо скориговані після різкого зростання. Значення в субіндексу банку секторі покращилися завдяки високим рівням ліквідності. Валютні субіндекси залишаються високими, що значною мірою пояснюється суттєвою участю НБУ в продажі валюти та волатильністю курсів валют. Незважаючи на падіння, рівень стресу на фінансових ринках залишається високим за історичними стандартами. Доцільно зауважити, що індекс фінансового стресу відображає поточний стан фінансової індустрії та не відображає короткострокових або довгострокових майбутніх ризиків [5].

Найбільше через війну зросли світові ціни на продовольство та енергоносії. Ціни на нафту та природний газ у Європі відкоригувалися після закінчення холодної хвилі та приходу альтернативних постачальників, але все ще значно перевищують довоєнний рівень. Натомість країни планують збільшити джерела енергії від існуючих постачальників, а також розглядають можливість обмеження імпорту з Венесуели та Ірану, які зараз перебувають під санкціями. Відновилися дискусії щодо доцільності відмови від атомної енергетики та необхідності різкого скорочення споживання вуглеводнів [5].

Більшість іноземних компаній у фінансовому секторі не були готові до повномасштабної війни Росії з Україною. Це підтверджують результати квітневого опитування Global Association of Risk Professionals. Близько двох третин опитаних заявили, що їхні компанії лише частково або навіть погано готові до реалізації таких ризиків. Найбільша причина в тому, що вони не передбачили такого конкретного повороту подій. Незважаючи на географічну близькість, європейські інституції були в середньому менш готові до ескалації війни, ніж американські чи азійські. Оцінка рівня готовності компанії до війни не залежала від того, наскільки тісно вона була зв'язана з Україною чи Росією [5].

За останні місяці надходження від міжнародної фінансової допомоги значно зросли. З початку вторгнення офіційне фінансування перевищило 27 млрд. дол. США. Станом на кінець листопада збільшення надходжень у вигляді жовтневих

позик, зокрема траншів МВФ і ЄС, призвело до зростання резервів до 25,2 млрд. дол. на кінець жовтня. Загальні резерви продовжували зростати в листопаді завдяки макрофінансовій підтримці ЄС і субсидіям США, закінчивши листопад на рівні 28 млрд. дол. США [6].

НБУ очікує, що до кінця року міжнародна допомога перевищить 31 млрд. дол. США. У другому півріччі 2022 р. міжнародні партнери суттєво збільшили фінансову підтримку України, що стало вагомим фактором збереження макрофінансової стабільності. Передбачається, що у 2023 р. надійде фінансова підтримка від міжнародних партнерів, необхідна для покриття дефіциту бюджету та відновлення економіки. Очікується, що значна частина цього фінансування надійде у формі грантів, які не збільшать боргового тягаря післявоєнної України. НБУ також просунувся в переговорах з МВФ щодо завершення нової програми моніторингу за участю правління Фонду. Остаточне затвердження допоможе залучити фінансування від інших міжнародних донорів у 2023 р. [7].

У 2023 р. НБУ вирішила зберегти облікову ставку на рівні 25% річних і підвищити норми обов'язкового резервування банків. Це допоможе посилити валютні перекази, зберегти курсову стабільність і поступово знизити інфляцію у 2023 р. Основними факторами, що сприяють прискоренню інфляції, є наслідки воєнних дій та окупації окремих територій в Україні, які передусім впливають на підвищення собівартості продукції підприємств та призводять до браку окремих видів продукції. Регулярні відключення електроенергії створюють додатковий тиск на вартість енергоносіїв, оскільки зростає потреба населення в паливі. Усі ці фактори збільшують ціни на широкий спектр товарів і послуг, а деякі позиції значно дорожчають [7].

Місія Міжнародного валютного фонду в Україні, яка працювала в режимі онлайн з 11 по 22 листопада 2022 р., завершила роботу. За результатами роботи місії було підписано Staff Level Agreement (SLA) про умови Моніторингової програми із залученням Ради МВФ. Програма моніторингу не передбачає фінансування, але в разі схвалення вона допоможе залучити фінансування від інших міжнародних донорів у 2023 р. Ця згода є необхідною умовою для того, щоб керівництво МВФ розглянуло питання про затвердження програми спостереження та обговорило це питання з виконавчим комітетом МВФ. Виконання зобов'язань України за цією програмою сприятиме переходу до нової програми МВФ, яка передбачатиме фінансування. У результаті НБУ погодився оновити стратегію фінансового сектору, яка включає оцінку стабільності банківської системи, концепцію докапіталізації, роботу з проблемними кредитами та плани розвитку на майбутнє, забезпечити безперебійне функціонування фінансового сектору [8].

Окрім підтримки внутрішніх фінансів України від втрат від військових дій, її фінансова безпека також залежить від стану світових фінансів. Війна в Україні підштовхнула ціни на нафту, газ, пшеницю та метали до рівня, якого не було з часів фінансової кризи 2008 р.

Російське вторгнення в Україну продовжує серйозно дестабілізувати світову економіку. Це, у поєднанні з ескалацією та безглуздим знищенням життя та засобів до існування, призводить до серйозної енергетичної кризи в Європі, яка різко підвищує вартість життя та перешкоджає економічній діяльності. Ціни на бензин у Європі з 2021 р. зросли більш ніж у чотири рази, а Росія скоротила поставки менше ніж на 20% від рівня 2021 р., підвищуючи потенціал дефіциту енергії зими 2022/23 рр. [9].

Доцільно зауважити, що три основні фактори формують економічну перспективу України: позиція монетарної політики щодо високої інфляції, впливу війни в Україні та триваючого впливу карантину, пов'язаного з пандемією, і збоїв у ланцюжках поставок [9].

Розвиток малих підприємств і збереження державних підприємств промисловості та сільського господарства, з власною виробничою базою, зокрема на не окупованих і неворожих територіях, є основою запобігання руйнуванню економіки в умовах воєнного часу та реагування до конкретних загроз для фінансової системи. Враховуючи чинники фінансової системи, що впливають на забезпечення фінансової безпеки: бюджетну систему, банківську систему, податкову систему та безпеку фінансової сфери підприємств, що працюють у країнах у воєнний час, слід виділити такі заходи гарантування фінансової безпеки в умовах воєнного стану [10]:

- 1) систематичне бюджетне фінансування ключових галузей національної оборони за рахунок простих, але стабільних правових механізмів оподаткування державних і приватних підприємств;
- 2) проведення стабільної грошово-кредитної політики;
- 3) забезпечення правової основи для систематичного стягнення податку на доходи населення;
- 4) забезпечення прозорості фінансової звітності банків і небанківських організацій тощо.

Для швидкого відновлення економічного зростання, забезпечення його у середньостроковій перспективі та реалізації європейського курсу України необхідні збалансована фіскальна та бюджетна політика, підвищення ефективності витрачання коштів та управління податковими та митними справами. Також важливо досягти партнерства між підприємствами та країнами й покращити інвестиційне середовище з урахуванням соціальних та екологічних аспектів. Економічне відновлення вимагає фінансування, яке може бути забезпечено через позики від комерційних банків або залучення капіталу через розвинуті українські ринки капіталу.

В рамках Національного плану економічного відновлення у напрямку забезпечення фінансової стабільності країни, створення умов для сталого зростання соціально інклюзивної економіки, ефективного акумулювання, розподілу і обігу фінансових ресурсів у економіці передбачено реформувати фінансову систему за такими складовими [11]:

1. «Державні (публічні) фінанси» за такими напрямками:
 - Фіскальна та боргова політика: сприяння зміцненню фіскальної спроможності місцевих органів влади для відновлення фіскальної та боргової стабільності, забезпечення фіскальної прозорості та передбачуваності фіскальної системи, підвищення ефективності бюджетних витрат і забезпечення повних і своєчасних гарантій.
 - Податкова політика: створення податкової системи з урахуванням вимог інтеграції України у світову економіку з надійними податками.
 - Митна політика: збалансування інтеграції українських компаній у міжнародні ланцюги постачання з функціями безпеки митниці та ділового партнерства шляхом встановлення передбачуваного та прогнозованого митного режиму на основі практики ЄС, що заохочує покращення якості управління співробітництвом у сфері розвитку в Україні.

2. «Розвиток банківської системи, ринку небанківських фінансових послуг та ринків капіталу» за такими напрямками:
 - Банківська система та ринок небанківських фінансових послуг: забезпечення стабільності фінансової системи та забезпечення бізнесу доступним банківським кредитом.
 - Ринки капіталу: активізація та підвищення ефективності ринків капіталу та організованих товарних ринків, інтеграція сфери українських ринків капіталу в європейський фінансовий простір з метою залучення іноземних інвестицій в акціонерний та позиковий капітал компаній реального сектору.

Загалом війна докорінно змінила країни та фінансові системи, змінила основи фіскального планування та поточні показники фінансової безпеки та вийшла далеко за межі суто фіскальної політики, буквально вплинувши на всі сфери національної та глобальної безпеки.

Щоб подолати руйнівні наслідки російсько-української війни для національної та глобальної економіки, світ потребує, серед іншого, цілеспрямованих зусиль для припинення військових дій, отримання коштів для економічного відновлення України та встановлення критичного балансу, враховуючи при цьому фактори національної безпеки та забезпечуючи політичну стабільність.

Висновки. Виявлено, що російсько-українська війна має величезний і руйнівний вплив на економіку України та світу, зокрема вплив на фінанси, енергетичну та продовольчу безпеку, інвестиції, торгівлю та фінансові ринки, рівень зростання ВВП, баланс зовнішнього боргу. Дослідження показали, що роль фінансів у зміцненні національної безпеки України є дуже різноманітною та ще не до кінця вивченою проблемою. В умовах сучасної багатовекторності впливів і викликів процес формування механізмів фінансової безпеки має бути спільним зусиллям країн та державних інституцій, зокрема, України та органів державної влади.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері: Розпорядження Кабінету Міністрів України; Концепція від 15.08.2012 № 569-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569#Text> (дата звернення: 20.08.2023).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України; Стратегія від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2> (дата звернення: 20.09.2023).
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/642022-41397> (дата звернення: 22.08.2023).
4. Деякі питання казначейського обслуговування Розпорядження Кабінету міністрів України від 25.02.2022 р. № 182-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/pras/deyaki-pitannya-kanzachejskogo-182-250222> (дата звернення: 20.09.2023).
5. Звіт про фінансову стабільність. Червень 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2022-roku> (дата звернення: 20.09.2023).

6. Щомісячний макроекономічний та монетарний огляд: грудень 2022 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-2022-roku> (дата звернення: 20.09.2023).
7. Національний банк України зберіг облікову ставку на рівні 25%. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-na-rivni-25-15568> (дата звернення: 20.09.2023).
8. Досягнуто угоду на рівні персоналу щодо укладання Україною з МВФ Моніторингової програми із залученням Ради Фонду. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dosyagnuto-ugodu-schodo-ukladannya-ukrayinoyu> (дата звернення: 12.09.2023).
9. International Monetary Fund. 2022. World Economic Outlook: Countering the Cost-of-Living Crisis. Washington, DC. October. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-october-2022> (дата звернення: 12.09.2023).
10. Коробцова Д.В. Правове забезпечення фінансової безпеки держави в умовах воєнного стану. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261779/258188> (дата звернення: 12.02.2023).
11. Проект Плану відновлення України. Матеріали робочої групи «Функціонування фінансової системи, її реформування та розвиток». URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-radai-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> (дата звернення: 12.09.2023).

References

1. Pro skhvalennia Kontseptsii zabezpechennia natsionalnoi bezpeky u finansovii sferi: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the approval of the Concept of ensuring national security in the financial sphere: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/569#Text> [in Ukrainian].
2. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 11 serpnia 2021 roku «Pro Stratehiiu ekonomichnoi bezpeky Ukrainy na period do 2025 roku»: Ukaz Prezydenta Ukrainy [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 11, 2021 "On the Economic Security Strategy of Ukraine for the period until 2025": Decree of the President of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#n2> [in Ukrainian].
3. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini: Ukaz Prezydenta Ukrainy [On the introduction of martial law in Ukraine: Decree of the President of Ukraine *www.president.gov.ua*. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/642022-41397> [in Ukrainian].
4. Deiaki pytannia kaznacheiskoho obsluhovuvannia Rozporiadzhennia Kabinetu ministriv Ukrainy [Some issues of treasury service Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-kaznachejskogo-182-250222> [in Ukrainian].
5. Zvit pro finansovu stabilnist. Cherven 2022 roku [Report on financial stability. June 2022]. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/zvit-pro-finansovu-stabilnist-cherven-2022-roku> [in Ukrainian].
6. Shchomisiachnyi makroekonomichnyi ta monetarnyi ohliad: hruden 2022 roku [Monthly Macroeconomic and Monetary Review: December 2022]. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/makroekonomichniy-2022-roku> [in Ukrainian].

7. Natsionalnyi bank Ukrainy zberih oblikovu stavku na rivni 25% [The National Bank of Ukraine kept the discount rate at 25%]. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-ukrayini-na-rivni-25-15568> [in Ukrainian].
8. Dosiahnuto uhodu na rivni personalu shchodo ukladannia Ukrainoiu z MVF Monitorynhovoi prohramy iz zaluchenniam Rady Fondu [An agreement was reached at the staff level regarding the conclusion by Ukraine of the Monitoring Program with the IMF with the involvement of the Fund Council]. *bank.gov.ua*. Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/dosyagnuto-ugodu-schodo-ukladannya-ukrayinoyu> [in Ukrainian].
9. International Monetary Fund. 2022. World Economic Outlook: Countering the Cost-of-Living Crisis. Washington, DC. October. *www.imf.org*. Retrieved from <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/10/11/world-october-2022> [in English].
10. Korobtsova, D. V. (2022), Pravove zabezpechennia finansovoi bezpeky derzhavy v umovakh voiennoho stanu [Legal provision of financial security of the state under martial law]. *journal-app.uzhnu.edu.ua*. Retrieved from <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/261779/258188> [in Ukrainian].
11. Proekt Planu vidnovlennia Ukrainy Materialy robochoi hrupy «Funktsionuvannia finansovoi systemy, yii reformuvannia ta rozvytok» [Project of the Recovery Plan of Ukraine Materials of the working group "Functioning of the financial system, its reform and development"]. *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-radai-vid-naslidkiv-vijni/robochi-grupi> [in Ukrainian].

*Подано до редакції 25.09.2023 р.
Прийнято до друку 27.10.2023 р.*

УДК 338.2(477)**DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-27-38>**

Космірак Андрій,
аспірант кафедри управління та бізнес-адміністрування Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

Kosmirak Andrii,
Postgraduate Student of The Department of Management And Business Administration of Vasyl Stefanyk Prykarpattia National University

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-9054-9810>

ЕВОЛЮЦІЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ТА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

EVOLUTION OF THE CONCEPTUAL FOUNDATIONS AND STATE POLICY OF STIMULATING BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE

Анотація. У статті державну політику стимулювання бізнесу визначено як систему послідовних цілеспрямованих дій та заходів органів державної влади щодо розробки, практичного впровадження методів, форм та засобів адміністративного, правового, економічного, інституційного та іншого характеру до залучення людей до ведення підприємницької діяльності.

Систематизація та узагальнення еволюційних етапів концептуальних засад та державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні свідчить про вагомі зрушення в наступних напрямках політики: дерегуляція завдяки цифровізації та електронному врядуванню; збільшення значимості системного підходу та співпраці у державній підтримці бізнесу, що має прояв у активному впровадженню програми підтримки бізнесу з міжнародними партнерами; стратегічна орієнтованість щодо стимулювання бізнесу; інституційні та інфраструктурні зрушення завдяки електронному врядуванню, популяризації підприємницької культури; розвиток національного законодавства про державну допомогу бізнесу, особливо в умовах євроінтеграції України.

У статті подано авторське визначення поняття державна політика стимулювання бізнесу. Емпіричний аналіз дієвості державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні на основі кількісної оцінки форм державної підтримки за 1997-2022 рр. дає змогу зробити важливі висновки. В Україні найбільш використовувані такі форми стимулювання господарської діяльності: субсидії, поточні трансферти, гарантії, дотації, фіскальні заходи, надання податкових пільг, зменшення ставки податку, скасування податку (особливо для приватного сектору). За обсягом фінансування переважають такі форми державної підтримки: зменшення ставки податку, гарантії, збільшення державної частки у статутному капіталі суб'єктів господарювання, поточні трансферти. Підтримка та стимулювання приватного сектору залишається достатньо низькою, порівняно з фінансуванням державних та комунальних підприємств. Таким чином, теоретичні концепції та постулати державної політики стимулювання бізнесу в Україні характеризуються обмеженістю в їх практичній реалізації, зокрема, що стосується обсягів фінансування бізнесу за формами підтримки.

Ключові слова: державне стимулювання, концепції розвитку підприємництва, державна підтримка бізнесу, дерегуляція, цифровізація.

Abstract. The state business promotion policy is defined as a system of consistent targeted actions and measures of state authorities regarding the development, practical implementation of methods, forms and means of an administrative, legal, economic, institutional and other nature to attract people to conduct business activities.

The systematization and generalization of the evolutionary stages of the conceptual foundations and state policy of stimulating business development in Ukraine shows significant shifts in the following policy directions: deregulation due to digitalization and electronic governance; increasing the significance of the system approach and cooperation in state business support, which is manifested in the active implementation of the business support program with international partners; strategic orientation regarding business stimulation; institutional and infrastructural changes due to electronic governance, popularization of entrepreneurial culture; development of national legislation on state aid to businesses, especially in the context of Ukraine's European integration.

The article presents the author's definition of the concept of state policy of business stimulation. The empirical analysis of the effectiveness of the state policy of stimulating business development in Ukraine based on the quantitative assessment of forms of state support for the years 1997-2022 makes it possible to draw the following important conclusions. In Ukraine, the most used forms of stimulating economic activity are: subsidies, current transfers, guarantees, subsidies, fiscal measures, providing tax benefits, reducing the tax rate, canceling the tax (especially for the private sector). The following forms of state support prevail in terms of the amount of financing: reduction of the tax rate, guarantees, increase of the state share in the authorized capital of economic entities, current transfers. Support and stimulation of the private sector remains quite low compared to the financing of state and communal enterprises. Thus, the theoretical concepts and postulates of the state policy of business stimulation in Ukraine are characterized by limitations in their practical implementation, in particular, as regards the volume of business financing in the form of support.

Keywords: state stimulation, concepts of entrepreneurship development, state business support, deregulation, digitalization.

Постановка проблеми. З початку незалежності України державна політика стимулювання бізнесу зазнала суттєвих змін: від розвитку законодавчої бази регулювання, формування базових ринкових умов діяльності до активної дерегуляції, лібералізації, популяризації підприємницької культури, цифровізації, експортної орієнтованості. Еволюція концептуальних засад політики уряду позначається на загальних результатах діяльності бізнесу, бізнес-середовищі та кліматі, можливостях підприємств здійснювати інновації та інвестиції, забезпечувати робочі місця, створювати додану вартість. Разом з цим, політичні концепції стимулювання підприємств на практиці не достатньо ефективні, або ж не можуть бути реалізовані через умови та фактори зовнішнього середовища, виявляючись не життєздатними. Відповідно доцільно детально проаналізувати еволюцію концептуальних засад та державної політики стимулювання розвитку бізнесу для виявлення потенціалу їх подальшої реалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У науковій літературі достатньо повно висвітлюються теоретико-практичні аспекти розвитку та зміни концепцій та державної політики у стимулюванні приватного сектору. Відмітимо, що в цілому в Україні науковці активно досліджують проблематику стимулювання малого та середнього бізнесу, зважаючи на визнаність його ключової ролі у економічному зростанні, створенні робочих місць, особливо у сільській місцевості. Найбільш активно концепції, стратегії та державна політика підтримки МСБ досліджена у роботах: Брік І.Є. [1], Дергачової В.В., Колешні Я.О. [2], Кондратюк М.В., Обруча Г.В., Фролової Н.Л. [3; 19–20], Красноносової О.М., Харченко Р.В. [4], Михайлів Г.В. та Ємець О.І. [6], Новицької О.В. [8]. При цьому, науковці мало приділили уваги проблематиці впровадження розроблених урядом концепцій та стратегій державної політики регулювання та стимулювання підприємництва, зокрема в умовах цифровізації, електронного врядування та розвитку електронних послуг в цілях спрощення діяльності бізнесу та його взаємодії з державою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні дієвості концептуальних засад та державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні.

Для досягнення окресленої мети визначено такі завдання:

1. Систематизувати та узагальнити еволюційні етапи концептуальних засад та державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні шляхом аналізу наукових публікацій та стратегічних документів, що містять основні ідеї, стратегії та напрямки розвитку бізнесу, зокрема в умовах цифровізації та розвитку електронного врядування.
2. Провести емпіричний аналіз дієвості державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні на основі кількісної оцінки форм державної підтримки за 1997-2022 рр. (згідно наявних даних).

Виклад основного матеріалу дослідження.

Державну політику стимулювання бізнесу визначимо як систему послідовних цілеспрямованих дій та заходів органів державної влади щодо розробки, практичного впровадження методів, форм та засобів адміністративного, правового, економічного, інституційного та іншого характеру до залучення людей до ведення підприємницької діяльності.

На рисунку 1 виділено класичні та інноваційні форми державної підтримки стимулювання розвитку бізнесу в Україні. Традиційно в стратегічних документах відповідно вище вказаним напрямкам державної політики в цілях розвитку підприємництва визначалися наступні форми державної підтримки: фінансові; податкові (податкове стимулювання); кредитні; інвестиційні; інфраструктурні. В умовах цифровізації та реалізації концепції «Цифрова держава» в Україні виникають нові форми стимулювання підприємницької діяльності. Насамперед варто відзначити вагомий роль розвитку цифрової інфраструктури та сервісів з надання онлайн-послуг бізнесу. Вважаємо, що у перспективі саме завдяки цифровізації буде подолано низку проблем, пов'язаних з фінансуванням, кредитуванням, оподаткуванням, адмініструванням бізнесу та прозорістю схем надання державної підтримки підприємцям.

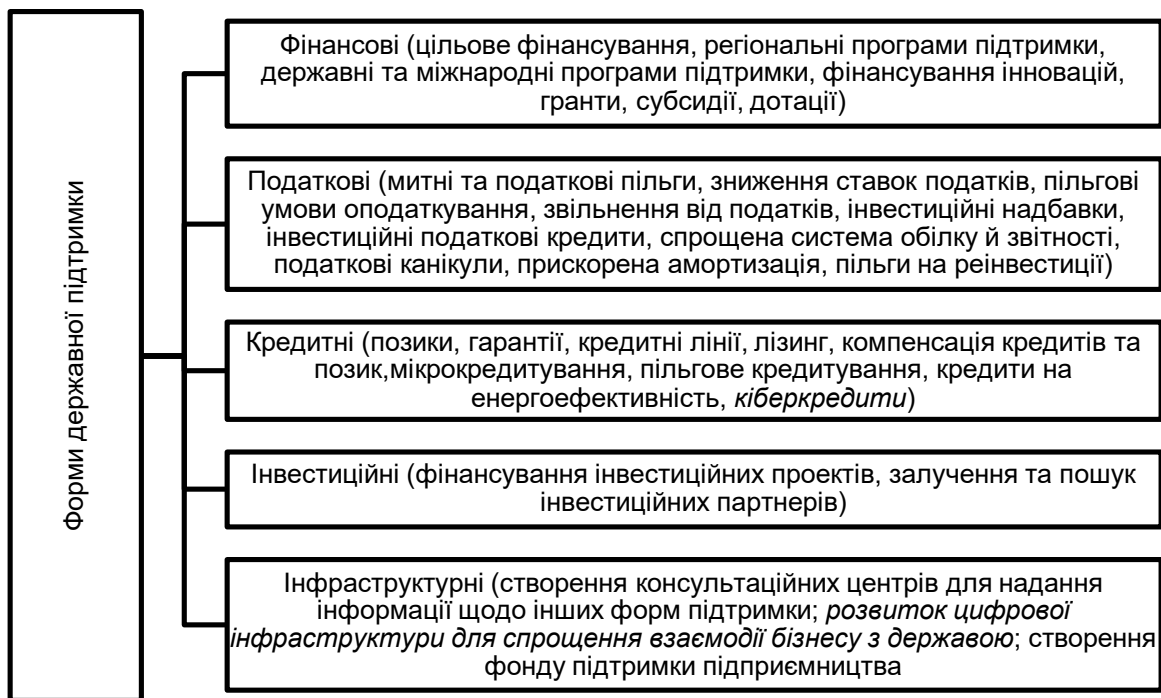

Рисунок 1. Форми державної підтримки стимулювання розвитку бізнесу в Україні
Джерело: узагальнено автором за [2; 4; 9; 13; 20].

Акцентуємо увагу на інфраструктурних формах державної підтримки бізнесу в цілях його стимулювання, зокрема цифровій інфраструктурі та її активному розвитку завдяки концепції «Цифрова держава», що передбачає впровадження онлайн-сервісів державних послуг, в тому числі для бізнесу. Цифровізація суттєво спрощує взаємодію підприємців з органами державної влади. Серед прикладів проектів – «Цифрова трансформація державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань (е-Бізнес)», що має на меті впровадження автоматичних електронних послуг з реєстрації бізнесу, подання інформації та відомостей про кінцевих бенефіціарів, модернізацію діючого Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, реалізацію електронної взаємодії з інформаційними системами органів державної влади [11].

На офіційному сайті «Відновлення України» на національну програму «Цифрова держава» планується виділити 0,1 млрд. дол., на національну програму «Поліпшення бізнес-середовища» – 5 млрд. дол. Реалізація програми «Цифрова держава» базується на проектному підході, і вже створено низку проектів, покликаних сприяти діджиталізації взаємодії між компаніями та державними установами («Електронний підприємець», «Електронний суд», «Інтегрована автоматизована система державного нагляду (контролю)» (ІАС ДНК), «Ліцензійний портал» та ін.). Єдиний ліцензійний реєстр – зручний уніфікований доступ до даних Єдиного ліцензійного реєстру господарської діяльності, перенесення державних інформаційних ресурсів у хмару, організація резервного зберігання інформації, посилення кібербезпеки МСП, підвищення стійкості, проекти з підтримки цифровізації бізнес-сектору (Кіберкредитування), розвиток мережі ЦНАПів (модернізація ЦНАПів), розвиток системи публічних електронних реєстрів та ін.) [10].

У Таблиці 1 представлено етапи еволюції концептуальних засад та державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні. За період з 1991 р. до сьогодні можна відмітити низку позитивних змін в основних положеннях та системі поглядів щодо підтримки підприємництва за такими напрямками політики: дерегуляція; системність та більша стратегічна орієнтованість щодо стимулювання бізнесу; цифровізація; інституційні та інфраструктурні зрушення завдяки електронному врядуванню, популяризації підприємницької культури.

Варто відмітити позитивні тенденції до комплексної дерегуляції бізнесу, посилення конкурентоспроможності МСП, розвиток національного законодавства про державну допомогу бізнесу, особливо в умовах євроінтеграції України [12; 16-18].

Таблиця 1

Еволюція концептуальних засад та державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні

Етап розвитку державної політики стимулювання бізнесу	Основні концептуальні засади державної політики
З 1991 р. до 1995 р.	Розвиток законодавчої бази регулювання бізнесу, початок процесів приватизації, формування конкурентних засад ведення бізнесу
З 1996 р. до 1999 р.	Впровадження нових підходів та концепцій: ініціативи з дерегуляції бізнесу, покращення системи захисту інтересів та прав суб'єктів господарювання
З 2000 р. до 2005 р.	Розвиток та становлення нового нормативно-правового забезпечення для регулювання та стимулювання розвитку бізнесу, впровадження ініціатив державної підтримки бізнесу в ключових сферах економіки
З 2006 р. до 2011 р.	Якісні зміни державного регулювання: впорядкування системи оподаткування суб'єктів господарювання, зміна державного нагляду та контролю, системи дозволів, зниження рівня регуляторного впливу на бізнес, гармонізація правових норм відповідно європейським стандартам
З 2012 р. до 2016 р.	Впровадження системного підходу до реалізації державної політики та визначення розвитку МСП як пріоритету держави, зокрема спрощення процедур ліцензування та реєстрації МСП, інших заходів регулювання (активна дерегуляція); покращення процедур публічних закупівель (через систему ProZorro), реалізація програмних ініціатив та розширення доступу до кредитування, розвиток інституційної та інфраструктурної підтримки бізнесу, популяризація концепції соціальної відповідальності, покращення співпраці між державним, приватним та громадським секторами.
З 2017 р. до 2021 р.	Впровадження стратегічного підходу до державного стимулювання бізнесу та його підтримки з врахуванням світових тенденцій державного регулювання, поступовий розвиток бізнесу; створення сприятливого бізнес-клімату, розширення фінансування та рівня його доступності, покращення адміністрування податків та зборів, акцент на підприємницькій культурі, навичках, компетентностях, стимулювання експортної діяльності бізнесу, інноваційності та конкурентоспроможності
З 2022 р. до сьогодні	Оптимізація оподаткування, електронне врядування в цілях покращення взаємодії держави та бізнесу, спрощення процедур звітності та регулювання діяльності, покращення бізнес середовища для стимулювання створення нових підприємств, розвиток підприємницької культури та фінансової, економічної грамотності населення, орієнтація на кредитування бізнесу та експортна орієнтованість, венчурне фінансування українських стартапів, розвиток екосистеми для розробки інновацій

Джерело: систематизовано та доповнено автором за [3; 5; 7; 14].

Акцентуємо увагу на сучасному етапі державної політики розвитку підприємництва. За даними Міністерства економіки України політика спрямована на створення дієвих умов розвитку конкурентоспроможного МСП через забезпечення передбачуваності регуляторних дій та заходів, розширення доступу до ринків, капіталу, знань з врахуванням обмежених обсягів фінансової підтримки в умовах воєнного стану [16]. В Україні відбувається реформування державної політики підтримки бізнесу, що включає: заходи спрямовані на забезпечення доступу до фінансів, до ринків, покращення інфраструктури для розвитку МСБ; подальше зменшення регуляторного тиску на суб'єктів МСП через цифровізацію ліцензійних та дозвільних процедур, інтеграцію інструментів регулювання доступу до фінансів, ринків, капіталу; розвиток умов для саморегулювання професійної та господарської діяльності; гармонізація системи захисту споживачів з підходами, принципами та практикою ЄС для підвищення рівня захисту їх прав; перебудова та вдосконалення державного контролю (нагляду) «з карально – репресивної на превентивну», впровадження ризик-орієнтованого підходу в процесах планування перевірок підприємців на основі оцінки ризиків ведення їх діяльності [16].

Міністерство економіки України разом з міжнародними партнерами розширює можливості підприємців, а саме через реалізацію таких проектів міжнародної допомоги [17]:

1. Через Програму USAID «Конкурентоспроможна економіка України» (KEU) здійснюється надання підтримки МСП для підвищення їх конкурентоспроможності на внутрішньому та міжнародних ринках, розбудову прозорого клімату ведення бізнесу, забезпечення перевагами зовнішньої торгівлі та експорту.
2. Агентство ООН з питань міграції, Представництво в Україні, та Міжнародна організація з міграції (МОМ) в рамках проекту «Розвиток малих та середніх підприємств: Економічна інтеграція внутрішньо переміщених осіб та відновлення бізнесу», за фінансової підтримки Федерального міністерства економічного співробітництва та розвитку Німеччини (BMZ) через Банк розвитку KfW, впровадили програму грантів для українського малого та мікробізнесу.
3. Проект «Застосування та імплементація Угоди про асоціацію між ЄС та Україною у сфері торгівлі/ EU4Business: конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП» (за фінансового сприяння ЄС та Уряду Німеччини), основна ціль якого полягає в покращенні регуляторних та інституційних умов на національному та місцевому рівнях для МСП, що прагнуть вийти на ринки ЄС.
4. Програма «Fit for Partnership with Germany» для підвищення професійних компетенцій підприємців та менеджерів у веденні бізнесу, набутті нових навиків для ведення зовнішньоекономічної діяльності, встановлення ділових контактів з іноземними партнерами, німецькими в тому числі, сприяння просуванню продукції та послуг України на міжнародних ринках.

У таблиці 1 наведено зведені дані щодо кількості та обсягів державних форм підтримки державним та приватним суб'єктам господарювання в Україні за 1997-2022 рр. За кількістю в Україні найбільш використовувані такі форми стимулювання господарської діяльності: субсидії (68), поточні трансферти (49), гарантії (25), дотації (20), фіскальні заходи, надання податкових пільг, зменшення ставки податку, скасування податку (42), збільшення державної частки у статутному капіталі суб'єктів господарювання (11). За обсягом фінансування

переважають такі форми державної підтримки: Зменшення ставки податку (80 755 млн. грн. або 64%), гарантії (26 585 млн. грн. або 21%), збільшення державної частки у статутному капіталі суб'єктів господарювання (5 372 млн. грн. або 4%), поточні трансферти (4 800 млн. грн. або 4%). Варто зауважити, що підтримка та стимулювання приватного сектору залишаються достатньо низькими, порівняно з фінансуванням державних та комунальних підприємств. На приватні підприємства припадає 9 586 млн. грн. або 6,34% від обсягів фінансування за різними формами підтримки. Натомість на державні підприємства припадає 141605 млн. грн. або 93,66% від обсягів фінансування за різними формами підтримки.

Таблиця 2

Кількість та обсяги наданих форм підтримки державним та приватним суб'єктам господарювання в Україні за 1997–2022 рр.

Форма державної підтримки	Кількість наданих форм підтримки державним та приватним суб'єктам господарювання, одиниць	Сума наданих форм підтримки державним та приватним суб'єктам господарювання, млн. грн.	Питома вага, %	
			За кількістю, %	За обсягом, %
Гарантії	25	26585,58	7%	21%
Дотації	20	1268,85	6%	1%
Субсидії	68	544,71	19%	0%
Інша форма	124	4834,48	35%	4%
Фіскальні заходи, надання податкових пільг, зменшення ставки податку, скасування податку	42	128,51	12%	0%
Збільшення державної частки у статутному капіталі суб'єктів господарювання	11	5372,91	3%	4%
Поточні трансферти	49	4800,18	14%	4%
Зменшення ставки податку	3	80755,10	1%	64%
Компенсація збитків суб'єктам господарювання	11	2509,79	3%	2%
Всього	353	126800,12	100%	100%
Підтримка державного сектору	311	141605,31	88,10	93,66
Підтримка приватного сектору	42	9586,95	11,90	6,34

Джерело: розраховано автором за даними [15].

Розглянемо детальніше кількість та обсяги державної форм підтримки, наданої приватним суб'єктам господарювання в Україні за 1997–2022 рр. (Таблиця 3).

Найбільшу частку за кількістю та обсягом фінансування займають такі форми державної підтримки бізнесу: фіскальні заходи, надання податкових пільг,

зменшення ставки податку, скасування податку (17 на суму 4597 млн. грн., що становить 40,48% та 47,95% відповідно). Гарантії перебувають на другому місці за обсягом фінансування – 4980 млн. грн. або 51,95%. На другому місці за кількістю – інші форми підтримки – 11 одиниць обсягом 2,41 млн. грн., на третьому – компенсація збитків суб'єктам господарювання – 6 одиниць обсягом 4,76 млн. грн.

Таблиця 3

Кількість та обсяги державної форм підтримки, наданої приватним суб'єктам господарювання в Україні за 1997–2022 рр.

Форма державної підтримки	Кількість наданих форм підтримки державним та приватним суб'єктам господарювання, одиниць	Сума наданих форм підтримки державним та приватним суб'єктам господарювання, млн. грн.	Питома вага, %	
			За кількістю, %	За обсягом, %
Фіскальні заходи, надання податкових пільг, зменшення ставки податку, скасування податку	17	4597,35	40,48%	47,95%
Інша форма	11	2,41	26,19%	0,03%
Компенсація збитків суб'єктам господарювання	6	4,76	14,29%	0,05%
Податкові пільги	4	0,00	9,52%	0,00%
Зменшення ставки податку	2	0,00	4,76%	0,00%
Субсидія. Поточні трансферти.	1	2,43	2,38%	0,03%
Гарантії	1	4980,00	2,38%	51,95%
Всього	42	9586,95	100,00%	100,00%

Джерело: розраховано автором за даними [15].

Проведені дослідження свідчать, що уряд застосовує комплекс універсальних традиційних методів державного регулювання та стимулювання розвитку бізнесу в умовах війни. Водночас, існують проблеми та труднощі, які виникають у бізнесі при веденні господарської діяльності.

Серед проблем державної підтримки малого та середнього бізнесу (МСБ) в Україні Дергачова В.В. та Колешня Я.О. виділили [2]: податкове навантаження; невиваженість, відсутність послідовності та чіткості у програмах підтримки; складність доступу МСБ до фінансування та технологій; бюрократія та все ще високий ступінь регуляції; корупція при розподілі та наданні бюджетних коштів; акцентування уваги на аграрному секторі.

Погоджуємося з тим, що наразі актуальним є вдосконалення системи державної підтримки інформаційно-консультаційного забезпечення підприємств з метою стимулювання їх розвитку. Державна підтримка інформаційного забезпечення підприємств може здійснюватися шляхом 1) створення та забезпечення функціонування загальнодержавних, регіональних і місцевих інформаційних систем та інформаційно-комунікаційних мереж та сприяння започаткуванню підприємницької діяльності через мережу Інтернет; 2) сприяння створенню, забезпеченню їх функціонування, спрощення доступу до оперативної

інформації про стан виконання загальнодержавних, регіональних і місцевих програм підтримки підприємництва, рівень ефективності державної підтримки, стан розвитку підприємництва, інфраструктури підтримки підприємництва, іншої інформації (економічної, правової, статистичної, виробничо-технічної, маркетингової), сприяння створенню об'єктів інфраструктури підтримки підприємництва, що надають консультаційні послуги суб'єктам підприємництва [5].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Систематизація та узагальнення еволюційних етапів концептуальних засад та державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні свідчить про вагомі зрушення в наступних напрямках політики: дерегуляція завдяки цифровізації та електронному врядуванню; збільшення значимості системного підходу та співпраці у державній підтримці бізнесу, що має прояв у активному впровадженню програми підтримки бізнесу з міжнародними партнерами; стратегічна орієнтованість щодо стимулювання бізнесу; інституційні та інфраструктурні зрушення завдяки електронному врядуванню, популяризації підприємницької культури; розвиток національного законодавства про державну допомогу бізнесу, особливо в умовах євроінтеграції України.

Емпіричний аналіз дієвості державної політики стимулювання розвитку бізнесу в Україні на основі кількісної оцінки форм державної підтримки за 1997-2022 рр. дає змогу зробити такі важливі висновки. В Україні найбільш використовувані такі форми стимулювання господарської діяльності: субсидії, поточні трансферти, гарантії, дотації, фіскальні заходи, надання податкових пільг, зменшення ставки податку, скасування податку (особливо для приватного сектору). За обсягом фінансування переважають такі форми державної підтримки: зменшення ставки податку, гарантії, збільшення державної частки у статутному капіталі суб'єктів господарювання, поточні трансферти. Підтримка та стимулювання приватного сектору залишається достатньо низькою, порівняно з фінансуванням державних та комунальних підприємств. Таким чином, теоретичні концепції та постулати державної політики стимулювання бізнесу в Україні характеризуються обмеженістю в їх практичній реалізації, зокрема, що стосується обсягів фінансування бізнесу за формами підтримки.

Список використаних джерел:

1. Брік І.Є. Державна політика стимулювання інноваційної активності малих підприємств в Україні. *Бізнес інформ.* 2015. Вип. 6. С. 92–96.
2. Дергачова В.В., Колешня Я.О. Державна підтримка малого та середнього бізнесу в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство.* 2018. Вип. 20 (1). С. 130–133.
3. Кондратюк М.В., Обруч Г.В., Фролова Н.Л. Еволюція трансформації системи державного регулювання малого та середнього підприємництва в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості.* 2021. Вип. 72–73. С. 66–78.
4. Красносова О.М., Харченко Р.В. Інструментарій державної політики у сфері підтримки та стимулювання розвитку малого бізнесу. *Problemy Ekonomiky.* 2020. Вип. 4. С. 42–47.
5. Мельник Т.Ю. Державна підтримка та стимулювання розвитку бізнесу в Україні під час дії воєнного стану. *Економіка, управління та адміністрування.* 2022. Вип. 2(100). С. 3–11. [https://doi.org/10.26642/ema-2022-2\(100\)-3-11](https://doi.org/10.26642/ema-2022-2(100)-3-11).

6. Михайлів Г.В., Ємець О.І. Впровадження заходів стимулювання становлення малого і середнього бізнесу в Україні. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*, 2019.
7. Національна економічна стратегія до 2030 року. URL: <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).
8. Новицька О.В. Інструменти стимулювання малого та середнього бізнесу в контексті регіонального розвитку. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2015. Вип. 2(39).
9. Онешко С., Кучінік Н., Гринчук Н. Податкове стимулювання бізнесу в умовах воєнного стану. *Наукові перспективи*. 2022. Вип. 5 (23). С. 259–272.
10. Офіційний сайт «Відновлення України». Проєкти нацпрограми. Основи відновлення: Цифрова держава. URL: <https://recovery.gov.ua/project/program/digital-government?page=2> (дата звернення: 20.10.2023).
11. Офіційний сайт «Дія». Перелік проєктів. <https://plan2.dia.gov.ua> URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/entrepreneurship-development/2016-substream1-6> (дата звернення: 20.10.2023).
12. Прийняття національного законодавства про державну допомогу суб'єктам господарювання. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/entrepreneurship-development/2018-substream4-59> (дата звернення: 20.10.2023).
13. Про державну допомогу суб'єктам господарювання: Закон України 1555-VII від 07.09.2023. (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 34, ст. 1173). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
14. Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року: Розпорядження КМУ від 24 травня 2017 р. № 504-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-p#Text> (дата звернення: 20.10.2023).
15. Реєстр державної допомоги станом на 03.11.2023. URL: <https://data.gov.ua/dataset/16fcf128-1a28-41d5-8081-3dfff68b397/resource/418b9a10-d9cc-4198-bc85-d3c94d22736c> (дата звернення: 4.11.2023).
16. Розвиток підприємництва. Інформація про реформу розвитку підприємництва. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=31f9c075-3504-4113-b42d-48c2de248b76&title=InformatsiiaProReformuRozvitokPidprimnitstva> (дата звернення: 25.10.2023).
17. Розвиток підприємництва. Можливості для бізнесу від партнерів з розвитку. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2ce162f7-5840-487b-8ef1-9c65fc1b1d9b&title=Mozhливо stiDliaBiznesuVidPartnerivZRozvitku> (дата звернення: 20.10.2023).
18. Сприяння комплексній дерегуляції господарської діяльності. URL: <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/entrepreneurship-development/2016-substream1-5> (дата звернення: 20.10.2023).
19. Фролова Н.Л. Аналіз державної політики в сфері розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2017. Вип. 60. С. 62–71.
20. Фролова Н.Л. Світовий досвід державної політики у сфері розвитку малого та середнього бізнесу. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. Вип. 61. С. 68–78.

References

1. Brik, I.Ye. (2015). Derzhavna polityka stymuliuvannia innovatsiinoi aktyvnosti malykh pidpriemstv v Ukraini [State policy of stimulating innovative activity of small enterprises in Ukraine]. *Biznes inform – Business information*, 6, 92–96 [in Ukrainian].
2. Derhachova, V.V. & Koleshnia, Ya.O. (2018). Derzhavna pidtrymka maloho ta serednoho biznesu v Ukraini [State support of small and medium-sized businesses in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni ekonomichni vidnosyny ta svitove hospodarstvo – Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and the world economy*, 20 (1), 130–133 [in Ukrainian].
3. Kondratiuk, M.V. & Obruch, H.V. & Frolova, N.L. (2021). Evoliutsiia transformatsii systemy derzhavnoho rehuliuвання maloho ta serednoho pidpriemnytstva v Ukraini [Evolution of the transformation of the system of state regulation of small and medium-sized enterprises in Ukraine]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Herald of the economy of transport and industry*, 72–73, 66–78 [in Ukrainian].
4. Krasnonosova, O.M. & Kharcheko, R.V. (2020). Instrumentarii derzhavnoi polityky u sferi pidtrymky ta stymuliuvannia rozvytku maloho biznesu [Toolkit of state policy in the sphere of support and stimulation of small business development]. *Problemy Ekonomiky – Problems of the economy*, 4, 42–47 [in Ukrainian].
5. Melnyk, T.Yu. (2022). Derzhavna pidtrymka ta stymuliuvannia rozvytku biznesu v Ukraini pid chas dii voiennoho stanu [State support and stimulation of business development in Ukraine during martial law]. *Ekonomika, upravlinnia ta administruvannia – Economy, management and administration*, 2(100), 3–11 [in Ukrainian].
6. Mykhailiv, H.V. & Yemets, O.I. (2019). Vprovadzhennia zakhodiv stymuliuvannia stanovlennia maloho i serednoho biznesu v Ukraini [Implementation of measures to stimulate the formation of small and medium-sized businesses in Ukraine]. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions* [in Ukrainian].
7. Natsionalna ekonomichna stratehiia do 2030 roku [National economic strategy until 2030]. Retrieved from <https://nes2030.org.ua/docs/doc-vector.pdf> [in Ukrainian].
8. Novytska, O.V. (2015). Instrumenty stymuliuvannia maloho ta serednoho biznesu v konteksti rehionalnoho rozvytku [Small and medium-sized business stimulation tools in the context of regional development]. *Zbirnyk naukovykh prats Cherkaskoho derzhavnoho tekhnolohichnoho universytetu. Serii: Ekonomichni nauky – Collection of scientific papers of the Cherkasy State University of Technology. Series: Economic Sciences*, 2(39) [in Ukrainian].
9. Oneshko, S. & Kuchinik, N., & Hrynychuk, N. (2022). Podatkove stymuliuvannia biznesu v umovakh voiennoho stanu [Tax incentives for business under martial law]. *Naukovi perspektyvy – Scientific perspectives*, 5 (23), 259–272 [in Ukrainian].
10. Ofitsiinyi sait «Vidnovlennia Ukrainy». Proiekty natsprohramy. Osnovy vidnovlennia: Tsyfrova derzhava [Official website "Recovery of Ukraine". National program projects. Basics of recovery: The digital state]. Retrieved from <https://recovery.gov.ua/project/program/digital-government?page=2> [in Ukrainian].

11. Ofitsiynyi sait «Diia». Perelik proektiv [Official site "Diya". List of projects]. Retrieved from <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/entrepreneurship-development/2016-substream1-6> [in Ukrainian].
12. Pryiniattia natsionalnoho zakonodavstva pro derzhavnu dopomohu subiektam hospodariuvannia [Adoption of national legislation on state aid to business entities]. Retrieved from <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/entrepreneurship-development/2018-substream4-59> [in Ukrainian].
13. Pro derzhavnu dopomohu subiektam hospodariuvannia: Zakon Ukrainy 1555-VII vid 07.09.2023 [On state assistance to business entities: Law of Ukraine 1555-VII of 09/07/2023]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1555-18#Text> [in Ukrainian].
14. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku maloho i serednoho pidpriemnytstva v Ukraini na period do 2020 roku: Rozporiadzhennia KMU vid 24 travnia 2017 r. № 504-r [On the approval of the Strategy for the development of small and medium-sized enterprises in Ukraine for the period until 2020: Decree of the CMU of May 24, 2017 No. 504-r]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/504-2017-r#Text> [in Ukrainian].
15. Reiestr derzhavnoi dopomohy stanom na 03.11.2023 [State aid register as of November 3, 2023]. *data.gov.ua*. Retrieved from <https://data.gov.ua/dataset/16fcf128-1a28-41d5-8081-3dffe68b397/resource/418b9a10-d9cc-4198-bc85-d3c94d22736c> [in Ukrainian].
16. Rozvytok pidpriemnytstva. Informatsiia pro reformu rozvytku pidpriemnytstva. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [Development of entrepreneurship. Information about the reform of the development of entrepreneurship. Ministry of Economy of Ukraine]. *www.me.gov.ua*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=31f9c075-3504-4113-b42d-48c2de248b76&title=InformatsiiaProReformuRozvitokPidprimnitstva> [in Ukrainian].
17. Rozvytok pidpriemnytstva. Mozhlyvosti dlia biznesu vid partneriv z rozvytku. Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [Development of entrepreneurship. Business opportunities from development partners. Ministry of Economy of Ukraine]. *www.me.gov.ua*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=2ce162f7-5840-487b-8ef1-9c65fc1b1d9b&title=MozhlyvostiDliaBiznesuVidPartnerivZRozvitku> [in Ukrainian].
18. Spryiannia kompleksnii derehuliatcii hospodarskoi diialnosti [Promotion of complex deregulation of economic activity]. *pulse.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://pulse.kmu.gov.ua/ua/streams/entrepreneurship-development/2016-substream1-5> [in Ukrainian].
19. Frolova, N.L. (2017). Analiz derzhavnoi polityky v sferi rozvytku maloho ta serednoho biznesu v Ukraini [Analysis of state policy in the sphere of small and medium business development in Ukraine]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Herald of the economy of transport and industry*, 60, 62–71 [in Ukrainian].
20. Frolova, N.L. (2018). Svitovi dosvid derzhavnoi polityky u sferi rozvytku maloho ta serednoho biznesu [World experience of state policy in the field of small and medium-sized business development]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Herald of the economy of transport and industry*, 61, 68–78 [in Ukrainian].

Подано до редакції 5.11.2023 р.
Прийнято до друку 27.11.2023 р.

УДК 35.075:6:614

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-39-50>

Лукаш Тетяна,
*аспірантка кафедри управління
охороною здоров'я та публічного
адміністрування Національного
університету охорони здоров'я
України імені П.Л. Шупика*

Lukash Tetiana,
*Graduate student of the Department
of Healthcare Management and
Public Administration of Shupyk
National Healthcare University of
Ukraine*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0000-8092-9319>

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКСТРЕНОЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ХВОРИМ З ЦЕРЕБРОВАСКУЛЯРНОЮ ПАТОЛОГІЄЮ

IMPROVING THE MECHANISMS OF STATE REGULATION OF EMERGENCY MEDICAL CARE FOR PATIENTS WITH CEREBROVASCULAR DISEASE

Анотація. Сучасна екстрена медична допомога в Україні характеризується низкою проблем та недоліків: тривалий час виїзду до пацієнтів, низька кваліфікація працівників, відсутність матеріального та технологічного забезпечення та ін. У той же час, часто саме ефективно надана екстрена допомога при цереброваскулярних патологіях слугує основою для виживання та зниження рівня інвалідизації пацієнтів. Відтак, стає очевидним, що діюча система екстреної медичної допомоги потребує значного вдосконалення. У науковій статті визначено статистику захворюваності на цереброваскулярні патології в Україні та світі та виживання після них. Проведено деталізацію етимології поняття цереброваскулярна патологія, встановлено, які захворювання входять до її складу. Графічно відображено найбільш поширені причини смертності в Україні та визначено місце цереброваскулярних захворювань у них. Визначено особливості надання екстреної медичної допомоги при цереброваскулярних захворюваннях. Проаналізовано взаємозв'язок утворення Національної служби здоров'я України та покращення рівня технологічного та матеріального забезпечення екстреної медичної допомоги. Структуровано вимоги, яким повинен відповідати медичний заклад для того, щоб надавати весь спектр необхідної допомоги при цереброваскулярних захворюваннях. Визначено місце допомоги при цереброваскулярних патологіях в Програмі медичних гарантій на 2023 р.

Досліджено сутність спроможної госпітальної мережі та встановлено мету її створення. Визначено ключову одиницю мережі – госпітальний округ та розкрито його складові. Наведено нормативно-правову базу утворення спроможної госпітальної мережі, визначено відповідальні державні органи за її розбудову. Проаналізовано роз'яснення міністра охорони здоров'я України щодо результатів, які планується досягнути, в тому числі у сфері надання екстреної медичної допомоги, від реалізації інфраструктурного етапу медичної реформи. Систематизовано ключові проблеми, які притаманні екстреній медичній допомозі України та визначено механізми їх усунення.

Ключові слова: цереброваскулярна патологія, екстрена медична допомога, спроможна госпітальна мережа, госпітальний округ, стандарти, нормативно-правова база.

Abstract. Modern emergency medical care in Ukraine is characterized by a number of problems and shortcomings: long travel times to patients, low qualification of employees, lack of material and technological support, etc. At the same time, it is often the efficiently provided emergency care for cerebrovascular pathologies that serves as the basis for survival and reduction of patients' disability. Therefore, it is clear that the current emergency medical care system needs significant improvement. The research article defines the statistics of the incidence of cerebrovascular pathologies in Ukraine and the world and survival after them. The etymology of the concept of cerebrovascular pathology is detailed, and the diseases included in it are identified. The most common causes of mortality in Ukraine are graphically displayed and the place of cerebrovascular diseases in them is determined. The features of emergency medical care for cerebrovascular diseases are determined. The interrelation between the establishment of the National Health Service of Ukraine and the improvement of the level of technological and material support for emergency medical care is analyzed. The requirements that a medical institution must meet in order to provide the full range of necessary care for cerebrovascular diseases are structured. The place of care for cerebrovascular pathologies in the Medical Guarantee Program for 2023 is determined.

The essence of a capable hospital network was studied and the purpose of its creation was established. The key unit of the network – the hospital district – is defined and its components are revealed. The legal framework for the creation of a capable hospital network is presented, and the responsible state bodies for its development are identified. The author analyzes the explanations of the Minister of Health of Ukraine regarding the results to be achieved, including in the field of emergency medical care, from the implementation of the infrastructure stage of the medical reform. The key problems inherent in emergency medical care in Ukraine are systematized and mechanisms for their elimination are identified.

Keywords: cerebrovascular disease, emergency medical care, capable hospital network, hospital district, standards, regulatory framework

Постановка проблеми. Згідно з офіційними даними Всесвітньої організації охорони здоров'я у світі щорічно реєструється близько 7,6 мільйонів летальних випадків через цереброваскулярні хвороби. За прогнозами експертів найближчі два десятиліття стануть піковими за темпами зростання кількості захворювань головного мозку судинного ґенезу, що зумовлюється загальносвітовим старінням населення, високими темпами урбанізації та нехтуванням більшістю принципами здорового способу життя [1].

В Україні серцево-судинні та судинно-мозкові патології виступають причинами більше як 2/3 смертей, а також зумовлюються приблизно 30% випадків інвалідизації, що значно скорочує тривалість життя громадян. За статистикою Міністерства охорони здоров'я України в країні налічується 3 мільйони хворих на різні цереброваскулярні патології, що становить 6,4% від всього населення. Так, останні займають друге місце серед причин смертності в Україні (близько 14% всіх померлих). Найпоширенішим захворюванням серед цереброваскулярних патологій є інсульт. Щорічно реєструється 100–115 тисяч нових випадків інсультів, більше третини з них – у людей працездатного віку. У часовому вимірі – інсульті реєструється кожні 4 хвилини [2]. При цьому основний успіх у попередженні невідворотного настання негативних наслідків, включаючи навіть летальне завершення, лежить у наданні своєчасної, висококваліфікованої допомоги. Відтак на фоні стабільного зростання кількості захворювань на

цереброваскулярні патології в Україні попередження їх прогресування та покращення якості та повноти надання допомоги у разі їх настання стають однією із ключових завдань системи охорони здоров'я. З урахуванням цього, виявлення механізмів удосконалення державного регулювання екстреної медичної допомоги хворим на цереброваскулярні патології набуває значної актуальності.

Аналіз останні досліджень та публікацій. Враховуючи ступінь поширення цереброваскулярних патологій в Україні та світі питанням організації екстреної допомоги у разі їх діагностування присвячено багато праць вітчизняних та зарубіжних науковців. Зокрема, вагомий вклад у розкриття тематики дослідження здійснили В. Боброва, Л. Власик, І. Голованова, А. Зозуля, О. Любінець, Т. Плужнікова, М. Прокопів, Н. Рингач, Г. Слабкий, О. Устінов, П. Шупика та ін. Проте, не применшуючи вклад зазначених авторів, вважаємо, що новації, продиктовані медичною реформою, а також потрясіння для діючого механізму екстреної медичної допомоги на фоні військових дій з російською федерацією та руйнуванням і знищенням великої кількості медичних закладів формують нові виклики для державного регулювання цим процесом.

Метою статті є пошук механізмів удосконалення діючої системи державного регулювання екстреною медичною допомогою хворим з цереброваскулярними патологіями.

Виклад основного матеріалу дослідження. Захворювання головного мозку в сучасних умовах є актуальною медико-соціальною проблемою, так як займають лідируючі позиції у рейтингах захворюваності, інвалідизації та смертності населення у більшості країн світу. Зокрема, згідно з оцінкою експертів у провідних європейських країнах щороку на церебральний інсульт хворіє 0,2% громадян, а в Сполучених Штатах Америки (США) на цереброваскулярні патології хворіє від 37 до 52 тисяч населення. Результати досліджень щодо перебігу геморагічних інсультів показують, що лише 40% людей, які його перенесли живуть після нього більше ніж один рік. Останніми роками смертність громадян у країнах Європи від інсульту суттєво зменшилась. Проте, перш ніж проаналізувати які причини цьому сприяли, і як наслідок розробити механізми впровадження цих заходів у вітчизняну практику пропонуємо спочатку встановити сутність цереброваскулярних патологій.

Слово «цереброваскулярний» складається з двох частин – «церебро», що відноситься до великої частини мозку, і «васкулярний», що означає артерії та вени. Разом слово цереброваскулярний означає кровообіг у мозку. Термін цереброваскулярні патології включає всі розлади, при яких ділянка мозку тимчасово або постійно уражена ішемією або кровотечею, і одна або більше церебральних кровоносних судин залучені до патологічного процесу. Цереброваскулярні захворювання включають інсульт, стеноз сонної артерії, стеноз хребців і внутрішньочерепний стеноз, аневризми та судинні мальформації. Обмеження кровотоку може виникнути через звуження судини (стеноз), утворення тромбів (тромбоз), блокування (емболія) або розрив кровоносної судини (крововилив). Відсутність достатнього кровотоку (ішемія) впливає на тканини головного мозку та може спричинити інсульт [3].

Проводячи паралель між Європою та Україною, можемо побачити, що поширеність цереброваскулярних патологій складає 12,7% у структурі всіх випадків серцево-судинних захворювань. При цьому близько 14% всіх цереброваскулярних хвороб закінчуються летально, а це – найгірший показник у Європі [4]. Підтвердження зазначеного отримуємо із графічного відображення найпоширеніших причин смертності в Україні (рис.1):

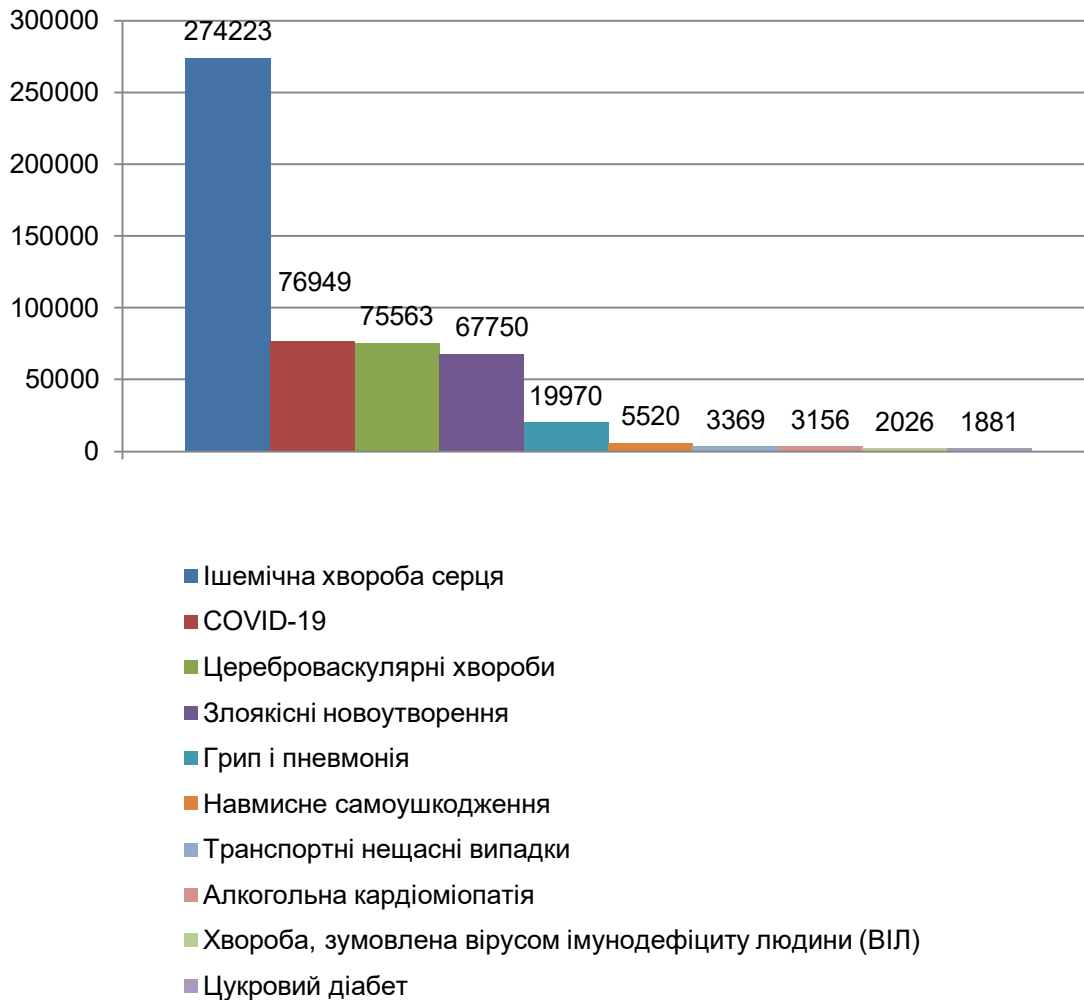

Рисунок 1. Найпоширеніші причини смертності в Україні в 2021 р.
Джерело: розроблено автором на основі [5]

Аналізуючи дані наведені на рисунку, можемо побачити, що у піковий для коронавірусної інфекції COVID-19 кількість летальних випадків через неї та через цереброваскулярні хвороби була майже однаковою. Очевидно, що у ситуації, яка склалась покращення якості лікування пацієнтів з даним видом захворювання є одним із пріоритетних завдань на шляху до зменшення рівня смертності від них. Насамперед, це стосується догоспітального етапу, оскільки від адекватних дій лікаря майже повністю залежить подальша доля пацієнтів.

При цьому, під час організації екстреної медичної допомоги хворим на цереброваскулярні захворювання обов'язково необхідно враховувати той факт, що відстрочена діагностика хвороби, включаючи гострий ішемічний інсульт, внутрішньомозковий крововилив, транзиторну ішемічну атаку і субарахноїдальний крововилив може перешкоджати своєчасному лікуванню і зумовить нанесення значної шкоди пацієнту. Початковий помилковий діагноз у відділенні невідкладної допомоги зустрічається приблизно у 9% пацієнтів з інсультом; у 5 пацієнтів з хибнонегативним інсультом, яких виписують безпосередньо з відділення невідкладної допомоги, спочатку діагностують доброякісні неврологічні стани, зокрема головний біль, тоді як у тих хто поступає з відділення невідкладної допомоги спочатку вказується як зміна психічного стану

або гострий стан сплутаної свідомості. Хоча частота виявлення небезпечних захворювань, пов'язаних із головним болем при обстеженні у лікарнях екстреної медичної допомоги низька, нехтувати можливістю їх існування в будь-якому випадку не можна. У медичній практиці відстежуються випадки виникнення діагностичних помилок серед пацієнтів, виписаних з лікарні невідкладної допомоги із симптомами головного болю [6].

Розуміння джерел виникнення діагностичних помилок серед пацієнтів із симптомами, які опосередковано вказують на цереброваскулярну патологію є важливим кроком до зменшення шкоди, через неправильну постановку діагнозу. На сьогоднішній день врахування наявності супутніх судинних факторів ризику у поєднанні з проведенням комп'ютерної томограми голови є чи не основоположним при постановці діагнозу щодо цереброваскулярної хвороби. Відтак, при регулюванні екстреної медичної допомоги в обов'язковому порядку повинна враховуватись необхідність забезпечення діагностики пацієнта через проведення комп'ютерної чи магнітно-резонансної томографії.

У той же час, наукові публікації в галузі медицини підкреслюють недосконалість системи охорони здоров'я за рівнем її забезпечення, в тому числі технологічного та матеріального. Ситуація повинна була змінитись на фоні запровадження медичної реформи і тотального переформатування системи фінансування охорони здоров'я. Одним із ключових заходів у зазначеному напрямку було утворення Національної служби здоров'я України (НСЗУ). Для укладення контракту на надання медичних послуг по лікуванню цереброваскулярних хвороб медичних заклад повинен був відповідати певним вимогам. Серед основних вимог виділяють [7]:

1. Наявність апаратів для проведення комп'ютерної та магнітно-резонансної терапії.
2. Технічні та кваліфікаційні можливості для здійснення моніторингу вітальних функцій.
3. Наявність у штаті лікарня лікаря-нейрохірурга.
4. Можливості для здійснення лабораторного контролю гомеостазу.
5. Наявність персоналу із відповідною кваліфікацією для надання допомоги при цереброваскулярних патологіях.

Паралельно із розвитком практики укладення договорів з медичними закладами набула поширення Програма медичних гарантій від НСЗУ. Згідно із нею кожен громадянин України має можливість потрапити до лікаря не залежно від його місця перебування та наявності укладеної з лікарем декларації. У рамках програми відбувалось розкриття переліку безкоштовних послуг, на які має право кожен пацієнт. У Програмі медичних гарантій на 2023 р. вказано, що одним із пріоритетних напрямків розвитку сфери охорони здоров'я є першочергове забезпечення за рахунок наявних та додаткових ресурсів профілактики, ранньої діагностики і лікування таких неінфекційних захворювань: серцево-судинні: артеріальна гіпертензія, гострий інфаркт міокарда; цереброваскулярні захворювання, зокрема гострий мозковий інсульт та ін. [8]. Проте, на практиці цього досягнути стало складніше. Це пов'язано із тим, що медичним закладам подекуди було складно досягнути критеріїв, виставлених НСЗУ, а в умовах недостатності фінансування галузі охорони здоров'я ситуація перетворювалась на безвихідну. Так, щоб підвищити рівень, якість та спектр послуг, які надаються закладом охорони здоров'я, і як наслідок отримати відшкодування витрат за надані послуги від НСЗУ необхідно було відповідати встановленим умовам, хоча

саме кошти на відшкодування таких витрат і повинні були слугувати джерелом для розвитку технологічного та матеріального оснащення медичного закладу.

Для вирішення ситуації, яка склалась і забезпечення повноцінного доступу до всіх гарантованих медичних послуг у 2022 р. було розпочато процес формування нормативної бази для утворення «спроможної госпітальної мережі». Насамперед роз'яснимо, що спроможною госпітальною мережею закладів охорони здоров'я є мережа надавачів медичних послуг, яка забезпечує медичне обслуговування в межах відповідного госпітального округу, в тому числі під час надзвичайних ситуацій, надзвичайного та воєнного стану. Метою створення спроможної мережі є організація належного якісного медичного обслуговування із забезпеченням дотримання принципів доступності та своєчасності, а також найбільш ефективного використання матеріальних, трудових та інших ресурсів.

Ключовою одиницею спроможної мережі виступає госпітальний округ. Під госпітальним округом розуміється територія, в межах якої організоване надання якісної, повноцінної, безперервної та пацієнтоорієнтованої медичної допомоги та реабілітації. Останні в свою чергу включають в себе госпітальні кластери (рис.2).

У рамках госпітального округу функціонують загальні, кластерні та надкластерні багатопрофільні медичні заклади, а також надавачі інших медичних послуг. Заклади охорони здоров'я, які входять в госпітальний округ різняться за обсягами та складністю медичної допомоги, яку вони надають, а також кількістю громадян, котрих вони здатні прийняти.

Медичні заклади, які повинні забезпечити медичну допомогу хворим з цереброваскулярними патологіями входять до переліку центрів екстреної медичної допомоги, а також кластерних та надкластерних закладів охорони здоров'я.

Процес створення спроможної мережі медичних закладів розпочався ще у 2019 р. шляхом прийняття Постанови Кабінету міністрів України «Деякі питання створення госпітальних округів» від 27.11.2019 р. за № 1074.

Рисунок 2. Склад госпітального округу
Джерело: розроблено автором на основі [9]

Проте, виклики повномасштабної війни з російською федерацією наклали на ті наявні системні проблеми, які відстежувались у практиці діяльності закладів охорони здоров'я і вирішення яких активно відбувалось і до 24 лютого. З урахуванням того, що до наявних проблем додалась необхідність відбудови зруйнованої інфраструктури, а також враховуючи той факт, що нерідко відстежуються випадки, коли лікарі женуться за новою назвою медзакладу (кластерний чи надкластерний) чи за кількістю укладених контрактів з НСЗУ, що зумовлює розпорошення ресурсів, і як наслідок, страждає якість послуг, було прийнято рішення врахувати зазначені реалії та прийняти нову постанову про «Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я» за № 174 від 28 лютого 2023 р. Цією Постановою розпочинається інфраструктурний етап медичної реформи [10].

Згідно із новими умовами на обласні, Київські міські державні військові адміністрації накладається вимога розробки та подання на погодження до Міністерства охорони здоров'я спроможної мережі закладів охорони здоров'я і плани по розвитку госпітальних округів до 1 травня поточного року. Після цього, вони повинні розглянутись МОЗ у двомісячних термін та повернутись на затвердження на місця. У подальшому плани по розвитку регіонів повинні переглядатись і по-новому погоджуватись МОЗ не рідше одного разу на три роки.

У коментарі міністра охорони здоров'я Віктора Ляшка щодо інфраструктурної перебудови мережі медичних закладів зазначається, що мова про закриття лікарень не йде. Відбуватиметься формування мережі за певним функціональним укомплектуванням, для створення умов для надання всіх необхідних медичних послуг на території проживання людини і розміщення лікарні того чи іншого виду [11]. Саме тому, це не питання про те, яку лікарню треба закрити і яку треба побудувати, а в тому, щоб сформувати мережу в межах госпітального округу таким чином, щоб реалізувати доступність до медичної допомоги, а також якість і безкоштовність тих послуг, які визначені програмою медичних гарантій.

На поточний момент, зазначає міністр охорони здоров'я, відсутня чітка кластеризація формування мережі. З урахуванням цього, коли у медичній системі запровадився принцип – гроші ідуть за пацієнтом, відстежувався нерівномірний перерозподіл медичних послуг. Так, в обласному центрі пацієнти могли отримати всі необхідні послуги, а за 100–110 км вже виникали проблеми із доступом до них. Окрім того, не завжди пацієнти мають можливість добратись у межах «терапевтичного вікна» в обласний центр, а це є ключовою вимогою для успішного усунення негативних наслідків від цереброваскулярних патологій.

Для вирішення проблеми пропонується використовувати такий підхід: госпітальний округ є територією області, а госпітальний кластер – територією новоствореного району. При цьому під час формування такого району враховується багато різних аспектів, у тому числі і мережу транспортного сполучення. В рамках госпітального кластеру повинна бути як мінімум одна кластерна лікарня, де забезпечено як найменшу кількість визначених профілів. В іншому випадку – система не зможе ефективно працювати. Як наслідок, буде виконано всі заходи по відкриттю всіх необхідних відділень, а також забезпечення їх медичними працівниками. Це реалізується шляхом прийняття від медичного закладу замовлення на спеціалістів, і формування пріоритету під час розподілу в інтернатуру саме для цього закладу.

Вказані заходи дозволять сформувати у всіх чітке уявлення про те, який саме медичний заклад укомплектований необхідними спеціалістами і

забезпечений всі сучасним обладнанням. Паралельно із цим відбуватиметься формування чітких маршрутів пацієнтів, що дозволить забезпечити їх потік до профільних медичних установ, де лікарі надаватимуть допомогу за визначеними напрямками, з використанням сучасних технологічних досягнень. Це виступатиме запорукою фінансової стійкості таких медичних закладів та базою для постійного їх розвитку.

Впровадження спроможної мережі лікарень дозволить визначити чітку роль кожної з них у загальній роботі медичної системи та розвивати відповідні напрями медичної допомоги. Внаслідок цього виникає можливість проводити планування людського капіталу на різних рівнях: загальнонаціональному, регіональному та рівні окремої медичної установи. Залежно від ролі, яку відіграватиме заклад охорони здоров'я у межах госпітального округу визначатиметься пріоритет на державному рівні щодо спрямування ресурсів до нього, зокрема дорогого обладнання, яке закуповується за рахунок коштів державного бюджету [12].

Досить поширеною проблемою у сучасній системі медичної допомоги є недосконала організація раннього доступу до надання першої допомоги. Включення центрів екстреної медичної допомоги та медицини катастроф із пунктами постійного базування бригад швидкої медичної допомоги до складу госпітального округу дозволить забезпечити доступ пацієнтів з цереброваскулярними патологіями до своєчасної медичної допомоги. Проте, не потрібно забувати, що на швидкість доїзду швидкої пацієнта впливає в тому числі і якість доріг, їх завантаженість, культура дорожнього руху, справність та кількість медичного транспорту, відсутність назв вулиць та нумерації будинків на них, тощо. Поруч із цим статистично значуще зростання показників виживання серед пацієнтів екстреної медичної допомоги можна досягнути лише за умов доступу пацієнтів до такої допомоги не більше як через 4 хвилини після настання екстреної ситуації. На практиці ж цей процес може розтягнутись і на 40-60 хвилин, а дехто взагалі може так і не дочекатись карети швидкої.

Для вирішення ситуації пропонується розробляти маршрути транспортування пацієнтів бригадами екстреної медичної допомоги до надкласстерних, класстерних і загальних закладів охорони здоров'я за відповідними напрямками надання медичної допомоги. Обов'язок за розробку таких маршрутів покладається на структурні підрозділи з питань охорони здоров'я, які входять до складу обласних державних (військових) адміністрацій. При цьому, пункти постійного розміщення бригад екстреної медичної допомоги в межах спроможної мережі повинні бути розташовані таким чином, щоб забезпечувати встановлені нормативи прибуття бригад на місце виклику.

Ще однією проблемою надання екстреної медичної допомоги є факт неспроможності самотійно її викликати людині із вадами зору та слуху, а також тим, хто через хворобу тимчасово відчуває труднощі із мовленням та слухом (що актуально саме при цереброваскулярних патологіях), адже виклик приймається виключно через телефонні дзвінки.

Поруч із цим, опитування щодо якості надання медичної допомоги на догоспітальному етапі показують високий рівень невдоволення пацієнтів. Це пов'язано із тим, що професійна підготовка, встановлені кваліфікаційні вимоги та організація роботи працівників екстреної медицини часто нехтує формуванням навичок роботи в команді [13]. У той же час, останнє подекуди виступає запорукою надання якісної медичної допомоги пацієнтам у невідкладному стані. Іншою стороною медалі є низький рівень набутих навичок медичних працівників

екстреної медичної допомоги, спричинений відсутністю ефективних принципів підготовки спеціалістів, а також ефективної системи контролю за якістю знань. Більше того, очікування щодо покращення ситуації у найближчому майбутньому залишають бажати кращого, адже сучасні медики проходили навчання в умовах жорстких карантинних обмежень через корона вірусну інфекцію COVID-19 віддалено. Продовжувалась зазначена тенденція і в перші дні війни. В загальному цей термін склад близько 2,5 років, а це третина всього строку навчання медиків.

Окремою додатковою проблемою виступає відсутність в Україні національних стандартів у галузі охорони здоров'я щодо надання екстреної медичної допомоги, обґрунтованих на основі доказової медицини [13]. У той же час, наявні галузеві стандарти часто суперечать міжнародній доказовій практиці. Поруч із цим відсутній механізм контролю за дотриманням навіть наявних галузевих стандартів, що також потребує вирішення.

Висновки з проведеного дослідження. Підсумовуючи вищенаведене, можемо зазначити, що своєчасне надання екстреної медичної допомоги при цереброваскулярних патологіях є основою для зниження рівня інвалідизації та смертності серед пацієнтів. При цьому діюча система екстреної медичної допомоги характеризується низкою недоліків: довгою тривалістю доїзду карети екстреної медичної допомоги до пацієнтів, відсутністю на місцях всього матеріального та технологічного забезпечення для надання повноцінної допомоги, недостатньою кваліфікацією медичних працівників для надання актуальної допомоги для того чи іншого захворювання, відсутність навичок роботи в команді, відсутність національних стандартів у галузі надання екстреної медичної допомоги тощо.

Для покращення ситуації в першу чергу необхідно коректно організувати мережу розміщення базувальних бригад екстреної медичної допомоги з урахуванням всіх факторів, які впливають на швидкість доїзду до хворого. Це планується досягнути в рамках інфраструктурного етапу медичної реформи. Окрім того, укладенням контрактів закладів охорони здоров'я з НСЗУ дозволить значне покращення технологічного та матеріального забезпечення.

Поруч із цим, вкрай важливо удосконалити механізми контролю за рівнем знань медичних працівників загалом та фахівців екстреної медичної допомоги зокрема. У той же час, доопрацювання потребує і нормативна база надання допомоги, через прийняття національних стандартів, адаптованих під міжнародний досвід надання медичної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Elflein J. Cerebrovascular disease in the U.S. – Statistics & Facts. *Statista*. 2022. URL: <https://www.statista.com/topics/4385/cerebrovascular-disease-in-the-us/#topicOverview> (дата звернення: 08.09.2023).
2. В Україні від інсульту помирає вдвічі більше людей, порівняно з Західною Європою. *Департамент охорони здоров'я Полтавської обласної державної адміністрації*. 2022. URL: <http://uoz.gov.ua/2022/11/02/в-україні-від-інсульту-помирає-вдвічі/> (дата звернення: 08.09.2023).
3. Cerebrovascular Disease. American Association of Neurological Surgeons. 2022. URL: [https://www.aans.org/en/Patients/Neurosurgical-Conditions-and-Treatments/Cerebrovascular-Disease#:~:text=Cerebrovascular%20disease%20includes%20stroke%2C%20carotid,blood%20vessel%20rupture%20\(hemorrhage\)](https://www.aans.org/en/Patients/Neurosurgical-Conditions-and-Treatments/Cerebrovascular-Disease#:~:text=Cerebrovascular%20disease%20includes%20stroke%2C%20carotid,blood%20vessel%20rupture%20(hemorrhage)) (дата звернення: 08.09.2023).

4. Бойко А.В. Раптова серцева смерть: від етіології до профілактики. *Український медичний часопис*. 2023. URL: <https://umj.com.ua/uk/etiologiyi-do-profilaktiki> (дата звернення: 08.09.2023).
5. Найпоширеніші причини смертності в Україні за 2021 рік. *Укрінформ*. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/-najposirenisi-pricini-smertnosti-v-ukraini-za-minulij-rik.html> (дата звернення: 08.09.2023).
6. Liberman A. Cerebrovascular disease hospitalizations following emergency department headache visits: A nested case–control study. *Wiley Online Library*. 2021. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/acem.14353> (дата звернення: 25.09.2023).
7. Стандарти медичної допомоги «Надання допомоги при спонтанному внутрішньо мозковому крововиливі»: Затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я №9 від 5 січня 2022 року. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/2022_08_standart_vmk.pdf (дата звернення: 25.09.2023).
8. Програма медичних гарантій 2023 рік. *Національна служба здоров'я України*. 2023. URL: https://health.kyivcity.gov.ua/files/pr_2023.pdf (дата звернення: 25.09.2023).
9. Дубина О. Спроможна мережа 3ОЗ: строки і порядок формування. Медична Справа. *Платформа Медзаклад*. 2023. URL: <https://medplatforma.com.ua/article/formuvannya> (дата звернення: 23.09.2023).
10. Деякі питання організації спроможної мережі закладів охорони здоров'я: Постанова Кабінету міністрів України №174 від 28 лютого 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-p#Text> (дата звернення: 25.09.2023).
11. Шевченко Л. Віктор Ляшко про спроможну мережу 3ОЗ: «Ми як держава будемо закачувати рукава й допомагати». *Експертус Медзаклад*. URL: https://med.expertus.com.ua/recommendations/edplatforma.com.uaock_content_link_marker (дата звернення: 25.09.2023).
12. Устінов О. Розбудова спроможної мережі: Віктор Ляшко провів зустріч за участю Асоціації міст України. *Український медичний часопис*. 2023. URL: <https://umj.com.ua/uk/novyna-240979-rozbudova-spromozhnoyi-merezhi-viktor-lyashko-proviv-zustrich-za-uchastyu-asotsiatsiyi-mist-ukrayini> (дата звернення: 25.09.2023).
13. Коса Т., Литвинова О. Проблема удосконалення екстреної медичної допомоги на різних етапах її надання через призму медичної реформи. *Медсестринство*. 2020. № 2. С. 23–24.

References

1. Elflein, J. (2022). Cerebrovascular disease in the U.S. – Statistics & Facts. *Statista*. Retrieved from <https://www.statista.com/topics/4385/cerebrovascular-disease-in-the-us/#topicOverview> [in English].
2. V Ukraini vid insultu pomyraie vdvichi bilshe liudei, porivniano z Zakhidnoiu Yevropoiu. Departament okhorony zdorovia Poltavskoi oblasnoi derzhavnoi administratsii [Twice as many people die from stroke in Ukraine compared to Western Europe. Department of Health Protection of the Poltava Regional State Administration]. 2022. *uoz.gov.ua*. Retrieved from <http://uoz.gov.ua/2022/11/02/v-ukraini-vid-insultu-pomyraie-vdvichi/> [in Ukrainian].
3. Cerebrovascular Disease. American Association of Neurological Surgeons [Cerebrovascular Disease. American Association of Neurological Surgeons]. 2022. *www.aans.org*. Retrieved from <https://www.aans.org/en/Patients/>

- Neurosurgical-Conditions-and-Treatments/Cerebrovascular-Disease#:~:text=Ce
rebrovascular%20disease%20includes%20stroke%2C%20carotid,blood%20vess
el%20rupture%20(hemorrhage) [in Ukrainian].
4. Boiko, A.V. (2023). Raptova sertseva smert: vid etiologii do profilaktyky [Sudden cardiac death: from etiology to prevention]. *Ukrainskyi medychnyi chasopys – Ukrainian medical journal*. Retrieved from <https://umj.com.ua/uk/etiologiyi-do-profilaktiki> [in Ukrainian].
 5. Naiposhyrenishi prychny smertnosti v Ukraini za 2021 rik [The most common causes of death in Ukraine in 2021]. *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/-najposirenisi-pricini-smertnosti-v-ukraini-za-minulij-rik.html> [in Ukrainian].
 6. Liberman, A. (2021), Cerebrovascular disease hospitalizations following emergency department headache visits: A nested case–control study [Cerebrovascular disease hospitalizations following emergency department headache visits: A nested case–control study]. *Wiley Online Library*. Retrieved from <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1111/acem.14353> [in Ukrainian].
 7. Standarty medychnoi dopomohy «Nadannia dopomohy pry spontannomu vnutrishno mozkovomu krovovylyvi»: Zatverdzheno Nakazom Ministerstva okhorony zdorovia №9 vid 5 sichnia 2022 roku [Standards of medical care "Providing care for spontaneous intracerebral hemorrhage": Approved by Order of the Ministry of Health №9 of January 5, 2022]ю Retrieved from https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/2022_08_standart_vmk.pdf [in Ukrainian].
 8. Prohrama medychnykh harantii 2023 rik [Program of medical guarantees 2023]. *Natsionalna sluzhba zdorovia Ukrainy – National Health Service of Ukraine, 2023*ю Retrieved from https://health.kyivcity.gov.ua/files/pr_2023.pdf [in Ukrainian].
 9. Dubyna, O. (2023) Spromozhna merezha ZOZ: stroky i poriadok formuvannia [The enabling network of health care facilities: terms and procedure of formation.]. *Medychna Sprava Platforma Medzaklad – Medical Case. Medzaklad platform*. Retrieved from <https://medplatforma.com.ua/article/formuvannya> [in Ukrainian].
 10. Deiaki pytannia orhanizatsii spromozhnoi merezhi zakladiv okhorony zdorovia: Postanova Kabinetu ministriv Ukrainy №174 vid 28 liutoho 2023 roku [Some issues of the organization of a capable network of health care institutions: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine №174 of February 28, 2023]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/174-2023-p#Text> [in Ukrainian].
 11. Shevchenko, L. (2023), Viktor Liashko pro spromozhnu merezhu ZOZ: «My yak derzhava budemo zakachuvaty rukava y dopomahaty» [Viktor Lyashko about the capable network of health care facilities: "We as a state will roll up our sleeves and help."]. *Ekspertus Medzaklad – Expert examination of the Medical Institution*. Retrieved from https://med.expertus.com.ua/recommendations/edplatforma.com.uaock_content_link_marker [in Ukrainian].
 12. Ustinov, O. (2023), Rozbudova spromozhnoi merezhi: Viktor Liashko proviv zustrich za uchastiu Asotsiatsii mist Ukrainy [Development of a capable network: Viktor Lyashko held a meeting with the participation of the Association of Cities of Ukraine]. *Ukrainskyi medychnyi chasopys – Ukrainian medical journal*. Retrieved from <https://umj.com.ua/uk/novyna-240979-rozbudova-spromozhnoyi-merezhi->

viktor-lyashko-proviv-zustrich-za-uchastyu-asotsiatsiyi-mist-ukrayini [in Ukrainian].

13. Kosa, T. & Lytvynova, O. (2020). Problema udoskonalennia ekstremoi medychnoi dopomohy na riznykh etapakh yii nadannia cherez pryzmu medychnoi reformy [The problem of improving emergency medical care at various stages of its provision through the prism of medical reform]. *Medsestrynstvo – Nursing*, 2, 23–24 [in Ukrainian].

*Подано до редакції 27.09.2023 р.
Прийнято до друку .31.10.2023 р.*

УДК 330.322

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-51-59>

Ляшук Назарій,
*аспірант кафедри управління
охороною здоров'я та публічного
адміністрування Національного
університету охорони здоров'я
України імені П.Л. Шупика*

Liashuk Nazarii,
*Graduate student of the Department of
Healthcare Management and Public
Administration of Shupyk National
Healthcare University of Ukraine*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-8221-9580>

ОСНОВНІ НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНДИКАТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ ДЛЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНВЕСТИЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ

THE MAIN REGULATORY AND LEGAL FRAMEWORK FOR THE INDICATIVE PLANNING IMPLEMENTATION TO REALIZE INVESTMENT PROJECTS

Анотація. Дослідження присвячене вивченню нормативно-правової бази, яка регулює здійснення індикативного планування інвестиційних проєктів. Індикативне планування – це методологія оцінки життєздатності та доцільності інвестиційних проєктів, яка передбачає детальний аналіз структури проєкту, цілей, методів дослідження та практичної значущості. В дослідженні розглядаються ключові компоненти структури та окреслюється значення кожного з них. Актуальність теми полягає в тому, що індикативне планування є важливим інструментом, який використовується урядами та бізнесом для регіонального розвитку.

Мета дослідження – забезпечити комплексне розуміння нормативно-правового середовища, яке лежить в основі індикативного планування. Методи дослідження та результати, що обговорюються в даному дослідженні, мають на меті пролити світло на різні підходи, що використовуються для здійснення індикативного планування, а також на результати цих методів у різних контекстах. Вони включають аналіз нормативно-правового забезпечення, критичний аналіз літератури, методи індукції та дедукції, що дозволили знайти підстави нормативно-правового регулювання для індикативних планів. Результати дослідження відображають перелік нормативно-правових документів, що регулюють планування розвитку країни, регіонального та інвестиційного розвитку, а також показують напрями удосконалення нормативно-правового забезпечення з метою індикативного планування.

Доведено, що закони та нормативні акти, що регулюють індикативне планування в Україні, створюють всеосяжну основу для розробки та реалізації інвестиційних планів. Основна нормативно-правова база для впровадження індикативного планування інвестиційних проєктів зазвичай включає закони та підзаконні акти, які регулюють розробку, реалізацію, моніторинг та оцінку інвестиційних планів. В Україні, наприклад, законодавча база здебільшого націлена на регіональний розвиток та розвиток економіки загалом. Проблемою є те, що індикативного планування, тобто цільового планування як такого не здійснюється, а тому інвестиційні проєкти можуть відчувати брак нормативно-правового забезпечення для успішної реалізації в Україні. Інші закони та нормативні акти, які можуть регулювати індикативне планування, включають

закони про інвестиційну діяльність, іноземні інвестиції, зовнішньоекономічну діяльність та стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки. Разом з тим вкрай бракує формування нормативно-правової бази для інвестиційного розвитку регіонів, яке безпосередньо пов'язано із реалізацією конкретних проєктів.

Ключові слова: індикативне планування, інвестиції, нормативно-правове регулювання, регіональний розвиток.

Abstract. The research is devoted to studying the regulatory framework governing the implementation of indicative planning of investment projects. Indicative planning is a methodology for assessing the viability and feasibility of investment projects, which involves a detailed analysis of the project structure, objectives, research methods, and practical significance. The study examines the key components of the structure and outlines the importance of each of them. The topic's relevance is that indicative planning is an important tool governments and businesses use for regional development.

The purpose of the study is to provide a comprehensive understanding of the regulatory environment underlying indicative planning. The research methods and findings discussed in this study aim to shed light on the different approaches used to implement indicative planning and the results of these methods in different contexts. They include analysis of the legal framework, critical literature review, induction, and deduction methods, which allowed us to find the legal basis for indicative plans. The study results reflect the list of regulatory documents governing the planning of the country's development, regional and investment development, and also show the directions of improvement of regulatory support for indicative planning.

The article proves that the laws and regulations governing indicative planning in Ukraine create a comprehensive basis for the development and implementation of investment plans. The main regulatory framework for the implementation of indicative planning of investment projects usually includes laws and by-laws that regulate the development, implementation, monitoring and evaluation of investment plans. In Ukraine, for example, the legislative framework is mostly aimed at regional development and the development of the economy in general. The problem is that indicative planning, that is, target planning as such, is not carried out, and therefore investment projects may lack regulatory and legal support for successful implementation in Ukraine. Other laws and regulations that may regulate indicative planning include laws on investment activity, foreign investment, foreign economic activity and stimulation of investment activity in priority sectors of the economy. At the same time, the formation of a regulatory and legal framework for the investment development of regions, which is directly related to the implementation of specific projects, is extremely lacking.

Keywords: indicative planning, investment, legal and regulatory framework, regional development

Постановка проблеми. Індикативне планування – це процес, який використовується урядами для спрямування інвестиційних рішень на ключові пріоритетні сфери. Він передбачає розробку інвестиційних планів, які встановлюють цілі та пріоритети використання ресурсів, але не визначають конкретних заходів або дій для досягнення цих цілей. Розробка та реалізація індикативних планів інвестиційних проєктів вимагає наявності нормативно-

правової бази, яка б регулювала процес планування та забезпечувала дотримання вимог законодавства.

Розуміння нормативно-правової бази для впровадження індикативного планування є важливим для ефективної реалізації інвестиційних планів та успіху інвестиційних проєктів. Дотримання законодавчих вимог є важливим для успішної реалізації індикативного планування, оскільки недотримання нормативно-правових вимог може призвести до юридичних проблем або затримок. Крім того, розуміння правової бази може допомогти забезпечити належне залучення зацікавлених сторін, врахування їхніх проблем та інтересів, а також ефективний і раціональний розподіл ресурсів.

У цьому контексті важливо проаналізувати закони та нормативно-правові акти, що регулюють індикативне планування, а також вивчити приклади країн, які впровадили індикативне планування для інвестиційних проєктів. Це допоможе краще зрозуміти вплив індикативного планування на інвестиційні проєкти та економіку, а також фактори, які сприяють його успіху чи невдачі.

Це дослідження містить огляд правових, економічних та соціальних умов для інвестиційної діяльності в Україні.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Питання нормативно-правового регулювання індикативного планування інвестиційних проєктів не є достатньо висвітленим у науковій літературі. Однак декілька праць, присвячених індикативному плануванню, вартують особливої уваги. Це праця Мордовцева О.[8], в якій показано особливості індикативної планування адміністративних районів, де основний акцент здійснюється на регіональному плануванні інвестиційної діяльності. Козловський С. [7] показав методичні основи розробки системи індикативної планування у регіоні, зокрема етапи здійснення індикативної планування. Тимошук М. [6] показав шляхи збалансованого розвитку регіонів з використанням індикативної планування. Також вартує уваги підручник Гук О. [3], який широко висвітлює нормативно-правові основи інновації інвестиційного розвитку країни із врахуванням індикативної планування. В дослідженні також використовувалось нормативно-правове забезпечення для побудови регіональних інвестиційних планів. Попри наявні наукові джерела питання обґрунтування необхідності нормативно-правового регулювання індикативна планування не є відображеним у науковій літературі, саме тому поточне дослідження має вагому наукову цінність.

Мета дослідження – показати значення нормативно-правового регулювання індикативного планування для реалізації інвестиційних проєктів.

Виклад основного матеріалу. В Україні індикативне планування регулюється насамперед Законом України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» [1]. Починаючи з 2001 р., державний індикативний план отримав назву «Державна програма економічного і соціального розвитку України». В Україні найважливішим об'єктом індикативного планування є регіони [7].

Методику, технологію та організацію індикативного планування слід будувати відповідно до ринкових відносин, щоб забезпечити ефективне функціонування регіональної економіки. Саме тому Державні програми економічного і соціального розвитку кожен регіон проводить незалежно, відповідно і створює свої регулятивні документи – програми, яких дотримується. Основним загально регіональним регулювальним нормативним актом індикативного планування регіонального розвитку є Постанова Кабінету Міністрів

«Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки» [4].

Перелічене законодавство не визначає суті індикативного планування, однак в цілому індикативне планування покликане забезпечити загальну основу для прийняття інвестиційних рішень та спрямувати розподіл ресурсів на ключові пріоритетні напрямки. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України відповідає за координацію розробки індикативних планів інвестиційних проєктів. Міністерство співпрацює з іншими відповідними державними установами, такими як Державне агентство з інвестицій та управління національними проєктами України, для визначення пріоритетних сфер інвестування та розробки планів, що відповідають національним цілям розвитку.

Окрім Закону про планування, на індикативне планування інвестиційних проєктів в Україні можуть впливати й інші закони та нормативно-правові акти. Наприклад, Закон України «Про державно-приватне партнерство» забезпечує правову основу для державно-приватного партнерства і може впливати на розробку та реалізацію індикативних планів для проєктів, які передбачають участь приватного сектору [2].

Загалом, законодавча база для індикативного планування в Україні забезпечує основу для розробки інвестиційних планів, які підтримують національні цілі розвитку та спрямовують розподіл ресурсів на пріоритетні сфери. Однак ефективна реалізація цих планів залежить від таких факторів, як спроможність уряду, залучення зацікавлених сторін та наявність ресурсів.

Закон «Про інвестиційну діяльність» встановлює рамки інвестиційної діяльності в Україні, а чинна правова система налічує понад 100 законів та підзаконних актів, що регулюють інвестиційну діяльність. Серед законів, на які звертається увага в тексті, – Закон України «Про інвестиційну діяльність», Закон України «Про режим іноземного інвестування» та Закон України «Про цінні папери та фондовий ринок». У тексті даних законів окреслено права суб'єктів інвестиційної діяльності та інвесторів, зокрема, право визначати цілі та напрями інвестування, право володіти, користуватися та розпоряджатися об'єктами і результатами інвестиційної діяльності. У тексті також зазначається, що інвестиції стали невід'ємною частиною суспільного виробництва і охоплюють такі стадії, як залучення, вкладення ресурсів, відтворення, реінвестування або вилучення з обігу. Загалом текст містить короткий огляд правових та економічних засад інвестиційної діяльності в Україні [3].

Закони та нормативні акти, що регулюють індикативне планування в Україні, створюють основу для розробки, впровадження, моніторингу та оцінки інвестиційних планів. Нижче наведено деякі ключові аспекти законодавчої бази, які впливають на індикативне планування:

1. **Планові документи.** Індикативне планування вимагає розробки Національної стратегії розвитку, яка визначає ключові цілі та пріоритети розвитку країни. Національна стратегія розвитку слугує основою для розробки інших планових документів, у тому числі індикативних планів інвестиційних проєктів для окремих регіонів. Ці планові документи повинні розроблятися за участю зацікавлених сторін та узгоджуватися з цілями і пріоритетами, визначеними в Національній стратегії розвитку.
2. **Процес розробки.** Закон «Інвестиційна діяльність» вимагає, щоб розробка інвестиційних планів ґрунтувалася на ретельному аналізі соціальних, економічних та екологічних умов на території, де будуть

здійснюватися інвестиції. Інвестиційні плани повинні також враховувати інтереси зацікавлених сторін, включаючи місцеві громади, і повинні розроблятися за погодженням з цими сторонами. Разом з тим для ефективної реалізації проєктів необхідно створювати такі нормативно-правові акти, які створюють передумови для громадського обговорення інвестиційних проєктів та затвердження відповідними органами влади.

3. **Реалізація та моніторинг.** Після того, як індикативний план інвестиційного проєкту розроблено та затверджено, відповідний державний орган несе відповідальність за забезпечення його ефективної реалізації. Це може передбачати координацію дій з іншими державними органами, партнерами з приватного сектору та місцевими громадами для забезпечення ефективного розподілу ресурсів та реалізації проєкту відповідно до плану. Важливо створювати такі нормативно-правові акти індикативного планування, які вимагають, щоб інвестиційні плани підлягали регулярному моніторингу та оцінці для забезпечення їхньої актуальності та ефективності з плином часу.
4. **Фінансування.** Законодавча база індикативного планування в Україні включає положення щодо фінансування інвестиційних проєктів. Закон «Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні» [6] містить вказівки щодо розподілу державних коштів на інвестиційні проєкти, в тому числі на розробку індикативних планів. Закон також передбачає використання державно-приватного партнерства як засобу фінансування інвестиційних проєктів, що може допомогти залучити інвестиції та досвід приватного сектору до розробки та реалізації цих проєктів.

Процес реалізації індикативного планування інвестиційних проєктів включає кілька ключових етапів.

- **Розробка плану.** Першим кроком у процесі імплементації є розробка індикативного плану інвестиційного проєкту. Для розробки ефективних цільових програм для регіонального розвитку важливо передбачити заходи, які сприятимуть взаємовигідній співпраці між місцевою владою, бізнесом та населенням району. У районах, де відсутні великі підприємства або перспективи розвитку значної промисловості, слід зосередитися на стимулюванні розвитку малого та середнього бізнесу. Це допоможе створити нові робочі місця та збільшити місцеві податки. Однак, як свідчить статистика, більшість малих підприємств є збитковими через різні фактори, такі як низька професійна кваліфікація керівництва та працівників, корупція у фіскальних структурах.
- **Аналіз цільових програм.** Після розробки індикативного плану наступним кроком є аналіз цільових програм для подальшого розподілу ресурсів, необхідних для його реалізації. Аналіз цільових програм підтримки малого та середнього підприємництва в регіонах дозволяє виділити кілька ключових заходів, спрямованих на вдосконалення процедури реєстрації суб'єктів господарювання та видачі дозвільних документів. Хоча важливо відкрити якомога більше малих підприємств, не менш важливо спрямувати їхню діяльність на вирішення основних стратегічних завдань розвитку району. На жаль, чинні програми містять мало положень щодо залучення малого бізнесу до процесів планування або залучення підприємців до великих проєктів з реформування та розвитку інфраструктури.

- **Реалізація проєкту.** Після того, як ресурси зібрані, проєкт можна починати реалізовувати. Для ефективної реалізації індикативних планів регіонального розвитку необхідно включити положення про державно-приватне партнерство (ДПП), фінансовий захист та стимули, а також гарантії для підприємців. Це сприятиме активній участі бізнесу в процесі планування. Крім того, адміністративні механізми, такі як державний контроль над монопольними ринками, квотування, митні збори, ліцензування, регулювання цін і заробітної плати, а також пряма фінансова підтримка підприємств, мають вирішальне значення для досягнення цілей індикативного розвитку. Інституційні інструменти, такі як регіональні комітети з економічних реформ, ради з планування та різноманітні фонди, можуть сприяти активній взаємодії між урядом, бізнесом та громадськістю у розробці та впровадженні індикативних планів і програм.
- **Моніторинг та оцінка.** Протягом усього процесу реалізації проєкту необхідно проводити регулярний моніторинг та оцінку, щоб оцінити хід виконання проєкту та виявити будь-які проблеми або сфери, що потребують вдосконалення. Важливо постійно виявляти та аналізувати методологічні помилки в процесі розробки та реалізації програм індикативного розвитку, щоб забезпечити відповідність фактичних результатів виконання запланованих завдань стратегічним цілям. Такі помилки можуть негативно вплинути на економіку та соціальний розвиток регіонів. Тому експертний аналіз програм інвестиційного розвитку є не менш важливим, ніж сам процес планування.

Загалом, процес реалізації індикативного планування інвестиційних проєктів вимагає ретельного планування, розподілу ресурсів, а також моніторингу та оцінки, щоб забезпечити ефективну реалізацію проєкту та досягнення його цілей. Сьогодні дану процедуру більшою мірою визначає закон України про «Інвестиційну діяльність», однак даний закон не визначає механізми, шляхи та методи цільового, тобто індикативного планування.

Для подолання посткризових тенденцій та сприяння економічному зростанню в сучасних умовах необхідний системний підхід, який включає цільовий механізм підтримки пріоритетних напрямів економічного розвитку [6]. Для того, щоб індикативне планування було ефективним, необхідно впроваджувати не просто державні програми регіонального розвитку, а конкретні проєкти реалізації інвестиційних проєктів.

Важливо уникати узагальнення зусиль у сфері розвитку і натомість зосередитися на чіткому визначенні конкретних сфер для інвестування. Без чіткого фокусу ресурси можуть бути розпорошені, а вигоди від розвитку можуть бути обмеженими або не реалізованими взагалі. Тому держава повинна визначити пріоритетні сфери для інвестування та розробити нормативно-правову базу для реалізації проєктів у цих сферах.

Для досягнення ефективного державного регулювання індикативного планування інвестиційних проєктів необхідно чітко визначити та встановити їх нормативно-правове забезпечення. Така підтримка повинна включати в себе положення про інвестиційні проєкти, планування структури та діяльності інституційних органів, технічну, фінансову допомогу.

Положення про інвестиційні проєкти:

- методичні рекомендації щодо планування та розробки інвестиційних проєктів;

- посібник з фінансування проєктів;
- правові рамки для реалізації проєкту.

Інституційні органи:

- агенції сприяння інвестиціям для сприяння залученню інвестицій в регіон;
- банки розвитку для забезпечення фінансування інвестиційних проєктів.

Фінансова допомога:

- Допомога у забезпеченні фінансування інвестиційних проєктів через кредитні програми, гранти або інші форми фінансування.

Створюючи нормативно-правову базу для інвестиційних проєктів та інституційні органи для їх підтримки, держава може забезпечити відповідальну та сталу розробку інвестиційних проєктів. Керівні принципи та нормативно-правова база допоможуть забезпечити розробку та реалізацію інвестиційних проєктів відповідно до потреб регіону, в той час як інституційні органи можуть надати допомогу у фінансуванні та технічних аспектах реалізації проєктів.

Крім того, слід створити регуляторні органи, такі як природоохоронні та будівельні регулятори, для забезпечення дотримання екологічних стандартів та стандартів безпеки. Ці органи можуть допомогти забезпечити, щоб інвестиційні проєкти розроблялися у відповідальній і сталій спосіб.

Таким чином, державне регулювання індикативного планування інвестиційних проєктів є важливим для комплексного індикативного планування та цільового розвитку регіонів. Чітке зосередження уваги на конкретних сферах для інвестування та нормативно-правова база для підтримки реалізації інвестиційних проєктів можуть забезпечити ефективно та стале використання ресурсів. Крім того, створення інституційних органів та регуляторних органів може сприяти реалізації інвестиційних проєктів, забезпечуючи при цьому дотримання екологічних стандартів та стандартів безпеки [8].

Висновки. Отже, закони та нормативні акти, що регулюють індикативне планування в Україні, створюють всеосяжну основу для розробки та реалізації інвестиційних планів. Основна нормативно-правова база для впровадження індикативного планування інвестиційних проєктів зазвичай включає закони та підзаконні акти, які регулюють розробку, реалізацію, моніторинг та оцінку інвестиційних планів. В Україні, наприклад, законодавча база здебільшого націлена на регіональний розвиток та розвиток економіки загалом. Проблемою є те, що індикативного планування, тобто цільового планування як такого не здійснюється, а тому інвестиційні проєкти можуть відчувати брак нормативно-правового забезпечення для успішної реалізації в Україні. Інші закони та нормативні акти, які можуть регулювати індикативне планування, включають закони про інвестиційну діяльність, іноземні інвестиції, зовнішньоекономічну діяльність та стимулювання інвестиційної діяльності у пріоритетних галузях економіки. Разом з тим вкрай бракує формування нормативно-правової бази для інвестиційного розвитку регіонів, яке безпосередньо пов'язано із реалізацією конкретних проєктів.

Список використаних джерел:

1. Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України. Закон України від 23.03.2000 № 1602-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> (дата звернення: 15.08.2023).

2. Про державно-приватне партнерство. Закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> (дата звернення: 17.10.2023).
3. Гук О.В., Шендерівська Л.П., Мохонько Г.А. Інвестування інноваційної діяльності: начальний посібник для здобувачів ступеня магістра за спеціальністю 073 Менеджмент. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, Видавництво «Політехніка», 2022. 186 с.
4. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки. Постанова Кабінету Міністрів України; Стратегія від 05.08.2020 № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 15.08.2023).
5. Про державну підтримку інвестиційних проєктів із значними інвестиціями в Україні. Закон України від 17.12.2020 № 1116-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text>
6. Тимошук М.Р. Індикативне планування як основа збалансованого соціально-економічного розвитку. *Національний лісотехнічний університет України: науковий вісник*. Вип. 24.5. 2014. URL: https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2014/24_5/50.pdf (дата звернення: 17.10.2023).
7. Козловський С.В. Методичні основи розробки системи індикативного планування в регіоні. *Регіональна економіка*. Вип. 1. 2010. URL: http://re.gov.ua/re201001/re201001_032_KozlovskiySV.pdf (дата звернення: 17.10.2023).
8. Мордовцев О.С. Основи формування індикативного плану адміністративного району. № 7. 2014. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3189> (дата звернення: 15.08.2023).

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (2000). Law on State Forecasting and Development of Programs of Economic and Social Development of Ukraine, № 1602-III. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1602-14#Text> [in Ukrainian].
2. Verkhovna Rada of Ukraine (2010). Law on Public-Private Partnership, № 2404-VI. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2404-17#Text> [in Ukrainian].
3. Huk, O.V., Shenderivska, L.P., & Mokhonko, H.A. (2022). Investuvannia Innovatsiinoi Diialnosti: Pochatkovyi Posibnyk dlia Zdobuvachiv Stupenia Mahistra za Spetsialnistiu 073 Menedzhment [Investment in Innovative Activities: An Introductory Handbook for Master's Degree Students in Management]. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, Vydavnytstvo «Politekhnika» [in Ukrainian].
4. Cabinet of Ministers of Ukraine (2020). Resolution on Approval of the State Strategy for Regional Development for 2021-2027, № 695. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
5. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). Law on State Support for Investment Projects with Significant Investments in Ukraine, № 1116-IX. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1116-20#Text> [in Ukrainian].
6. Tymoshchuk, M.R. (2014). Indykativne Planuvannia yak Osnova Zbalansovanoho Sotsialno-Ekonomichnoho Rozvytku [Indicative Planning as the Basis for Balanced Socio-Economic Development]. *Scientific Bulletin of National Forestry University of Ukraine*, 24.5. Retrieved from https://nv.nltu.edu.ua/Archive/2014/24_5/50.pdf [in Ukrainian].

7. Kozlovskiy, S.V. (2010). *Metodychni Osnovy Rozrobky Systemy Indykatyvnoho Planuvannia v Rehioni* [Methodological Basis for the Development of an Indicative Planning System in the Region]. *Regional Economics*, 1. Retrieved from http://re.gov.ua/re201001/re201001_032_KozlovskiySV.pdf [in Ukrainian].
8. Mordovtsev, O.S. (2014). *Osnovy Formuvannia Indykatyvnoho Planu Administratyvnoho Raionu* [Basics of Forming an Indicative Plan for the Administrative District]. *Efficient Economy*, 7. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3189> [in Ukrainian].

Подано до редакції 18.10.2023 р.

Прийнято до друку 8.11.2023 р.

УДК 338.246.8(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-60-76>

Магомедов Андрій,
кандидат історичних наук,
здобувач кафедри історії та
культури України Університету
Григорія Сковороди в Переяславі

Magomedov Andrii,
*Ph.D. in History, Applicant of the
Department of History and Culture of
Ukraine of Hryhorii Skovoroda
University in Pereiaslav*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5919-2340>

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ ТА ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ

FINANCIAL SECURITY OF POST-WAR RECONSTRUCTION AND RECOVERY OF THE ECONOMY: THEORETICAL BASIS

Анотація. Пропонована стаття зосереджується на важливій темі – фінансування повоєнної відбудови та відновлення економіки України, яка набула особливої актуальності у зв'язку з руйнівними наслідками військових дій та необхідністю швидкого відновлення країни. Метою дослідження є аналіз наявних теоретичних підходів та моделей фінансування, оцінка поточного стану фінансових ресурсів України, вивчення впливу макроекономічних факторів на процеси фінансування та розробка рекомендацій щодо оптимізації фінансових механізмів.

Методологія цього дослідження базується на комплексному підході, який включає аналіз наукової літератури, кількісні методи та порівняльний аналіз. Аналіз актуальних даних, включаючи статистику та міжнародні дослідження, допомагає виявити ключові тенденції та виклики, з якими стикається Україна у процесі відновлення.

Наукова цінність роботи полягає у комплексному підході до аналізу фінансування повоєнної відбудови, що включає вивчення міжнародного досвіду, оцінку внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування, а також аналіз макроекономічних факторів. Новизна дослідження полягає в застосуванні цих підходів до українського контексту, що дозволяє виявити специфічні виклики та можливості для України.

У дослідженні використовувалися різноманітні методи, включаючи аналіз наукової літератури, оцінку статистичних даних, порівняльний аналіз та синтез інформації. Основні результати включають виявлення ключових аспектів фінансування відновлення, оцінку ефективності використання фінансових ресурсів та розробку рекомендацій щодо оптимізації фінансових стратегій.

Висновки підкреслюють необхідність гнучкого підходу до фінансування відновлення, важливість управління макроекономічними факторами та потребу в подальших дослідженнях для розширення розуміння цієї проблематики. Рекомендації, висунуті в статті, можуть слугувати основою для розробки ефективних стратегій відновлення та відбудови економіки України.

Ключові слова: повоєнна відбудова, фінансування відновлення, економіка України, макроекономічні фактори, фіскальна політика, стратегії відновлення, ефективність фінансування.

Abstract. The proposed article focuses on an important topic – the financing of post-war reconstruction and recovery of the economy of Ukraine, which has become particularly relevant in connection with the devastating consequences of military actions and the need for rapid recovery of the country. The purpose of the study is to analyze the available theoretical approaches and financing models, assess the current state of Ukraine's financial resources, study the impact of macroeconomic factors on financing processes, and develop recommendations for optimizing financial mechanisms.

The methodology of this study is based on an integrated approach that includes the analysis of scientific literature, quantitative methods and comparative analysis. Analysis of current data, including statistics, and international studies helps identify key trends and challenges facing Ukraine in the recovery process.

The scientific value of the work lies in the comprehensive approach to the analysis of the financing of post-war reconstruction, which includes the study of international experience, the assessment of internal and external sources of financing, as well as the analysis of macroeconomic factors. The novelty of the research lies in the application of these approaches to the Ukrainian context, which allows identifying specific challenges and opportunities for Ukraine.

The research used a variety of methods, including literature review, statistical evaluation, benchmarking, and information synthesis. The main results include the identification of key aspects of recovery financing, the evaluation of the effectiveness of the use of financial resources and the development of recommendations for the optimization of financial strategies.

The findings highlight the need for a flexible approach to financing recovery, the importance of managing macroeconomic factors, and the need for further research to expand understanding of this issue. The recommendations put forward in the article can serve as a basis for the development of effective strategies for the recovery and reconstruction of the economy of Ukraine.

Keywords: post-war reconstruction, reconstruction financing, economy of Ukraine, macroeconomic factors, fiscal policy, reconstruction strategies, financing efficiency.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де конфлікти та війни продовжують впливати на глобальну стабільність, питання фінансового забезпечення повоєнної відбудови та відновлення економіки набуває особливої актуальності. Ця стаття покликана дослідити комплексні підходи та стратегії, які можуть бути застосовані для ефективного фінансування відновлення країн, що постраждали від воєнних дій.

Відновлення після війни – це не лише відбудова зруйнованої інфраструктури, але й відновлення та формування нового соціально-економічного потенціалу, відновлення ринків, створення умов для інвестицій та забезпечення стабільного економічного зростання. Важливість цього процесу не може бути переоцінена, оскільки він впливає не тільки на економіку країни, що відновлюється, але й на глобальну економічну систему.

У цій статті розглянуто різні аспекти фінансування повоєнної відбудови, включаючи міжнародну фінансову допомогу, внутрішні фінансові ресурси, роль державних та приватних інвестицій, а також важливість макроекономічної стабілізації та інституційного реформування. Окрему увагу буде приділено аналізу досвіду різних країн, які пройшли через процес відбудови після війни, що дозволить виявити ключові фактори успіху та помилки, яких слід уникати.

Ця стаття розрахована на вчених-економістів, політиків, фахівців у сфері фінансів та всіх, хто цікавиться проблематикою відновлення економіки після війни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сфері фінансового забезпечення повоєнної відбудови та відновлення економіки існує значний обсяг досліджень, що висвітлюють різні аспекти цієї теми. Наприклад, у дослідженні П. Лефтінка [19] аналізується процес фінансової реабілітації Нідерландів після Другої світової війни, з акцентом на важливості макроекономічної стабілізації та ролі урядових інтервенцій. Т. Еддісон, А. Геда, П. Ле Біллон та С.М. Муршед [1] у своїй статті досліджують фінансове відновлення в країнах, що пережили конфлікти, висвітлюючи різноманітні підходи до відновлення, включаючи міжнародну допомогу та внутрішні реформи. Дж. К. Бойс [7] у своїй роботі аналізує мобілізацію ресурсів та економічне відновлення після конфліктів, підкреслюючи важливість координації міжнародних та національних зусиль.

М. Руднер [28] у своїй статті зосереджується на фіскальних та монетарних заходах, які сприяли відновленню Малайї після війни, аналізуючи фінансову політику цієї країни. М. Кочеров, О. Джигора та М. Диха [15] у своїй роботі розглядають механізми економічного відновлення України та роль міжнародної спільноти, підкреслюючи важливість глобальної підтримки та співпраці. Т. Брюк, Е.В. Фіцджеральд та А. Грігсбі [8] у своїй статті розглядають внесок приватного сектору у відновлення після війни в бідних країнах, підкреслюючи важливість інновацій та інвестицій.

Г. Дель Кастильо [10] у своїй книзі висвітлює виклики економічного відновлення після конфліктів, наголошуючи на необхідності комплексного підходу до реконструкції. О. Акименко, Н. Марченко та Н. Шаховніна [2] у своїй роботі аналізують управління фінансовими відносинами в умовах повоєнної реконструкції України, висвітлюючи ключові аспекти та виклики.

О. Лемішко, Н. Давиденко та А. Шевченко [17] у своїй статті досліджують стратегічні напрямки економічного відновлення України після війни, з акцентом на інноваційний та інвестиційний розвиток. А.В. Литвиненко [20] досліджує проблеми економічного відновлення після війни, що доповнює попередні дослідження, зосереджуючись на конкретних викликах, з якими стикається Україна. А. Олешко, Д. Новіков та О. Петрівський [23] у своїй роботі аналізують роль корпоративної соціальної відповідальності бізнесу у економічному відновленні України. Це дослідження підкреслює важливість залучення приватного сектору у відновлювальні процеси.

Н. Приказюк, О. Лобова, Т. Моташк, О. Прокоф'єва та В. Юхуменко [26] розглядають перспективи відновлення фінансового сектору України. Їх аналіз доповнює розуміння важливості стабілізації фінансових інститутів у повоєнний період. Р. Зварич, І. Рівіліс, М. Домітер, П. Скульський, М. Олексіїв та М. Яніга [34] досліджують інформаційну підтримку відновлення економіки України після війни. Їх підхід вказує на важливість ефективного управління інформацією у процесі відновлення.

І. Підоричева та В. Ляшенко [24] аналізують структурні деформації в підприємницькому секторі та шляхи їх подолання в контексті українського економічного відновлення. Це дослідження підкреслює важливість адаптації бізнесу до нових реалій. М. Чепелієв, О. Дячук, Р. Подолець та А. Семенюк [9] розглядають можливість переходу України на «зелений» шлях відновлення після війни. М.О. Житар [33] висвітлює ключові етапи плану економічного відновлення

України у повоєнний період. Це дослідження надає цінний огляд стратегічних кроків, які необхідні для відновлення економіки.

І. Левицька, А. Климчук, А. Шестакова та Н. Білецька [18] досліджують туристичний потенціал України, висвітлюючи виклики та перспективи повоєнного часу. Цей аналіз підкреслює важливість туризму як чинника економічного відновлення. В. Шведун, В. Булба, Л. Божко, Л. Кучер, В. Холодок та О. Ігнатієв [29] розглядають концепцію циркулярної економіки в Україні на шляху до європейської інтеграції. Їх аналіз вказує на напрямки сталого управління під час війни та повоєнного відновлення, що є важливим для досягнення стійкого розвитку.

О. Кушніренко та Н. Гахович [16] досліджують стратегічні напрямки відновлення українського інжинірингу після війни. Аналіз авторів вказує на ключові аспекти, які необхідно врахувати для відновлення цієї критично важливої галузі. Г. Матвієнко-Біляєва, О. Красноручський, Л. Саліонович, В. Сергій та Т. Ларіна [22] підкреслюють важливість цифровізації у повоєнному відновленні економіки. Їхнє дослідження вказує на те, що цифрові технології можуть відіграти ключову роль у прискоренні процесу відновлення.

І. Гернего, М. Діба, Т. Шкода та М. Діба [12] аналізують роль венчурного фінансування у підтримці сталої моделі повоєнної реконструкції в Україні. В аналізі підкреслено важливість інноваційних фінансових інструментів у процесі відновлення. Ю. Кіндзерський [14] розглядає можливості застосування концепції підприємницької держави для забезпечення структурних та інноваційних трансформацій під час повоєнного відновлення економіки України. Це дослідження вказує на важливість державної підтримки у процесі такого відновлення.

І. Свидрук [31] аналізує проблеми та можливості відновлення внутрішнього ринку України. Її дослідження вказує на ключові аспекти, які потрібно врахувати для відновлення внутрішньої економічної активності. Н. Мартинович, І. Ємченко та Т. Кулініч [21] розробляють методологічний концепт ефективного соціально-економічного розвитку України після війни, переходячи від відновлення до сталого розвитку. Їх підхід підкреслює важливість комплексного планування та впровадження стратегій сталого розвитку.

О. Різник, А. Треус та С. Козьменко [27] досліджують пріоритети інвестування з впливом на проекти з охорони навколишнього середовища, розглядаючи майбутнє повоєнне відновлення України. Цей аналіз підкреслює важливість екологічної складової у процесі відновлення.

А. Зігманн та О. Волкова [30] розглядають потенціал реформ фіскальної політики в повоєнній Україні. Їхнє дослідження вказує на можливості оптимізації державних фінансів для підтримки відновлення. І. Алексеєнко, В. Колтун, Н. Гринчук, В. Вакулєнко та О. Когут [4] акцентують увагу на сталому розвитку територій під час повоєнної екологічної реставрації. Зазначений підхід підкреслює важливість інтеграції екологічних аспектів у відновлення.

О. Акименко, Н. Марченко, Н. Шаховніна, М. Гарига-Грихно, С. Гривко та А. Котеленець [3] аналізують управління фінансовими та економічними відносинами в умовах повоєнної реконструкції України. Їхнє дослідження вказує на ключові аспекти управління, які важливі для ефективного відновлення. С. Арріола, К. Кадестін, П. Ковальський, Ж. Гільото, С. Мірудо та Ф. ван Тонгерен [6] розглядають виклики для міжнародної торгівлі та глобальної економіки, пов'язані з відновленням після COVID-19 та війни Росії проти України. Даний

аналіз підкреслює глобальний контекст, в якому відбувається відновлення України.

А. Пронтера [25] досліджує вплив російського газопостачання, ролі Італії та повоєнної європейської політики енергетичної безпеки. Це дослідження важливе для розуміння енергетичних викликів, які стоять перед Україною та Європою. А. Діброва, М. Ільчук, І. Коновал, І. Андросович та А. Заніздра [11] аналізують державну підтримку сільського господарства в Україні в повоєнний період. Цей аналіз підкреслює важливість аграрного сектору у відновленні економіки.

Н. Кічай, Ю. Полукаров, Н. Праховник, О. Полукаров та Н. Качинська [13] досліджують вплив війни в Україні на клімат. Це дослідження важливе для розуміння екологічних наслідків конфлікту та впливу на кліматичні зміни.

У роботі І. Хмарської, К. Кучерявої та І. Клімової [39] глибоко проаналізовано особливості післявоєнного відновлення економіки України крізь призму збитків логістичної інфраструктури, гуманітарної катастрофи та ін. В розвідці О. Носирєва, Т. Деділова та І. Токар [36] обмірковується розвиток туризму як один з ключових наслідків відновлення економіки України після війни, роблять цікаві аналітичні висновки стосовно можливих викликів в цій сфері. М. Скрипниченко у своїй статті аналізує макроекономічні оцінки та прогнози повоєнного відновлення України [38]: використана в цій статті методологія аналізу є актуальною на зараз та може бути використана з метою оновлення підрахунку відповідних оцінок.

Звертає на себе увагу дослідження А. Олешко, З. Шацької та О. Ровнягіна, котрі вивчають як саме смарт-спеціалізація може в перспективі різнобічно зарадити відновленню вітчизняної економіки. Нарешті, корисним та актуальним є дослідження Н. Казюки та Є. Шекета [35] стосовно ресурсів відновлення української економіки, в якому автори доходять висновку про необхідність комплексного управління такими ресурсами заради досягнення мети відновлення.

Проаналізовані дослідження в сукупності надають глибоке розуміння різних аспектів, які впливають на фінансове забезпечення та стратегії відновлення, від екологічних викликів до глобальних торговельних тенденцій, що є критично важливими для ефективного відновлення економіки України після війни. Втім, наявна література не вичерпує всіх аспектів обраної тематики, зокрема таких як роль міжнародної фінансової допомоги, внутрішніх фінансових ресурсів, державних та приватних інвестицій, а також таких як важливість макроекономічної стабілізації та інституційного реформування як ключових ресурсів для повоєнного відновлення економіки.

Мета та завдання дослідження. У цьому дослідженні необхідно проаналізувати фінансове забезпечення повоєнної відбудови та відновлення економіки, з особливим акцентом на Україну. Метою дослідження є виявлення ключових факторів, які впливають на ефективність фінансових стратегій у контексті повоєнного відновлення, а також розробка рекомендацій для поліпшення цих процесів.

Для досягнення цієї мети визначимо наступні завдання:

- проаналізувати наявні теоретичні підходи та моделі фінансування повоєнної відбудови, зокрема вивчити міжнародний досвід та його застосування до українського контексту;
- здійснити оцінку поточного стану фінансових ресурсів України, включаючи внутрішні та зовнішні джерела фінансування, їх доступність та ефективність використання у повоєнний період;

- висвітлити ключові аспекти впливу макроекономічних факторів, таких як інфляція, валютний курс, фіскальна політика на процеси фінансування відновлення;
- розробити рекомендації щодо оптимізації фінансових механізмів та стратегій, які можуть сприяти більш ефективному та сталому відновленню економіки України.

У наведеному нижче матеріалі забезпечено комплексний підхід до аналізу цієї проблематики, враховуючи як місцеві, так і глобальні перспективи, що дозволяє розробити ефективні стратегії для підтримки послідовного відновлення економіки України.

Методологія дослідження базується на комплексному підході, що включає аналіз літератури, кількісні та якісні методи. Первинним кроком було проведення аналітичного огляду наукових джерел, що охоплюють тему фінансування повоєнної відбудови та відновлення економіки. Цей огляд дозволив ідентифікувати ключові теоретичні підходи, моделі та стратегії, які були застосовані в різних країнах після воєнних конфліктів.

Для кількісного аналізу були використані дані з різних міжнародних та національних джерел, включаючи статистику від Міжнародного валютного фонду, Світового банку та інших авторитетних організацій. Це дозволило оцінити поточний стан фінансових ресурсів України, включаючи внутрішні та зовнішні джерела фінансування, їх доступність та ефективність використання. Крім того, було проведено аналіз макроекономічних показників, таких як інфляція, валютний курс та фіскальна політика, щоб зрозуміти їх вплив на процеси фінансування відновлення.

Якісний аналіз включав аналіз випадків з інших країн, які пережили подібні воєнні конфлікти. Він дозволив як виявити помилки, так і найкращі практики, які можуть бути застосовані до українського контексту.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні підходи та моделі фінансування повоєнної відбудови економіки. Зосередимось на аналізі наявних теоретичних підходів та моделей фінансування повоєнної відбудови, а також на вивченні міжнародного досвіду та його потенційного застосування до українського контексту.

Теоретичні підходи до фінансування повоєнної відбудови можна розділити на кілька основних категорій. Перша категорія включає традиційні методи, такі як державне фінансування через бюджетні асигнування та міжнародні кредити. Ці методи часто використовуються для відновлення основної інфраструктури та надання основних соціальних послуг. Друга категорія охоплює інноваційні фінансові інструменти, такі як випуск облігацій, приватно-державне партнерство та використання фондів розвитку. Ці методи можуть забезпечити більш гнучке та ефективне фінансування, а також залучити приватний капітал.

Міжнародний досвід вказує, що успішна повоєнна відбудова залежить від комбінації різних фінансових інструментів та підходів. Наприклад, після Другої світової війни План Маршалла став ключовим елементом відновлення економіки Західної Європи, поєднуючи значні американські інвестиції з ефективними місцевими стратегіями відновлення.

Ще одним яскравим зразком повоєнної відбудови економіки можна вважати приклад Японії. Відомо, що японська економіка була повністю зруйнована внаслідок війни. Однак за 20 років після війни вона зросла втричі, а країна стала однією з провідних економічних держав світу. Цей успіх був досягнутий за рахунок модернізації економіки, лібералізації та інтеграції в світову економіку.

Японський уряд провів низку реформ, які мали на меті сприяти лібералізації економіки та зменшення державного втручання в економіку, а також створення сприятливих умов для приватного підприємництва. В процесі реформ було зменшено податки на бізнес, здійснено дерегуляцію економіки та залучено іноземні інвестиції. Не в останню чергу японське економічне диво стало можливим завдяки розпуску дзайбацу – великих промислових холдингів, які були звинувачені у пособництві мілітаризму під час війни, введенню нових законів про працю, які гарантували робітникам права на організацію профспілок, а також веденню колективних переговорів про умови праці. Посприяла такому результату і земельна реформа, яка значно збільшила володіння землею фермерами.

Застосування цих та подібних підходів до українського контексту вимагає глибокого розуміння специфіки місцевих умов та потреб. Україна стикається з унікальними викликами, які включають не тільки фізичне відновлення інфраструктури, але й відновлення соціальної інфраструктури, економічної стабільності та політичної довіри. Важливо враховувати досвід інших країн, але також адаптувати ці підходи до конкретних українських реалій.

Враховуючи це, проаналізуємо різні моделі та стратегії, які можуть бути застосовані в Україні, зокрема розглядаємо можливості залучення міжнародних інвестицій, розвитку державно-приватного партнерства та використання інноваційних фінансових інструментів. Такий комплексний підхід дозволить забезпечити більш ефективне та стійке фінансування повоєнної відбудови в Україні.

Поточний стан фінансових ресурсів України. Слід почати з того, що зовнішній борг України зріс до 148,578 мільярдів доларів США у другому кварталі 2023 р. з 139,820 мільярдів доларів у першому кварталі 2023 р. Це свідчить про значне збільшення зовнішнього боргу, що може бути пов'язано з потребами обороноздатності країни та збільшення фінансового навантаження стосовно соціальної сфери. Так, зовнішній борг України становив 81,6% від номінального ВВП країни у 2022 р., порівняно з 64,9% у попередньому році. У контексті поточного стану фінансових ресурсів України це зростання зовнішнього боргу є важливим фактором, який впливає на доступність та ефективність використання фінансових ресурсів для повоєнної відбудови. З одного боку, збільшення зовнішнього боргу може забезпечити необхідні ресурси для негайного відновлення інфраструктури та економіки. З іншого боку, це створює додаткове навантаження на державний бюджет у довгостроковій перспективі та може обмежувати фінансову гнучкість країни.

У процесі оцінки поточного стану фінансових ресурсів України для повоєнної відбудови важливо врахувати різноманітність джерел фінансування, які включають значну міжнародну підтримку. Варто зауважити, що Сполучені Штати Америки та Велика Британія відіграють ключову роль у цьому процесі. Зокрема, США анонсували пакет допомоги Україні на суму близько 61 мільярдів доларів, який включає як військову, так і економічну підтримку. Ця допомога має на меті не лише надання безпосередньої фінансової допомоги, але й сприяння довгостроковому відновленню економіки України. Велика Британія також виступила з ініціативою підтримки України, виділивши понад 1,3 мільярда фунтів стерлінгів на військову та гуманітарну допомогу. Ці кошти спрямовані на підтримку критично важливих секторів економіки та відновлення інфраструктури.

Міжнародний валютний фонд (МВФ) також відіграє важливу роль у фінансовій підтримці України, надаючи кредити та консультаційну підтримку. За

даними МВФ, очікується, що зростання ВВП України у 2023 р. складе від 1 до 3 відсотків, що є позитивним сигналом для економічного відновлення.

Внутрішні ресурси України також відіграють важливу роль у відновленні економіки. Згідно з даними Світового банку, станом на 1 жовтня 2023 р. було виплачено понад 28 мільярдів доларів, що підтверджує значну підтримку внутрішніх фінансових ресурсів та їх ефективне використання.

Таким чином, Україна активно працює над відновленням своєї економіки, використовуючи як внутрішні, так і зовнішні джерела фінансування. Міжнародна підтримка, зокрема від США, Великої Британії, МВФ та ЄС, сприяє стабілізації фінансової ситуації в країні, а внутрішні ресурси демонструють свою ефективність у відновленні економічної стабільності.

Вплив макроекономічних факторів на процеси фінансування післявоєнного відновлення економіки. Тепер зосередимося на висвітленні ключових аспектів впливу макроекономічних факторів на процеси фінансування відновлення України після війни. Ці фактори включають інфляцію, валютний курс та фіскальну політику, кожен з яких має значний вплив на економічне відновлення.

Інфляція є одним з ключових факторів, який впливає на фінансування відновлення. Висока інфляція може підрвати вартість внутрішніх заощаджень та зменшити купівельну спроможність населення, що ускладнює фінансування відновлення через внутрішні джерела. З іншого боку, помірна інфляція може стимулювати економічну активність та збільшити податкові надходження, що сприяє фінансуванню відновлювальних проєктів.

Валютний курс також відіграє важливу роль у фінансуванні відновлення. Девальвація національної валюти може збільшити вартість імпортованих товарів та послуг, що необхідні для відновлення, але водночас може покращити конкурентоспроможність експорту. Стабільний валютний курс сприяє залученню іноземних інвестицій та знижує ризики для іноземних інвесторів.

Фіскальна політика, включаючи податкову політику та державні витрати, є вирішальною для фінансування відновлення. Ефективна фіскальна політика може забезпечити необхідні ресурси для відновлення, не вдаючись до надмірного збільшення державного боргу. Збалансоване збільшення податків та оптимізація державних витрат можуть забезпечити стабільне фінансування відновлювальних заходів.

Ці фактори взаємодіють між собою та впливають на загальну стратегію фінансування відновлення. Розуміння цих взаємозв'язків та їх впливу на економічне відновлення є важливим для оптимізації використання фінансових ресурсів та досягнення максимальної ефективності у процесі відновлення.

Рекомендації для оптимізації фінансових механізмів післявоєнного відновлення економіки. Для оптимізації фінансових механізмів та стратегій, які можуть сприяти більш ефективному та сталому відновленню економіки України, необхідно зосередитися на кількох ключових аспектах. Перш за все, важливо підвищити прозорість та ефективність використання фінансових ресурсів. Це можна досягти через впровадження чітких механізмів моніторингу та звітності, що дозволить забезпечити прозоре та цільове використання коштів, а також мінімізувати ризики корупції та неефективного розподілу ресурсів.

Також важливим є залучення приватного сектору та міжнародних інвесторів до процесу відновлення. Це можна здійснити через створення сприятливого інвестиційного клімату, забезпечення правової та економічної стабільності, а

також розробку привабливих умов для інвесторів, включаючи податкові пільги та гарантії.

Не менш важливими є розробка та впровадження цільових програм та проєктів, спрямованих на відновлення критично важливих секторів економіки, таких як інфраструктура, енергетика, сільське господарство та ІТ-сектор. Ці програми повинні бути добре сплановані та орієнтовані на довгостроковий розвиток.

Окрім того, важливо зосередитися на розвитку людського капіталу, включаючи освіту та професійне навчання, що допоможе підготувати робочу силу до вимог сучасного ринку праці та сприятиме створенню нових робочих місць. Розвиток людського капіталу є ключовим фактором для досягнення сталого відновлення економіки України. Важливо зосередитися на підвищенні якості освіти та професійного навчання, щоб відповідати потребам сучасного ринку праці. Це включає інвестиції в освітні програми, які сприяють розвитку навичок у сферах, критично важливих для економічного відновлення, таких як цифрові технології, інженерія, екологія та підприємництво. Також важливо стимулювати навчання протягом усього життя, щоб допомогти працівникам адаптуватися до змін на ринку праці та забезпечити їх конкурентоспроможність. Підтримка ініціатив, спрямованих на залучення до виробництва молоді та жінок, також має велике значення для розвитку людського потенціалу країни.

Нарешті, необхідно забезпечити координацію між усіма зацікавленими сторонами, включаючи уряд, місцеву владу, бізнес та громадські організації. Координація між усіма зацікавленими сторонами є вирішальною для успішного відновлення. Уряд, місцева влада, бізнес-спільнота та громадські організації повинні працювати разом, щоб забезпечити ефективне використання ресурсів та реалізацію відновлювальних проєктів. Важливо створити платформи для діалогу та співпраці, що дозволять обмінюватися ідеями, координувати зусилля та вирішувати конфлікти інтересів. Також необхідно забезпечити громадську підтримку та залучення громадян до процесу відновлення, що сприятиме соціальній згуртованості та зміцненню демократичних інститутів.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що Україна має можливість виділити та залучити різноманітні джерела фінансових ресурсів для повоєнної відбудови. Серед них важливе місце займають внутрішні ресурси, такі як державний бюджет, кошти від приватизації державних активів, внутрішні інвестиції від приватного сектору, а також ресурси, залучені через внутрішні облігації та інші фінансові інструменти. Зовнішні джерела фінансування також відіграють ключову роль, включаючи міжнародні кредити та гранти від країн-партнерів, міжнародних фінансових організацій та донорських країн. Інвестиції від міжнародних інвесторів та приватного сектору, а також залучення коштів через міжнародні облігації, також є важливими джерелами. Крім того, Україна може розглядати можливості публічно-приватного партнерства та інноваційні фінансові інструменти, такі як зелені та соціальні облігації для залучення додаткових ресурсів.

Деякі дискусійні моменти фінансового забезпечення повоєнної відбудови та відновлення економіки. В контексті дослідження важливо розглянути різні точки зору та підходи, які існують у цій сфері. Це дозволить глибше зрозуміти складності та виклики, з якими стикаються країни, що переживають постконфліктний період, та визначити найбільш ефективні стратегії для їх вирішення.

Одним з ключових питань є визначення оптимального балансу між внутрішнім та зовнішнім фінансуванням. З одного боку, залучення міжнародної

допомоги та інвестицій є критично важливим для швидкого відновлення. З іншого боку, надмірна залежність від зовнішніх джерел може призвести до проблем з суверенітетом та самостійністю економічної політики.

Внутрішнє фінансування має свою основу у внутрішніх ресурсах країни, таких як податкові надходження, прибутки від державних підприємств, або внутрішні запозичення. Головною перевагою внутрішнього фінансування є збереження економічного суверенітету та незалежності. Країна, що спирається на свої власні фінансові ресурси, має більшу свободу у формулюванні та впровадженні економічної політики. Також важливим аспектом є контроль над інфляцією та валютним курсом. Однак, існує ризик недостатності внутрішніх ресурсів для швидкого відновлення, особливо у випадку глибоких економічних криз.

Зовнішнє фінансування, яке включає міжнародну допомогу, кредити та інвестиції, може бути критично важливим для швидкого відновлення. Воно надає доступ до значних фінансових ресурсів, які можуть бути використані для реалізації великих інфраструктурних проєктів, реформ та інших ініціатив, що сприяють економічному зростанню. Таке фінансування також може сприяти інтеграції країни у світову економіку, збільшуючи її привабливість для іноземних інвесторів. Проте, зовнішнє фінансування часто супроводжується умовностями, що можуть обмежувати економічну свободу та, почасти, також міжнародну автономію держави.

Іншим важливим аспектом є вибір між швидкими короткостроковими рішеннями та довгостроковими стратегіями розвитку. Наприклад, інвестиції в інфраструктуру та великі промислові проєкти можуть забезпечити швидке відновлення, але ризикують ігнорувати потреби у стійкому розвитку та соціальній справедливості.

Також існує дискусія щодо ролі держави та приватного сектору у процесі відновлення. Деякі експерти вважають, що активна роль держави є необхідною для координації відновлювальних зусиль та забезпечення соціальної справедливості. Інші ж аргументують, що приватний сектор, завдяки своїй гнучкості та інноваційності, може бути більш ефективним у відновленні економіки.

Окремо стоїть питання про вплив макроекономічних факторів, таких як інфляція, валютний курс та фіскальна політика, на процеси фінансування відновлення. Наприклад, висока інфляція може підірвати зусилля з відновлення через зниження реальної вартості фінансових ресурсів.

Нарешті, важливо обговорити етичні та моральні дилеми, пов'язані з фінансуванням повоєнної відбудови. Це включає питання про те, як забезпечити справедливий розподіл ресурсів, уникнути корупції та забезпечити, щоб відновлення враховувало потреби всіх верств населення, включаючи найбільш уразливі групи.

Ці та інші дискусійні аспекти є важливими для глибокого розуміння викликів та можливостей, які стоять перед Україною у процесі фінансування її повоєнної відбудови та відновлення економіки.

Висновки. Проведена робота виявила низку важливих аспектів та нових підходів, які можуть бути корисними для практичного застосування та подальших наукових досліджень.

Аналіз міжнародного досвіду та його застосування до українського контексту виявив значну різноманітність підходів до фінансування повоєнної відбудови, підкреслюючи важливість гнучкості та адаптивності стратегій. Оцінка поточного стану фінансових ресурсів України показала, що країна зіткнулася з викликами,

пов'язаними з обмеженим доступом до внутрішніх та зовнішніх джерел фінансування, а також з необхідністю оптимізації використання наявних ресурсів.

Дослідження макроекономічних факторів, таких як інфляція, валютний курс та фіскальна політика, підкреслило їх значний вплив на процеси фінансування відновлення. Це вимагає від уряду України глибокого розуміння цих факторів та розробки ефективних стратегій для їх управління.

Дослідження також виявило, що існує значний потенціал для оптимізації фінансових механізмів та стратегій, які можуть сприяти більш ефективному та сталому відновленню економіки України. Рекомендації, висунуті в цій статті, можуть слугувати основою для подальших досліджень та розробки державної політики відновлення економіки.

Список використаних джерел:

1. Addison T., Geda A., Le Billon P., Murshed S.M. Financial Reconstruction in Conflict and Post-Conflict Economies. *Econstor*. 2001. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/53103/1/33513288X.pdf> (дата звернення: 20.10.2023).
2. Акymenko O., Marchenko N., & Shakhovkina N. (2023). Management of Financial Relations in the Conditions of Post-War Reconstruction of Ukraine. *Economic Affairs*. New Delhi. Vol. 68, Iss. 1s, (Feb 2023), 143–151.
3. Акymenko O., Marchenko N., Shakhovkina N., Haryha-Hrykhno M., Grivko, S. & Kotelenets A. Management of Financial and Economic Relations in the Conditions of Post-war Reconstruction of Ukraine. *Economic Affairs*. 2023, 68(1s), 143-151. DOI: 10.46852/0424-2513.1s.2023.17.
4. Aliksieienko I., Koltun V., Grynchuk N., Vakulenko V., & Kohut O. Sustainable Development of Territories during the Period of Post-War Environmental Restoration. *Wseas Transactions on Environment and Development*. 2023, Vol. 19. DOI: 10.37394/232015.2023.19.31.
5. Amosha O.I., & Amosha O.O. On the formula of the strategy of post-war economic restructuring. *Economy of Industry*. 2023. № 101(1), pp. 68–78. URL: <http://ojs.econindustry.org/index.php/ep/article/view/271/328> (дата звернення: 20.10.2023).
6. Arriola C., Cadestin C., Kowalski P., Guilhoto J.J.M., Miroudot S., & van Tongeren F. Challenges to international trade and the global economy: Recovery from COVID-19 and Russia's war of aggression against Ukraine. 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/5c561274-en>.
7. Boyce J.K. Post-Conflict: Resource Mobilization and Economic Recovery. *In State-building and Development in Post*. 2011. URL: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_bg_papers/bp_wess2008_boyce.pdf (дата звернення: 20.10.2023).
8. Brück T., FitzGerald E.V., & Grigsby A. Enhancing the Private Sector Contribution to Post-War Recovery in Poor Countries: Comparative Analysis. *SSRN Electronic Journal*. 2000. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=238882 (дата звернення: 20.10.2023).
9. Chepeliev M., Diachuk O., Podolets R., & Semeniuk A. Can Ukraine go “green” on the post-war recovery path? *Joule*. 2023. Vol. 7(4), 606–611. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joule.2023.02.007>.
10. Del Castillo, G. Rebuilding War-Torn States: The Challenge of Post-Conflict Economic Reconstruction. 2008. *RePEc*. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199237739.001.0001.
11. Dibrova A., Ilchuk M., Konoval I., Androsovyh I., & Zanizdra A. State support for agriculture in Ukraine in the post-war period. *Agricultural and Resource*

- Economics: International Scientific E-Journal*. 2023. Vol. 9(3), pp. 49–76. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03>.
12. Gernego I., Dyba M.I., Shkoda T., & Dyba M.V. Venture Financing as Support for the Sustainable Model of Post-War Rebuilding in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*. 2023. Vol. 12(2), pp. 1–11. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2023.v12n2p1>.
 13. Kicaj H., Polukarov Y., Prakhovnik N., Polukarov O., & Kachynska N. How war in Ukraine is affecting the climate. *International Journal of Environmental Studies*. 2023. Vol. 80(2), pp. 277–283. DOI: [10.1080/00207233.2023.2174743](https://doi.org/10.1080/00207233.2023.2174743).
 14. Kindzerskyi Y. Possibilities of applying the concept of an entrepreneurial state to ensure structural and innovative transformations during the post-war recovery of Ukraine's economy. *Ekonomichnyy analiz*. 2023. Vol. 33(1), pp. 37–45. DOI: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2023.01.037>.
 15. Kocherov M., Dzhyhora O., & Dykha M. Mechanisms of Post War Economic Recovery in Ukraine: The Role of the International Community. *Economic Affairs*. New Delhi. 2023. Vol. 68(2), pp. 1311–1321. DOI: [10.46852/0424-2513.2.2023.35](https://doi.org/10.46852/0424-2513.2.2023.35).
 16. Kushnirenko O., & Gakhovich N. Strategic directions of Ukrainian engineering post-war recovery. *University Economic Bulletin*. 2023. Vol. (56), pp. 05–15. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-05-15>.
 17. Lemishko O., Davydenko N., & Shevchenko A. Strategic directions of the economic recovery of post-war Ukraine. *Journal of Innovations and Sustainability*. 2022. Vol. 6(2), p. 09. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.02.09>.
 18. Levytska I., Klymchuk A., Shestakova A., & Biletska N. Tourist Potential of Ukraine: Challenges and Prospects of the Post-War Time. *Journal of Environmental Management & Tourism*. 2023. Vol. 14(2), pp. 299–305. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v14.2\(66\).01](https://doi.org/10.14505/jemt.v14.2(66).01).
 19. Lieftinck P. *The Post-War Financial Rehabilitation of the Netherlands*. Springer. 2012.
 20. Lytvynenko, A.V. Problems of post-war economic recovery. *Авіація, промисловість, суспільство: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. м. Кременчук, 18 трав. 2023 р., С. 794–796*. URL: https://klk.univd.edu.ua/files/articles/297/zbirnik_materialiv_klk_hnuvs_2_2023.pdf (дата звернення: 20.10.2023).
 21. Martynovych N., Yemchenko I., & Kulinich T. From the Territory of Recovery to Sustainable Development: a Methodological Concept of Effective Socio-economic Development of Ukraine after the War Development. *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development*. 2023. Vol. 18(2), pp. 13–25. DOI: <https://doi.org/10.35784/preko.3923>.
 22. Matviienko-Biliaieva, G., Krasnorutskyy, O., Salionovych, L., Serhii, V., & Larina, T. The Importance Of Digitization In The Post-War Recovery Of The Economy. *Collection Of Papers New Economy*. 2023. pp. 42–55.
 23. Oleshko A., Novikov D., & Petrivskyi O. Business Corporate Social Responsibility In The Economic Recovery Of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2023. Vol. 9(3), pp. 162–166. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-3-162-166>.

24. Pidorycheva I., Liashenko V. Structural deformations in the entrepreneurial sector and overcoming them: context of Ukrainian economic recovery. *Journal of European Economy*. 2023. Vol. 22(2), pp. 287–311. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2023.02.287>.
25. Prontera, A. Winter is coming: Russian gas, Italy and the post-war European politics of energy security. *West European Politics*. 2023. Vol. 47(1) pp. 1–26. DOI:10.1080/01402382.2023.2225987.
26. Prykaziuk N., Lobova O., Motashk T., Prokofieva O., & Yukhumenko V. Prospects of the Post-War Recovery of the Financial Sector Of Ukraine. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*. 2023. Vol. 4(51). DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.51.2023.4051>.
27. Rieznyk O., Treus A., & Kozmenko S. Priorities of impact investing in environmental protection projects: the case of the future post-war reconstruction of Ukraine. *Business: Theory and Practice*. 2023. Vol. 24(2), pp. 459–472. DOI:10.3846/btp.2023.18020.
28. Rudner, M. Financial Policies in Post-War Malaya: The Fiscal and Monetary Measures of Liberation and Recovery (1975). *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. 2008. DOI: <https://doi.org/10.1080/03086537508582436>.
29. Shvedun V., Bulba V., Bozhko L., Kucher L., Kholodok V., & Ihnatiev O. Circular economy in Ukraine on the way to European integration: directions for sustainable management during the war and post-war recovery. *Journal of Environmental Management & Tourism*. 2023. Vol. 14(1), pp. 194–206. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v14.1\(65\).19](https://doi.org/10.14505/jemt.v14.1(65).19).
30. Siegmann, Arjen and Volkova, Oksana, Potential for Fiscal Policy Reforms in Post-War Ukraine. *SSRN*. (March 22, 2023). DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4396506>.
31. Svydruk I. Problems and possibilities of recovery domestic market of Ukraine. *In Dezvoltare economică și cercetare*. 2023. pp. 158–160. URL: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/187924 (дата звернення: 20.11.2023).
32. Trushkina N. Priorities of Post-War Modernization and Recovery of the National Economy: the South Korea Experience. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*, April 28, 2023; Seoul, South Korea, pp. 31–35. DOI 10.36074/logos-28.04.2023.08.
33. Житар М.О. Фінансова архітектура економіки України в умовах глобальних трансформацій: монографія. Чернігів: ЧНТУ. 2020. 352 с. URL: <https://japfd.donnu.edu.ua/article/view/13815> (дата звернення: 20.11.2023).
34. Zvarych R., Rivilis I., Domiter M., Skulski P., Oleksiiv M., & Janiga M. Information Support for Postwar Economy Recovery of Ukraine. In 2023 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT), 2023. pp. 235–240. DOI: 10.1109/ACIT58437.2023.10275360.
35. Казюка Н.П. & Шекета Є.Ю. Напрями та резерви повоєнного відновлення економіки України. *Актуальні проблеми розвитку економіки регіону*. 2022. № 2(18), С. 255–264. DOI: 10.15330/apred.2.18.255-264.
36. Носирев О., Деділова Т., & Токар І. Розвиток туризму та індустрії гостинності в стратегії постконфліктного відновлення економіки України. *Електронне наукове фахове видання «Соціально-економічні проблеми і держава»*. 2022. № 1 (26), С. 55–68. DOI: <https://doi.org/10.33108/sepd2022.01.055>.

37. Олешко А.А., Шацька З.Я., Ровнягін О.В. Smart-спеціалізація України в перспективі післявоєнного відновлення економіки. *Ефективна економіка*. 2022. № 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.9.
38. Скрипниченко М. Макроекономічні оцінки та прогнози повоєнного відновлення економіки України. *Економічна теорія*. 2022. № 2. С. 29–43. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.02.029>.
39. Хмарська І., Кучерява К., Клімова І. Особливості післявоєнного відновлення економіки України. *Економіка та суспільство*. 2022. № 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31>.

References

1. Addison, T., Geda, A., Le Billon, P., Murshed, S.M. (2001). Financial Reconstruction in Conflict and Post-Conflict Economies. *Econstor*. Retrieved from: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/53103/1/33513288X.pdf> [in English].
2. Akymenko, O., Marchenko, N., & Shakhovkina, N. (2023). Management of Financial Relations in the Conditions of Post-War Reconstruction of Ukraine. *Economic Affairs*. New Delhi. Vol. 68, Iss. 1s, (Feb 2023), 143-151 [in English].
3. Akymenko O., Marchenko N., Shakhovkina N., Haryha-Hrykhno M., Grivko, S. & Kotelenets A. (2023). Management of Financial and Economic Relations in the Conditions of Post-war Reconstruction of Ukraine. *Economic Affairs*, 68(1s), 143-151. DOI: 10.46852/0424-2513.1s.2023.17. [in English].
4. Aliksieienko, I., Koltun, V., Grynchuk, N., Vakulenko, V., & Kohut, O. (2023). Sustainable Development of Territories during the Period of Post-War Environmental Restoration. *Wseas Transactions on Environment and Development*, May 2023. DOI: 10.37394/232015.2023.19.31. [in English].
5. Amosha, O.I., & Amosha, O.O. (2023). On the formula of the strategy of post-war economic restructuring. *Economy of Industry*. 101(1), 68-78. Retrieved from: <http://ojs.econindustry.org/index.php/ep/article/view/271/328> [in Ukrainian].
6. Arriola, C., Cadestin, C., Kowalski, P., Guilhoto, J.J.M., Miroudot, S., & van Tongeren, F. (2023). Challenges to international trade and the global economy: Recovery from COVID-19 and Russia's war of aggression against Ukraine. DOI: <https://doi.org/10.1787/5c561274-en> [in English].
7. Boyce, J.K. (2011). Post-Conflict: Resource Mobilization and Economic Recovery. *In State-building and Development in Post*. Retrieved from: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_bg_papers/bp_wess_2008_boyce.pdf [in English].
8. Brück, T., FitzGerald, E.V., & Grigsby, A. (2000). Enhancing the Private Sector Contribution to Post-War Recovery in Poor Countries: Comparative Analysis. *SSRN Electronic Journal*. Retrieved from: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=238882 [in English].
9. Chepeliev, M., Diachuk, O., Podolets, R., & Semeniuk, A. (2023). Can Ukraine go "green" on the post-war recovery path? *Joule*. 7(4), 606-611. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.joule.2023.02.007> [in English].
10. Del Castillo, G. (2008). Rebuilding War-Torn States: The Challenge of Post-Conflict Economic Reconstruction. *RePEc*. DOI: 10.1093/acprof:oso/9780199237739.001.0001 [in English].
11. Dibrova, A., Ilchuk, M., Konoval, I., Androsovyh, I., & Zanizdra, A. (2023). State support for agriculture in Ukraine in the post-war period. *Agricultural and Resource Economics: International Scientific E-Journal*. 9(3), 49-76. DOI: <https://doi.org/10.51599/are.2023.09.03> [in English].

12. Gernego, I., Dyba, M.I., Shkoda, T., & Dyba, M.V. (2023). Venture Financing as Support for the Sustainable Model of Post-War Rebuilding in Ukraine. *European Journal of Sustainable Development*, 12(2), 1-1. DOI: <https://doi.org/10.14207/ejsd.2023.v12n2p1> [in English].
13. Kicaj, H., Polukarov, Y., Prakhovnik, N., Polukarov, O., & Kachynska, N. (2023). How war in Ukraine is affecting the climate. *International Journal of Environmental Studies*, 80(2), 277-283. DOI:10.1080/00207233.2023.2174743 [in English].
14. Kindzerskyi, Y. (2023). Possibilities of applying the concept of an entrepreneurial state to ensure structural and innovative transformations during the post-war recovery of Ukraine's economy. *Ekonomichnyy analiz*, 33(1), 37-45. DOI: <http://dx.doi.org/10.35774/econa2023.01.037> [in English].
15. Kocherov, M., Dzhychora, O., & Dykha, M. (2023). Mechanisms of Post War Economic Recovery in Ukraine: The Role of the International Community. *Economic Affairs*. New Delhi. Vol. 68, Iss. 2. 1311-1321. DOI: 10.46852/0424-2513.2.2023.35 [in English].
16. Kushnirenko, O., & Gakhovich, N. (2023). Strategic directions of Ukrainian engineering post-war recovery. *University Economic Bulletin*. (56), 05-15. DOI: <https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-56-05-15> [in Ukrainian].
17. Lemishko, O., Davydenko, N., & Shevchenko, A. (2022). Strategic directions of the economic recovery of post-war Ukraine. *Journal of Innovations and Sustainability*, 6(2), 09. DOI: <https://doi.org/10.51599/is.2022.06.02.09> [in English].
18. Levytska, I., Klymchuk, A., Shestakova, A., & Biletska, N. (2023). Tourist Potential of Ukraine: Challenges and Prospects of the Post-War Time. *Journal of Environmental Management & Tourism*, 14(2), 299-305. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v14.2\(66\).01](https://doi.org/10.14505/jemt.v14.2(66).01) [in English].
19. Lieftinck, P. (2012). *The Post-War Financial Rehabilitation of the Netherlands*. Springer [in English].
20. Lytvynenko, A.V. (2023). Problems of post-war economic recovery. *Aviatsiia, promyslovist, suspilstvo : materialy IV Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (m. Kremenchuk, 18 trav. 2023 r.) – Aviation, industry, society: materials of IV International. science and practice conf. (Kremenchuk, May 18, 2023)*. 794-796 Retrieved from: https://klk.univd.edu.ua/files/articles/297/zbirnik_materialiv_klk_hnuvs_2_2023.pdf [in Ukrainian].
21. Martynovych, N., Yemchenko, I., & Kulinich, T. (2023). From the Territory of Recovery to Sustainable Development: a Methodological Concept of Effective Socio-economic Development of Ukraine after the War Development. *Problemy Ekorozwoju/Problems of Sustainable Development*, 18(2), 13-25. DOI: <https://doi.org/10.35784/preko.3923>. [in English].
22. Matviienko-Biliaieva, G., Krasnorutskyy, O., Salionovych, L., Serhii, V., & Larina, T. (2023). The Importance Of Digitization In The Post-War Recovery Of The Economy. *Collection Of Papers New Economy*. 42-55 [in English].
23. Oleshko, A., Novikov, D., & Petrivskiy, O. (2023). Business Corporate Social Responsibility In The Economic Recovery Of Ukraine. *Baltic Journal of Economic Studies*, 9(3), 162-166. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2023-9-3-162-166> [in English].

24. Pidorycheva, I., & Liashenko, V. (2023). Structural deformations in the entrepreneurial sector and overcoming them: context of Ukrainian economic recovery. *Journal of European Economy*, 22(2), 287-311. DOI: <https://doi.org/10.35774/jee2023.02.287> [in English].
25. Prontera, A. (2023). Winter is coming: Russian gas, Italy and the post-war European politics of energy security. *West European Politics*. 1-26. DOI:10.1080/01402382.2023.2225987 [in English].
26. Prykaziuk, N., Lobova, O., Motashk, T., Prokofieva, O., & Yukhumenko, V. (2023). Prospects of the Post-War Recovery of the Financial Sector Of Ukraine. *Financial & Credit Activity: Problems of Theory & Practice*. 4(51). DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptop.4.51.2023.4051> [in English].
27. Rieznyk, O., Treus, A., & Kozmenko, S. (2023). Priorities of impact investing in environmental protection projects: the case of the future post-war reconstruction of Ukraine. *Business: Theory and Practice*, 24(2), 459-472. DOI:10.3846/btp.2023.18020 [in English].
28. Rudner, M. (2008). Financial Policies in Post-War Malaya: The Fiscal and Monetary Measures of Liberation and Recovery (1975). *The Journal of Imperial and Commonwealth History*. DOI: <https://doi.org/10.1080/03086537508582436> [in English].
29. Shvedun, V., Bulba, V., Bozhko, L., Kucher, L., Kholodok, V., & Ihnatiev, O. (2023). Circular economy in Ukraine on the way to European integration: directions for sustainable management during the war and post-war recovery. *Journal of Environmental Management & Tourism*, 14(1), 194-206. DOI: [https://doi.org/10.14505/jemt.v14.1\(65\).19](https://doi.org/10.14505/jemt.v14.1(65).19) [in English].
30. Siegmann, Arjen and Volkova, Oksana. (2023). Potential for Fiscal Policy Reforms in Post-War Ukraine. SSRN. DOI: <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4396506> [in English].
31. Svydruk, I. (2023). Problems and possibilities of recovery domestic market of Ukraine. In *Dezvoltare economică și cercetare*. 158-160. Retrieved from: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/187924 [in English].
32. Trushkina, N. (2023). Priorities of Post-War Modernization and Recovery of the National Economy: the South Korea Experience. *Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ»*. Seoul, South Korea. 31-35. DOI 10.36074/logos-28.04.2023.08 [in English].
33. Zhytar M.O. (2020). Finansova arkhitektura ekonomiky Ukrainy v umovakh hlobalnykh transformatsii: monohrafiia. Financial architecture of the economy of Ukraine in conditions of global transformations: monograph. Chernihiv: NTU. 352. Retrieved from: <https://japfd.donnu.edu.ua/article/view/13815> [in Ukrainian].
34. Zvarych, R., Rivilis, I., Domiter, M., Skulski, P., Oleksiiv, M., & Janiga, M. (2023). Information Support for Postwar Economy Recovery of Ukraine. In 2023 13th International Conference on Advanced Computer Information Technologies (ACIT), 235-240. DOI: 10.1109/ACIT58437.2023.10275360 [in Ukrainian].
35. Kaziuka N.P. & Sheketa Ye.lu. (2022). Napriamy ta rezervy povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Directions and reserves of the post-war economic recovery of Ukraine]. *Aktualni problemy rozvytku ekonomiky rehionu – The actual problems of regional economy development*, 2(18), 255-264 DOI: 10.15330/apred.2.18.255-264 [in Ukrainian].
36. Nosyriev, O., Dedilova, T., & Tokar, I. (2022). Rozvytok turyzmu ta industrii hostynnosti v stratehii postkonfliktneho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Development of tourism and the hospitality industry in the strategy of post-

- conflict economic recovery of Ukraine]. *Elektronne naukove fakhove vydannia «Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava» – Electronic scientific publication "Socio-economic problems and the state". 1 (26), 55-68. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.9 [in Ukrainian].*
37. Oleshko, A.A., Shatska, Z.Ia., & Rovniachin, O.V. (2022). Smart-spetsializatsiia Ukrainy v perspektyvi pisliavoiennoho vidnovlennia ekonomiky [Smart specialization of Ukraine in the perspective of post-war economic recovery]. *Efektivna ekonomika – Efficient economy, 5. DOI: 10.32702/2307-2105-2022.5.9 [in Ukrainian].*
38. Skrypnychenko, M. (2022). Makroekonomichni otsinky ta prohnozy povoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Macroeconomic assessments and forecasts of the post-war recovery of Ukraine's economy]. *Ekonomichna teoriia – Economic theory. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2022.02.029> [in Ukrainian].*
39. Khmarska, I., Kucheriava, K., & Klimova, I. (2022). Osoblyvosti pisliavoiennoho vidnovlennia ekonomiky Ukrainy [Peculiarities of the post-war economic recovery of Ukraine]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society, 42. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-31> [in Ukrainian].*

Подано до редакції 23.10.2023 р.
Прийнято до друку 25.11.2023 р

УДК 351:796.011.1:615.825

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-77-83>

Парубчак Іван,
в.о. ректора Львівського
національного університету
ветеринарної медицини та
біотехнологій ім. С.З. Гжицького,
доктор наук з державного
управління, професор

Parubchak Ivan,
Acting rector of the Lviv National
S.Z. Gzytskohyi University of
Veterinary Medicine and
Biotechnology, doctor of sciences
in public administration, professor

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7664-5062>

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА СОЦІАЛЬНОЇ ТА ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ У ТРАНСФОРМАЦІЇ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ ЕПІДЕМІОЛОГІЧНИХ ВПЛИВІВ

STATE POLICY OF SOCIAL AND HUMANITARIAN SECURITY IN THE TRANSFORMATION OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE CONTEXT OF EPIDEMIOLOGICAL IMPACTS

Анотація. В умовах несприятливої епідеміологічної ситуації розвиток туристичної галузі опинився під серйозною загрозою. Відповідно до сучасних особливостей закордонні тури в цьому році пройшли з максимальними знижками, щоб залучити туристів, які боялися подорожувати. Перші спалахи захворюваності стали наслідком повернення громадян із зарубіжних подорожей, по всьому світу поточні тури довелося перервати, а заплановані на більш пізній термін – скасувати або перенести. В таких умовах туроператори, туристичні агенти, перевізники та інші учасники ринку туристичних послуг зазнали серйозних збитків.

Популярними варіантами виявилися активні види відпочинку – кемпінг, фітнес-тури, а також сплави і походи, які можна організувати недалеко від будинку. У той час як епідемії призупинили світовий туризм, мільйони людей, які знаходяться на карантині прагнуть отримати культурні і туристичні враження прямо з дому. У цей період культура довела власну високу значимість, а попит на віртуальний доступ до музеїв, об'єктів культурної спадщини, театрів і уявлення досягли безпрецедентних рівнів. Якщо на туризм покладається завдання внесення вкладу у виживання соціокультурного сектору, тобто багатьох його сегментів, він має зміцнити культурну ідентичність і бренд туристичних подорожей.

Незважаючи на всі труднощі туристичної галузі з'явилася можливість створювати нові партнерства і відповідно співпрацювати. Вони повинні знову разом розробити і диверсифікувати пропозиції, залучити нову аудиторію, опанувати нові навички та підтримати світовий перехід на нові умови. Інформаційний потік між секторами грає ключову роль в розумінні наслідків епідемій і виробленні ефективних заходів у відповідь. Конкретні дані по соціально-економічних наслідках для культури і туризму, а також за рішеннями, які здійснюються для порятунку культурного туризму, уможливають розробку планів щодо пом'якшення наслідків з метою задоволення потреб і відтворення передової практики.

Соціальна ізоляція довела важливість новітніх технологій і ЗМІ в нашому повсякденному житті. Коли мільйони людей можуть сидіти на карантині є відповідний момент для створення і просування соціокультурних вражень для постійної аудиторії. Складність полягає в забезпеченні цих вражень таким чином, щоб це підтримувало отримання прямих вигід залученими організаціями та фахівцями-практиками. Під час цього переходу в цифровий світ туризм може сформувати спілки з технічними компаніями і представниками приватного сектора для поліпшення доступу до їх онлайн-програм з нарощування потенціалу в галузі туризму.

Ключові слова: державна політика, туризм, соціально-гуманітарний контекст, епідеміологічний вплив, безпека, галузь, трансформація, послуги.

Abstract. In the conditions of an unfavorable epidemiological situation, the development of the tourism industry was under serious threat. According to modern features, foreign tours this year took place with maximum discounts to attract tourists who were afraid to travel. The first outbreaks of the disease were the result of the return of citizens from foreign trips, but also a financial blow – current tours around the world had to be interrupted, and those planned for a later date – canceled or postponed. In such conditions, tour operators, travel agents, carriers and other participants in the market of tourist services suffered serious losses. Popular options turned out to be active types of recreation – camping, fitness tours, as well as rafting and hiking, which can be organized not far from the house. While epidemics have brought global tourism to a standstill, millions of people in quarantine are looking to get cultural and tourist experiences right from home. During this period, culture proved its own high importance, and the demand for virtual access to museums, cultural heritage sites, theaters and performances reached unprecedented levels.

If tourism is entrusted with the task of contributing to the survival of the socio-cultural sector, i.e. its many segments, it must strengthen the cultural identity and brand of tourist travel. Despite all the difficulties of the tourism industry, there was an opportunity to create new partnerships and cooperate accordingly. They must once again develop and diversify their offerings, attract new audiences, acquire new skills and support the global transition to new conditions. Information flow between sectors plays a key role in understanding the consequences of epidemics and developing effective responses.

Concrete data on the socio-economic consequences for culture and tourism, as well as on the decisions made to save cultural tourism, will enable the development of mitigation plans to meet needs and replicate best practices. Social isolation has proven the importance of new technologies and mass media in our daily lives. When millions of people can be quarantined, it is an appropriate moment to create and promote socio-cultural experiences for a permanent audience. The challenge is to deliver these experiences in a way that supports direct benefits for the organizations and practitioners involved. During this digital transition, tourism can form alliances with tech companies and the private sector to improve access to their online tourism capacity building programs.

Keywords: state policy, tourism, socio-humanitarian context, epidemiological impact, security, industry, transformation, services.

Постановка проблеми. Розвиток світової системи глобалізованої економіки в сучасних умовах вимагає особливих підходів щодо побудови та належного функціонування, організаційно-управлінського механізму, в якому повинні

враховуватись регіональні, загальнодержавний, транскордонний, євроінтеграційний та світовий рівні [6]. Найбільш взаємопов'язаним, та таким, що вимагає чіткого розподілу повноважень, з метою забезпечення ефективної реалізації державної політики в туристичній галузі, є організаційно-управлінський механізм на загальнодержавному та регіональному рівнях.

Оптимальною структурою управління туристичною галуззю повинно поєднуватись структури усіх зазначених рівнів, які б взаємодоповнювали один одного та спрямовували спільні зусилля на визначення та досягнення стратегічних завдань, цілей та рішень. У наслідок епідеміологічних впливів закрилися кордони країн, зупинилося авіа- і залізничне сполучення, у багатьох містах був введений режим загальної самоізоляції. Принциповою відмінністю сучасних епідемій є одночасне виникнення так званої «неінфекційної епідемії», пов'язаної зі стрімким розвитком інформаційних технологій і миттєвим поширенням інформації в сучасному світі [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проведення дослідження існуючих організаційних підходів до ефективного державного регулювання у сфері соціокультурно-туристичної діяльності показало обґрунтованість і важливість державного втручання у сферу туристичних послуг як одного векторів соціально-економічного розвитку держави. Окрім того, вивчення концептуальних основ функціонування туристичної галузі з пізнавальної та рекреаційної точки зору показало необхідність оптимізації державного регулювання туристичною діяльністю як потенційно прибуткової статті державного бюджету.

Реалізація зазначених завдань позитивно позначиться не лише на просуванні туристичного продукту, але й на підвищенні якості культурно-туристичних послуг та в цілому. Створення комплексної інформаційної системи може стати стимулом для всіх учасників туристичного ринку, споживачів туристичних послуг, вітчизняних та іноземних інвесторів. Стратегічним завданням соціальної та гуманітарної безпеки туристичної галузі має стати створення системних і комплексних передумов для розвитку туристичної індустрії як одного із пріоритетних напрямків для соціально-економічного зростання держави.

Метою статті є дослідження епідеміологічного впливу на розвиток туристичної галузі та обґрунтування необхідності ефективною діяльності органів державної влади у сфері соціальної та гуманітарної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Туристичний і соціокультурний сектори повинні працювати разом, щоб надихати людей на формування більш сталого майбутнього для культурного туризму. Маркетингові стратегії в туризмі виділяють місцеві прояви культури не тільки для того, щоб з ними звертатися до аудиторії, а й щоб надихнути її на відповідальний туризм. Професійні профілі працівників сфери культури і туризму вимагають нових навичок для прийняття негайних заходів і участі у відновленні.

З метою забезпечення життєздатності кадрів після десятиліть відсутності стабільності обидва сектора потребують розробки креативних і неабияких рішень в області працевлаштування. Існуючі робочі місця в області соціокультурного туризму повинні бути збережені, працівники повинні пройти підвищення кваліфікації, тому що вони вже володіють талантом і знаннями [2]. Ця криза є доброю можливістю для вибудовування моделей поміж секторального управління серед ключових учасників туристичного і соціокультурного секторів. Ці моделі повинні включати технічних партнерів для створення платформ і обмінних форумів для координування дій та обміну інформацією.

Платформи повинні мати на увазі ефективну комунікацію, прийняття рішень і досягнення домовленостей про терміни розвитку туризму із залученням соціокультурних активів. Звертаючись до дітей і молоді, соціокультурний сектор має формувати прихильних спільній справі громадян світу і туристів майбутнього. Емоційні зв'язки, що виникають зараз між громадянами і творцями культури, в майбутньому зроблять світ кращим.

У всьому світі туристична галузь зазнала значних збитків в результаті запровадження урядами держав різноманітних заходів, які спрямовані на протидію епідеміологічним впливам [4]. Однак, дану ситуацію можливо розглянути як унікальну можливість виведення туризму в Україні на новий, організаційно та нормативно захищений, рівень розвитку, при належному застосуванні низки управлінських механізмів.

Основою національного законодавства та нормативно-правового забезпечення діяльності органів державної влади та місцевого самоврядування щодо належної функціонування туристичної галузі є Конституція України, як основний закон, який має найвищу юридичну силу та норми якого є нормами прямої дії. Конституція України, Кодекси України, Закони України, Укази Президента України, Постанови Кабінету Міністрів України та інші нормативно-правові акти становлять систему норм права, що врегульовують коло суспільних відносин з належної реалізації громадянами закріплених прав.

Конституцією України закріплено права громадян на відпочинок, свободу пересування, охорону здоров'я, на безпечне для життя і здоров'я довкілля, задоволення духовних потреб та інших прав. Однак при здійсненні туристичних подорожей, для належної реалізації закріплених Конституцією України прав, на законодавчому рівні визначено загальні правові, організаційні та соціально-економічні засади реалізації державної політики України в галузі туризму та встановлено засади раціонального використання туристичних ресурсів та регулювання відносини, пов'язані з організацією і здійсненням туризму на території України [5].

Туризм зазнає глобальних збитків при запровадженні державними органами заходів для подолання епідеміологічних впливів та законодавчої невизначеності щодо подальшого розвитку галузі в цілому. Як показує практика, застосування лише нормативно-правового механізму, як окремого, самостійного, управлінського механізму, не тільки не надає змогу покращити становище туристичної галузі, а призводить до різного роду негативних соціальних явищ в умовах епідеміологічних впливів. Організаційно-управлінський механізм є одним з центральних складових державного механізму регулювання туристичної галузі, оскільки саме через його важелі впливу реалізуються основні управлінські рішення, які визначають розвиток галузі як в окремих регіонах, так і в державі загалом.

Організаційно-управлінський механізм туристичної галузі повинен формувати державні та недержавні організаційно-правові структури, які утворюються на різних рівнях, та реалізують прийняті рішення через доступні їм важелі впливу, відповідно до наданих їм повноважень, тобто, шляхом нормативно-правового регулювання, податкову та фінансову політику, інформаційне забезпечення [7]. Зазначені засоби впливу можуть бути ефективними та забезпечать досягнення основної мети організаційно-управлінського механізму лише при умові чіткого розмежування повноважень на різних рівнях управління та при належному контролі дотримання ними встановлених стратегічних цілей та дотримання норм чинного законодавства.

Ефективний організаційно-управлінський механізм повинен діяти на принципах прозорості, відкритості, ефективного залучення та розподілу фінансових ресурсів, економічності, оперативності та активної співпраці з іншими, у т. ч., недержавними органами та організаціями. Одним з основних завдань даного механізму повинно виступати створення сприятливих умов як для належного функціонування, так і для розвитку туризму.

Такої важкої кризи в туристичному бізнесі не спостерігалось уже давно, однак будь-яка криза веде не тільки до негативних наслідків. Необхідно відпрацювати нові можливості та виклики цього серйозного випробування для всієї соціальної структури на туристичному ринку. У числі цих можливостей і викликів – прискорення процесів забезпечення соціальним наглядом туристичних сервісів, більш активне впровадження сучасних технологій охорони здоров'я, актуалізація індивідуального підходу до клієнта, а також гуманітарного аспекту туристського продукту, розширення географії туристських маршрутів.

Окрім цього, очікувано посилиться важливість такого фактору як безпека подорожей, включаючи санітарно-епідеміологічну ситуацію місця перебування. Туристи стануть віддавати перевагу приватним турам в малих групах на внутрішніх курортах. Необхідні конкретні заходи державної підтримки, надані забезпеченню соціальної підтримки суб'єктам туристського бізнесу, від ефективності яких багато в чому буде залежати їх гідний вихід з ситуації, що склалася.

Повинні змінитися світосприйняття і психологія в туристичному бізнесі в цілому, крім того, почнеться новий етап конкуренції в туризмі, який призведе до абсолютно нового розподілу багатьох ресурсів на цьому ринку [9]. На даний час необхідні заходи щодо профілактики випадків захворювання під час туристичних подорожей. Дані рекомендації необхідно розробити з метою задоволення термінової потреби в актуальній інформації в туристичній галузі та науково-обґрунтованих рекомендаціях.

Поняття соціальної та гуманітарної безпеки під час туристичних подорожей та відпочинку, незважаючи на свою важливість, до сих пір чітко не визначена. Соціальна та гуманітарна безпека – це складова частина національної безпеки, що уособлює соціальний захист та збереження здоров'я туриста, включаючи захист життя, здоров'я, особисту недоторканність, захист від інфекційних захворювань, надання якісної допомоги [10]. Під соціальною та гуманітарною безпекою розуміється стан захищеності життя і здоров'я туриста від різного роду погроз, що виникають при наданні туристичних послуг.

Однак, існують засоби розміщення оздоровчого призначення, які повинні сприяти зміцненню здоров'я, а в низці випадків – навіть реабілітації. Все це говорить про необхідність розгляду соціальної та гуманітарної безпеки як одного з основних напрямків забезпечення туристичної безпеки в цілому. Для вирішення завдання необхідно строго виконувати вимоги санітарних правил, забезпечити щоденний контроль за санітарно-гігієнічним станом засобів розміщення, це значно зменшить ризики.

Висновки. Забезпечення соціальної та гуманітарної безпеки в туристичних комплексах є одним з найважливіших аспектів діяльності туристичної галузі в цілому. Санітарно-гігієнічні вимоги є обов'язковими до виконання, це необхідна умова діяльності особливо при «коронавірусній» небезпеці. Кожен має відчувати особисту відповідальність за дотримання санітарно-гігієнічних вимог і забезпечення медичної безпеки в процесі обслуговування туристів.

Незважаючи на те, що вимоги щодо забезпечення медичної безпеки є універсальними для діяльності підприємств різних виробничих сфер, в туристичній галузі вони стають елементом корпоративної культури і свідчать про ціннісне відношення до кожного туриста, якісний сервіс, відповідний рівень і культуру обслуговування. Крім того, забезпечення медичної безпеки туристів на державному рівні може серйозно вплинути на підвищення туристичного інтересу не тільки до конкретного регіону, а й до країни в цілому, що сприяє розвитку індустрії туризму та гостинності.

Список використаних джерел:

1. Деякі питання електронної системи охорони здоров'я: Постанова Кабінету Міністрів України від 25.04.2018 р. № 411. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/deyaki-pitannya-elektronnoyi-sistemi-ohoronizdorovya> (дата звернення: 12.10.2023).
2. Домбровська С.М., Білотіл О.М., Помаза-Пономаренко А.Л. Державне регулювання туристичної галузі України: монографія. Харків: НУЦЗУ, 2016. 196 с.
3. Лехан В.М., Слабкий Г.О., Шевченко М.В. Аналіз результатів реформування системи охорони здоров'я в пілотних регіонах: позитивні наслідки, проблеми та можливі шляхи їх вирішення. *Україна. Здоров'я нації*. 2015. № 3. С. 67–86.
4. Магійович Р.І., Пилип'як О.В., Шкрібинець О.О. Розвиток туристично-рекреаційного комплексу в Західному регіоні. *Науковий вісник НЛТУУ*. 2008. Вип. 18.7. С. 164–169.
5. Майстро С.В., Домбровська С.М. Особливості державного управління рекреаційним туризмом України: монографія. Харків, 2017. 198 с.
6. Розметова О.Г. Державне регулювання інвестиційного розвитку курортно-рекреаційного комплексу регіону: автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр.: 25.00.02. Київ, 2008. 20 с.
7. Скаковська С.С. Структура природно-рекреаційного потенціалу регіону як об'єкт управлінської діяльності. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_2/25.pdf (дата звернення: 19.10.2023).
8. Судова-Хом'юк Н. Управління інвестиційними процесами в туристично-рекреаційному комплексі України. *Регіональна економіка*. 2002. № 3. С. 260–265.
9. Федорова В.Г. Теоретико-методичні підходи до визначення поняття «кластер». *Ефективна економіка*. 2011. № 9. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_9_31 (дата звернення: 19.10.2023).
10. Щепанський Е.В. Механізм державного антикризового управління в туристично-рекреаційній сфері України. *Університетські наукові записки*. 2015. № 1. С. 284–292.

References

1. Deiaki pytannia elektronnoi systemy okhorony zdorovia: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 25.04.2018 r. № 411 [Some issues of the electronic health care system: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 25, 2018 № 411]. *www.kmu.gov.ua*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/ua/npras/deyaki-pitannya-elektronnoyi-sistemi-ohoronizdorovya> [in Ukrainian].
2. Dombrovska, S.M. & Bilotil, O.M. & Pomaza-Ponomarenko A.L. (2016). *Derzhavne rehuliuвання turystychnoi haluzi Ukrainy: monohrafiia* [State regulation of the tourist industry of Ukraine: monograph]. Kharkiv: NUTsZU [in Ukrainian].

3. Lekhan, V.M. & Slabkyi, H.O. & Shevchenko, M.V. (2015), Analiz rezultativ reformuvannia systemy okhorony zdorovia v pilotnykh rehionakh: pozytyvni naslidky, problemy ta mozhlivi shliakhy yikh vyrishennia [Analysis of the results of reforming the health care system in the pilot regions: positive consequences, problems and possible solutions]. *Ukraina. Zdorovia natsii – Ukraine. The health of the nation*, 3, 67–86 [in Ukrainian].
4. Mahiiovych, R.I. & Pylypiak, O.V. & Shkribynets, O.O. (2008). Rozvytok turystychno-rekreatsiinoho kompleksu v Zakhidnomu rehioni [Development of the tourist and recreational complex in the Western region]. *Naukovyi visnyk NLTUU – Scientific Bulletin of NLTUU*, 18.7, 164-169 [in Ukrainian].
5. Maistro, S.V. & Dombrovska, S.M. (2017), Osoblyvosti derzhavnoho upravlinnia rekreatsiniym turyzom Ukrainy [Peculiarities of state management of recreational tourism in Ukraine]. Kharkiv [in Ukrainian].
6. Rozmetova, O.H. (2008). Derzhavne rehuliuвання investytsiinoho rozvytku kurortno-rekreatsiinoho kompleksu rehionu [State regulation of investment development of the resort and recreation complex of the region]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
7. Skakovska, S.S. (2010). Struktura pryrodno-rekreatsiinoho potentsialu rehionu yak objekt upravlinskoï diialnosti [The structure of the natural and recreational potential of the region as an object of management activity]. *www.nbu.gov.ua*. Retrieved from http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/prvse/2010_2 /25.pdf [in Ukrainian].
8. Sudova-Khomiuk, N. (2002), Upravlinnia investytsiinymy protsesamy v turystychno-rekreatsiinomu kompleksi Ukrainy [Management of investment processes in the tourism and recreation complex of Ukraine]. *Rehionalna ekonomika – Regional economy*, 3, 260–265 [in Ukrainian].
9. Fedorova, V.H. (2011), Teoretyko-metodychni pidkhody do vyznachennia poniattia «klaster»: navch. posibnyk [Theoretical and methodological approaches to the definition of the concept of "cluster": teaching. manual]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 9. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2011_9_31 [in Ukrainian].
10. Shchepanskyi, E.V. (2015), Mekhanizm derzhavnoho antykryzovoho upravlinnia v turystychno-rekreatsiinii sferi Ukrainy [The mechanism of state anti-crisis management in the tourism and recreation sphere of Ukraine]. *Universytetski naukovi zapysky – University scientific notes*, 1, 284–292 [in Ukrainian].

Подано до редакції 20.10.2023 р.

Прийнято до друку 23.11.2023 р.

УДК 37,(477)-044.277](4)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-84-93>

Пархоменко-Куцевіл Оксана,
доктор наук з державного управління, професор, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування Університету Григорія Сковороди в Переяславі

Parkhomenko-Kutsevil Oksana,
Doctor of Public Administration, Professor, Head of the Department of Public Management and Administration at Hryhoriy Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-0758-346X>

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ

THEORETICAL ASPECTS OF UKRAINE'S INTEGRATION INTO THE EUROPEAN EDUCATIONAL SPACE

Анотація. У статті виокремлені наступні виклики та проблеми в Україні в освітній сфері. По-перше, ринок праці, що динамічно розвивається, вимагає стійких зв'язків між його учасниками та інститутами системи освіти. Зв'язок є значимим лише тоді, коли розвиток одного об'єкта впливає на поточний стан іншого об'єкта. Тим часом, в умовах консервативної академічної системи, що визначає принципи функціонування переважної більшості освітніх установ, говорити про їх спільний динамічний розвиток з економічними суб'єктами не доводиться. По-друге, інноваційний розвиток економіки диктує необхідність зміцнення науково-дослідного потенціалу освітньої системи та використання освітніми установами інноваційних методик освітньої діяльності. Для цього потрібна тісна інтеграція освіти та науки. По-третє, диверсифікація освітніх програм та збільшення частки недержавних освітніх установ, а також тенденція до масовості освіти найвищого рівня, що остаточно оформилася, вимагають забезпечення ефективного управління освітніми установами та якістю освіти. По-четверте, проблема нестачі бюджетного фінансування класичних, фундаментальних освітніх програм та потреба у доступній якійсній освіті для всіх зацікавлених категорій населення потребують ефективної фінансової політики. По-п'яте, жорстка структура освітньої системи не завжди відповідає запитам суспільства та економіки. Освітня система, стрижнем якої є низка послідовно реалізованих основних освітніх програм різних рівнів для дітей та молоді, а решта – відірвано від загального стрижня, який не завжди готовий забезпечити отримання нових необхідних навички тут і зараз. Процес отримання знань сприймається як процес, який потребує значних зусиль і часу. Внаслідок цього перекваліфікація дорослих (необхідна багатьом в умовах стрімкого розвитку соціально-економічних процесів та цифровізації суспільства) не має належної популярності.

Обґрунтовано, що основна мета інтеграції національної вищої школи до загальноєвропейської системи вищої освіти – підготовка кваліфікованого працівника відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, що вільно володіє своєю професією та орієнтованого у суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного

зростання, соціальної та професійної мобільності; задоволення потреб особистості, отримання відповідної освіти. Слід визнати, що головним у реформі освіти є зміна змісту навчання, його нове наповнення та переведення від масово-репродуктивного до активно-діяльнісного, що дозволяє створити необхідні умови для виявлення та формування творчої індивідуальності майбутнього фахівця. Конвертувати слід не тільки диплом, але зміст освіти, співвіднівши його з існуючими світовими стандартами. Разом з тим, робити це необхідно обережно, не допускаючи бездумного руйнування фундаментальності, глобальності діючої національної освітньої системи, заперечення чи ігнорування накопиченого позитивного досвіду, а навпаки, максимально враховуючи та використовуючи його.

Ключові слова: публічне управління, державна гуманітарна політика, освітній простір, європейський освітній простір, Болонський процес, інтеграція України у освітній простір.

Abstract. The article highlights the following challenges and problems in Ukraine in the field of education. First, the labor market, which is dynamically developing, requires stable connections between its participants and institutions of the education system. The relationship is significant only when the development of one object affects the current state of another object. Meanwhile, in the conditions of the conservative academic system, which determines the principles of functioning of the vast majority of educational institutions, it is not necessary to talk about their joint dynamic development with economic entities. Secondly, the innovative development of the economy dictates the need to strengthen the scientific research potential of the educational system and the use of innovative methods of educational activity by educational institutions. This requires close integration of education and science. Thirdly, the diversification of educational programs and the increase in the share of non-state educational institutions, as well as the trend towards mass education of the highest level, which has finally taken shape, require ensuring the effective management of educational institutions and the quality of education. Fourthly, the problem of lack of budgetary funding for classic, fundamental educational programs and the need for affordable quality education for all interested categories of the population require an effective financial policy. Fifth, the rigid structure of the educational system does not always meet the demands of society and the economy. The educational system, the core of which is a number of consistently implemented basic educational programs of various levels for children and youth, and the rest is detached from the general core, which is not always ready to ensure the acquisition of new necessary skills here and now. The process of acquiring knowledge is perceived as a process that requires considerable effort and time. As a result, retraining of adults (necessary for many in the conditions of rapid development of socio-economic processes and digitalization of society) does not have the necessary popularity.

The research substantiates that the main goal of the integration of the national higher school into the pan-European system of higher education is the training of a qualified employee of the appropriate level and profile, competitive on the labor market, competent, responsible, fluent in his profession and oriented in related fields of activity, capable of effective work by specialty at the level of world standards, ready for constant professional growth, social and professional mobility; satisfaction of the needs of the individual to receive the appropriate education. It should be recognized that the main thing in education reform is the change in the content of education, its new content and transfer from mass-reproductive to active-activity, which allows

creating the necessary conditions for identifying and forming the creative individuality of the future specialist. Not only the diploma should be converted, but the content of education, correlating it with existing world standards. At the same time, it must be done carefully, not allowing mindless destruction of the fundamentality, globality of the current national education system, denying or ignoring the accumulated positive experience, but on the contrary, taking it into account and using it as much as possible.

Keywords: public administration, state humanitarian policy, educational space, European educational space, Bologna process, integration of Ukraine into the educational space.

Постановка проблеми. Останнім часом ми спостерігаємо значну трансформацію у взаємовідносинах між ринком, державою та інститутами, що обумовлює структурні зміни на рівнях якісного змісту знань, структури та управління системою освіти, методологічних науково-дослідних та педагогічних підходів та принципів. Більшість зазначених змін носить зовнішній об'єктивний характер, що пов'язано з посиленням ролі економічних знань.

Найчастіше вони пов'язуються зі зростанням економічної ролі знання, реалізованою неоліберальною політичною концепцією зниження соціальної ролі держави. Важливо пам'ятати, що поява та розвиток глобалістики та інших форм глобальних досліджень й напрямків освіти виявилось неминучою науковою відповіддю на глобальні виклики кінця ХХ ст. Усвідомлення важливої ролі глобалізації, глобальних проблем та інших старих і нових загальнопланетарних феноменів, розуміння перспектив подальшого розгортання глобальної діяльності стало важливою галуззю наукового пошуку та новим напрямом розвитку сучасної освіти [1].

Цей аспективний зріз показує, що в сучасних умовах пошук балансу між інтенсивністю та масштабністю інтеграції у глобальний освітній простір і одночасно збереження ідентичності національних систем усіх рівнів освіти кожного учасника глобальних процесів дуже складне завдання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні засади реформування освітнього простору в Україні, проблеми європейського співробітництва в галузі освіти і навчання, інтеграція освітнього простору у європейський освітній простір аналізують багато вчених, у тому числі: Н. Авшенюк, Т. Андрущенко, Н. Батечко, О. Бульвінська, О. Локшина, О. Максименко, Л. Невада, О. Проценко, Л. Пуховська, С. Сисоєва, С. Шкарлет, О. Шпарик та ін.

Мета статті – систематизація наукових підходів до теоретичних аспектів інтеграції України до Європейського освітнього простору, виокремлення проблем щодо цього.

Виклад матеріалу. Загальна доступність інформації, легкість та швидкість її відтворення докорінно змінюють традиційне співвідношення у сфері освіти – вчитель більше не є єдиним провідником знання. Вже друкарство порушило середньовічну традицію передачі «таємного» знання безпосередньо від вчителя до учня. Загальна інформатизація та комп'ютеризація створюють умови переходу освітньої системи, так званої education (освіта) до освітньої системи Learning (навчання, пізнання), з іншим розподілом у ній ролей.

Від ролі ментора вчитель переходить до ролі тренера, репетитора, помічника (trainer, coach, supporter), де односпрямована діяльність замінюється діалоговою. Будучи споживачем освітніх послуг, учень сам визначає цілі та завдання своєї подальшої кар'єри, а високий професіоналізм педагога допомагає

розкриватися здібностям та талантам студента відповідно до його амбіцій. Активна роль кінцевого споживача освітніх послуг визначає специфіку маркетингу у сфері гуманізації освіти: особистість в освітньому процесі докорінно змінює зміст та характер маркетингової діяльності, задає їй особливі вимоги та надає нові можливості [2].

Вимога постійного якісного оновлення ринку праці безпосередньо впливає на освітній процес, який стає для кожного учасника безперервним і здійснюється протягом усього життя – Lifelong Learning (LL). На міжнародній конференції ОЕСР (OECD) з освіти дорослих 1998 р. процес зміщення фокусу з традиційної форми освіти (education) на нову форму – безперервне навчання (Learning) було названо непомітною революцією [4], оскільки глибокого аналізу та зміни зазнали зміст і форма знань, умінь, навичок та компетенцій, їх взаємовідносини та, відповідно, стратегічна політика у сфері освіти та ринку праці в цілому.

Глобалізаційні процеси, що спостерігаються в сучасному глобальному співтоваристві, охоплюють практично всі інститути та організації, не залишаючись осторонь важливих соціальних процесів.

На сьогодні Україна в освітній сфері стикається з наступними викликами та проблемами. По-перше, ринок праці, що динамічно розвивається, вимагає стійких зв'язків між його учасниками та інститутами системи освіти. Зв'язок є значимим лише тоді, коли розвиток одного об'єкта впливає на поточний стан іншого об'єкта. Тим часом, в умовах консервативної академічної системи, що визначає принципи функціонування переважної більшості освітніх установ, говорити про їх спільний динамічний розвиток з економічними суб'єктами не доводиться. По-друге, інноваційний розвиток економіки диктує необхідність зміцнення науково-дослідного потенціалу освітньої системи та використання освітніми установами інноваційних методик освітньої діяльності. Для цього потрібна тісна інтеграція освіти та науки. По-третє, диверсифікація освітніх програм та збільшення частки недержавних освітніх установ, а також тенденція до масовості освіти найвищого рівня, що остаточно оформилася, вимагають забезпечення ефективного управління освітніми установами та якістю освіти. По-четверте, проблема нестачі бюджетного фінансування класичних, фундаментальних освітніх програм та потреба у доступній якісній освіті для всіх зацікавлених категорій населення потребують ефективною фінансовою політикою. По-п'яте, жорстка структура освітньої системи не завжди відповідає запитам суспільства та економіки. Освітня система, стрижнем якої є низка послідовно реалізованих основних освітніх програм різних рівнів для дітей та молоді, а решта – відірвана від загального стрижня, який не завжди готовий забезпечити отримання нових необхідних навичок. Процес отримання знань сприймається як процес, який потребує значних зусиль і часу. Внаслідок цього перекваліфікація дорослих (необхідна багатьом в умовах стрімкого розвитку соціально-економічних процесів та цифровізації суспільства) не має належної популярності.

Зрештою, існує необхідність розвитку власної освіти на глобальному рівні, забезпечення їй позитивного іміджу та привабливості на світовій арені. Зрештою, це сприяє збільшенню конкурентоспроможності, покращенню іміджу та підвищенню привабливості нашої країни. Характер товарів та послуг, запропонованих країною у світовій економічній системі, є одним із значимих чинників формування образу у міжнародних відносинах.

Відповіддю на всі вищезазначені виклики був покликаний стати Болонський процес. Невипадково загальний простір освіти та науки, що включає культурні

аспекти, не просто базується на Болонському процесі, а практично повністю зводиться до нього.

Болонський процес є індикатором трьох основних світових тенденцій, що впливають на Україну.

По-перше, можна говорити про більш широкий процес, що формує світовий інтелектуальний клімат – міжнародної академічної мобільності. Через комп'ютерні мережі проходить велика кількість інформації, але знання також переносяться по планеті більш звичними методами: за рахунок переміщення студентів, викладачів, академічних програм, стандартів та методів навчання. Справді, люди є найбільш універсальними носіями інформації. Таким чином, процеси академічної мобільності, обміну та стандартизації є важливою складовою інформаційного століття, свого роду «людським Інтернетом».

По-друге, Болонський процес є частиною економіки знань. У сучасному світі знання стали значним чинником виробництва, що забезпечує найвищу віддачу від інвестицій. Що стосується конкурентоспроможності та стійкості в цілому, економіка будь-якої країни вимагає відкритості та інтернаціоналізації свого потенціалу знань, ринків кадрів та інновацій, а також інвестицій у сферу освіти, що за темпами випереджають загальні темпи зростання економіки. Болонський процес може сприяти подоланню цього розриву та сприйняттю широких можливостей, що відкриваються завдяки економіці знань.

По-третє, поява Болонського процесу тісно пов'язано зі змінами моделей влади, що склалися та впливу в сучасному світі. Традиційні категорії державної влади – територія, природні ресурси, збройні сили, які називаються «твердою владою», – поступаються своїми позиціями «м'якій владі» – конкурентній економіці, ефективному управлінню, активній дипломатії та моральному авторитету, привабливому міжнародному іміджу нації, а також якості її людського потенціалу.

Європейська зона вищої освіти розглядається як ключовий шлях розвитку мобільності громадян з можливістю працевлаштування для загального розвитку континенту. У Болонській декларації підтверджуються фундаментальні принципи, сформульовані раніше у хартії Болонського університету «*Magna Charta Universitatum*», про незалежність та автономію університетів про необхідність безперервної адаптації вищої освіти та наукових досліджень до змін у суспільстві.

Основний зміст Болонської декларації полягає в тому, що країни-учасниці зобов'язалися протягом 10 років зробити максимально співмірні освітні системи. Не уніфікація, а співмірність і сумірність освітніх систем є першорядним завданням Болонського процесу. Перехід на дворівневу модель (бакалаврат – магістратура), найпоширенішу і визнану у світі систему підготовки фахівців із кредитною системою заліків трудомісткості навчальних курсів, призведе до взаємного визнання дипломів, створення більш ефективної системи освіти та використання трудових ресурсів.

Вища школа – це не лише база для підготовки висококваліфікованих фахівців, а й мережева база для обміну інформацією та знаннями.

Болонський процес протікає не тільки як внутрішнє явище в академічних та вузівських колах Європи, але і як можливість протистояння новим викликам глобалізації. Болонський процес об'єктивно можна розглядати як концепцію створення європейського освітнього простору.

При глибшому розгляді документів Болонського процесу очевидні висновки наступного характеру: метою даного процесу є не тільки об'єктивна необхідність

у встановленні міжнародного та глобального співробітництва в галузі вищої освіти, але також спосіб забезпечити високий рівень глобальної конкурентоспроможності Європи, формування конкурентоспроможного професійного кадрового потенціалу відповідно до вимог глобалізації та сучасних безпекових викликів.

У сучасних умовах правильне твердження про те, що вища освіта перетворилася на обов'язковий елемент успішного розвитку людської цивілізації. При цьому ключову роль віддають університетській освіті, де головним завданням є формування ефективної організації системи вищої освіти, виходячи з того факту, що вища освіта грає в розвитку цивілізації значну роль, яка полягає у забезпеченні економічного, організаційно-політичного та культурного розвитку будь-якої країни.

Як відомо, один із етапів глобалізації характеризується появою перших університетів, які сприяли подоланню вузьких меж традиційних професійних методик та практик. «Вони приймають під свій космополітичний покрив релігії, науки, мистецтва, пропонуючи їм змагатися у дисциплінарній динаміці, «укладаючи» свої знання та свою культуру в голови нових поколінь людей. По суті сучасна епоха (Нове та Новий час) настає тоді, коли університети вже підготували покоління освічених людей, здатних використовувати науку, мистецтво, технології в усіх галузях життя» [3].

Згідно з програмою сталого розвитку ООН, однією з цілей прописано «розширення доступу до освіти, забезпечення всебічної та якісної освіти, просування безперервного навчання, скорочення ґендерного розриву». Реалізація цієї політики призведе до того, що до 2030 року 91% світового населення матиме базову освіту (88% у 2015 р.); 55% світового населення здобуде вищу освіту» [4].

Крім того, важливим результатом реалізації даної цілі є суттєво збільшити кількість молоді та дорослих, які мають відповідні навички, включаючи технічні та професійні навички, для працевлаштування, гідної роботи та підприємницької діяльності [3].

До кінця ХХ ст. значних успіхів у формуванні єдиного освітнього простору вдалося досягти у рамках країн Європейського союзу. Важливо зауважити, що цінність освіти різко зростає у сучасному світоустрої, який сьогодні переважно розглядається як суспільство постіндустріальне чи інформаційне, тобто, яке базується не так на силі і багатстві, а на інформації та знаннях. Вища освіта, раніше рідкісна і малодоступна, стає майже загальною у економічно розвинених країнах» [5].

Нині провідні економіки країн світу ініціювали реалізацію різних програм та концепцій у сфері реформування своїх освітніх систем, де основною метою є надання системі властивостей відкритості. Значні зміни спостерігаються в Європі, де у сфері освіти нівелюються державні кордони та будується загальноєвропейська інтегральна система освіти.

Сьогодні є всі підстави говорити про формування нової інформаційної культури, яка може стати елементом загальної культури людства. Її основою можуть стати знання про інформаційне середовище, закони його функціонування, вміння орієнтуватися в інформаційних потоках. Завдяки можливостям інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ), навчальний процес сучасної освітньої системи набуває нового дивергентного розвитку. Дивергентний розвиток особистості в умовах професійної освіти характеризується такими

ознаками як швидкість, оригінальність, активність, гнучкість, самостійність, ініціативність, мобільність.

Розглянемо, що ж дають інформаційно-комунікаційні технології для розвитку перерахованих вище підходів до стимулювання та продовження творчої активності в умовах формування єдиного європейського освітнього простору.

1. Використання інформаційно-комунікаційних технологій допомагає забезпечити тісну взаємодію між викладачем та здобувачем. Опис творчого процесу, його результати можуть бути представлені та обговорені на електронній конференції, опубліковані в електронному виданні, розміщені на вебсайті навчального закладу.
2. Інформаційно-комунікаційні технології розширюють можливості освітнього середовища як різноманітними програмними засобами, так і методами розвитку креативності здобувачів. До таких програмних засобів належать моделюючі програми, пошукові, інтелектуальні навчальні, експертні системи, програми щодо ділових ігор тощо. Фактично у всіх сучасних електронних підручниках наголошується на розвитку творчого мислення. З цією метою в них пропонуються завдання евристичного, творчого характеру, ставляться питання, на які неможливо дати однозначну відповідь та ін. Комунікаційні технології дозволяють по-новому реалізовувати методи, що активізують творчу активність.
3. Новий зміст освітнього середовища створює додаткові можливості стимулювання допитливості навіть в дорослих. Одним з таких стимулів є можливість задовольнити свою цікавість завдяки найширшим можливостям глобальної мережі Інтернет, надається доступ до електронних бібліотек, інтерактивних баз даних культурних, наукових та інформаційних центрів, енциклопедій, словників. Через Інтернет здобувач може звернутися з питанням по проблемі, що його зацікавила, не тільки до свого наставника, а й до провідних вітчизняних та зарубіжних фахівців, винести його на обговорення на електронній конференції чи у чаті. Саме різноманітність інформації, що пропонується в освітньому середовищі, інтегрованому у світовий інформаційний простір, допомагає викладачів підвести здобувачів до пошуку власного погляду на суть проблеми, що вивчається. Розвитку допитливості здобувачів, прищепленню інтересу до пошуково-дослідницької діяльності допомагає також можливість роботи у віртуальних наукових лабораторіях, проведення комп'ютерних експериментів за допомогою створення моделей та програм тощо.
4. Створювані на сайтах навчальних закладів персональні вебсторінки викладачів надають додаткові можливості для того, щоб відкрити «двері» у свою творчу майстерню. На таких сторінках можна показати не лише навчальні матеріали, а також свої наукові публікації, проспекти проведених досліджень, кращі роботи здобувачів.

Система вищої європейської освіти пройшла досить тривалий час шлях свого розвитку. На сучасному етапі ми бачимо єдиний європейський освітній простір, який останнім часом формується в рамках Болонського процесу. Загальні цілі та гуманістична спрямованість утворення всіх країн Європи є фундаментом побудови загальноєвропейської системи освіти. Аналізуючи результати зусиль європейських країн щодо досягнення єдиних підходів у галузі вищої освіти, необхідно констатувати, що гуманістична ідея об'єднання – це

результат історичного розвитку європейських держав та вимога сучасного етапу – глобалізації – у соціально-економічному та територіальному просторі Європи [6].

Наприклад, у Франції та в Німеччині держава є і залишиться основним джерелом фінансування діяльності та розвитку університетів і разом з цим залишає за собою право управління. Британська система вищої освіти передбачає широкий доступ як громадян країни, так і іноземців. Переважає державна форма навчання. «У 1973 р. було створено перший (і останній) приватний університет Великобританії: Університет Бекінгема. Це єдиний ВУЗ, який не отримує державного фінансування, що спеціалізується на курсах фінансового менеджменту та бізнесу адміністрування. До недержавних вузів, крім Університету Бекінгема, належать приватні бізнес-школи (сама відома з них – Ріджент Бізнес Скул), які спеціалізуються на програм МВА. Однак вони не складають суттєвого сегменту англійської системи вищої освіти [7].

Чехія має досить розвинену систему вищої освіти. Нині у Чехії функціонують 37 вищих навчальних закладів. Найвідомішим вищим навчальним закладом є Карлів університет, а серед економічних – Економічний університет у Празі.

Як зазначають дослідники перетворення у другій половині ХХ ст. освіта як засіб боротьби країн і регіонів за лідерство, за конкурентну економіку, що розвивається, справила вирішальний вплив на подальший розвиток європейських освітніх систем. Прийшло усвідомлення того, що під час переходу людства до інформаційної доби та постіндустріального суспільства, потрібно об'єднання зусиль у сфері освіти [8].

У рамках проблематики цього дослідження, зробимо деякі висновки. Формування загальноєвропейського освітнього простору в умовах реалізації Болонської угоди зумовило необхідність реалізації глибоких та загальних змін систем освіти Європи та інтенсифікації процесу інтеграції всередині створеного простору. Так, наприклад, було ініційовано створення Європейської асоціації університетів (ЄУА), що включає понад 700 вищих навчальних закладів різних країн Європи.

Крім цього, важливо зазначити, що загальноєвропейські інтеграційні процеси у сфері освіти не є самоціллю або кінцевою метою уніфікації освіти, а по суті це перша «хвиля» глобалізації. У перспективі простежується формування загальносвітового освітнього простору. У зв'язку з цим актуальною стає проблема принципового впливу на освіту глобалізаційних процесів. Чи є всередині самої освіти прояв глобалізаційних тенденцій? Відповідь на це питання не може бути негативною, оскільки такі тенденції справді мають місце.

Основою вищої освіти в сучасному світі є не лише надання знань та основних навичок здобувачам, а й розвиток їх здібностей до постійного самовдосконалення та самоосвіти, розвиток протягом життя професіоналів, які здатні перетворити сучасний світ на найкращий, бути затребуваними на ринку праці у всіх куточках світу.

Створення Європейської асоціації університетів за умов нової хвилі глобалізації дозволило багато в чому нівелювати складні процеси трансформації систем освіти держав, що входять в асоціацію.

Європейські університети у складі Асоціації у новому світі ХХІ ст. зможуть виступити як величезна творча сила, покликана забезпечити реалізацію умов та основи формування не тільки економічного, але культурного світу європейських країн як частини багатопольярної глобальної системи, що формується.

Висновки. Таким чином, основна мета інтеграції національної вищої школи до загальноєвропейської системи вищої освіти – підготовка кваліфікованого

працівника відповідного рівня та профілю, конкурентоспроможного на ринку праці, компетентного, відповідального, що вільно володіє своєю професією та орієнтованого у суміжних галузях діяльності, здатного до ефективної роботи за спеціальністю на рівні світових стандартів, готового до постійного професійного зростання, соціальної та професійної мобільності; задоволення потреб особистості щодо отримання відповідної освіти. Слід визнати, що головним у реформі освіти є зміна змісту навчання, його нове наповнення та переведення від масово-репродуктивного до активно-діяльнісного, що дозволяє створити необхідні умови для виявлення та формування творчої індивідуальності майбутнього фахівця. Конвертувати слід не тільки диплом, але зміст освіти, співвіднівши його з існуючими світовими стандартами. Разом з тим, робити це необхідно обережно, не допускаючи бездумного руйнування фундаментальності, глобальності діючої національної освітньої системи, заперечення чи ігнорування накопиченого позитивного досвіду, а навпаки, максимально враховуючи та використовуючи його.

Список використаних джерел:

1. Європейський простір вищої освіти та Болонський процес: Навчально-методичний посібник / Т.М. Димань, О.А. Боньковський, А.Г. Вовкогон. БНАУ, 2017. Одеса: НУ «ОМА», 2017. 106 с.
2. Аветисян П.С., Галикян Г.Є., Заславська М.І. Про деякі проблеми реформування сфери вищої освіти у країнах пострадянського простору у світлі євразійської інтеграції. *Наукова думка*. 2016. № 4(22). С. 5–15.
3. Carlsen A., Cooperation between the ASEAN countries and the EU in education. *LLinE. Helsinki*. 2006. № 2. P. 126–129.
4. Цілі сталого розвитку ООН. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku/quality-education> (дата звернення: 22.01.2023).
5. Худавердієва В.А. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи*. 2022. Спецвипуск, том 2. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39185/Khudaverdiyeva.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 22.01.2023).
6. Кручек О.А. Інтеграція національної освіти у європейський освітній простір: проблеми та перспективи розвитку. *Sciences of Europe*. 2021. № 70-3. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/integratsiya-natsionalnoyi-osviti-u-evropeyskiy-osvitniy-prostir-problemi-ta-perspektivi-rozvitku> (дата звернення: 22.01.2023).
7. Інтеграція в європейський освітній простір: здобутки, проблеми, перспективи: монографія. За заг. ред. Ф.Г. Ващука. Ужгород: ЗакДУ, 2011. 560 с.
8. Кириченко К.І. Проблеми інтеграції національної системи освіти до європейського освітнього простору. *Аспекти публічного управління : регіональне та муніципальне управління*. 2015. № 11-12 (25-26). С. 104–108.

References

1. Dyman, T.M. & Bonkovskiy, O.A. & Vovkohon, A.H. (2017). Ievropeyskiyi prostir vyshchoi osvity ta Bolonskiyi protses: Navchalno-metodychnyi posibnyk [The European space of higher education and the Bologna process: Educational and methodological guide]. Odesa: NU «OMA» [in Ukrainian].
2. Avetysian, P.S. & Halykian, H.Ye. & Zaslavska, M.I. (2016). Pro deiaki problemy reformuvannia sfery vyshchoi osvity u krainakh postradianskoho prostoru u svitli

- yevraziiskoi intehratsii [About some problems of reforming the sphere of higher education in the countries of the post-Soviet space in the light of Eurasian integration]. *Naukova dumka – Scientific thought*, 4(22), 5–15 [in Ukrainian].
3. Carlsen, A. (2006). Cooperation between the ASEAN countries and the EU in education. *LLinE. Helsinki*, 2, 126–129 [in English].
 4. Tsili staloho rozvytku OON [Sustainable development goals of the UN]. www.undp.org. Retrieved from <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku/quality-education> [in Ukrainian].
 5. Khudaverdiieva, V.A. (2022). Intehratsiia v yevropeyskyi osvittii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy [Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 5. Pedagogichni nauky: realii ta perspektyvy – Scientific journal of the M.P. Drahomanov NPU. Series 5. Pedagogical sciences: realities and prospects*, 2. Retrieved from <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/39185/Khudaverdiyeva.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [in Ukrainian].
 6. Kruchek, O.A. (2021). Intehratsiia natsionalnoi osvity u yevropeyskyi osvittii prostir: problemy ta perspektyvy rozvytku [Integration of national education into the European educational space: problems and development prospects]. *Sciences of Europe*, 70-3. Retrieved from <https://cyberleninka.ru/article/n/integratsiya-natsionalnoyi-osviti-u-evropeyskiy-osvitniy-prostir-problemi-ta-perspektivi-rozvitku> [in Ukrainian].
 7. Vashchuka, F.H. (2011). Intehratsiia v yevropeyskyi osvittii prostir: zdobutky, problemy, perspektyvy [Integration into the European educational space: achievements, problems, prospects]. Uzhhorod: ZakDU [in Ukrainian].
 8. Kyrychenko, K.I. (2015). Problemy intehratsii natsionalnoi systemy osvity do yevropeiskoho osvitnoho prostoru [Problems of integration of the national education system into the European educational space]. *Aspekty publichnoho upravlinnia : rehionalne ta munitsypalne upravlinnia – Aspects of public administration: regional and municipal administration*, 11–12 (25–26), 104–108 [in Ukrainian].

Подано до редакції 1.10.2023 р.
Прийнято до друку 3.11.2023 р.

УДК 351.861(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-94-104>

Примак Олександр,
*аспірант кафедри публічного
управління та адміністрування
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі*

Prymak Oleksandr,
*graduate student of the Department
of Public Management and
Administration Grigory Skovoroda
University in Pereiaslav*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-0021-0619>

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВІЗАЦІЇ В ОБОРОННО-ПРОМИСЛОВИЙ КОМПЛЕКС УКРАЇНИ

MODERN PROBLEMS OF THE INTRODUCTION OF DIGITIZATION IN THE DEFENSE-INDUSTRIAL COMPLEX OF UKRAINE

Анотація. У статті аналізуються сучасні проблеми запровадження цифровізації в оборонно-промисловий комплекс України. Автором обґрунтовано, що цифровізація є основою реформування оборонно-промислового комплексу України.

Зазначено, що до чинників прискорення цифровізації на підприємстві оборонно-промислового комплексу слід віднести наступні: техніко-економічне моделювання реінжинірингу бізнес-процесів; залучення нових джерел фінансування цифрових програм та придбання нового обладнання, системи інформаційної безпеки, включаючи державну підтримку та лізинг; впровадження автоматизованої системи довгострокового прогнозування, управління та врахування ризиків, підвищення інформаційної безпеки; підтримка системи кадрового потенціалу, залучення креативних, талановитих ІТ-спеціалістів та співробітників для реалізації цифровізації підприємства; впровадження передових технологій роботизації, автоматизації та штучного інтелекту у виробничому процесі; розробка та впровадження системи підготовки та перепідготовки фахівців різних рівнів від лінійного до керівних працівників; розробка системи мотивації та стимулювання співробітників підприємства щодо підвищення цифрової активності; забезпечення сумісності та конвертації даних у програмних комплексах на різних рівнях використання (від державного до конкретного підприємства, що беруть участь у цій програмі).

Виокремлені наступні етапи цифровізації підприємств оборонно-промислового комплексу. На першому етапі підприємству оборонно-промислового комплексу необхідно забезпечити «цифровізацію» власного виробництва для того, щоб мати можливість вбудуватися в «цифрову економіку» та відповідати рівню розвитку управлінських технологій у інших галузях економіки.

На другому етапі оборонно-промислового комплексу необхідно вбудуватися у «цифрову економіку» як галузь економіки. На цьому етапі головним є забезпечення обміну інформацією із ключовими контрагентами: державою в особі органів, які замовляють продукцію підприємств та визначають державну політику щодо оборонно-промислового комплексу; підприємствами кооперації, безпосередньо пов'язаними з виробництвом кінцевого продукту; комерційними замовниками – суб'єктами господарювання, тими, хто купує не тільки військову

продукцію оборонно-промислового комплексу, а й продукцію подвійного призначення чи цивільну продукцію.

На третьому етапі підприємства оборонно-промислового комплексу мають налагодити випуск нової військової продукції, за допомогою якої можна захищати державу від нових загроз, тих, що можуть порушити функціонування державного управління економікою, налагодженого під час «цифровізації».

Ключові слова: публічне управління, національна безпека, оборонно-промисловий комплекс, підприємство оборонно-промислового комплексу, цифровізація економіки, цифровізація оборонно-промислового комплексу, цифровізація підприємств оборонно-промислового комплексу.

Abstract. The article analyzes the current problems of introducing digitization in the defense-industrial complex of Ukraine. The author substantiates that digitalization is the basis of reforming the defense-industrial complex of Ukraine.

The article states that the following factors should be included in the acceleration of digitization at the enterprise of the defense-industrial complex: technical and economic modeling of business process reengineering; attraction of new sources of funding for digital programs and acquisition of new equipment, information security systems, including state support and leasing; introduction of an automated system of long-term forecasting, management and consideration of risks, improvement of information security; support of the system of personnel potential, involvement of creative, talented IT specialists and employees for the implementation of digitalization of the enterprise; introduction of advanced technologies of robotics, automation and artificial intelligence in the production process; development and implementation of a system of training and retraining of specialists at various levels, from line workers to managers; development of a system of motivation and stimulation of the company's employees to increase digital activity; ensuring compatibility and conversion of data in software complexes at different levels of use (from the state to a specific enterprise participating in this program).

The study identifies the following stages of digitization of enterprises of the defense-industrial complex. At the first stage, the enterprise of the defense-industrial complex needs to ensure the "digitalization" of its own production in order to be able to integrate into the "digital economy" and meet the level of development of management technologies in other sectors of the economy.

At the second stage, the defense-industrial complex needs to integrate into the "digital economy" as a branch of the economy. At this stage, the main thing is to ensure the exchange of information with key counterparties: the state in the form of bodies that order the products of enterprises and determine the state policy regarding the defense-industrial complex; cooperative enterprises directly related to the production of the final product; commercial customers – business entities, those who buy not only military products of the defense-industrial complex, but also dual-purpose products or civilian products.

At the third stage, the enterprises of the defense-industrial complex must establish the production of new military products, with the help of which it is possible to protect the state from new threats, those that can disrupt the functioning of the state management of the economy established during "digitalization".

Keywords: public administration, national security, defense-industrial complex, enterprise of the defense-industrial complex, digitalization of the economy, digitalization of the defense-industrial complex, digitalization of enterprises of the defense-industrial complex.

Постановка проблеми. Сучасний світ – платформа для розвитку цифровізації у всіх сферах суспільного та державного життя. І оборонно-промисловий комплекс України – не виняток. Цифровізація як процес впровадження цифрових технологій у процес виробництва та управління в оборонній промисловості – справжній виклик для оборонно-промислового комплексу України.

Актуальність цифровізації в управлінні підприємствами оборонно-промислового комплексу зумовлена необхідністю їх вбудовування у цифрову економічну парадигму сучасності та забезпеченням відповідності до рівня розвитку управлінських технологій, що реалізуються в інших галузях народного господарства. При цьому цифровізація управління підприємствами такого роду позитивно позначатиметься і на їх виробничих параметрах: у разі автоматизації та інтелектуалізації управління підприємством з використанням сучасних та ефективних рішень паралельно оптимізуються і виробничі процеси – знижується ступінь ризиків, пов'язаних з так званим «людським чинником», а менеджмент підприємства отримує інструменти прецизійного контролю за діяльністю підприємства. Таким чином, можна з упевненістю стверджувати, що рівень використання інформаційних технологій в оборонно-промисловому комплексі в кінцевому результаті визначить рівень обороноздатності держави й підвищення конкурентоспроможності продукції оборонно-промислового комплексу на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні засади цифровізації економіки, реформування сучасних підприємств з урахуванням процесів цифровізації, розвиток оборонно-промислового комплексу, удосконалення діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу аналізують, зокрема: В. Бадрак, Н. Гаврилова, І. Гонак, Ю. Гусев, С. Кулицький, Л. Петренко, Н. Пітел, С. Слободяник, І. Ханін та ін. Разом з тим, ці дослідження аналізують проблеми розвитку оборонно-промислового комплексу з точки зору економічного аспекту.

Мета статті – проведення системного аналізу сучасних проблем запровадження цифровізації в оборонно-промисловий комплекс України, обґрунтування шляхів впровадження цифровізації у систему оборонно-промислового комплексу.

Виклад матеріалу. Необхідність ефективного управління бізнес-процесами промислових підприємств в умовах цифрової економіки щодо диверсифікації підприємств оборонно-промислового комплексу обумовлена воєнними діями на території України, наростанням геополітичної нестабільності та нестійкого розвитку світової економіки в цілому, загостренням глобальної конкуренції.

Посилилася тенденція розповсюдження на сферу економіки викликів та загроз військово-політичного характеру, а також використання економічних методів для досягнення політичних цілей.

У цих умовах особливої ролі набуває розвиток підприємств оборонно-промислового комплексу, здатних при правильній організації їх управління відповідно до цифрових викликів економіки забезпечувати стабільне зростання економічного потенціалу в сукупності із забезпеченням національної безпеки нашої країни загалом.

Сьогодні прийнято виділяти три ключові характеристики цифровізації промисловості:

- інтеграцію промислових агентів по вертикалі та горизонталі;
- орієнтацію на випуск «все більш розумних продуктів і сервісів»;
- перехід на нові бізнес-моделі [1].

Підприємства оборонно-промислового комплексу, які здійснюють реалізацію всього життєвого циклу виробів, забезпечують реалізацію завдань не лише створення найбільш перспективних зразків озброєнь, військової та спеціальної техніки, а також з розвитку трансферу технологій з оборонних галузей у цивільні та назад, зі створення продукції конкурентоспроможної на світовому ринку.

На сьогодні актуалізується необхідність у формуванні взаємозв'язку процесу реалізації національних програм розвитку та національних проєктів.

Наразі відбувається внесення змін до законодавства з метою вдосконалення стратегій розвитку оборонно-промислового комплексу, які мають сприяти розробці, апробації та виробництву організаціями оборонно-промислового комплексу інноваційного озброєння, щоб стати конкурентоспроможними у світі.

Галузь оборонно-промислового комплексу на сьогоднішній день формується за рахунок (1) розвитку технологій штучного та гібридного інтелекту; (2) розвитку кіберфізичних систем та «промислового Інтернету»; (3) застосування інтелектуальних рішень як базису для експертних систем підтримки прийняття рішень; (4) цифрової трансформації підприємств оборонно-промислового комплексу за рахунок створення цифрових двійників.

Істотною відмінністю підприємств оборонно-промислового комплексу від підприємств інших галузей є їхній зв'язок з державою, тобто їх стратегічне, загальнодержавне значення. Отже, буде логічним припустити, що цифрова трансформація підприємств цієї галузі є державним інфраструктурним проєктом, що вимагає вжиття державних заходів щодо створення відповідних умов. Такими заходами має бути, по-перше, формування спеціалізованого центру компетенцій, діяльність якого буде зосереджена на консультаційній підтримці та супроводі діяльності підприємств оборонно-промислового комплексу України з різних аспектів цифрової трансформації; по-друге, потрібні заходи державного стимулювання цифровізації оборонно-промислового комплексу; по-третє, вищеописані зміни вимагатимуть внесення змін до відповідного сегменту законодавчого масиву.

Як показує світовий досвід, дуже перспективним є наскрізне застосування цифрових технологій та створення цифрових двійників. Таким чином, однією із пріоритетних цілей цифровізації галузі є формування цифрових підприємств оборонно-промислового комплексу. Цифрове підприємство, що інтерпретується в подібному контексті, має бути підприємством оборонно-промислового комплексу, що володіє цифровим двійником, діяльність якого базується на комплексі наскрізних інформаційно-комунікативних технологій, які реалізуються на кожному етапі виробничого циклу та в системі управління. Цифровий двійник системи управління підприємством оборонної галузі є дворівневою структурою, компонентами якої виступають: (1) цифровий двійник об'єкта управління – цифрова модель конфігурацій фізичних сутностей, процесів та ресурсів, а також (2) цифровий двійник суб'єкта управління – цифровий прототип моделі взаємодії осіб, які приймають управлінські рішення, їх нормативні установки та зв'язок із компонентами цифрового двійника об'єкта управління [2].

Прискорення рівня цифровізації промислового підприємства, у тому числі підприємства оборонно-промислового комплексу, залежить від багатьох факторів.

До чинники прискорення цифровізації на підприємстві оборонно-промислового комплексу слід віднести наступні:

- техніко-економічне моделювання реінжинірингу бізнес-процесів;

- залучення нових джерел фінансування цифрових програм та придбання нового обладнання, системи інформаційної безпеки, включаючи державну підтримку та лізинг;
- впровадження автоматизованої системи довгострокового прогнозування, управління та врахування ризиків, підвищення інформаційної безпеки;
- підтримка системи кадрового потенціалу, залучення креативних, талановитих ІТ-спеціалістів та співробітників для реалізації цифровізації підприємства;
- впровадження передових технологій роботизації, автоматизації та штучного інтелекту у виробничому процесі;
- розробка та впровадження системи підготовки та перепідготовки фахівців різних рівнів від лінійного до керівних працівників;
- розробка системи мотивації та стимулювання співробітників підприємства щодо підвищення цифрової активності;
- забезпечення сумісності та конвертації даних у програмних комплексах на різних рівнях використання (від державного до конкретного підприємства, що беруть участь у цій програмі).

На сьогоднішній день інвестиції в цифрові технології в промисловості є недостатніми. Причини стримування пов'язані насамперед з обмеженнями, які мають підприємства оборонно-промислового комплексу, а також недостатнього фінансування, досвіду, підвищених вимог до інформаційної безпеки, таємності та жорсткого регулювання. Деякі технології неможливо застосувати, наприклад, Wi-Fi, хмарні технології вдосконалювали б роботу з документацією. Ще однією проблемою є відсутність актуалізованої нормативно-технічної документації (зокрема, потреб у обладнанні, матеріалах та комплектуючих, трудових норм), яка часто не враховує сучасні тенденції розвитку. Для прискорення процесів цифровізації підприємств оборонно-промислового комплексу необхідно створення цільових програм та проектів з цільовим фінансуванням.

Питання ефективності управління підприємствами оборонно-промислового комплексу, зазвичай, неминуче призводить до питань диверсифікації виробництва. Багато підприємств оборонно-промислового комплексу зіткнулися з необхідністю імплементації диверсифікаційних стратегій. Диверсифікація в сучасних умовах не зводиться до простого розширення номенклатури продукції; диверсифікація – це «стратегія змін» [3], переорієнтація підприємства на ринки, які не пов'язані з державними оборонними замовленнями, а також переведення структури оборонно-промислового комплексу на сучасну бізнес-модель.

Диверсифікація викликала суттєві труднощі для багатьох підприємств оборонно-промислового комплексу, пов'язаних як з неготовністю виробляти продукцію подвійного призначення, так і нерозумінням законів ринку та нових підходів до менеджменту, актуальні для сучасного споживчого простору світового співтовариства. Підприємство оборонно-промислового комплексу, створене як суто військове, має фактично перебудуватися у «стандартну» корпоративну структуру та діяти в умовах висококонкурентного ринку. Тим не менш, поступово національні оборонні підприємства приходять до усвідомлення того, що процеси диверсифікації мають прямий взаємозв'язок з інноваційним розвитком. Саме цифровий інструментарій, що застосовується у питаннях прийняття рішень, у сфері маркетингу, при кооперації з постачальниками та партнерами надає можливість перебудови управлінських та виробничих процесів у бік диверсифікації.

Безумовно, спектр проблемних моментів у галузі цифровізації управління в оборонно-промисловому комплексі не вичерпується переліченими вище. Дослідники кажуть, крім іншого, про прогалини в галузі цифрових компетенцій керівництва та фахівців підприємств оборонно-промислового комплексу [3], про протиріччя між необхідністю «оцифрування» управління та дотриманням протоколів секретності та інформаційної безпеки [4], про ментальну неготовність керівництва організацій оборонно-промислового комплексу до цифрових новацій [5] і навіть про психологічну інерцію при сприйнятті інновацій [6].

Таким чином, підприємства оборонно-промислового комплексу стикаються з низкою проблемних аспектів, пов'язаних із зміною методів управління та реорганізацією виробництва у контексті реалій цифрової економіки. При цьому цифровізація виробництва оборонної продукції у країні здійснюється темпами, істотно випереджаючими цифровізацію управління. Цифровізація управління підприємством оборонно-промислового комплексу передбачає інформаційну підтримку функціональної та процесної складової управлінської діяльності з використанням цифрових технологій та засобів автоматизації, що, своєю чергою, спрямовано на підвищення ефективності роботи конкретних підприємств та оборонного комплексу загалом.

Водночас, зарубіжні держави, які займають лідируючі позиції на світових ринках, дозволяє досліджувати пріоритети та тенденції розвитку трансформації бізнес-процесів оборонно-промислових підприємств, особливості формування та напрямки цифровізації оборонної промисловості за допомогою комерціалізації військово-орієнтованих наукомістких технологій цивільного та подвійного призначення в умовах цифрової економіки. Як свідчить міжнародний досвід, саме в сукупності фактори та технології подвійного використання збільшують інвестиційну привабливість оборонного сектора через мультиплікативний ефект взаємного збагачення технологій, стандартів цифрової економіки.

Перше місце у списку лідерів посідає США. Багатоскладовий ефект функціональної взаємодії критичних, зокрема, технологій подвійного призначення через системні та рішучі зміни в деяких галузях науки, техніки та виробництва, що дозволяє формувати матеріальну основу для прискорення інноваційних процесів військової промисловості США. Розвиток концепції подвійних технологій у США передбачає вдосконалення механізму передачі технологій та науково-технічних знань, а також підвищення ефективності та раціоналізацію інноваційної діяльності у вигляді системного підходу. При цьому передбачається розширення потенціалу вдосконалення подвійних технологій, що перевершують якість світових аналогів, за рахунок їх вбудовування в динамічний комерційний ринок.

Особливе значення має мультиплікативний ефект взаємного збагачення військових та цивільних технологій, що призводить до підвищення гнучкості під час створення інноваційного наукомісткого продукту, трансформації бізнес-процесів, та, відповідно до зростання ефективності використання витрат.

Дедалі важливішу роль відіграють проекти державно-приватного партнерства. Долучення дрібного бізнесу до вирішення технологічних проблем Міністерства оборони США (частка у загальному обсязі контрактів наприкінці 1980-х рр. зросла до 25%) стало одним з ефективних каналів поширення науково-технічних досягнень подвійного призначення, отриманих під час виконання військових досліджень. Так, у 2001 р. малому бізнесу було виділено 1,29 млрд дол., на 4748 проєктів, 45% цієї суми по лінії Міністерства оборони США (576 млн. дол.) [7].

У 2014 р. прийнято «Інноваційну ініціативу у військовій галузі» (Defense Innovation Initiative), метою якої є збільшення інвестицій та якісно новий ривок у розробці нових високих технологій та систем, зокрема в галузі робототехніки, автономних систем, великих даних, перспективних виробничих систем, включаючи адитивні технології за допомогою більш досконалих та ефективних форм державно-приватного партнерства під час створення технологій [3]. Головною задачею є залучення та стимулювання працюючих у Силіконовій долині компанії.

Стратегія США у сфері технологій подвійного призначення спрямована на створення єдиної національної промислової бази, в основі якої пріоритети при інвестуванні розвитку технологій подвійного призначення, критично важливих для національної безпеки, посилення процесу інтеграції військового та цивільного виробництва, а також розширення використання ринкових компонентів та цифровізації у військових виробництвах через залучення малого бізнесу, регулювання законодавства.

Проведений аналіз дає підстави виокремити наступні етапи цифровізації підприємств оборонно-промислового комплексу.

Насамперед окремому підприємству оборонно-промислового комплексу необхідно забезпечити «цифровізацію» власного виробництва для того, щоб мати можливість вбудуватися в «цифрову економіку» та відповідати рівню розвитку управлінських технологій у інших галузях економіки.

Ступінь використання інформаційних технологій на підприємствах оборонно-промислового комплексу багато в чому визначає рівень обороноздатності країни та безпеки держави, а впровадження сучасних автоматизованих систем управління з виробництва сприяє підвищенню конкурентоспроможності продукції оборонно-промислового комплексу на світових ринках. При цьому автоматизація на приватних та державних підприємствах (у тому числі оборонно-промислового комплексу) значно відрізняється.

На шляху до такої автоматизації виникає дві істотні проблеми, з якими рідко стикаються підприємства інших галузей економіки. По-перше, необхідно дотримуватись суворого заходів щодо організаційно-технічного захисту інформації про діяльність підприємства. Комплекс заходів включає захист обчислювальної техніки та мереж передачі даних підприємства від витоку інформації з технічних каналів, розмежування доступу персоналу до різних ресурсів підприємства та, найголовніше, роботу з навчання співробітників основам інформаційної безпеки. Саме навчання має приділятися найбільша увага, оскільки навіть найдосконаліші заходи щодо захисту інформації легко можуть бути скомпрометовані внаслідок необережності чи невідповідності користувачів. По-друге, суттєві проблеми можуть виникнути з наявними виробничими фондами – унікальне обладнання може бути виготовлено десятки років тому, аналоги або більш сучасні зразки можуть бути відсутніми. Внаслідок цього вбудовування таких виробничих потужностей в автоматизацію виробництва (або навіть визначення принципів функціонування цього обладнання) за сучасними стандартами може перетворитися на вкрай нетривіальне завдання.

Вирішення зазначених проблем на рівні окремого підприємства, а потім поширення такого досвіду на галузь загалом є першою складовою «виклику цифрової економіки» для оборонно-промислового комплексу. Причому саме собою здійснення такої масштабної реформи потребує суттєвих ресурсів та політичної волі. Позитивним ефектом від «цифровізації» виробництва оборонно-промислового комплексу (яка має розглядатися як довгостроковий інвестиційний

проєкт) є зниження витрат під час виробництва продукції. Крім того, це позитивно позначиться на конкурентоспроможності вітчизняних підприємств на міжнародних ринках.

У другу чергу оборонно-промислового комплексу необхідно вбудуватися у «цифрову економіку» як галузі економіки. На цьому етапі головним є забезпечення обміну інформацією із ключовими контрагентами:

- державою в особі органів, які замовляють продукцію підприємств та визначають державну політику щодо оборонно-промислового комплексу;
- підприємствами кооперації, безпосередньо пов'язаними з виробництвом кінцевого продукту;
- комерційними замовниками – суб'єктами господарювання, тими, хто купує не тільки військову продукцію оборонно-промислового комплексу, а й продукцію подвійного призначення чи цивільну продукцію.

Для захисту національних інтересів усі контрагенти мають ділитися на «тих, хто виробляє продукцію» та «тих, хто її споживає», з розробкою відповідних протоколів взаємодії. Безперечно, забезпечення обміну інформацією має здійснюватися з дотриманням усіх необхідних організаційно-технічних заходів щодо захисту інформації, аналогічних тим, що здійснюються безпосередньо на підприємствах. Інформація, що збирається державою, про діяльність усіх підприємств оборонно-промислового комплексу у разі повного переходу до «цифрової економіки» матиме стратегічне значення, тому важливо забезпечити розумне та безпечне її використання. До речі, багато дослідників вважають, що саме розвиток глобальних промислових мереж лежатиме в основі нової технологічної революції.

У забезпеченні зазначеного обміну інформацією знову виникає низка унікальних проблем, здатних зруйнувати як процес «цифровізації», так і порушити повноцінне функціонування галузі загалом.

За повного інформаційного обміну в рамках «цифрової економіки» держава отримує всі дані про діяльність підприємства. Враховуючи, що для держави один із основних орієнтирів у витрачання бюджетних коштів є економічність, тобто прагнення максимальної економії на закупівлі продукції військового призначення може призвести до значного зниження ціни продукції (що суперечить загальносвітовому тренду на подорожчання військової продукції у зв'язку з її ускладненням). У результаті цього у підприємства не залишиться коштів на розвиток та модернізацію виробництва. Це призведе до того, що у середньостроковій перспективі не буде забезпечено необхідний науково-технічний доробок та якість продукції оборонно-промислового комплексу знизиться, що вплине на конкурентоспроможність продукції на міжнародному ринку та безпосередню здатність держави захищати національні інтереси. Крім того, можливі прорахунки у державному регулюванні галузі, які можуть негативно впливати на фінансовий стан підприємств.

Чиновники також часто не мають достатніх компетенцій для оцінки політики керівництва компанії, у тому числі щодо інвестицій, визначення необхідного рівня рентабельності чи розподілу прибутку. В результаті у підприємств оборонно-промислового комплексу можуть повністю відсутні стимули активного включення до «цифрової економіки» (або навіть до «звичайної» економіки) та використання її для свого розвитку.

Не допустити реалізацію зазначених негативних сценаріїв можливо при умови розробки детальних алгоритмів взаємодії виробників, споживачів та держави в рамках «цифрової економіки» із зазначенням повноважень кожної із

сторін. Зазначимо, що ключовим елементом такої роботи має стати вдосконалення наявної на даний час системи державної статистичної звітності, яка може стати основою обміну інформації між економічними агентами і країнами в цілому.

На третьому етапі підприємства оборонно-промислового комплексу мають налагодити випуск нової військової продукції, за допомогою якої можна захищати державу від нових загроз, тих, що можуть порушити функціонування державного управління економікою, налагодженого під час «цифровізації». Цей етап, з одного боку, є найбільш складним, оскільки вимагає перегляду парадигми системи розвитку збройних сил за умов «цифрових» конфліктів. З іншого – набагато легшим, адже при реалізації двох попередніх етапів необхідно дотримуватися балансу інтересів і не порушити взаємні зв'язки безлічі зацікавлених сторін у всій економіці країни.

Одним із нових продуктів оборонної промисловості можуть стати:

- системи доповненої реальності, що дозволяють ефективно навчати військовослужбовців та формувати ефективну комунікацію між центром прийняття рішень та оперативними підрозділами;
- системи бойового управління та контролю застосування озброєння, серед яких особливе місце займає інтелектуальна зброя, здатна розпізнавати власника чи мирних громадян;
- апаратні та програмні системи захисту інформації, які покликані в тому числі захищати мережеву інфраструктуру, що забезпечує функціонування «цифрової економіки»;
- розробка та впровадження інноваційних видів зброї та засобів захисту із формування міжнародних хабів з розробки та випробувань такої зброї та засобів захисту.

Таким чином, поява «цифрової економіки» є викликом для оборонно-промислового комплексу, який можна порівняти зі створенням ядерної зброї або винаходом пороху. Без відповіді на цей виклик державі буде важко забезпечувати незалежність у «цифровому» світі.

Висновки. У статті аналізуються сучасні проблеми запровадження цифровізації в оборонно-промисловий комплекс України. Автором обґрунтовано, що цифровізація є основою реформування оборонно-промислового комплексу України та виокремлені наступні етапи цифровізації підприємств оборонно-промислового комплексу.

На першому етапі підприємству оборонно-промислового комплексу необхідно забезпечити «цифровізацію» власного виробництва для того, щоб мати можливість вбудуватися в «цифрову економіку» та відповідати рівню розвитку управлінських технологій у інших галузях економіки.

На другому етапі оборонно-промислового комплексу необхідно вбудуватися у «цифрову економіку» як галузі економіки. На цьому етапі головним є забезпечення обміну інформацією із ключовими контрагентами: державою в особі органів, які замовляють продукцію підприємств та визначають державну політику щодо оборонно-промислового комплексу; підприємствами кооперації, безпосередньо пов'язаними з виробництвом кінцевого продукту; комерційними замовниками – суб'єктами господарювання, тими, хто купує не тільки військову продукцію оборонно-промислового комплексу, а й продукцію подвійного призначення чи цивільну продукцію.

На третьому етапі підприємства оборонно-промислового комплексу мають налагодити випуск нової військової продукції, за допомогою якої можна захищати

державу від нових загроз, тих, що можуть порушити функціонування державного управління економікою, налагодженого під час «цифровізації».

Список використаних джерел:

1. Landscape Industry 4.0 in Ukraine. Аналітичний огляд інноваторів та стану інновацій в Україні в сфері Індустрії 4.0. Київ, 2019. 76 с. URL: <https://mautic.appau.org.ua/asset/83:landscape-industry-4-0-in-ukraine> (дата звернення: 23.01.2023).
2. Усаченко О.О. Досвід державного регулювання реформування оборонно-промислового комплексу США та ЄС. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2019. № 7. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1469> (дата звернення: 23.01.2023).
3. Сальнікова О.Ф., Ситник Г.П. Тенденції розвитку оборонно-промислового комплексу провідних країн світу. *Аспекти публічного управління*. 2014. № 2(9-10). С. 56–65.
4. Чепков І.Б. Перспективи науково-технологічного забезпечення оборонно-промислового комплексу України. Інформаційно-комунікативний захід, м. Київ, 22-23 верес. 2015. Київ: Міжнародний виставковий центр, 2015. С. 8–13.
5. Шемаєв В., Онофрійчук А., Толєк П. Основні загрози оборонно-промислому комплексу України. *Social Development and Security*. 2022. Vol. 12. № 4. С. 46–55.
6. Єманов В. Вклад оборонно-промислового комплексу України у формування державної безпеки. *Честь і закон*. 2022. № 4 (83). С. 83–95.
7. Воєнно-технічна політика: проблеми формування та управління: монографія. В.О. Смірнов, Л.М. Ленський, С.В. Жданов; За заг. ред. В.О. Смірнова. Київ: ЦНДІ ОБТ ЗСУ, 2011. 216 с.

References

1. Landscape Industry 4.0 in Ukraine. Analytichnyi ohliad innovatoriv ta stanu innovatsii v Ukraini v sferi Industrii 4.0. Kyiv [Analytical review of innovators and the state of innovation in Ukraine in the field of Industry 4.0], 2019. *mautic.appau.org.ua*. Retrieved from <https://mautic.appau.org.ua/asset/83:landscape-industry-4-0-in-ukraine> [in Ukrainian].
2. Usachenko, O.O. (2019). Dosvid derzhavnoho rehuliuвання reformuvannya oboronno-promyslovoho kompleksu SShA ta YeS [Experience of state regulation of reforming the defense-industrial complex of the USA and the EU]. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok – Public administration: improvement and development*, 7. Retrieved from <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1469> [in Ukrainian].
3. Calnikova, O.F. & Sytnyk, H.P. (2014). Tendentsii rozvytku oboronno-promyslovoho kompleksu providnykh krain svitu [Trends in the development of the defense-industrial complex of the world's leading countries]. *Aspekty publichnogo upravlinnia – Aspects of public administration*, 2(9-10), 56–65 [in Ukrainian].
4. Chepkov, I.B. (2015). Perspektyvy naukovo-tekhnologichnoho zabezpechennia oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy [Prospects of scientific and technological support of the defense and industrial complex of Ukraine]. *Informatsiino-komunikatyvnyi zakhid, m. Kyiv, 22-23 veres. 2015 –Information and communication event, Kyiv, September 22-23. 2015*, Kyiv: Mizhnarodnyi vystavkovyi tsentr, 8–13 [in Ukrainian].

5. Shemaiev, V. & Onofriichuk, A. & Tolok, P. (2022). Osnovni zahrozy oboronno-promyslovomu kompleksu Ukrainy [The main threats to the defense-industrial complex of Ukraine]. *Social Development and Security*, 12, 4, 46–55 [in Ukrainian].
6. Iemanov, V. (2022). Vklad oboronno-promyslovoho kompleksu ukrainy u formuvannya derzhavnoi bezpeky [The contribution of the defense-industrial complex of Ukraine to the formation of state security]. *Chest i zakon – Honor and law*, 4 (83), 83–95 [in Ukrainian].
7. Smirnov, V.O. & Lenskyi, L.M. & Zhdanov, S.V. (2011). Voienno-tekhnichna polityka: problemy formuvannya ta upravlinnia [Military and technical policy: problems of formation and management]; Za zah. red. V.O. Smirnova. Kyiv: TsNDI OVT ZSU [in Ukrainian].

Подано до редакції 5.10.2023 р.
Прийнято до друку 9.11.2023 р.

УДК 352.07(4)**DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-105-112>**

Редзюк Наталія,
*викладачка кафедри публічного
управління та адміністрування,
аспірантка Університету Григорія
Сковороди в Переяславі*

Redziuk Natalia,
*lecturer at the Department of Public
Management and Administration,
PhD student at Hryhorii Skovoroda
University in Pereiaslav*

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0002-8697-349X>

**РОЗВИТОК СИСТЕМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В КРАЇНАХ ЄС:
УРОКИ ДЛЯ УКРАЇНИ**

**DEVELOPMENT OF THE LOCAL GOVERNMENT SYSTEM IN THE EU
COUNTRIES: LESSONS FOR UKRAINE**

Анотація. У статті проаналізовані наукові підходи до питання системи місцевого самоврядування в країнах ЄС. Автором зазначено, що міжнародне співробітництво надає можливість уроків взаємної взаємодії, діалогу та спільної роботи. Це сприяє розбудові партнерства та обміну знаннями, що є ключовим для розвитку відкритого суспільства. Залучення міжнародних експертів та консультантів допомагає у здійсненні переходу до сучасного та ефективного місцевого управління. Адаптація уроків міжнародного досвіду до умов України є ключовим етапом у зміцненні системи місцевого самоврядування. Це охоплює розробку та впровадження законодавчих й організаційних змін, підвищення компетентності місцевих органів управління, а також залучення громадян до участі в процесах прийняття рішень.

Автором зазначено, що розвиток системи місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу є динамічним та багатоаспектним процесом, з якого Україна може взяти низку цінних уроків. Здобутки ЄС у сфері місцевого самоврядування свідчать про важливість децентралізації та активної участі громадян у прийнятті рішень.

Необхідно враховувати важливість фінансової автономії місцевих органів, щоб забезпечити ефективність їхньої діяльності. Ключовим аспектом є також впровадження інституцій, що сприяють сталому розвитку та розбудові громадянського суспільства.

Міжнародне співробітництво є невіддільною частиною цього процесу, де обмін кращими практиками може суттєво покращити ефективність та легітимність системи місцевого самоврядування в Україні. Адаптація найкращого закордонного досвіду до конкретного контексту України відіграє ключову роль у зміцненні системи, забезпечуючи її відповідність місцевим потребам та реаліям.

Україна може успішно використовувати вже чинні практики, підходи та механізми для побудови стабільної та ефективною системи місцевого самоврядування. Спільна робота з європейськими партнерами дозволить країні зробити кроки вперед у реалізації принципів демократії, прозорості та відповідальності на місцевому рівні, сприяючи сталому розвитку та підвищенню якості життя громадян.

Ключові слова: місцеве самоврядування, Європейський Союз, децентралізація, фінансова автономія, механізми участі громадян.

Abstract. The article analyzes scientific approaches to the issue of the system of local self-government in EU countries. The article states that international cooperation provides the opportunity for lessons in mutual interaction, dialogue and joint work. This promotes partnership building and knowledge sharing, which is key to the development of an open society. The involvement of international experts and consultants helps in making the transition to modern and effective local governance. Adapting the lessons of international experience to the conditions of Ukraine is a key stage in strengthening the system of local self-government. This includes the development and implementation of legislative and organizational changes, increasing the competence of local governing bodies, as well as involving citizens in decision-making processes.

The author states that the development of the system of local self-government in the countries of the European Union is a dynamic and multifaceted process from which Ukraine can learn a number of valuable lessons. The achievements of the EU in the field of local self-government testify to the importance of decentralization and active participation of citizens in decision-making.

It is necessary to take into account the importance of the financial autonomy of local bodies in order to ensure the effectiveness of their activities. A key aspect is also the introduction of institutions that contribute to sustainable development and the development of civil society.

International cooperation is an integral part of this process, where the exchange of best practices can significantly improve the efficiency and legitimacy of the system of local self-government in Ukraine. Adapting the best foreign experience to the specific context of Ukraine plays a key role in strengthening the system, ensuring its relevance to local needs and realities.

Ukraine can successfully use existing practices, approaches and mechanisms to build a stable and effective system of local self-government. Joint work with European partners will allow the country to take steps forward in implementing the principles of democracy, transparency and responsibility at the local level, contributing to sustainable development and improving the quality of life of citizens.

Keywords: local self-government, European Union, decentralization, financial autonomy, mechanisms of citizen participation.

Постановка проблеми: у контексті розвитку системи місцевого самоврядування в Україні виникає необхідність ретельного вивчення та адаптації досвіду країн Європейського Союзу. Однак існують певні виклики, які потрібно врахувати при впровадженні уроків, отриманих від ЄС. Зокрема, проблема полягає в пошуку ефективних механізмів децентралізації, які б дозволили забезпечити повноваження та відповідальність місцевим громадам, зберігаючи при цьому цілісність та координацію національного рівня. Додатковою проблемою є необхідність забезпечення фінансової стійкості місцевих органів та врахування особливостей культурного та історичного контексту України при впровадженні європейських підходів до місцевого самоврядування. Актуальність розв'язання цих питань полягає в прагненні покращити ефективність та легітимність системи місцевого самоврядування в контексті національного розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вчені вказують на складність завдання децентралізації державного управління в сучасній Україні. Однією з основних причин цього є значний опір населення реформам. Крім того, ефективність діяльності органів місцевого самоврядування погіршується через

низький рівень довіри серед громадян. Низка аспектів цього питання було розглянуто в наукових працях таких дослідників, як О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, В.О. Галаєв, Н.Д. Гетьманцева, О.Ю. Дрозд, Д.В. Журавльов, Т.О. Коломоець, В.К. Колпаков, М.В. Лошицький, Р.С. Мельник, Р.В. Миронюк, А.О. Собакар та О.В. Петришин. У їх дослідженнях висвітлені аспекти формування та розвитку місцевого самоврядування у контексті вирішення юридичних, організаційних, кадрових, фінансово-економічних та соціальних питань.

Проблематика, яку запропоновано для аналізу, має свою унікальну специфіку. Деякі теоретичні аспекти цього питання було висвітлено в роботах визначених дослідників, таких як М.О. Баймуратов, О.В. Батанов, П.Д. Біленчук, К.В. Головка, К.А. Гончарова, К.С. Горбатюк, І.В. Дробуш, Д.О. Єжевський, О.Б. Келлер, Ю.М. Кириченко, Н.М. Кондрацька, О.С. Конотопцев, В.В. Кравченко, В.С. Куйбіда, Н.О. Куфакова, П.М. Любченко, О.В. Марцеляк, О.С. Мельничук, Н.С. Перфільєва, М.В. Підмогильний, С.Є. Саханенко, В.О. Сєрьогін, А.Ф. Ткачук, В.Д. Шаповал та ін.

Метою даної статті є ретельний аналіз та узагальнення досвіду розвитку системи місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу з подальшим визначенням ключових уроків, які можуть бути застосовані для поліпшення місцевого самоврядування в Україні. Стаття спрямована на ідентифікацію та розгляд аспектів, таких як децентралізація, участь громадян, фінансова автономія та ефективність інституцій, що є критичними для стабільного та ефективного функціонування системи місцевого самоврядування. Завданням статті є визначення конкретних стратегій та підходів, які можуть бути успішно впроваджені в українському контексті, з метою підвищення легітимності, ефективності та участі громадян в прийнятті рішень на місцевому рівні.

Виклад матеріалу. У контексті розвитку системи місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу (ЄС), децентралізація є однією з ключових тенденцій, що визначають цей процес. Децентралізація – це процес передачі або делегування влади, повноважень та ресурсів від центрального уряду чи вищих рівнів влади до місцевих органів або громад [4]. Цей підхід сприяє зближенню прийняття рішень до місцевого рівня, розвиває місцеву ініціативу та самостійність, а також підвищує відповідальність за управління та розвиток на місцях. Децентралізація часто визначається як засіб підвищення ефективності управління, стимулювання економічного та соціального розвитку на різних рівнях адміністративно-територіального устрою. Нижче розглянуті деякі аспекти децентралізації в контексті ЄС [5]:

1. *Повноваження та відповідальність на рівні місцевого самоврядування:* ЄС акцентує на передачі значущих повноважень та відповідальності на рівень місцевого самоврядування. Це дозволяє громадам бути більш самостійними в управлінні своїми ресурсами та розвитком, що відповідає принципам субсидіарності.
2. *Фінансова децентралізація:* Забезпечення місцевих органів відповідними фінансовими ресурсами є важливою складовою децентралізації. ЄС сприяє створенню систем фінансування, що дозволяють місцевим громадам ефективно використовувати свої бюджети для здійснення необхідних проектів та послуг.
3. *Залучення громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні* є ще однією важливою тенденцією. ЄС підтримує створення механізмів для активної участі громадян у формуванні політики та контролі над рішеннями, що стосуються їхнього життя.

4. *Обмін досвідом:* Країни ЄС сприяють обміну досвідом та кращими практиками у сфері місцевого самоврядування. Це допомагає розвивати ефективні методи управління та адаптувати їх до конкретних умов різних країн. Ці тенденції визначають не лише структуру місцевого самоврядування в ЄС, але й надають важливий досвід для інших країн, також, як і для України, що прагне удосконалити свою систему управління на місцевому рівні.

Активна участь громадян є однією з ключових тенденцій, що визначають процес розвитку системи місцевого самоврядування в країнах ЄС. Ця тенденція покладає наголос на важливість залучення громадян у прийняття рішень, які стосуються їхнього життя та розвитку їхнього місцевого співтовариства. Розглянемо детальніше цю тенденцію.

Країни ЄС активно застосовують механізми для консультування громадян та залучення їх до процесу прийняття важливих рішень. Це може включати публічні слухання, форуми, опитування та інші інструменти, які дають можливість громадянам висловлювати свої думки та враховувати їхні погляди при формуванні політики [1].

У ЄС сприяють створенню та розвитку механізмів громадянської участі, таких як об'єднання громадян, ради громадян та інші організації, які дозволяють громадянам активно брати участь у прийнятті рішень та моніторити роботу місцевих органів.

Забезпечення доступу громадян до інформації про рішення та діяльність місцевих органів є ще однією важливою складовою активної участі. Відкрита інформація сприяє формуванню інформованого громадянства та підвищенню рівня довіри до місцевих влад.

Розвиток системи освіти та підвищення обізнаності громадян у питаннях місцевого управління є ключовим елементом. Це може включати інформаційні кампанії, тренінги та інші ініціативи, спрямовані на підготовку та підвищення обізнаності громадян щодо їхніх прав та можливостей участі.

Активна участь громадян визнається як важливий елемент демократичного управління, і країни ЄС розвивають цю тенденцію для зміцнення взаємодії між владою та громадянами на місцевому рівні.

Фінансова автономія є ключовою тенденцією, що почала процес розвитку системи місцевого самоврядування в країнах ЄС. Ця тенденція відзначається низкою особливостей, які визначають фінансові відносини між центральними та місцевими владними структурами [6]:

1. Ключовий аспект фінансової автономії – це забезпечення місцевих органів відповідними фінансовими ресурсами для здійснення їхніх функцій. Місцеві влади повинні мати можливість збирати податки, отримувати дотації та інші доходи без надмірного втручання з боку центрального уряду.
2. Фіскальна децентралізація означає делегування влади щодо прийняття рішень у сфері фінансів місцевим органам. Це дозволяє їм самостійно розв'язувати питання збору та витрати коштів відповідно до потреб своїх громад.
3. Важливим елементом фінансової автономії є можливість місцевих органів формувати та затверджувати свої бюджети. Це дозволяє їм планувати та вирішувати як витратити фінансові ресурси відповідно до місцевих потреб.

4. Забезпечення фінансової стійкості місцевих органів є важливим елементом фінансової автономії. Це може включати розробку механізмів бюджетної рівноваги, а також забезпечення доступу до сталих джерел фінансування.

Фінансова автономія визначається як важливий фактор для стимулювання місцевого розвитку та забезпечення того, щоб місцеві влади були здатні ефективно вирішувати завдання, що стоять перед ними, без залежності від центрального уряду.

Створення ефективних інституцій є однією з ключових тенденцій, яка сприяла процесу розвитку системи місцевого самоврядування в країнах ЄС. Розглянемо більш детально цю тенденцію [7]:

1. Транспарентність та відкритість: Ефективні інституції в ЄС визначаються своєю транспарентністю та відкритістю. Це передбачає доступність інформації для громадян щодо діяльності та рішень органів місцевого самоврядування, сприяючи створенню довіри громадян до владних структур.
2. Активна участь громадян: Створення ефективних інституцій охоплює впровадження механізмів для активної участі громадян у прийнятті рішень. Це може включати проведення публічних консультацій, розробку інструментів громадянської участі та створення рад громадян для участі у процесах прийняття рішень.
3. Функціональна самостійність: Ефективні інституції мають функціональну самостійність, що дозволяє місцевим органам влади самостійно розв'язувати питання, які входять у їхню компетенцію. Це сприяє швидшому та ефективнішому прийняттю рішень на місцевому рівні.
4. Розвиток кадрового потенціалу: Для створення ефективних інституцій важливим елементом є розвиток кадрового потенціалу в місцевих органах. Це включає надання кваліфікованого навчання та підтримки працівникам, що працюють у сфері місцевого самоврядування.

Створення ефективних інституцій в контексті місцевого самоврядування сприяє покращенню якості управління, збільшенню легітимності влади та задоволенню потреб громадян на місцевому рівні.

Призначення фінансових ресурсів на рівні місцевого самоврядування є важливим аспектом для забезпечення ефективності та сталості розвитку різних регіонів. Висвітливо необхідність цього процесу та важливість впровадження механізмів участі громадян та сталого розвитку [3]:

1. Призначення фінансових ресурсів на місцевому рівні надає місцевим органам влади змогу самостійно розв'язувати питання, що стосуються їхнього регіону. Це сприяє локальній самовизначеності та забезпечує здатність відповідати на конкретні потреби та особливості громад.
2. Місцеві органи влади можуть краще розуміти місцеві проблеми та можливості. Призначення фінансових ресурсів на місцевому рівні дозволяє їм ефективно використовувати кошти для розв'язання конкретних проблем та підтримки пріоритетних напрямків розвитку.
3. Залучення громадян у процеси прийняття рішень та використання фінансових ресурсів підвищує легітимність та ефективність управління. Механізми участі громадян, такі як бюджетування громадського сектору, що дозволяють громадянам впливати на призначення коштів та визначення пріоритетів.

4. Призначення фінансових ресурсів для регіонального розвитку сприяє сталому розвитку. Це включає підтримку екологічно чистих ініціатив, розвиток соціально-економічної інфраструктури та сприяння інклюзивному зростанню, що враховує потреби всіх верств суспільства.

У цілому, впровадження механізмів призначення фінансових ресурсів на рівні місцевого самоврядування, спільно з участю громадян та підтримкою сталого розвитку, є ключовим для забезпечення ефективного та справедливого розвитку усіх регіонів.

Міжнародне співробітництво в галузі місцевого самоврядування виявляється надзвичайно важливим для обміну кращими практиками та підвищення ефективності та легітимності системи місцевого самоврядування в Україні [2]. Ось деякі ключові аспекти цієї складової: міжнародне співробітництво дозволяє Україні отримати доступ до досвіду та найкращих практик країн, де системи місцевого самоврядування вже ефективно функціонують. Це може стосуватися організації управління, фінансових механізмів, залучення громадян тощо.

Важливою складовою є можливість адаптації іноземного досвіду до специфіки та потреб України. Трансфер найкращих практик допомагає знаходити оптимальні рішення, враховуючи особливості українського соціокультурного та політичного контексту.

Спільний обмін практиками дозволяє вдосконалити методи управління на місцевому рівні. Україна може використовувати найбільш успішні стратегії та методології, щоб забезпечити більш ефективне функціонування своєї системи місцевого самоврядування.

Застосування найкращих практик та інновацій, які вже успішно впроваджені в інших країнах, може сприяти підвищенню легітимності та довіри громадян до місцевих влад. Громадяни бачитимуть конкретні зміни та вдосконалення в роботі органів самоврядування.

Міжнародне співробітництво може допомогти Україні впроваджувати практики сталого розвитку у місцевому самоврядуванні, зокрема у відношенні до збалансованого економічного розвитку, збереження природних ресурсів та створення стійких соціальних умов.

Міжнародне співробітництво надає можливість впроваджувати інновації та сучасні технології в систему місцевого самоврядування. Це може включати цифрові рішення для підвищення прозорості, ефективної комунікації та розробки нових сервісів для громадян.

Міжнародне співробітництво допомагає у сприянні процесу децентралізації та розбудови громадянського суспільства. Взаємодія з міжнародними партнерами може забезпечити експертну підтримку та ресурси для розвитку місцевого самоврядування на рівні громад.

Міжнародне співробітництво сприяє зміцненню демократичних інститутів та процесів на місцевому рівні. Взаємодія з країнами, де вже розбудовані демократичні традиції, може сприяти розвитку в Україні відкритої та демократичної політичної культури.

Загалом, міжнародне співробітництво для обміну кращими практиками є ключовим інструментом для покращення ефективності, легітимності та сталості системи місцевого самоврядування в Україні. Взаємодія з іншими країнами дозволяє враховувати виклики та знаходити оптимальні рішення для управління місцевими ресурсами та задоволення потреб громадян [1]. Адаптація найкращих практик з урахуванням специфіки українського контексту допомагає зберегти цінності та традиції, а водночас впроваджувати нові ідеї та інновації.

Міжнародне співробітництво надає можливість уроків взаємної взаємодії, діалогу та спільної роботи. Це сприяє розбудові партнерства та обміну знаннями, що є ключовим для розвитку відкритого суспільства. Залучення міжнародних експертів та консультантів допомагає у здійсненні переходу до сучасного та ефективного місцевого управління.

Адаптація уроків міжнародного досвіду до умов України є ключовим етапом у зміцненні системи місцевого самоврядування. Це охоплює розробку та впровадження законодавчих та організаційних змін, підвищення компетентності місцевих органів управління, а також залучення громадян до участі в процесах прийняття рішень.

Загалом, міжнародне співробітництво є необхідним інструментом для розвитку місцевого самоврядування в Україні, забезпечуючи найбільш ефективний та інноваційний підхід до розв'язання проблем та досягнення сталого розвитку.

Висновки. Варто підкреслити, що розвиток системи місцевого самоврядування в країнах Європейського Союзу є динамічним та багатоаспектним процесом, з якого Україна може взяти низку цінних уроків. Здобутки ЄС у сфері місцевого самоврядування свідчать про важливість децентралізації та активної участі громадян у прийнятті рішень.

Необхідно враховувати важливість фінансової автономії місцевих органів, щоб забезпечити ефективність їхньої діяльності. Ключовим аспектом є також впровадження інституцій, що сприяють сталому розвитку та розбудові громадянського суспільства.

Міжнародне співробітництво є невіддільною частиною цього процесу, де обмін кращими практиками може суттєво покращити ефективність та легітимність системи місцевого самоврядування в Україні. Адаптація найкращого закордонного досвіду до конкретного контексту України відіграє ключову роль у зміцненні системи, забезпечуючи її відповідність місцевим потребам та реаліям.

Україна може успішно використовувати вже чинні практики, підходи та механізми для побудови стабільної та ефективної системи місцевого самоврядування. Спільна робота з європейськими партнерами дозволить країні зробити кроки вперед у реалізації принципів демократії, прозорості та відповідальності на місцевому рівні, сприяючи сталому розвитку та підвищенню якості життя громадян.

Список використаних джерел:

1. Гуменюк Л., Сарафанюк О. Стратегічне планування територіального розвитку: порівняльна характеристика в країнах Євросоюзу та України. *Вісник студентського наукового товариства факультету права, публічного управління та адміністрування*. Вип. 1. Вінниця: ТОВ «Друк», 2022. С. 31–37.
2. Зубар І.В., Онищук Ю.В. Практика ЄС у децентралізації публічної влади та перспективи її застосування в Україні. *Публічне управління та митне адміністрування*. Вип. 1. 2022. С. 41–45. DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2022-1.8> (дата звернення 02.11.2023).
3. Кобець Ю.В. Нормативно-правова база реформи місцевого самоврядування і конституювання політики децентралізації: досвід країн Європи. *Гілея: науковий вісник*. 2022. Вип. 12 (179). С. 25–31.
4. Орел О. Європейський досвід управління розвитком територіальних громад в Україні. *Теоретичні та прикладні питання державотворення*. 2023. Вип. 29. С. 88–97.

5. Сприндис С.І. Організація місцевого самоврядування у країнах ЄС з огляду на досвід Франції та Польщі. *Часопис цивілістики*. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2020. Вип. 39. С. 41–49.
6. Фатюха Н.Г. Сучасний стан та перспективи розвитку місцевих бюджетів в умовах децентралізації. 2020. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8324> DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.62 (дата звернення: 02.11.2023).
7. Шумляєва І.Д. Реалізація іноземцями права на місцеve самоврядування: досвід ЄС для України. *Адаптація правової системи України до права Європейського Союзу: теоретичні та практичні аспекти*. Полтава, 2020. С. 146–148.

References

1. Humeniuk, L., & Sarafaniuk, O. (2022). Stratehichne planuvannya terytorialnoho rozvytku: porivnialna kharakterystyka v krainakh Yevrosoiuzu ta Ukrainy [Strategic planning of territorial development: comparative characteristics in the EU and Ukraine]. *Visnyk studentskoho naukovooho tovarystva fakultetu prava, publichnoho upravlinnia ta administruvannia – Bulletin of the Student Scientific Society of the Faculty of Law, Public Administration and Management, 1*, 31–37. Vinnytsia [in Ukrainian].
2. Zubar, I.V., & Onyshchuk, Yu.V. (2022). Praktyka YeS u detsentralizatsii publichnoi vlady ta perspektyvy yii zastosuvannia v Ukraini [EU practice in decentralization of public power and prospects for its application in Ukraine]. *Publichne upravlinnia ta mytne administruvannia – Public administration and customs administration, 1*, 41–45 DOI <https://doi.org/10.32836/2310-9653-2022-1.8> [in Ukrainian].
3. Kobets, Y.V. (2022). Normatyvno-pravova baza reformy mistsevoho samovriaduvannia i konstytuiuvannia polityky detsentralizatsii: dosvid krain Yevropy [Regulatory and legal framework for the reform of local self-government and the constitution of decentralization policy: the experience of European countries]. *Hileia – Gilea, 12 (179)*, 25–31 [in Ukrainian].
4. Orel, O. (2023). Yevropeiskyi dosvid upralinnia rozvytkom terytorialnykh hromad v Ukraini [European experience in managing the development of territorial communities in Ukraine]. *Teoretychni ta prykladni pytannia derzhavotvorennia – Theoretical and applied issues of state-building, 29*, 88–97 [in Ukrainian].
5. Spryndys, S.I. (2020). Orhanizatsiia mistsevoho samovriaduvannia u krainakh YeS z ohliadu na dosvid Frantsii ta Polshchi [Organization of local self-government in the EU countries in view of the experience of France and Poland]. *Chasopys tsyvilistyky – Journal of Civilization, 39*, 41–49. Odessa [in Ukrainian].
6. Fatiukha, N.H. (2020). Suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku mistsevykh biudzhativ v umovakh detsentralizatsii [Current state and prospects for the development of local budgets in the context of decentralization]. www.economy.nayka.com.ua. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8324> DOI: 10.32702/2307-2105-2020.11.62. [in Ukrainian].
7. Shumliaieva, I.D. (2020). Realizatsiia inozemtsiamy prava na mistseve samovriaduvannia: dosvid YeS dlia Ukrainy [Realization of the right to local self-government by foreigners: EU experience for Ukraine]. *Adaptatsiia pravovoi systemy Ukrainy do prava Yevropeiskoho Soiuzu: teoretychni ta praktychni aspekty – Adaptation of the legal system of Ukraine to the law of the European Union: theoretical and practical aspects*. Poltava [in Ukrainian].

Подано до редакції 3.11.2023 р.

Прийнято до друку 28.11.2023 р.

УДК 331.5.021(477)

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-113-120>

Серьогіна Наталія,
*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач відділу аспірантури та
докторантури Національного
університету охорони здоров'я
України імені П.Л. Шупика*

Serohina Nataliia,
*candidate of legal sciences, associate
professor, head of the postgraduate
and doctoral studies department of
Shupyk National Healthcare University
of Ukraine*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4491-4723>

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ ПРАВОВИХ НОРМ У СФЕРУ ЗАЙНЯТОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL LEGAL NORMS IN THE FIELD OF EMPLOYMENT IN UKRAINE IN THE CONTEXT OF NATIONAL SECURITY

Анотація. В статті визначено необхідність та стан імплементації міжнародних правових норм у сферу зайнятості України в контексті забезпечення національної безпеки. З'ясовано, що підписання Україною даної Угоди та отримання статусу кандидата на членство в Європейський Союз змушує її імплементувати міжнародні правові норми у вітчизняне законодавство, зокрема у сферу зайнятості, що забезпечить їй належний рівень національної безпеки. У вітчизняне законодавче забезпечення в частині зайнятості населення все більше імплементуються міжнародні правові норми, що позитивно впливає на стан забезпечення національної безпеки країни загалом. Розкрито сутність поняття «імплементація». Визначено, що ефективність імплементації міжнародних правових норм у сферу зайнятості України з метою забезпечення належного рівня національної безпеки передусім залежить від ступеня підготовки до цього вітчизняної законодавчої бази. Розглянуто особливості політики забезпечення зайнятості в Європейському Союзі. Встановлено, що Україна перебуває на даний час на початковому етапі підготовки імплементації міжнародних правових норм у дану сферу, що зумовлено передусім потребою в усуненні вагомих недоліків нормативно-правового забезпечення трудових відносин; узгодженням з законодавством ЄС стосовно ґендерної рівності, охорони праці та техніки безпеки; розв'язанні проблеми з неофіційним працевлаштуванням та зниженні заборгованості із заробітної плати; модернізації системи перевірок в сфері трудових відносин. Головне завдання країни на даному етапі полягає у забезпеченні розробки та реалізації політики, яка відповідала б на будь-які потреби глобальної економіки та стимулювала б особисту відповідальність кожного громадянина за власне благополуччя. Констатовано, що членство України в Європейському Союзі та імплементація міжнародних правових норм у вітчизняну законодавчу базу, зокрема в частині зайнятості населення, дозволить забезпечити високий рівень ефективності державного розвитку, покращення міжнародного авторитету, стимулювання змін у її правовій системі, а також сприятиме забезпеченню належного рівня національної безпеки.

Ключові слова: імплементація, міжнародні правові норми, Європейський Союз, зайнятість населення, національна безпека.

Abstract. The article defines the necessity and state of implementation of international legal norms in the sphere of employment of Ukraine in the context of ensuring national security. It has been found that Ukraine's signing of this Agreement and obtaining the status of a candidate for membership in the European Union forces it to implement international legal norms into domestic legislation, in particular in the field of employment, which will provide it with an appropriate level of national security. International legal norms are increasingly being implemented in the national legislation in the area of employment of the population, which has a positive effect on the state of ensuring the national security of the country in general. The essence of the concept of "implementation" is revealed. It was determined that the effectiveness of the implementation of international legal norms in the sphere of employment of Ukraine in order to ensure the appropriate level of national security depends primarily on the degree of preparation for this of the domestic legislative framework. The peculiarities of the policy of ensuring employment in the European Union are considered. It has been established that Ukraine is currently at the initial stage of preparation for the implementation of international legal norms in this field, which is caused primarily by the need to eliminate significant shortcomings in the regulatory and legal support of labor relations; compliance with EU legislation on gender equality, occupational health and safety; solving problems with informal employment and reducing salary arrears; modernization of the inspection system in the field of labor relations. The main task of the country at this stage is to ensure the development and implementation of a policy that would meet any needs of the global economy and stimulate the personal responsibility of each citizen for his own well-being. As a conclusion, it is stated that the membership of Ukraine in the European Union and the implementation of international legal norms in the domestic legal framework, in particular in the area of employment of the population, will allow to ensure a high level of efficiency of state development, improve international authority, stimulate changes in its legal system, and also contribute to ensuring proper level of national security.

Keywords: implementation, international legal norms, European Union, population employment, national security.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день найважливішим орієнтиром в процесі забезпечення державного розвитку виступає Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, підписана в червні 2014 р. У частині зайнятості населення, певні положення даної Угоди передбачають посилення сторонами комунікаційних зв'язків та співпраці стосовно забезпечення достойного рівня праці, дієвої політики в сфері зайнятості, сприятливих умов праці, соціального захисту, а також ґендерної рівності тощо. Водночас положення даної Угоди визнають право сторін самостійно визначати та контролювати особистий рівень охорони праці, пріоритетних напрямів сталого розвитку відповідно до міжнародних принципів та угод, а також ухвалювати чи належним чином удосконалювати національне законодавче забезпечення. Відтак, підписання Україною даної Угоди та отримання статусу кандидата на членство в Європейський Союз змушує її імплементувати міжнародні правові норми у вітчизняне законодавство, зокрема у сферу зайнятості, що забезпечить їй належний рівень національної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику імплементації міжнародних правових норм у сферу зайнятості України досліджували такі

науковці як Л. Боярчук, А. Гавердовський, В. Жернаков, М. Махсма, Н. Серьогіна, Я. Сімутіна, В. Скомороха, А. Холодницька, С. Шевченко та ін.

Постановка завдання. Метою статті є визначення необхідності та стану імплементації міжнародних правових норм у сферу зайнятості України в контексті забезпечення національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Україна в якості суб'єкта міжнародних правовідносин, зважаючи на міжнародні нормативно-правові положення та практику зарубіжних країн, докладає чимало зусиль для створення достойного рівня праці та соціального захисту своїх громадян. Водночас в центрі уваги держави безперервно перебуває необхідність імплементації міжнародних правових норм у сферу зайнятості України з метою забезпечення належного рівня національної безпеки.

Термін «імплементація» (від англ. implement) буквально означає «здійснення». Загалом під імплементацією розуміють установлений державою порядок застосування норм міжнародного права на її території [7, с. 61]. А.С. Гавердовський вбачає в імплементації норм міжнародного права цілеспрямовану організаційно-правову діяльність держав, яка проводиться індивідуально, колективно або у рамках міжнародних організацій з метою своєчасної, всебічної та повної реалізації зобов'язань, прийнятих державами відповідно до міжнародного права [2].

Водночас не можна не погодитися з думкою В.В. Жернакова, що інтеграція України до Європи, приєднання до багатьох міжнародних актів з прав людини дає змогу вести мову про українське суспільство як про цивілізований осередок людської спільноти. Поряд із тим це покладає на державу обов'язки з приведення національного законодавства відповідно до міжнародних стандартів з прав людини. І тут потрібне не «механічне» перенесення міжнародних норм до національного законодавства, а виважена, копітка робота зі створення власного національного законодавства на основі міжнародних стандартів [3, с. 60].

Загалом ефективність імплементації міжнародних правових норм у сферу зайнятості України з метою забезпечення належного рівня національної безпеки передусім залежить від ступеня підготовки до цього вітчизняної законодавчої бази. Тобто, необхідно зважати на усі без виключення показники виконання, які повинні орієнтуватися на імплементацію міжнародних норм трудового права у вітчизняну законодавчу базу.

З цією метою між Україною та Європейським Союзом наказом Міністерства соціальної політики затверджено відповідний секторальний план заходів щодо імплементації Угоди про асоціацію. Він передбачає виконання низки заходів з реалізації розділу III «Юстиція, свобода та безпека» (статті 17 та 18) та глави 21 «Співробітництво у галузі зайнятості, соціальної політики та рівних можливостей» (статті 419-425) Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [8, с. 5].

Нормативно-правова система регулювання ринку праці, зокрема сфери зайнятості, в Україні ґрунтується на основних положеннях Конституції України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР, Кодексу законів про працю від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII (більшість статей є схожими з статтями директив ЄС), Законів України «Про зайнятість населення» від 5 липня 2012 р. № 5067-VI, «Про охорону праці» від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII, «Про колективні договори і угоди» від 1 липня 1993 р. № 3356-XII, «Про основи соціального захисту інвалідів в Україні» від 21 березня 1991 р. № 875-XII, «Про державну допомогу сім'ям із дітьми» від 21 листопада 1992 р. № 2811-XII та ін. Розроблені та діють Генеральні та галузеві (тарифні) угоди, колективні договори та регіональними програмами

зайнятості населення. Також широкого впровадження в Україні набули вимоги міжнародних стандартів SA 8000 «Соціальна відповідальність», ISO 9001 «Система управління якістю», ISO 9000 «Системи менеджменту якості», ISO 14000 «Системи екологічного менеджменту», OHSAS 18001 «Система управління охороною праці та виробничої безпеки» та ISO 26000 «Настанова по соціальній відповідальності» [1, с. 109].

Починаючи з 2003 р. Державна служба зайнятості України наділена членством у Всесвітній Асоціації державних служб зайнятості (WAPES). Дана Асоціація – це неприбуткова організація міжнародного рівня, яка безперешкодно об'єднує громадські організації чи державні інституції, відповідальні за здійснення ефективної політики в сфері зайнятості населення.

Міжнародні принципи регулювання ринку праці застосовуються в діяльності Державної служби зайнятості, а саме: безкоштовність наданих послуг; доступність, тобто надання послуг у рівній мірі всім суб'єктам ринку праці, як тим, хто шукає роботу, так і тим, хто шукає робочу силу; добровільність – відсутність будь-якого примусу у трудовому посередництві; рівність – надання послуг усім громадянам без будь-якої дискримінації; відкритість – надання повної інформації щодо працевлаштування, вільних робочих місць, чинних законодавчих актів стосовно зайнятості й безробіття. Також в Україні розвинений профспілковий рух, який здійснює свою діяльність на умовах трипартизму, що є досить позитивним досвідом у сфері регулювання трудових відносин, як і в більшості країн світу. Слід зазначити, що у главі XVI «Професійні спілки» Кодексу законів про працю регламентоване право громадян на об'єднання у професійні спілки відповідно до Конституції та Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [1, с. 111].

Базовим інструментом політики забезпечення зайнятості в Євросоюзі, його країнах-членах є Європейська стратегія зайнятості (European Employment Strategy, далі – ЄСЗ), яку було прийнято в 1997 р. на Люксембурзькому саміті. Метою ЄСЗ є створення нових та якісних робочих місць на території Євросоюзу. ЄСЗ – щорічний програмний документ, що містить елементи планування, дослідження, моніторингу, розробляється та реалізується країнами ЄС як інструмент зменшення безробіття, координації спільних зусиль у сфері зайнятості. Слід відмітити, що в 2005 р. пріоритети ЄСЗ було переглянуто та скоректовано під інклюзивне та стале економічне зростання, створення більшої кількості робочих місць та пропозицій на ринку праці [5, с. 179].

Також зупинимо увагу на існуванні мережі EURES, яка розпочала свою діяльність у листопаді 1994 р., спираючись на роботу 450 європейських радників (Euroadvisers), експертів у галузі європейського ринку праці. EURES має дві бази даних: перша містить інформацію щодо вільних робочих місць у всіх державах, а друга стосується загальної інформації про умови життя та праці в цих країнах, а також про регіональні ринки праці. Метою мережі EURES є полегшення пересування працівників у межах Європейського Союзу та Європейського економічного простору, а тим самим розвиток справжнього, європейського ринку зайнятості [4, с. 12].

Як свідчить практика, сфера зайнятості є одним із пріоритетних напрямів регулятивної діяльності інституцій ЄС. Упродовж останніх десятиліть на функціонування ринку праці економічно розвинених країн ЄС впливали такі істотні чинники, як глобалізація, розвиток наукомістких та інформаційних галузей економіки, зростання впливу соціальної згуртованості на розв'язання соціально-економічних проблем у сфері зайнятості та ін. Попри позитивні аспекти впливу на

економічний розвиток, спостерігається і поширення їх негативних наслідків, зокрема: зростання рівня безробіття унаслідок структурних перетворень і модернізації галузей економіки, не завжди обґрунтовані високі вимоги роботодавців до якості робочої сили, зростання рівня безробіття серед окремих вікових контингентів економічно активного населення працездатного віку, зростання рівня інтенсивності трудової міграції тощо [6, с. 252].

Усі вище наведені зміни, притаманні економіці Європейського Союзу в контексті загальноєвропейської негативної тенденції приросту населення та зростання рівня його старіння, посилення імміграційних процесів, лягли в основу розробки та введення у 2010 р. державами-членами ЄС Стратегії «Європа – 2020».

Політика у сфері зайнятості населення має поєднати в собі пріоритети розвитку інноваційної зайнятості, забезпечення балансу роботи і вільного часу зайнятих людей, створення умов для запровадження освіти впродовж життя, реалізацію концепції активного довголіття як елемента «срібної економіки», досягнення адекватного співвідношення в рамках інноваційного процесу внесків працівника (мотивація до праці та професійного розвитку), держави (інноваційна політика) та роботодавця (продукування і впровадження інновацій) [5, с. 180].

У сфері зайнятості та працевлаштування гарантії щодо недискримінації визначаються низкою спеціальних директив, а саме Директивою Ради 2000/43/ЄС13, що імплементує принцип рівного поводження з людьми, незалежно від їх расового чи етнічного походження, Директивою Ради 2000/78/ЄС14 від 27 листопада 2000 р., що встановлює загальні рамки рівноправного поводження у сфері зайнятості і професійної діяльності. Головна мета цих директив – надання гарантій усім фізичним особам, які проживають на території ЄС, незалежно від їхньої національності, отримувати законний захист від випадків дискримінації. Усі країни-члени ЄС повинні були переглянути існуючі законодавчі бази і внести необхідні поправки з метою приведення законодавчих актів відповідно до норм директив. Те саме повинні були зробити і країни-кандидати на вступ до ЄС до моменту свого приєднання [6, с. 253–254].

1 лютого 2023 р. Європейська Комісія опублікувала аналітичний звіт до Повідомлення Комісії для Європейського Парламенту, Європейської Ради та Ради та Висновку Європейської Комісії щодо заявки України на членство в Європейському Союзі від 17 червня 2022 р. Цей Звіт містить огляд ситуації станом на липень 2022 р., і його метою є окреслення:

- основних рекомендацій роботи над визначеними ЄС кластерами соціального, політичного, економічного життя України з метою їх узгодження із *acquis* ЄС (поняття «кластер» походить від англ. «cluster», що означає «гроно, рій, скупчення». Кластери – це група близьких сфер, які є взаємозалежними і взаємодоповнюваними);
- критичних питань, над вирішенням яких необхідно пріоритетно працювати Україні (наприклад, інституційних), оскільки останні є загрозою/перешкодою для успішного узгодження національного законодавства із *acquis* ЄС та відповідно просування України до наступних етапів набуття членства у ЄС [9].

Так, у сфері зайнятості, на думку Європейської Комісії, Україна перебуває на даний час на початковому етапі підготовки імплементації міжнародних правових норм у дану сферу. Це зумовлено передусім потребою в:

- усуненні вагомих недоліків нормативно-правового забезпечення трудових відносин;

- узгодженням з законодавством ЄС стосовно ґендерної рівності, охорони праці та техніки безпеки;
- розв'язанні проблеми з неофіційним працевлаштуванням та зниженні заборгованості із заробітної плати;
- модернізації системи перевірок в сфері трудових відносин.

24 березня 2023 р. було оприлюднено Щорічний Звіт про виконання Угоди про асоціацію Україна-ЄС, в якому зазначено, що Україна вже виконала 72% зобов'язань, передбачених Угодою про асоціацію. За 2022 р. загальний прогрес виконання Угоди про асоціацію між Україною зріс на 9%, тобто можна говорити про загальну позитивну динаміку. Проте слід зауважити, що у сфері «Соціальної політики та трудових відносин» загальний прогрес виконання вимог становить лише 54%, що є одним з найнижчих з-поміж інших сфер, а у сфері «Юстиція, свобода, безпека та права людини» – 91%, що є одним з найвищих показників. Так, у сфері трудових відносин:

- 12 серпня 2022 р. Кабінетом Міністрів України схвалено «Державну стратегію забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року» та затверджено операційний план з її реалізації на 2022–2024 рр. (розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 р. № 752) на досягнення Цілей сталого розвитку України на період до 2030 р.;
- прийнято ВРУ Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо оптимізації трудових відносин» від 01 липня 2022 р. № 2352-ІХ, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» від 18 липня 2022 р. № 2421-ІХ, Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту прав працівників» від 12 травня 2022 р. № 2253-ІХ (внесено зміни до Кодексу законів про працю України стаття 2-1. Рівність трудових прав громадян України, недопущення дискримінації у сфері праці, в якій задекларовано «заборону будь-якої дискримінації у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від статі, ґендерної ідентичності, сексуальної орієнтації»);
- станом на дату публікації Щорічного звіту триває робота над проектами Закону України «Про працю», «Про безпеку та здоров'я працівників на роботі» [9].

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, на основі вище наведеного можна дійти висновків, що у вітчизняне законодавче забезпечення в частині зайнятості населення все більше імплементуються міжнародні правові норми, що позитивно впливає на стан забезпечення національної безпеки країни загалом. Головне завдання країни на даному етапі полягає у забезпеченні розробки та реалізації політики, яка відповідала б на будь-які потреби глобальної економіки та стимулювала б особисту відповідальність кожного громадянина за власне благополуччя. Як було уже зазначено, Україна перебуває на даний час на початковому етапі підготовки імплементації міжнародних правових норм в частині зайнятості населення. Через це, на сьогоднішній день необхідно розуміти, що даний етап повинен передбачати вирішення багатьох завдань, а не лише автоматично копіювати міжнародні норми у вітчизняне законодавство, зокрема в контексті формування сучасних політично-демократичних установ та громадських організацій, які могли б ефективно реалізовувати декларовані норми із

дотриманням усіх суспільних прав та інтересів. Відтак, європейський вектор розвитку вітчизняної економіки виступає одночасно рухом до демократичних стандартів, розвитку інформаційно-комунікаційних технологій, соціально-орієнтованої ринкової економіки, яка опирається на положення верховенства права та забезпечення дотриманням усіх суспільних прав та свобод. Проте, процес імплементації міжнародних правових норм, зокрема у сферу зайнятості населення в Україні, носить досить складний та багатофункціональний характер, який обумовлений національно-правовим розвитком нашої країни. Членство України в Європейському Союзі та імплементація міжнародних правових норм у вітчизняну законодавчу базу, зокрема в частині зайнятості населення, дозволить забезпечити високий рівень ефективності державного розвитку, покращення міжнародного авторитету, стимулювання змін у її правовій системі, а також сприятиме забезпеченню належного рівня національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Боярчук Л.В., Холодницька А.В. Забезпечення ефективного управління роботою служби зайнятості України в умовах невизначеності. *Вісник Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка*. 2015. Вип. 162. С. 107–113.
2. Гавердовский А.С. Имплементация норм международного права. Київ: Вища школа, 1980. 318 с.
3. Жернаков В.В. Міжнародний аспект правового регулювання соціально-трудових відносин. *Право України*. 2001. № 4. С. 59–61.
4. Махсма М. Світові тенденції трансформації зайнятості населення в умовах глобалізації економіки. *Україна: аспекти праці*. 2007. № 4. С. 10–15.
5. Серьогіна Н.О. Ефективна політика зайнятості Європейського Союзу як засіб реалізації стратегії «Європа – 2020». *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. 2020. № 6(12). С. 176–187.
6. Сімутіна Я.В. Стандарти ЄС та законодавство України у сфері зайнятості населення: проблеми адаптації. *Право та держава*. 2017. Вип. 28. С. 248–258.
7. Скомороха В. Практика Конституційного суду України як засіб імплементації європейських стандартів прав і свобод людини в Україні. *Вісник Конституційного Суду України*. 2000. № 5. С. 61–88.
8. Холодницька А.В., Боярчук Л.В. Адаптація зарубіжного досвіду у сфері державного регулювання зайнятості населення до реалій України. *Innovative solutions in modern science*. 2016. № 1(1). С. 1–16.
9. Шевченко С. Кроки України в адаптації українського законодавства до європейських стандартів: історична ретроспектива і порядок денний. URL: <https://jurfem.com.ua/kroky-ukrayiny-v-adaptatsiyi-ukrayinskoho-zakonodavstva-do-europeyskykh-standartiv/> (дата звернення: 03.02.2023).

References

1. Boiarchuk, L.V. & Kholodnytska A.V. (2015). Zabezpechennia efektyvnoho upravlinnia robotoiu sluzhby zainiatosti Ukrainy v umovakh nevyznachenosti [Ensuring effective management of the work of the Employment Service of Ukraine in conditions of uncertainty]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho tekhnichnoho universytetu silskoho hospodarstva imeni Petra Vasylenka – Bulletin of the Petro Vasylenko Kharkiv National Technical University of Agriculture*, 162, 107–113 [in Ukrainian].

2. Haverdovskyi, A.S. (1980). Ymplementatsiya norm mezhdunarodnoho prava [Implementation of norms of international law]. Kyiv: Vyshcha shkola [in Ukrainian].
3. Zhernakov, V.V. (2001). Mizhnarodnyi aspekt pravovoho rehuliuвання sotsialno-trudovykh vidnosyn [International aspect of legal regulation of social and labor relations]. *Pravo Ukrainy – Law of Ukraine*, 4, 59–61 [in Ukrainian].
4. Makhsma, M. (2007). Svitovi tendentsii transformatsii zainiatosti naselennia v umovakh hlobalizatsii ekonomiky [World trends in the transformation of population employment in the conditions of economic globalization]. *Ukraina: aspekty pratsi – Ukraine: aspects of work*, 4, 10–15 [in Ukrainian].
5. Serohina, N.O. (2020). Efektyvna polityka zainiatosti Yevropeiskoho Soiuzu yak zasib realizatsii stratehii «levropa – 2020» [Effective employment policy of the European Union as a means of implementing the Europe 2020 strategy]. *Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia – Expert: paradigms of legal sciences and public administration*, 6(12), 176–187 [in Ukrainian].
6. Simutina, Ya.V. (2017). Standarty YeS ta zakonodavstvo Ukrainy u sferi zainiatosti naselennia: problemy adaptatsii [EU standards and Ukrainian legislation in the field of population employment: problems of adaptation]. *Pravo ta derzhava – Law and the state*, 28, 248–258 [in Ukrainian].
7. Skomorokha, V. (2000). Praktyka Konstytutsiinoho sudu Ukrainy yak zasib implementatsii yevropeiskykh standartiv prav i svobod liudyny v Ukraini [Practice of the Constitutional Court of Ukraine as a means of implementing European standards of human rights and freedoms in Ukraine]. *Visnyk Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy – Bulletin of the Constitutional Court of Ukraine*, 5, 61–88 [in Ukrainian].
8. Kholodnytska, A.V. & Boiarchuk, L.V. (2016). Adaptatsiia zarubizhnoho dosvidu u sferi derzhavnoho rehuliuвання zainiatosti naselennia do realii Ukrainy [Adaptation of foreign experience in the field of state regulation of population employment to the realities of Ukraine]. *Innovative solutions in modern science – Innovative solutions in modern science*, 1(1), 1–16 [in Ukrainian].
9. Shevchenko, S. (2023). Kroky Ukrainy v adaptatsii ukrainskoho zakonodavstva do yevropeiskykh standartiv: istorychna retrospektyva i poriadok denniy [Ukraine's steps in the adaptation of Ukrainian legislation to European standards: historical retrospective and agenda]. *jurfem.com.ua*. Retrieved from <https://jurfem.com.ua/kroky-ukrayiny-v-adaptatsiyi-ukrayinskoho-zakonodavskado-europeiskykh-standartiv/> [in Ukrainian].

Подано до редакції 18.10.2023 р.

Прийнято до друку 23.11.2023 р.

УДК 342.951:351**DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-121-130>**

Сичов Віктор,
*аспірант кафедри управління
охороною здоров'я та публічного
адміністрування Національного
університету охорони здоров'я
України імені П.Л. Шупика*

Sychov Victor,
*Graduate student of the Department of
Healthcare Management and Public
Administration of Shupyk National
Healthcare University of Ukraine*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-0068-3185>

ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ПУБЛІЧНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

IMPROVING THE INSTRUMENTS OF PUBLIC REGULATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT

Анотація. У статті розкрито ключові аспекти вдосконалення інструментів публічного регулювання економічного розвитку з особливим акцентом на реалії сьогодення. Автором встановлено, що сучасне публічне регулювання економікою має базуватися на відповідному інструментарію, в який доцільно включити сукупність методів, прийомів і засобів публічного впливу на економічний розвиток країни, та зводиться до методів прямої дії, за допомогою яких держава безпосередньо втручається в економічні процеси. Визначено, що ефективне регулювання економічних процесів у нашій державі потребує розробки та впровадження чітких, послідовних та прозорих механізмів, тобто низки ефективних форм, методів і засобів впливу. Зазначено, що публічне регулювання економічних процесів спрямоване на подолання проблем і створення максимально сприятливих умов для функціонування всіх ланок ринкових відносин, завдяки чому досягається економічний розвиток і зростання та загальна конкурентоспроможність країни. Виявлено, що сьогодні органи публічної влади результативно працюють над збереженням ключових функцій країни в умовах війни, завдяки чому досягнуто певного рівня економічної стабільності. Відзначено важливість прийняття Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 09.08.2023 р. № 3295-ІХ, яким передбачено підвищити ефективність системи розвитку і захисту економічної конкуренції, удосконалити національну політику у сфері захисту економічної конкуренції та посилити інституційну спроможність Антимонопольного комітету. Розглянуто особливості проекту державного бюджету на 2024 р. та обсяги фінансування програм прямої підтримки української економіки. Встановлено, що важливим інструментом публічного регулювання економічного розвитку є безпосередньо забезпечення розвитку українського машинобудування. Розглянуто особливості Програми USAID «Конкурентоспроможна економіка України» та її важливість в економічному розвитку України, програми «Доступні кредити 5-7-9%», яка адаптована Кабінетом Міністрів України до нових реалій. Відзначено особливості та перспективи створення Українського Фонду (Ukraine Facility) обсягом 50 млрд євро для підтримки України в період 2024-2027 рр.

Ключові слова: публічне регулювання, економічний розвиток, економіка, державна політика, інструменти, програми.

Abstract. The article reveals the key aspects of improving the instruments of public regulation of economic development with a special emphasis on the realities of today. The author establishes that modern public regulation of the economy should be based on appropriate tools, which should include a set of methods, techniques and means of public influence on the economic development of the country, and should be reduced to the methods of direct action by which the State directly intervenes in economic processes. It is determined that effective regulation of economic processes in our country requires the development and implementation of clear, consistent and transparent mechanisms, i.e. a number of effective forms, methods and means of influence. It is noted that public regulation of economic processes is aimed at overcoming problems and creating the most favorable conditions for the functioning of all links of market relations, thereby achieving economic development and growth and the overall competitiveness of the country. It is found that today public authorities are effectively working to preserve the key functions of the country in times of war, which has led to a certain level of economic stability.

The importance of the adoption of the Law of Ukraine "On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine on Improving Legislation on the Protection of Economic Competition and the Activities of the Antimonopoly Committee of Ukraine" No. 3295-IX dated 09.08.2023, which provides for an increase in the efficiency of the system of development and protection of economic competition, improvement of the national policy in the field of economic competition protection and strengthening of the institutional capacity of the Antimonopoly Committee, is noted. The author analyzes the features of the draft state budget for 2024 and the amount of funding for direct support programs for the Ukrainian economy. It is established that an important tool for public regulation of economic development is to directly ensure the development of Ukrainian engineering. The features of the USAID Competitive Economy of Ukraine Program and its importance in the economic development of Ukraine, the Affordable Loans 5-7-9% program, which has been adapted by the Cabinet of Ministers of Ukraine to new realities, are considered. The author emphasizes the peculiarities and prospects of creating the Ukraine Facility in the amount of EUR 50 billion to support Ukraine in the period of 2024-2027.

Keywords: public regulation, economic development, economy, state policy, instruments, programs.

Постановка проблеми. Повномасштабна російсько-українська війна зумовлює перегляд підходів до формування політики у сфері публічного регулювання економічного розвитку та пошуку нових ефективних методів управління. Основні виклики, з якими зараз стикається економіка України, включають спад виробництва, зростання безробіття, послаблення національної фінансової стабільності та загрози стабільності валюти. Тому ефективне публічне регулювання економіки сприятиме розвитку економічних процесів у напрямку певної спрямованості відповідно до цілей, завдань та інтересів держави. З огляду на те, в умовах сьогодення ефективне публічне регулювання економіки, у тому числі із розробленням та впровадженням комплексних програм економічного розвитку дасть можливість забезпечити злагоджене функціонування всіх галузей національної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченням питань публічного регулювання економічного розвитку України займається багато вчених. Так, Каличева Н. та Чорнобровка І. стверджують, що основними цілями державної економічної політики в ринкових умовах є оптимальне функціонування ринкових механізмів і рівноправне врахування основних цінностей. При цьому соціальна справедливість повинна перебувати на одному рівні з максимізацією прибутку, що є основною метою ринку. Поєднання цих двох цілей є основою концепції соціально орієнтованої регульованої ринкової економіки, яка веде до кінцевої мети – підвищення економічного добробуту суспільства [1, с. 15]. Дикань В. та Толстова А. зауважують, що податки і відрахування, валютне регулювання, митні збори і квоти, договори про надання робіт і послуг відповідно до загальнодержавних і регіональних потреб, науково-технічні, економічні, соціальні, загальнодержавні і регіональні програми є інструментами публічного регулювання економічного розвитку [2, с. 8]. Водночас Олешко А., Будякова О. та Квас В. зауважують, що ефективність регуляторного впливу держави на відновлення економіки залежатиме від таких чинників: відповідності стратегій попередження (відновлення) після криз сучасним тенденціям глобальних змін; своєчасність прийняття управлінських рішень; узгодженість з пріоритетними напрямками цифровізації, науки, технологій та інноваційної діяльності; досяжність і реальність поставлених цілей. Регульовальний вплив має бути спрямований на відновлення реального сектору економіки, контроль над інфляцією, оптимізацію бюджетних видатків, контроль за борговим навантаженням економіки та дефіцитом бюджету, збалансування дохідної та видаткової частин державного бюджету, сприяння інноваційній діяльності та посилення цільових інвестицій [3, с. 17].

Беручи до уваги дослідження науковців, відзначимо, що проблема вдосконалення інструментів публічного регулювання економічного розвитку потребує ґрунтовнішого висвітлення, особливо доцільно розкрити практичну сторону тематики із врахуванням реалій сьогодення.

Метою статті передбачено розкрити ключові аспекти вдосконалення інструментів публічного регулювання економічного розвитку з особливим акцентом на реалії сьогодення.

Виклад основного матеріалу. Основним завданням публічного регулювання економіки є створення необхідних умов для ефективної економічної діяльності в державі. Однак слід також підкреслити, що публічне регулювання зараз зазнає серйозних змін як в окремих, так і в загальних процесах. Сучасне публічне регулювання економікою має базуватися на відповідному інструментарію, в який доцільно включити сукупність методів, прийомів і засобів публічного впливу на економічний розвиток країни. Зі свого боку, публічне регулювання зводиться до методів прямої дії, за допомогою яких держава безпосередньо втручається в економічні процеси.

Публічне регулювання економічного розвитку – це діяльність держави щодо підтримання відтворювальної стабільності та забезпечення умов для економічного розвитку, тобто це одна з основних форм участі держави в економіці, що впливає на розподіл ресурсів і доходів, темпи економічного розвитку та добробут населення країни.

Для здійснення ефективної ринкової трансформації та відтворення національної економіки необхідно розробити відповідні основи публічного регулювання економіки України, що ґрунтуватимуться на підвищенні

відповідальності за державні рішення з урахуванням закономірностей розвитку економіки України у контексті реагування на зміни в мінливому середовищі.

Без активних регуляторних заходів з боку держави неможливо забезпечити стабільність і розвиток економіки в цілому, особливо в часи, коли ефективність саморегулювання ринку є значно низькою. Метою цих заходів є підтримка стабільної економічної ситуації, компенсація втрат від настання ризиків, коливань та інших негативних явищ, особливо в кризових ситуаціях, і вжиття відповідних заходів для їх безперебійного функціонування. Виходячи із реалій сьогодення, доцільно відзначити, що ефективне регулювання економічних процесів у нашій державі потребує розробки та впровадження чітких, послідовних та прозорих механізмів, тобто низки ефективних форм, методів і засобів впливу. Ці механізми потребують своєчасного та відповідного вдосконалення та коригування відповідно до поточної реальності. Це особливо актуально сьогодні, коли Україна перебуває під тиском повномасштабної російсько-української війни. Але попри складну ситуацію та випробування, економіка України має нормально функціонувати, а одним із найважливіших завдань повинне бути ефективне вдосконалення інструментів публічного регулювання розвитку економіки. Тому в сучасних умовах воєнного часу дієвий механізм публічного регулювання економіки, у тому числі комплексні ефективні програми, може забезпечити злагоджене функціонування національної економіки.

Відповідно до цих засад головною метою публічного регулювання економіки має бути створення належних умов для сталого економічного розвитку, сприяння підвищенню життєвого рівня та якості життя населення. Відповідно до викладених основних завдань регулювання національної економіки потрібно забезпечити планове економічне зростання та розвиток, сприяти досягненню продуктивного використання трудових ресурсів, створити прозорий і справедливий перерозподіл доходів тощо.

Таким чином, слід відзначити, що публічне регулювання економічних процесів спрямоване на подолання проблем і створення максимально сприятливих умов для функціонування всіх ланок ринкових відносин, завдяки чому досягається економічний розвиток і зростання та загальна конкурентоспроможність країни. Для досягнення цих цілей органи публічної влади повинні розробляти та впроваджувати відповідні інструменти.

Звертаючи увагу на практичний аспект проблеми, потрібно відзначити, що сьогодні органи публічної влади результативно працюють над збереженням ключових функцій країни в умовах війни, завдяки чому досягнуто певного рівня економічної стабільності. Проте подальший економічний розвиток України та прогнози економічного розвитку визначатимуться перебігом та інтенсивністю російсько-української війни.

Варто зазначити й те, що з початку повномасштабного вторгнення російського ворога в Україну Кабінет Міністрів України вжив різноманітних заходів, включаючи правові, адміністративні та економічні, щоб забезпечити всебічну підтримку економіки в умовах воєнного стану.

Поряд з тим, 9 серпня 2023 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України» від 09.08.2023 р. № 3295-IX [4], який покликаний розпочати реформу конкурентного законодавства та зблизити відповідне законодавство України та діяльність Антимонопольного комітету до стандартів Європейського Союзу. Цим документом передбачено підвищити

ефективність системи розвитку і захисту економічної конкуренції, удосконалити національну політику у сфері захисту економічної конкуренції та посилити інституційну спроможність Антимонопольного комітету [4].

Щодо головного інструмента регулювання економічного розвитку України, то особливу роль у такому процесі відіграє бюджет. Так, враховуючи реалії сьогодення, у проєкті державного бюджету на 2024 р. на програми прямої підтримки української економіки передбачили понад 41 млрд грн. У нинішній ситуації українська економіка має великий потенціал розвитку. Окрім того, за прогнозами Кабінету Міністрів України – витрати на оборону у 2024 р. майже повністю покриватимуться за рахунок податків і зборів. Ці очікування ґрунтуються на макроекономічному прогнозі уряду щодо економічного розвитку та зростання ВВП України на 5% у 2024 р. Очікується також, що експорт зросте на 7,5%, а імпорт скоротиться на 5,5% [5].

Важливим інструментом публічного регулювання економічного розвитку є безпосередньо забезпечення розвитку українського машинобудування. Так, Кабінет Міністрів України розробляє та впроваджує ефективні інструменти регулювання цієї сфери, оскільки машинобудівна галузь виробляє продукцію з високою доданою вартістю. Сьогодні розробляються різні програми підтримки машинобудівного сектора для забезпечення доступним обладнанням інших суб'єктів ринку [6].

Загалом програми та плани економічного розвитку спрямовані на швидку та ефективну трансформацію економічної моделі України від сировинної до виробництва високоякісної продукції. Це не лише сприятиме економічному розвитку країни, а й підвищить конкурентоспроможність України на світовому ринку.

Потужним інструментом публічного регулювання економічного розвитку є Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України», яка з 2019 р. працює з метою підвищення конкурентоспроможності українського малого та середнього бізнесу на українському та міжнародному ринках, сприяння створенню спрощеного та прозорого бізнес-середовища та надання можливостей участі у міжнародній торгівлі українським компаніям. Після повномасштабного вторгнення російського ворога в Україну, ця програма зосередила свої зусилля на підтримці економічної стабільності України та відбудові постраждалої від вторгнення української економіки [7].

Беручи до уваги сучасний аспект, Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» оголосила грантову програму для створення та підтримки діяльності об'єднань підприємств у експортні альянси, на загальний обсяг фінансування 1,5 млн дол. США. Метою програми фінансування є підтримка компаній у спільній роботі щодо просування власної продукції на міжнародні ринки. Ця ініціатива реалізується програмою у співпраці з Міністерством економіки України, Офісом з розвитку підприємництва та експорту та національним проєктом Дія.Бізнес і спрямована на підвищення рівня інтернаціоналізації української економіки та експорту товарів і послуг на міжнародних ринках.

Варто відзначити й те, що повномасштабна російсько-українська війна призвела до різкого скорочення споживання на внутрішньому ринку, з огляду на що змінилася структура споживчого ринку. Збільшення експорту є ключем до економічного відновлення та розвитку. Просування експортного альянсу зміцнить потенціал українських компаній і спонукає їх до об'єднання заради спільної мети – завоювання нових ринків. Попри складні часи, підприємці продовжують

працювати та розвиватися, підтримуючи економіку країни. Пріоритетні сектори для грантової підтримки, передбачені Програмою USAID «Конкурентоспроможна економіка України», включають інформаційні технології, машинобудування, виробництво, творчі індустрії та послуги. Проте Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» відкрита для заявок з інших секторів, які відповідають критеріям відбору. Збільшення вітчизняної переробки та підтримка компаній, які експортують готову продукцію, є одним із пріоритетів діяльності Кабінету Міністрів України. В умовах блокування українського експорту та зниження попиту на внутрішньому ринку програма створення та підтримки діяльності об'єднань підприємств у експортні альянси допоможе їм домінувати на зовнішніх ринках. У результаті зростання внутрішнього виробництва спостерігатиметься подальше відновлення української економіки. Також слід зазначити, що Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» активно працює над розвитком експортних можливостей для українських компаній. Одним із інструментів є субсидії, які заохочують альянси між компаніями зі спільною метою підготовки до виходу на зовнішні ринки. Підтримка програми передбачає, зокрема, участь у торгових місіях та великих міжнародних виставках, які дають змогу налагоджувати контакти з потенційними партнерами та іноземними покупцями та просувати українські товари та послуги за кордоном [8].

Окрім того, Кабінет Міністрів України розробив низку заходів, які допоможуть бізнесу перейти від продажу сировини до її переробки. Одним із найважливіших кроків є створення матеріальних стимулів. Для цього запроваджено програму грантів на переробку, яка дозволяє підприємствам отримати підтримку від держави у розмірі до 8 млн грн. Якщо компанія працює в регіоні, де немає бойових дій, підприємець інвестує 50% вартості проекту з власних коштів, решту інвестує держава. У деокупованих регіонах програма пропонує інші тарифи. Тобто 80% інвестицій клієнта і 20% інвестицій власника бізнесу. Основи таких заходів регламентуються положеннями Постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до Порядку надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств» від 28.07.2023 р. № 780 [9].

З початку повномасштабної російсько-української війни дієвим інструментом підтримки бізнесу є програма «Доступні кредити 5-7-9%», адаптована Кабінетом Міністрів України до нових реалій. Доцільно відзначити, що 15 вересня 2023 р. Кабінет Міністрів України суттєво вдосконалив механізм державної підтримки бізнесу за програмою «Доступні кредити 5-7-9%». Такі зміни сприятимуть розвитку вітчизняного виробництва шляхом збільшення підтримки переробних та енергоефективних проєктів по всій Україні, посилення діяльності на деокупованих територіях та запровадження механізмів державної підтримки в рамках факторингових договорів. Основою запропонованих змін є відновлення та розвиток економіки України. У програмі перш за все сконцентровано увагу на підтримці бізнесу, який працює на деокупованих територіях, які найбільше постраждали від початку війни та потребують найбільшої уваги з боку держави. По-друге, сектори та галузі з найбільшим економічним впливом і високою доданою вартістю повинні перетворитися на рушійну силу економічного зростання. Таким чином, з допомогою програми державне фінансування відкрите для всіх переробних підприємств і компаній, які працюють у сфері енергоефективності.

Зміни, прийняті Кабінетом Міністрів України, передбачають:

- 1) покриття відсотків за програмою становить до 1% за перші два роки, 5% для інвестиційних цілей з наступних років і 3% для фінансування оборотного капіталу.
- 2) підвищення періоду кредитування для інвестиційних цілей терміном до 10 років;
- 3) збільшення ліміту програми до 150 млн грн (для компаній, які постраждали від знищення та працюють на деокупованих територіях).

Для компаній з найбільшою доданою вартістю (переробні підприємства) та напрямків енергомодернізації програмою передбачається:

- 1) компенсування відсотків до 5-7-9% в залежності від програми;
- 2) збільшення періоду кредитування для інвестиційних цілей терміном до 10 років;
- 3) збільшення ліміту програми до 150 млн грн.

При цьому в усіх інших випадках для фінансування оборотних коштів встановлено ставку 13% річних, тому ставка для інвестиційних цілей залишається на рівні 5-7-9% [10].

17 жовтня 2023 р. Європейський парламент підтримав пропозицію про створення Українського Фонду (Ukraine Facility) обсягом 50 млрд євро для підтримки України в період 2024–2027 рр. Рішення тепер має пройти тристороннє обговорення між Європейським парламентом, Радою Європейського Союзу та Європейською комісією, перш ніж буде передано на розгляд парламентам країн-членів ЄС.

Зазначається, що програма Ukraine Facility покликана закласти основу для швидкого відновлення та розвитку української економіки. Невід'ємною частиною цієї програми буде План України, для підготовки якого створено міжвідомчу робочу групу, який включатиме програму пріоритетних реформ і важливі кроки для забезпечення економічного розвитку, реконструкції та модернізації, а також вступу України до ЄС.

Попередньо слід відзначити, що Європейський парламент підтримав план Європейської комісії створити Ukraine Facility вартістю 50 млрд євро. Очікується, що робота над самим планом щодо України буде завершена найближчим часом і передана на розгляд Європейській комісії. Програмою Ukraine Facility передбачається, що більшість коштів (75%) будуть залучені в державний бюджет для забезпечення макрофінансової стабільності. Другий компонент програми (16%) спрямований на створення спеціальних інвестиційних механізмів для покриття ризиків у пріоритетних секторах, які також визначені Ukraine Facility, що допоможе залучити інвестиції на суму понад 30 млрд євро [11].

Висновки. Таким чином, проведені дослідження дозволяють зробити такі висновки: по-перше, сучасна нестабільна ситуація в українській економіці потребує ефективного механізму публічного регулювання економічних процесів, що враховує мінливість ринкового середовища, щоб ефективно та швидко реагувати на зміни в економічних процесах; по-друге, державна політика України має бути спрямована на розробку та реалізацію механізмів відновлення виробництва, збереження та створення нових робочих місць, пов'язаних із відбудовою національної економіки в інфраструктурній сфері, будівництві, промисловості, зокрема машинобудуванні, науці та інших галузях та пошуку стимулів повернення працездатного населення в Україну; по-третє, необхідно повноцінно використовувати різні типи інструментів публічного регулювання, враховуючи можливість різноманітного впливу та досягнення ефекту синергії.

Підсумовуючи, варто зазначити, що ще до початку інтенсивної відбудови економіки та майбутньої відбудови країни в цілому необхідно модернізувати інструменти публічного регулювання економічного розвитку та забезпечити перегляд їх ефективності та оновлення, які будуть використані для регулятивних втручань, що допоможе зберегти економіку в стабільному стані у воєнний та повоєнний періоди.

Список використаних джерел:

1. Каличева Н.Є., Чорнобровка І.В. Обґрунтування підходів щодо державного регулювання економічних систем. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. № 76-77. С. 12–17.
2. Дикань В.Л., Толстова А.В. Механізм державного регулювання відтворення та розвитку економіки України в ринкових умовах. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2022. № 76-77. С. 5–12.
3. Олешко А.А., Будякова О.Ю., Квас В.О. Регулююча роль держави у відновленні національної економіки. *Економіка та держава*. 2022. № 8. С. 15–18.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо вдосконалення законодавства про захист економічної конкуренції та діяльності Антимонопольного комітету України: Закон України від 09.08.2023 № 3295-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-%D0%86%D0%A5#Text> (дата звернення: 01.11.2023).
5. Допомога бізнесу на понад 41 млрд грн. Міністерка економіки Юлія Свириденко про шість основних економічних програм у проєкті держбюджету-2024. *Forbes*. 2023. URL: <https://forbes.ua/money/dopomoga-biznesu-na-ponad-41-mlrd-grn-ministerka-ekonomiki-yuliya-sviridenko-pro-shist-osnovnikh-ekonomichnikh-program-u-proekti-derzhbyudzhetu-2024-26092023-16256> (дата звернення: 01.11.2023).
6. Уряд планує поновити програму компенсацій аграріям за придбану техніку вітчизняного виробництва. *Укрінформ*. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3763739-urad-planue-ponoviti-programu-kompensacij-agrariyam-za-pridbanu-tehniku-viceznanogo-virobnictva.html> (дата звернення: 01.11.2023).
7. Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» виділить 36 млн грн на підтримку українського бізнесу. *Дія. Бізнес*. 2022. URL: <https://business.diia.gov.ua/cases/granti/programa-usaid-konkurentospromozna-ekonomika-ukraini-vidilit-36-mln-grn-na-pidtrimku-ukrainskogo-biznesu> (дата звернення: 01.11.2023).
8. Програма USAID «Конкурентоспроможна економіка України» надасть гранти на підтримку експортних альянсів на загальну суму \$ 1,5 млн. *Урядовий портал*. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/programa-usaid-konkurentospromozhna-ekonomika-ukrainy-nadast-hranty-na-pidtrymku-eksportnykh-aliantsiv-na-zahalnu-sumu-15-mln> (дата звернення: 01.11.2023).
9. Про внесення змін до Порядку надання грантів на створення або розвиток переробних підприємств: Постанова Кабінету Міністрів України від 28.07.2023 № 780. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 01.11.2023).
10. Відновлення економіки на деокупованих територіях та підтримка вітчизняного виробника: Уряд удосконалив умови підтримки бізнесу за програмою «5-7-9». Міністерство економіки України. 2023. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lanVidnovlenniaEkonomiki> (дата звернення: 01.11.2023).

11. Європарламент підтримав створення програми Ukraine Facility на 50 млрд євро протягом 2024-2027 років. Урядовий портал. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/yevroparlament-pidtrymav-stvorennia-prohramy-ukraine-ievro-protiahom-2024-2027-rokiv> (дата звернення: 01.11.2023).

References

1. Kalycheva, N.Ye. & Chornobrovka, I.V. (2022). Obgruntuvannia pidkhodiv shchodo derzhavnoho rehuliuвання ekonomichnykh system [Justification of approaches to state regulation of economic systems]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Herald of the economy of transport and industry*, 76–77, 12–17 [in Ukrainian].
2. Dykan, V.L. & Tolstova, A.V. (2022). Mekhanizm derzhavnoho rehuliuвання vidtvorennia ta rozvytku ekonomiky Ukrainy v rynkovykh umovakh [Mechanism of state regulation of reproduction and development of the economy of Ukraine in market conditions]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti – Herald of the economy of transport and industry*, 76–77, 5–12 [in Ukrainian].
3. Oleshko, A.A. & Budiakova, O.Yu. & Kvas, V.O. (2022). Rehuliuвання rol derzhavy u vidnovlenni natsionalnoi ekonomiky [Regulatory role of the state in the restoration of the national economy]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 8, 15–18 [in Ukrainian].
4. Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo vdoskonalennia zakonodavstva pro zakhyt ekonomichnoi konkurentsii ta diialnosti Antymonopolnoho komitetu Ukrainy: Zakon Ukrainy [On making changes to some legislative acts of Ukraine regarding the improvement of the legislation on the protection of economic competition and the activities of the Antimonopoly Committee of Ukraine: Law of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3295-%D0%86%D0%A5#Text> [in Ukrainian].
5. Dopomoha biznesu na ponad 41 mlrd hrn. Ministerka ekonomiky Yuliia Svyrydenko pro shist osnovnykh ekonomichnykh prohram u proekti derzhbyudzhetu-2024 [Business aid for more than UAH 41 billion. Minister of Economy Yulia Svyrydenko about the six main economic programs in the 2024 state budget project]. *Forbes*. 2023. Retrieved from <https://forbes.ua/money/dopomoga-biznesu-na-ponad-41-mlrd-griven-ministerka-ekonomiki-yuliya-sviridenko-pro-shist-osnovnykh-ekonomichnykh-program-u-proekti-derzhbyudzhetu-2024-26092023-16256> [in Ukrainian].
6. Uriad planuie ponovyty prohramu kompensatsii ahrariiam za prydbanu tekhniku vitchyznianoho vyrobnytstva [The government plans to renew the compensation program for farmers for purchased domestically produced machinery]. *Ukrinform*. 2023. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3763739-urad-planue-ponoviti-programu-kompensacij-agrariiam-za-pridbanu-tehniku-vitciznanogo-virobnictva.html> [in Ukrainian].
7. Prohrama USAID «Konkurentospromozhna ekonomika Ukrainy» vydilyt 36 mln hrn na pidtrymku ukrainskoho biznesu. [The USAID program "Competitive Economy of Ukraine" will allocate UAH 36 million to support Ukrainian business]. *Diia. Biznes – Diia. Business*. 2022. Retrieved from <https://business.diia.gov.ua/cases/granti/prohrama-usaid-konkurentospromozhna-ekonomika-ukraini-vidilit-36-mln-grn-na-pidtrimku-ukrainskogo-biznesu> [in Ukrainian].
8. Prohrama USAID «Konkurentospromozhna ekonomika Ukrainy» nadast hranty na pidtrymku eksportnykh aliانسiv na zahalnu sumu \$ 1,5 mln. [The USAID program "Competitive Economy of Ukraine" will provide grants to support export

- alliances in the total amount of \$1.5 million]. *Uriadovyi portal – Government portal*. 2023. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/prohrama-usaid-konkurentospromozhna-ekonomika-ukrainy-nadast-hranty-na-pidtrymku-ekspoznykh-aliantsiv-na-zahalnu-sumu-15-mln> [in Ukrainian].
9. Pro vnesennia zmin do Poriadku nadання hrantiv na stvorennia abo rozvytok pererobnykh pidpryemstv: Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy [On making changes to the Procedure for providing grants for the creation or development of processing enterprises: Resolution of the Cabinet of Ministers]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
 10. Vidnovlennia ekonomiky na deokupovanykh terytoriiakh ta pidtrymka vitchyznianoho vyrobnyka: Uriad udoskonalyv umovy pidtrymky biznesu za prohramoiu «5-7-9». Ministerstvo ekonomiky Ukrainy [Restoration of the economy in the de-occupied territories and support of the domestic producer: The government has improved the conditions for business support under the "5-7-9" program. Ministry of Economy of Ukraine]. 2023. *me.gov.ua*. Retrieved from <https://me.gov.ua/News/Detail?lanVidnovlenniaEkonomiki> [in Ukrainian].
 11. Yevroparlament pidtrymav stvorennia prohramy Ukraine Facility na 50 mlrd yevro protiahom 2024-2027 rokiv [The European Parliament supported the creation of the Ukraine Facility program for 50 billion euros during 2024-2027]. *Uriadovyi portal – Government portal*. 2023. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/yevroparlament-pidtrymav-stvorennia-prohramy-ukraine-ievro-protiahom-2024-2027-rokiv> [in Ukrainian].

*Подано до редакції 03.11.2023 р.
Прийнято до друку 29.11.2023 р.*

УДК 351.84:614**DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-131-140>**

Соловей Світлана,
*аспірантка кафедри управління
охороною здоров'я та публічного
адміністрування Національного
університету охорони здоров'я
України імені П.Л. Шупика*

Solovey Svitlana,
*Postgraduate student of the
Department of Healthcare
Management and Public
Administration of Shupyk National
Healthcare University of Ukraine*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-4386-2431>

ВИЗНАЧЕННЯ СВІТОВИХ МОДЕЛЕЙ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ

IDENTIFICATION OF GLOBAL MODELS FOR THE INTRODUCTION OF HEALTH INSURANCE

Анотація. Статтю присвячено дослідженню світових моделей запровадження медичного страхування. Життя і здоров'я людини є її найважливішим і найціннішим ресурсом, тому необхідно їх зберегти, і медицина може цю потребу задовольнити. Ефективна система медичного страхування, яка є важливим елементом соціальної захищеності населення, забезпечить доступ до якісних медичних послуг.

Проблема охорони здоров'я зростає з кожним роком. Однією з цілей сталого розвитку є здоров'я та благополуччя населення, тому кожна країна зацікавлена в забезпеченні соціального захисту, здоров'я та працездатності суспільства. Медичне страхування відіграє роль альтернативної моделі організації охорони здоров'я та є важливим елементом соціальної інфраструктури. Крім того, медичне страхування може перекласти тягар з державного бюджету на плечі страхових компаній і забезпечить розвиток конкуренції на ринку медицини та підвищення його якості.

У статті визначено, що медичне страхування – форма особистого страхування, яка гарантує надання медичної допомоги громадянам у разі настання страхового випадку за рахунок накопичених страхових коштів. Своєю чергою, страхова медицина – це система фінансування закладів охорони здоров'я за рахунок страхових коштів.

Існує три основних види фінансування медицини: державне (бюджетне), в якому частка держави перевищує 70% загального фінансування, соціальне (за рахунок коштів загальнодержавного соціального страхування, які не надходять до бюджету), приватне медичне страхування. Кожна країна зазвичай використовує всі три види фінансування, поєднуючи їх у різних пропорціях.

Головною рушійною силою створення якісного функціонування медичного страхування є вибір державою ефективної моделі фінансування охорони здоров'я, за якої всі матеріальні ресурси розподілялися б і використовувалися найбільш раціонально та ефективно. Для кожної країни вибір найбільш підходящої системи охорони здоров'я стане можливістю покращити якість медичних послуг, оптимізувати роботу охорони здоров'я та збільшити фінансування. Варто розуміти, що система охорони здоров'я – це не просто

піраміда державних установ, а й міждисциплінарна діяльність медичного персоналу, яка покращує здоров'я населення.

Ключові слова: публічне управління, медичне страхування, моделі медичного страхування, фінансування охорони здоров'я, удосконалення моделей фінансування медицини.

Abstract. The article is devoted to the study of global models of the introduction of health insurance. A person's life and health is his most important and valuable resource, therefore it is necessary to preserve them, and medicine can satisfy this need. An effective system of health insurance, which is an important element of social security of the population, will ensure access to quality medical services.

The problem of health care is growing every year. One of the goals of sustainable development is the health and well-being of the population, so every country is interested in ensuring social protection, health and work capacity of society. Health insurance plays the role of an alternative model of health care organization and is an important element of social infrastructure. In addition, medical insurance can shift the burden from the state budget to the shoulders of insurance companies and will ensure the development of competition in the medical market and its quality improvement.

The article defines that medical insurance is a form of personal insurance that guarantees the provision of medical assistance to citizens in the event of an insured event at the expense of accumulated insurance funds. In turn, insurance medicine is a system of financing health care facilities at the expense of insurance funds.

There are three main types of financing of medicine: state (budgetary), in which the share of the state exceeds 70% of the total financing, social (at the expense of funds of the national social insurance, which do not go to the budget), private medical insurance. Each country usually uses all three types of financing, combining them in different proportions.

The main driving force for the creation of high-quality functioning of health insurance is the state's choice of an effective health care financing model, under which all material resources would be distributed and used in the most rational and efficient manner. For each country, choosing the most suitable health care system will be an opportunity to improve the quality of health care services, optimize the work of health care and increase funding. It should be understood that the health care system is not just a pyramid of government institutions, but also the interdisciplinary activities of medical personnel that improve the health of the population.

Keywords: public administration, medical insurance, medical insurance models, health care financing, improvement of medical financing models.

Постановка проблеми. Нині існує три основних види фінансування охорони здоров'я: державне (бюджетне), соціальне страхування та приватне медичне страхування. Звичайно, чистих форм на практиці ні в природі, ні в суспільстві не існує. Тому фінансування охорони здоров'я, як правило, відбувається у змішаній формі. Проте залежно від домінуючої форми фінансування система охорони здоров'я поділяється на державну (Англія, Ірландія, Італія, Шотландія), обов'язкового медичного страхування (Австрія, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Швеція, Японія) та змішану (бюджетно-страхову) (США), де близько 90% населення країни користується послугами приватних страхових компаній.

Проблема охорони здоров'я зростає з кожним роком. Однією з цілей сталого розвитку є здоров'я та благополуччя населення, тому кожна країна зацікавлена в

забезпеченні соціального захисту, здоров'я та працездатності суспільства. Медичне страхування відіграє роль альтернативної моделі організації охорони здоров'я та є важливим елементом соціальної інфраструктури. Крім того, медичне страхування може перекласти тягар з державного бюджету на плечі страхових компаній і забезпечить розвиток конкуренції на ринку медицини та підвищення його якості.

Здійснюючи ринкові перетворення у цій сфері, Україна прагне створити змішану бюджетно-страхову систему фінансування охорони здоров'я. Не маючи власного досвіду змішаного фінансування охорони здоров'я, Україна переймає цей досвід інших країн світу. Реалізовані законодавчі положення у сфері медичного страхування повинні бути ретельно проаналізовані фахівцями з вітчизняним та закордонним досвідом практичного медичного страхування. Тому досить актуальним є дослідження основних принципів поєднання бюджетних і страхових коштів для забезпечення населення якісними медичними послугами на прикладі країн, які вже досягли відповідних успіхів у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Медичне страхування є формою соціальної захищеності населення щодо збереження здоров'я. Цей вид страхування гарантує медичну допомогу в разі втрати здоров'я з будь-якої причини, включаючи хворобу або нещасний випадок. Теоретичні і практичні аспекти проблеми медичного страхування досліджували В. Базилевич, М. Білинська, Д. Вакулєнко, О. Виноградова, О. Вовчак, Л. Волохова, Т. Говорушко, Н. Гойда, Т. Камінська, В. Климчук, В. Лехан, С. Осадець, Т. Попченко, В. Смірнова, В. Стеценко, І. Солоненко.

Метою статті є аналіз основних моделей медичного страхування у різних країнах світу, визначення їх переваг і недоліків.

Виклад основного матеріалу. Природне право людини на отримання медичної допомоги у разі погіршення (ушкодження) здоров'я реалізується через систему охорони здоров'я. Діяльність закладів охорони здоров'я має не лише індивідуальний, а й відчутний соціальний вимір. Адже люди, взаємодіючи в суспільстві, контактено чи безконтактно, можуть істотно впливати на фізичний і психічний стан інших людей. Тому у світовій практиці неможливо знайти країну, де б суспільство було абсолютно байдужим до системи охорони здоров'я. В економічному аспекті стан, ефективність і перспективи розвитку системи охорони здоров'я значною мірою залежать від системи фінансування цієї галузі економіки [1].

Невелика кількість країн може дозволити собі взяти на себе відповідальність за майже повне надання медичної допомоги лише за рахунок бюджету. У більшості країн намагаються поєднати різні форми фінансування системи охорони здоров'я. Це пояснюється, перш за все, тим, що в сучасних умовах зростає кількість загроз здоров'ю громадян:

- процеси глобалізації похвалили міграції людей, які поширюють інфекційні захворювання, не властиві цілим регіонам;
- надзвичайно швидкий темп життя, розвиток інформаційних технологій, окрім позитивних змін в економіці, створюють низку стресових ситуацій, які негативно впливають на здоров'я населення;
- терористичні акти, надзвичайні техногенні аварії підвищують потребу в медичній допомозі;
- продовження життя супроводжується старінням населення, що створює додаткові витрати на догляд за хворобами старості тощо [2].

З іншого боку, бюджет кожної країни завжди обмежений і тому недостатній для фінансування всіх суспільних благ. Більш того, якщо держава бере на себе

значну частку відповідальності за здоров'я нації, роботодавці та самі громадяни перестають про це піклуватися. Тому більшість країн світу використовують змішані системи фінансування охорони здоров'я.

Згідно з визначенням Всесвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), система охорони здоров'я – це сукупність усіх організацій, осіб і видів діяльності, основним завданням яких є зміцнення, відновлення або підтримка здоров'я. Існує чотири основні моделі систем охорони здоров'я залежно від джерела фінансування: модель Беверіджа, модель Бісмарка, модель національного медичного страхування та модель «з власної кишені».

Виділяють такі критерії, за якими відрізняються моделі фінансування охорони здоров'я: доступність для громадян; джерела фінансування; роль держави; відносини між державним і приватним секторами; контроль за якістю надання медичної допомоги; заходи щодо стимулювання медичних працівників.

Модель Беверіджа – національна медична служба з єдиним платіжем (приклади: Великобританія, Іспанія, Нова Зеландія, Куба). Модель Беверіджа вперше була розроблена сером Вільямом Беверіджем у 1948 р. у Великій Британії. Вперше у світі повністю безкоштовне медичне обслуговування було надано на основі громадянства, а не плати чи страхування. Пізніше ця система поширилася на країни Північної Європи, а також на Нову Зеландію та Кубу. Цікавим фактом є те, що Куба – єдина країна, що розвивається, яка посіла 30 місце в списку найздоровіших націй світу (за версією журналу Bloomberg). Для порівняння, на Кубі на одного лікаря припадає 173 пацієнти, а у Великобританії – 1 лікар на 600 пацієнтів.

Кубинська система є однією з найбільш суперечливих і парадоксальних медичних систем у світі: з великою кількістю лікарів з низькою зарплатою та застарілим обладнанням, кількість якого постійно зменшується, але кількість медичного персоналу залишається стабільно високою, а лікарі змушені працювати на кількох посадах.

Модель Беверіджа характеризується централізацією медичної системи через створення національної служби охорони здоров'я. Уряд діє як єдиний платник, усуваючи ринкову конкуренцію та загалом утримуючи ціни на низькому рівні. Фінансування медицини з податку на прибуток робить медичне обслуговування безкоштовним за місцем надання допомоги – після консультації чи процедури пацієнт не повинен нічого доплачувати, адже податки він уже заплатив. За цією системою значна частка медичних працівників є державними службовцями. Головним чинником цієї моделі є здоров'я як право людини. Таким чином, загальне охоплення гарантується урядом, і кожен громадянин має рівний доступ до медичної допомоги.

Модель Бісмарка – модель соціального медичного страхування (приклади: Німеччина, Бельгія, Японія, Швейцарія). Це більш децентралізована форма охорони здоров'я. Модель Бісмарка була створена наприкінці XIX ст. Отто фон Бісмарком. Роботодавці та службовці фінансують медичне страхування за цією моделлю: працевлаштовані мають доступ до «лікарняних фондів», створених обов'язковими посвідченнями про оплату праці. Крім того, плани приватного страхування охоплюють кожного працівника, незалежно від попередніх умов.

Постачальники медичних послуг, як правило, є приватними установами, хоча фонди соціального медичного страхування вважаються державними. Деякі країни мають одного страховика (Франція, Корея). В інших країнах може бути кілька конкуруючих страховиків (Німеччина, Чехія) або кілька неконкуруючих страховиків (Японія). Незважаючи на кількість страховиків, держава жорстко

контролює ціни, а страхові компанії не заробляють. Ці заходи дозволяють уряду здійснювати подібний контроль над цінами на медичне обслуговування, як і в моделі Беверіджа.

Вимога працевлаштування для медичного страхування надає переваги та створює проблеми. Ці заходи забезпечують працівникам медичне обслуговування, яке їм необхідно для продовження роботи та підтримки продуктивної робочої сили. Оскільки вона спочатку не була розроблена для забезпечення загального охоплення медичним обслуговуванням, модель Бісмарка зосереджує ресурси на тих, хто може зробити фінансовий внесок. Оскільки охорона здоров'я є привілеєм для працівників, модель стикається з низкою проблем: наприклад, як піклуватися про людину, яка не може працювати або не може платити внески. Більш нагальні практичні питання включають те, як впоратися зі старіючим населенням, непропорційною кількістю пенсіонерів порівняно з працюючими громадянами та як залишатися конкурентоспроможними в залученні транснаціональних компаній, які можуть віддавати перевагу місцям без зобов'язань щодо виплати.

Модель національного медичного страхування – національне медичне страхування з єдиним платником (приклад: Канада, Тайвань, Південна Корея).

Модель національного медичного страхування включає в себе аспекти моделей Бісмарка та Беверіджа. Як і в моделі Беверіджа, держава є єдиним платником за медичні процедури, так само як і в моделі Бісмарка, постачальники послуг є приватними. Універсальна страховка не приносить прибутку і не відмовляє в медичній допомозі у разі скарги. Останнім часом у країнах із системами охорони здоров'я типу Беверіджа спостерігається тенденція до прийняття характеристик Бісмарка або навпаки, що призвело до того, що політика охорони здоров'я в багатьох країнах (наприклад, Угорщина та Німеччина) схиляється до змішаної моделі. У деяких країнах, наприклад у Канаді, приватні договори страхування дозволені для тих, хто віддає перевагу їм.

Особливостями національної системи медичного страхування Канади є:

- обов'язкове медичне страхування;
- понад 90% усіх витрат на стаціонарне та амбулаторне лікування покривається за рахунок державних коштів. Прогресивний податок покриває 25% усіх витрат на охорону здоров'я;
- добровільне страхування покриває лише ті медичні послуги, які не покриваються системою загального страхування.

Баланс між державним страхуванням і приватною практикою дозволяє лікарням залишатися незалежними, одночасно зменшуючи внутрішні ускладнення, пов'язані зі страховими полісами. Фінансові перешкоди для лікування, як правило, низькі, і пацієнти, як правило, вільні у виборі постачальників медичних послуг.

Як і модель Беверіджа, ця система забезпечує населення більшістю медичних процедур незалежно від рівня доходу. Ця модель може також зменшити витрати на адміністрування медичного страхування, оскільки уряд обробляє всі претензії та зменшує дублювання послуг. Найбільшим недоліком цих двох систем є те, що ці системи характеризуються довгими чергами на лікування. Список очікування не обмежується плановими операціями чи невідкладними процедурами. Черги є навіть у таких сферах, як нейрохірургія. Згідно з дослідженням, більшість країн, включаючи Австралію, Канаду та Італію, вважають час очікування серйозною проблемою для здоров'я. До прикладу, час

очікування на заміну кульшового суглоба в Канаді може коливатися від 42 до 178 днів.

Старіння населення та надмірне використання ресурсів екстреної медичної допомоги також створюють проблеми для довгострокової стійкості цієї моделі.

Пряма модель оплати, також відома як «з власної кишені», – охорона здоров'я, орієнтована на ринок (приклади: сільські райони Індії, Китаю, Африки, Південної Америки).

У менш розвинутих регіонах, де не вистачає ресурсів для створення масової медичної допомоги, пацієнти змушені платити за процедури зі своєї кишені. Без достатньої кількості грошей бідні не можуть дозволити собі належне медичне обслуговування. На жаль, така ситуація поширена в більшості країн, оскільки лише найбагатші країни мають надійні системи охорони здоров'я [3].

Таблиця 1

Характеристика моделей медичного страхування

Модель медичного страхування	Характеристика
Британська модель	<ul style="list-style-type: none"> – високий ступінь централізації; обов'язковим медичним страхуванням охоплена 1/3 населення країни; – поширення систем бюджетного фінансування. Менше 10% бюджету системи охорони здоров'я складають витрати роботодавців і більше 90% податкові надходження до бюджету. – обов'язкове медичне страхування для всіх працівників; – 10% вартості лікування несе пацієнт; – недержавне страхування категорій осіб, які не підлягають обов'язковому страхуванню, та поширення недержавного добровільного страхування на послуги, що не надаються національною службою здоров'я.
Американська модель	<ul style="list-style-type: none"> – акумуляція коштів у централізованому страховому фонді; – розподіл коштів централізованого фонду на основі законодавчо встановленої форми розрахунків. Цією системою охоплюється понад 20% населення; – добровільне групове страхування за місцем роботи охоплює близько 60% населення; – добровільне страхування не за місцем роботи охоплює близько 2% населення; – 15% населення не мають доступу до медичного страхування.
Японська модель	<ul style="list-style-type: none"> – наявність двох основних програм медичного страхування: державної та громадської; – медичне страхування для всіх працівників та їхніх сімей, які працюють у компаніях з 5 і більше співробітниками; – розрахунок страхових внесків від стандартного місячного доходу; – покриття медичних послуг з додатковим комфортом через добровільне медичне страхування.
Німецька модель	<ul style="list-style-type: none"> – децентралізація, яка означає, що в країні існує понад 1000 страхових фондів: спеціальні, територіальні та фонди заміщення; – обов'язковість медичного страхування; – головне завдання влади – створити умови для надання медичних послуг і контролювати їх виконання; – розподіл обов'язків між державою та фондом страхування щодо здійснення активних заходів щодо обмеження зростання цін на медичні послуги. Страховий фонд запроваджує жорстку систему взаєморозрахунків із медичними закладами, систему співоплати ліків застрахованим тощо.

Розроблено автором за: [4]

Слід зазначити, що наведені вище моделі є більш теоретичними, оскільки насправді кожна країна загалом має однакову систему охорони здоров'я для більшості громадян і поєднує в собі риси різних моделей, оскільки кожна модель має сильні та слабкі сторони (див. табл. 2).

Таблиця 2

Переваги і недоліки основних моделей систем охорони здоров'я

Назва моделі	Переваги	Недоліки
Модель Бісмарка (Німеччина, Швейцарія, Японія, Австрія)	<ul style="list-style-type: none"> – Розвиток та інновації. – Якісна безкоштовна медична допомога та вільний вибір лікаря. – Додаткові джерела фінансування. 	<ul style="list-style-type: none"> – Високі адміністративні витрати. – Надання послуг ризиковим верствам населення.
Модель Бевериджа (Великобританія, Ірландія, Італія, Канада, Іспанія)	<ul style="list-style-type: none"> – Безкоштовні послуги доступні великій кількості населення. – Загальнодоступність. – Контроль за використанням коштів. 	<ul style="list-style-type: none"> – Обмеженість у виборі лікаря. – Великі адміністративні витрати. – Бюджетний дефіцит. – Обмеженість прав медичних закладів.
Приватна модель (США, Ізраїль, Північна Корея)	<ul style="list-style-type: none"> – Велика кількість медичних закладів. – Наявність високого доходу медичних працівників. – Високі інноваційність та ефективність. – Контроль за якістю надання медичних послуг. 	<ul style="list-style-type: none"> – Високі адміністративні витрати та вартість медичних послуг. – Відсутність єдиної системи охорони здоров'я. – Складність у повному та комплексному обстеженні

Розроблено автором за: [3]

У кожній країні є проблеми при спробі побудувати систему надання медичної допомоги. Жодна система охорони здоров'я не є абсолютно однаковою та повністю безпроблемною. Метод, який працює в одній країні, швидше за все, не може бути повноцінно використаний в іншій через інші проблеми зі здоров'ям, інші пріоритети, інший менталітет.

Багаторічний світовий досвід у сфері медичного страхування доводить високу ефективність різноманітних моделей і систем медичного страхування. До теперішнього часу визначаються три основні види фінансування охорони здоров'я: державне, через обов'язкове та добровільне медичне страхування та змішана форма. Треба зауважити, що ці види у відокремленому вигляді практично не використовуються ні в одній державі, але в деяких державах вони займають домінуюче положення. Наприклад, в Англії, Ірландії, Шотландії, Італії та Данії державне фінансування є домінуючим. У таких країнах, як Німеччина, Франція, Австрія, Бельгія, Нідерланди, Швеція та Японія, домінує система обов'язкового медичного страхування, тоді як у США перевага віддається змішаній формі фінансування охорони здоров'я, де близько 90% американців користуються послугами приватних страхових компаній.

У Франції медичне страхування було введено в 1910 р., спочатку у формі кас самопомоги, а з 1928 р. ці каси трансформувалися в страхові компанії. Зараз у Франції існує одна ієрархія страхових фондів, існує вертикальна система медичного страхування: потужна страхова організація – Інститут соціального страхування (національний фонд страхування працівників), який знаходиться під контролем Міністерства соціального забезпечення та праці та охоплює 78% населення, має 129 місцевих відділень, кожне з яких відповідає за страхування в окремому регіоні та не конкурує між собою. Місцеві відділення мають певну

автономію, але, як правило, підпорядковані адміністративному контролю з боку центру.

У Нідерландах медичне страхування зародилося в 1901 р. і складалося з кількох сотень компаній взаємодопомоги та страхування. Деякі з них були великими, але більшість були невеликими організаціями, що представляли інтереси населення невеликих міст, бізнесу тощо.

У 1940 р. почалося впровадження керованого медичного страхування, що вимагало впровадження стандартизації при створенні системи медичного страхування, і тому більшість дрібних компаній об'єдналися у більші страхові фонди. Нині діяльність територіальних страхових організацій регулює Центральна рада страхових фондів, до складу якої входять представники роботодавців, профспілок, лікарських палат та органів управління. Цей орган не є державним, але на нього покладено низку важливих повноважень, зокрема, забезпечення того, щоб страхові компанії не відмовляли населенню у страхових медичних послугах, контроль за витрачанням коштів, надання інформації, необхідної для визначення стандарту централізованого фінансування страхових організацій, розрахунок страхових внесків і тарифів. Велика частина населення була охоплена системою керованого страхування з правом самостійного вибору страхової компанії.

У Швеції один із найвищих стандартів життя у світі. У Швеції закони про медичне страхування були прийняті в 1898 р. Загальне обов'язкове медичне страхування було запроваджено в 1955 р. Воно охоплювало всіх громадян. Національна система соціального забезпечення є загальною і обов'язковою для всього населення країни. Його невід'ємною частиною є особисте медичне та стоматологічне страхування. Управління усією системою здійснюють 26 регіональні установи соціального страхування. Їх діяльністю керує Національна рада соціального страхування. 25% видатків на соціальну допомогу покриває державний бюджет, 26% витрат несуть повітові ради, 48% – роботодавці. Суто на охорону здоров'я та медичне обслуговування 18% коштів відраховує держава, 51% – місцева влада і 31% – роботодавець. Однією з особливостей шведської системи страхування є передача страхувальником страховикам своїх законних прав у питаннях медичного страхування.

Основним принципом діяльності приватних страхових компаній є доповнення державної системи охорони здоров'я. Це означає, що предметом страхування є лише ті ризики, які не покриває Національний фонд здоров'я.

Держава Ізраїль не має державної системи охорони здоров'я, але 94% населення охоплено комплексним медичним страхуванням. Медичне страхування забезпечується переважно лікарняною касою величезної профспілки Гістадрут (83% випадків), а також іншими медичними страховими фондами (17% випадків). Керівництво медичними закладами здійснюється різними установами, головними з яких є профспілки та уряд. У відділенні ізраїльської профспілки Купат Халім розташовані найбільші та найкращі лікарні країни. Невелика кількість лікарень перебувають у приватній власності. Найбільша профспілка в Ізраїлі є основним постачальником медичних послуг через Загальний фонд праці для допомоги хворим.

Добровільне медичне страхування розвивається незначно і надає виплати лише в тих сферах, які не охоплюються загальним страхуванням.

В Австралії основою системи медичного страхування є програма «Medicare», за якою всьому населенню оплачується 85% вартості різноманітних медичних послуг, за винятком стоматологічної, оптометричної та невідкладної

допомоги. Фінансування відбувається за рахунок страхових внесків у розмірі 1% від винагороди. У державних медичних закладах малозабезпеченим надається медична допомога безкоштовно. Добровільне медичне страхування розвинене недостатньо та надає додаткові послуги [5].

Безумовно, мінімальна межа державного втручання у надання медичної допомоги визначається необхідністю надання необхідних послуг найбільш уразливим верствам населення. Тоді держава має створити умови, за яких роботодавці були б зацікавлені у створенні належних умов праці та відновленні здоров'я своїх працівників. Крім того, завдання уряду – запровадити таку політику доходів, яка б дозволяла громадянам оплачувати якісні медичні послуги.

Висновки. Медичне страхування – форма особистого страхування, яка гарантує надання медичної допомоги громадянам у разі настання страхового випадку за рахунок накопичених страхових коштів. Своєю чергою, страхова медицина – це система фінансування закладів охорони здоров'я за рахунок страхових коштів.

Існує три основних види фінансування медицини: державне (бюджетне), в якому частка держави перевищує 70% загального фінансування, соціальне (за рахунок коштів загальнодержавного соціального страхування, які не надходять до бюджету), приватне медичне страхування. Кожна країна зазвичай використовує всі три види фінансування, поєднуючи їх у різних пропорціях.

Побудова надійної системи охорони здоров'я вимагає спільної роботи міждисциплінарних експертів, медичних працівників, політиків та інших зацікавлених сторін, щоб спробувати вирішити багато складних аспектів здоров'я.

Усі країни мають певну форму та тип медичного страхування, як добровільного, так і обов'язкового, і лише економічно розвинені країни, такі як Великобританія, Швеція, Канада та Австралія, можуть дозволити собі медичне обслуговування, що фінансується державою, але навіть у цих економічно розвинутих країнах існують системи медичного страхування.

Головною рушійною силою створення якісного функціонування медичного страхування є вибір державою ефективної моделі фінансування охорони здоров'я, за якої всі матеріальні ресурси розподілялися б і використовувалися найбільш раціонально та ефективно. Для кожної країни вибір найбільш підходящої системи охорони здоров'я стане можливістю покращити якість медичних послуг, оптимізувати роботу охорони здоров'я та збільшити фінансування. Варто розуміти, що система охорони здоров'я – це не просто піраміда державних установ, а й міждисциплінарна діяльність медичного персоналу, яка покращує здоров'я населення.

Список використаних джерел:

1. Марценюк В.П., Климук Н.Я. Модель багатостадійного захворювання для задач медичного страхування. *Штучний інтелект*. 2012. № 1. С. 160–168.
2. Климук Н.Я. Вплив невизначеності на попит у медичному страхуванні. *Медична інформатика та інженерія*. 2009. № 2. С. 69–71.
3. Класифікація основних моделей медичних систем у світі та шлях України. URL: <https://ingeniusua.org/articles/klasifikatsiya-osnovnykh-modeley-medychnykh-system-u-sviti-ta-shlyakh-ukrayiny> (дата звернення: 25.09.2022).
4. Смірнова В.Л., Климук Н.Я., Вакуленко Д.В. Аналіз моделей медичного страхування. *Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України*. 2020. № 3 (85). С. 103–105.
5. Іноземний досвід медичного страхування. URL: <https://forinsurer.com/public/02/12/12/155> (дата звернення: 25.09.2022).

References:

1. Martseniuk, V.P. & Klymuk N.Ya. (2012). Model bahatostadiinoho zakhvoriuvannia dlia zadach medychnoho strakhuvannia [Model of multistage disease for problems of medical insurance]. *Shtuchnyi intelekt – Artificial Intelligence*, 1, 160–168 [in Ukrainian].
2. Klymuk, N.Ya. (2009). Vplyv nevyznachenosti na popyt u medychnomu strakhuvanni [The impact of uncertainty on demand in medical insurance]. *Medychna informatyka ta inzheneriia – Medical informatics and engineering*, 2, 69–71 [in Ukrainian].
3. Klasyfikatsiia osnovnykh modelei medychnykh system u sviti ta shliakh Ukrainy [Classification of the main models of medical systems in the world and the path of Ukraine]. *ingeniusua.org*. Retrieved from <https://ingeniusua.org/articles/klasyfikatsiya-osnovnykh-modeley-medychnykh-system-u-sviti-ta-shlyakh-ukrayiny> [in Ukrainian].
4. Smirnova, V.L. & Klymuk, N.Ya. & Vakulenko, D.V. (2020). Analiz modelei medychnoho strakhuvannia [Analysis of medical insurance models]. *Visnyk sotsialnoi hihiieny ta orhanizatsii okhorony zdorovia Ukrainy – Herald of social hygiene and health care organization of Ukraine*, 3 (85), 103–105 [in Ukrainian].
5. Inozemnyi dosvid medychnoho strakhuvannia [Foreign medical insurance experience]. *forinsurer.com*. Retrieved from <https://forinsurer.com/public/02/12/12/155> [in Ukrainian]

Подано до редакції 18.10.2023 р.

Прийнято до друку 23.11.2023 р.

УДК 33-049.5(477-21):621.31

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-141-149>

Хмара В'ячеслав,
*аспірант кафедри управління
охороною здоров'я та публічного
адміністрування Національного
університету охорони здоров'я
України імені П.Л. Шупика*

Khmara Viacheslav,
*Graduate student of the Department of
Healthcare Management and Public
Administration of Shupyk National
Healthcare University of Ukraine*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0004-9788-2528>

Кошова Світлана,
*к.держ.упр., доцент, професор
кафедри управління охороною
здоров'я та публічного
адміністрування Національного
університету охорони здоров'я
України імені П.Л. Шупика*

Koshova Svitlana,
*Candidate of Science in Public
Administration, Associate Professor of
the Department of Healthcare
Management and Public Administration
of Shupyk National Healthcare
University of Ukraine*

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7637-4311>

ВИКОРИСТАННЯ ЕНЕРГОЗБЕРІГАЮЧИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК МЕХАНІЗМ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ В МІСТАХ УКРАЇНИ

THE USE OF ENERGY-SAVING TECHNOLOGIES AS A MECHANISM FOR INCREASING THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY IN UKRAINIAN CITIES

Анотація. У статті висвітлено особливості використання енергозберігаючих технологій як механізму підвищення рівня економічної безпеки в містах України. Автором визначено, що одним із пріоритетних напрямків системи сприяння економічному зростанню та зміцненню економічної безпеки економіки України є підвищення енергозбереження. Виявлено, що ефективність використання енергозберігаючих технологій є передумовою зростання технологічного потенціалу виробництва та конкурентоспроможності продукції, тому більшість таких технологій, які використовуються сьогодні, спрямовані на зниження ступеня свого впливу на навколишнє середовище. У дослідженні зазначено, що енергетична безпека як одна з найважливіших складових економічної безпеки проявляється, по-перше, як стан забезпеченості країни паливно-енергетичними ресурсами, що забезпечують її повноцінну життєдіяльність, по-друге, як стан безпеки енергетичного комплексу, який повинен забезпечувати нормальне функціонування країни. Розглянуто особливості розробки та впровадження Національного плану дій з енергоефективності до 2030 р. Висвітлено особливості створення та перспективи діяльності Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації. Звернуто увагу на важливість розробки та введення в дію Національної платформи декарбонізації. Виділено ключові аспекти програми використання енергозберігаючих технологій, яка виступатиме механізмом підвищення рівня економічної безпеки в містах України, зокрема висвітлено мету, заходи реалізації програми, визначено основні завдання, виокремлено особливості виконання програми, виділено інструменти реалізації

програми та перспективи від її реалізації. Відзначено, що виконання програми використання енергозберігаючих технологій повинно забезпечуватися через: державне бюджетне забезпечення; кошти обласного та міського бюджетів; фінансування коштом грантів та технічної допомоги міжнародних фінансових установ та фондів; фінансування міжнародних програм енергозбереження; фінансування загальнодержавних програм Кабінету Міністрів України та профільних міністерств; кошти спонсорів та приватних інвестиційних фондів; інше фінансування, не заборонене чинним законодавством України.

Ключові слова: енергозберігаючі технології, економічна безпека, енергетична безпека, паливно-енергетичні ресурси, національна економіка.

Abstract. The article highlights the peculiarities of the use of energy-saving technologies as a mechanism for increasing the level of economic security in Ukrainian cities. The author determines that one of the priority directions of the system of promoting economic growth and strengthening the economic security of the Ukrainian economy is to increase energy saving. It is found that the efficiency of energy-saving technologies is a prerequisite for the growth of technological potential of production and competitiveness of products, so most of these technologies used today are aimed at reducing their environmental impact. The study notes that energy security as one of the most important components of economic security is manifested, firstly, as the state of the country's provision with fuel and energy resources that ensure its full-fledged life, and secondly, as the state of security of the energy complex, which should ensure the normal functioning of the country.

The features of the development and implementation of the National Energy Efficiency Action Plan until 2030 are considered. The peculiarities of creation and prospects of the State Fund for Decarbonization and Energy Efficient Transformation are highlighted. Attention is drawn to the importance of developing and implementing the National Decarbonization Platform. The author highlights the key aspects of the program for the use of energy-saving technologies, which will act as a mechanism for increasing the level of economic security in Ukrainian cities, in particular, the purpose, measures for implementing the program, the main tasks, the features of the program implementation, the tools for implementing the program and the prospects for its implementation are highlighted. It is noted that the implementation of the program for the use of energy-saving technologies should be ensured through: State budgetary support; funds of regional and city budgets; funding from grants and technical assistance of international financial institutions and funds; funding of international energy saving programs; funding of national programs of the Cabinet of Ministers of Ukraine and relevant ministries; funds of sponsors and private investment funds; other funding not prohibited by the current legislation of Ukraine.

Keywords: energy saving technologies, economic security, energy security, fuel and energy resources, national economy.

Постановка проблеми. Енергетична безпека як складова економічної безпеки на глобальному, міжнародному, національному та регіональному рівнях має першочергове значення та відповідає за створення умов для нормального функціонування всіх суб'єктів господарювання. Перед суспільством XXI ст. стоїть проблема доступності паливно-енергетичних ресурсів, по-перше, як спосіб підвищення конкурентоспроможності національної економіки шляхом виробництва інноваційної продукції, по-друге, як нагальна потреба зменшити шкідливий вплив на зовнішнє середовище, спричинений надмірними викидами

CO₂ та пов'язаними з ним парниковими газами. Тому використання енергозберігаючих технологій як найкраща альтернатива забезпечення економічної безпеки на національному та регіональному рівнях є однією з головних цілей сьогодення, що, зі свого боку, зумовлює актуальність тематики цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематичні аспекти вивчення особливостей використання енергозберігаючих технологій у контексті підвищення рівня економічної безпеки національного та регіонального рівня є предметом досліджень багатьох науковців. Зокрема ґрунтовні дослідження у цьому напрямку здійснюють О. Білоцерківський, М. Більовський, Т. Бортник, З. Варналій, П. Гаврилко, А. Гушко, В. Ільченко, І. Лисенко, С. Майстро, О. Маслій, С. Мошчич, С. Онищенко, О. Собкевич, Я. Співак та ін.

Проте доцільно зазначити, що недостатньо проведені дослідження практичних аспектів зазначеної проблеми з огляду на реалії сьогодення.

Метою статті передбачено висвітлити особливості використання енергозберігаючих технологій як механізму підвищення рівня економічної безпеки в містах України.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх десятиліть підвищення енергозбереження є одним із пріоритетних напрямків системи сприяння економічному зростанню та зміцненню економічної безпеки економіки України. Водночас енергетична безпека України як складова економічної безпеки України, прискорення економічного розвитку, зміцнення енергетичного потенціалу та підвищення рівня життя населення залежать від обсягів наявних паливно-енергетичних ресурсів, які видобуваються, переробляються та споживаються в економічній системі.

З раціональним споживанням паливно-енергетичних ресурсів пов'язаний розвиток нашої країни. Оскільки ефективність використання енергозберігаючих технологій є передумовою зростання технологічного потенціалу виробництва та конкурентоспроможності продукції, тому більшість таких технологій, які використовуються сьогодні, спрямовані на зниження ступеня свого впливу на навколишнє середовище.

Сьогодні, в умовах складної економічної та політичної ситуації, постає проблема забезпечення економічної стабільності, а проблеми високого енергоспоживання, підвищення енергоефективності та розвитку відновлюваної енергетики є дуже актуальними для України. Забезпечення достатнього рівня економічної безпеки є важливою передумовою стабільного розвитку будь-якої країни.

Енергетична безпека як одна з найважливіших складових економічної безпеки проявляється, по-перше, як стан забезпеченості країни паливно-енергетичними ресурсами, що забезпечують її повноцінну життєдіяльність, по-друге, як стан безпеки енергетичного комплексу, який повинен забезпечувати нормальне функціонування країни.

Енергозбереження є складовою енергетичної безпеки та відповідно являє собою комплекс організаційних, правових, виробничих, наукових, економічних, технічних та інших інструментів, спрямованих на раціональне використання та економне витрачання паливно-енергетичних ресурсів. Зі свого боку, енергозберігаючі технології визначаються як способи виробництва продукції шляхом раціонального використання енергії, які зменшують енергетичне навантаження на навколишнє природне середовище, одночасно зменшуючи

кількість відходів енергії, що утворюється під час виробництва та експлуатації продуктів.

Одне з основних завдань забезпечення сталого економічного зростання регіонів та їх економічної безпеки пов'язане з необхідністю досягнення високих і конкурентоспроможних рівнів ефективності використання енергозберігаючих технологій. Водночас це неефективна політика енергозабезпечення міст виступає однією з найбільших загроз економічній безпеці. Тому підвищення ефективності використання енергозберігаючих технологій є одним з основних напрямів політики економічної безпеки в складі забезпечення енергетичної безпеки.

Таким чином, доцільно відзначити, що питання економічного використання паливно-енергетичних ресурсів, заміщення газу альтернативними видами палива та ефективного використання енергозберігаючих технологій є першочерговими для забезпечення економічної безпеки міст.

Одними із наслідків російсько-української війни, яка триває досі, це зруйновані міста та інфраструктура. Серед давніх проблем слід визначити проблеми низького рівня енергоефективності, повільні темпи термомодернізації будівель, старіння будівельного фонду, технологічну застарілість і високе споживання енергії. Однією з переваг активного впровадження енергозберігаючих технологій в містах України є можливість вивільнити кошти для розвитку та інших пріоритетних проєктів [1].

У 2021 р. було прийнято Національний план дій з енергоефективності до 2030 р. [2]. Реалізація положень плану вимагає створення стабільних фінансових ресурсів для досягнення поставлених завдань та реалізації заходів. Нині ця проблема стала ще більш актуальною у зв'язку з необхідністю реалізації проєктів відбудови, які неможливі без урахування принципів енергоефективності. Виконання завдань плану передбачає реалізацію програм, спрямованих на підвищення енергоефективності домогосподарств, комунальних підприємств, громадських будівель, мікропідприємств та малих і середніх підприємств. Ще один напрямок – це впровадження енергосервісів та розвиток децентралізованих систем виробництва та зберігання енергії.

З метою підвищення ефективності використання енергозберігаючих технологій Держенергоефективності досліджує інструменти для підтримки проєктів з енергоефективності та декарбонізації.

Державний фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації почне роботу в січні 2024 р. Створення Фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації є сигналом для міжнародних партнерів України щодо розвитку за європейськими принципами. Діяльність Фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації у перспективі дозволить створити можливості для економічного відновлення та розвитку міст в Україні.

Так, 11 квітня 2023 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Бюджетного кодексу України Закон України» від 11.04.2023 р. № 3035-IX [3], положеннями якого передбачено створення Фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації. Зазначається, що Державний фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації формується у складі спеціального фонду Державного бюджету України. Водночас джерелами формування Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації виступають:

- 1) доходи державного бюджету, отримані за екологічний податок, який сплачується за викиди в атмосферне повітря CO₂ стаціонарними джерелами забруднення;
- 2) державні позики, тобто кредити (позики), що залучаються державою від іноземних держав, іноземних фінансових установ і міжнародних фінансових організацій щодо реалізації інвестиційних проєктів у сфері енергоефективності, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, скорочення викидів CO₂;
- 3) інші надходження, що передбачені Бюджетним кодексом України.

Зі свого боку, кошти Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації будуть спрямовані на:

- 1) фінансування заходів та національних цілей у сфері енергоефективності, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, скорочення викидів CO₂;
- 2) фінансове забезпечення відшкодувань, компенсації, зниження рівня зобов'язань юридичних та фізичних осіб у рамках кредитних та лізингових договорів, укладених для впровадження енергоефективних заходів, впровадження енергосервісу, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та реалізації альтернативних видів енергоефективності, зменшення викидів CO₂;
- 3) реалізацію інвестиційних проєктів у сфері енергоефективності, збільшення використання відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива, а також виконання зобов'язань, що впливають із кредитів, отриманих для скорочення викидів CO₂.

Водночас доцільно відзначити, що специфіку використання коштів Державним фондом декарбонізації та енергоефективної трансформації затверджує Кабінет Міністрів України.

Слід зауважити, що ухвалення такого закону, що визначає створення Державного фонду декарбонізації та енергоефективної трансформації сприятиме формуванню стабільного та постійного джерела фінансування численних проєктів та програм енергоефективності в різних секторах економіки, а також ефективному використанню енергозберігаючих технологій у контексті підвищення економічної безпеки в містах України.

Виходячи із зазначеного вище, Державний фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації фінансуватиметься коштом екологічного податку на викиди CO₂. Першочергово його платитимуть великі промислові компанії. Планується також отримання міжнародних кредитів і грантів для забезпечення ефективного функціонування цього фонду. Отримані кошти будуть спрямовані на термомодернізацію будівель і об'єктів соціальної сфери та інші проєкти, а також впровадження нових технологій для зменшення викидів. Згідно з планом дій з енергоефективності, очікується, що до 2030 р. кінцеве енергоспоживання скоротиться на 17% [4].

З позиції впливу цифровізації на розвиток різних сфер, доцільно зазначити, що створення відповідних платформ, якими визначатимуться імперативи ефективного використання енергозберігаючих технологій, стане поштовхом до підвищення рівня економічної безпеки міст в Україні.

Тут важливо відзначити, що очікується, що незабаром в Україні запрацює нова цифрова платформа – Національна платформа декарбонізації. Ця платформа стане ключовим інструментом для комплексної реалізації проєктів енергоефективного переходу та зеленої реконструкції в Україні. Сервіси

платформи, які будуть націлені на місцеві органи влади, приватні організації, домогосподарства та окремих осіб, запускатимуться у великих масштабах у першій половині 2024 р.

Ця платформа допоможе всім користувачам в Україні – органам місцевої влади, компаніям і звичайним домогосподарствам – обрати найефективніші енергоефективні рішення на пільгових умовах за підтримки держави та за участі світових лідерів. Користувачі платформи тримають чудову можливість вибрати варіанти «зелених» та енергоефективних рішень, починаючи від енергоефективних котлів та накопичувачів енергії для домашнього використання до масштабних рішень на основі глобальних сонячних панелей, теплових насосів або паливних елементів. Учасники платформи можуть скористатися знижками від виробників, пільговими кредитами, розстрочкою платежу та іншими фінансовими продуктами з ринковими процентними ставками та державними гарантіями [5].

Беручи до уваги зазначене вище, слід виділити ключові аспекти програми використання енергозберігаючих технологій, яка виступатиме механізмом підвищення рівня економічної безпеки в містах України.

Програма використання енергозберігаючих технологій повинна бути розроблена відповідно до положень вітчизняного законодавства. Метою програми є підвищення ефективності використання паливно-енергетичних ресурсів, комплексне впровадження енергоефективних заходів щодо зменшення споживання паливно-енергетичних ресурсів та зменшення обсягів витрачання коштів на енергоносії.

Реалізація програми включає заходи з енергозбереження та інші заходи щодо розширення можливостей залучення міжнародних інвестицій, скорочення викидів парникових газів, підвищення екологічної привабливості та оприлюднення економічних, екологічних і соціальних переваг енергозбереження, реалізація яких спрямована на створення національної політики у сфері енергозбереження міст та вдосконалення системи управління споживанням енергії з метою посилення ставлення громади міст до енергозбереження, досягнення енергозбереження й соціально-економічного впливу і у підсумку підвищення економічної безпеки у містах.

Реалізація цих заходів дає можливість покращити економічну ситуацію, модернізацію та розвиток міст шляхом залучення заощаджених коштів, підвищення надійності та якості енергопостачання та покращення якості надання якісних послуг мешканцям та жителям.

Основними завданнями програми мають бути: підвищення енергоефективності будівель бюджетних установ та комунальних підприємств, що фінансуються з місцевого бюджету, шляхом удосконалення систем енергоменеджменту та енергомоніторингу та підвищення раціонального та якісного використання бюджетних коштів, підвищення культури енергоспоживання населенням міста всіх видів енергоресурсів шляхом впровадження сучасних енергоефективних технологій, зменшення споживання енергоресурсів, скорочення викидів CO₂ в атмосферу, забезпечення належного рівня та якості вуличного освітлення в містах.

Визначені завдання програми повинні бути досягнуті шляхом реалізації низки практичних енергозберігаючих заходів у побуті, житлово-комунальному господарстві, спрямованих на подальше скорочення споживання паливно-енергетичних ресурсів. Зі свого боку, виконання програми націлене:

- 1) підвищити рівень знань мешканців міст та формувати обізнаність щодо економічного використання енергоресурсів;

- 2) забезпечити енергоефективність будівель за європейськими стандартами;
- 3) збільшити інвестування енергоефективної модернізації будівель;
- 4) впроваджувати нові технології та альтернативні джерела енергії у виробництві теплової енергії компаніями;
- 5) зменшити понаднормові втрати теплової енергії під час транспортування до споживача та безпосередньо в будівлі;
- 6) підтримувати належний технічний стан будівель та продовжувати термін їх служби;
- 7) зменшити викиди вуглецю шляхом підвищення енергоефективності будівель;
- 8) стимулювати населення міст до раціонального та економного використання всіх видів енергоносіїв.

Слід відзначити, що в основі використання енергозберігаючих технологій як механізму підвищення рівня економічної безпеки в містах України повинно лежати використання таких інструментів як:

- 1) оптимізація кількості та змісту завдань і програм фінансування з розробки та впровадження енергозберігаючих технологій;
- 2) розробка та реалізація інвестиційних та інноваційних проєктів, спрямованих на зниження вартості паливно-енергетичних ресурсів та впровадження новітніх енергозберігаючих технологій;
- 3) створення сприятливих умов для залучення іноземних інвестицій для впровадження енергозберігаючих технологій;
- 4) поширення практики проведення виставок енергозберігаючого обладнання та технологій з акцентом на малий та середній бізнес та їх застосування в побуті;
- 5) залучення коштів міжнародних організацій, сприяння інвестиційним та кредитним ресурсам іноземних інвесторів для проведення науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт у сфері розробки та впровадження з використанням відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;
- 6) розробка спеціальних програм сприяння впровадженню енергозберігаючих технологій та економному споживанню енергоресурсів, а також виробництву альтернативних видів палива, і залучення для цього міжнародної технічної допомоги, інвестицій та кредитних ресурсів.

Підсумовуючи ключові аспекти розроблення та впровадження програми використання енергозберігаючих технологій, яка виступатиме механізмом підвищення рівня економічної безпеки в містах України, доцільно виділити такі можливі перспективи від її реалізації:

- 1) зниження споживання природних енергетичних ресурсів та ефективного використання ресурсів міського бюджету;
- 2) зниження рівня викидів вуглекислого газу;
- 3) виконання державних нормативів у сфері енерго- та ресурсозбереження;
- 4) зменшення витрати на оплату енергоносіїв;
- 5) зниження ступеня сильного зносу основних засобів;
- 6) підвищення надійності систем технічного та комунального забезпечення житлового фонду та підвищення комфортності та безпеки умов проживання громадян міста;

- 7) спрямування заощаджених коштів на реалізацію соціально-економічних програм для розвитку міста;
- 8) впровадження принципів енергозбереження та підвищення енергоефективності в усіх сферах діяльності;
- 9) перегляд та оновлення існуючих систем енергоспоживання та впровадження інноваційних технологій у сфері традиційних видів енергоспоживання.

Поряд з тим, доцільно відзначити, що виконання програми використання енергозберігаючих технологій повинно забезпечуватися через: державне бюджетне забезпечення; кошти обласного та міського бюджетів; фінансування коштом грантів та технічної допомоги міжнародних фінансових установ та фондів; фінансування міжнародних програм енергозбереження; фінансування загальнодержавних програм Кабінету Міністрів України та профільних міністерств; кошти спонсорів та приватних інвестиційних фондів; інше фінансування, не заборонене чинним законодавством України.

Висновки. Таким чином, враховуючи економічно-політичну ситуацію в Україні, особливої актуальності набувають питання економічної безпеки в частині ефективного використання енергозберігаючих технологій. Повна та ефективна реалізація політики енергозбереження дасть змогу забезпечити сталий розвиток країни та належний рівень енергетичної безпеки України, в тому числі й на регіональному рівні. Розробка та реалізація програми ефективного використання енергозберігаючих технологій дозволить містам зміцнити свої позиції, підвищити авторитет та забезпечити сталий розвиток енергетичного сектору регіональної економіки та національної економіки в цілому. Досягнення цих цілей можливе лише за умови впровадження ефективних реформ і заходів у сфері використання енергозберігаючих технологій, які мають бути підкріплені політичними, трудовими, адміністративними, соціальними та житлово-комунальними заходами. Сьогодні зниження витрат на енергоносії, зменшення залежності від енергоресурсів та нестабільності енергопостачання, підвищення рівня життя населення, створення сприятливого інвестиційного середовища та захист навколишнього середовища є необхідними складовими для підвищення економічної безпеки в містах України.

Список використаних джерел:

1. Енергоефективність – магістральний шлях відновлення та зміцнення національної та регіональних економік. Урядовий портал. 2023. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/enerhoefektyvnist-mahistralnyi-shliakh-vidnovlennia-ta-zmitsnennia-natsionalnoi-ta-rehionalnykh-ekonomik> (дата звернення: 16.10.2023).
2. Про Національний план дій з енергоефективності на період до 2030 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 29.12.2021 р. № 1803-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1803-2021-%D1%80#Text> (дата звернення: 16.10.2023).
3. Про внесення змін до Бюджетного кодексу України: Закон України від 11.04.2023 р. № 3035-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3035-IX#Text> (дата звернення: 16.10.2023).
4. Олександр Кубраков: з січня 2024 року запрацює Державний фонд декарбонізації та енергоефективної трансформації. Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України. 2023. URL: <https://mtu.gov.ua/news/34252.html> (дата звернення: 16.10.2023).

5. Національна платформа декарбонізації стане ключовим інструментом енергоефективної трансформації та «зеленої» відбудови України. Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України. 2023. URL: <https://saee.gov.ua/uk/news/5040> (дата звернення: 16.10.2023).

References

1. Enerhoefektyvnist – mahistralnyi shliakh vidnovlennia ta zmitsnennia natsionalnoi ta rehionalnykh ekonomik [Energy efficiency is the main road to recovery and strengthening of national and regional economies]. *Uriadovi portal – Government portal*, 2023. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/enerhoefektyvnist-mahistralnyi-shliakh-vidnovlennia-ta-zmitsnennia-natsionalnoi-ta-rehionalnykh-ekonomik> [in Ukrainian].
2. Pro Natsionalnyi plan dii z enerhoefektyvnosti na period do 2030 roku: Rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy [On the National Energy Efficiency Action Plan for the period up to 2030: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1803-2021-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Pro vnesennia zmin do Biudzhethoho kodeksu Ukrainy: Zakon Ukrainy [On amendments to the Budget Code of Ukraine: Law of Ukraine]. *zakon.rada.gov.ua*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3035-IX#Text> [in Ukrainian].
4. Oleksandr Kubrakov: z sichnia 2024 roku zapratsiuie Derzhavnyi fond dekarbonizatsii ta enerhoefektyvnoi transformatsii [Oleksandr Kubrakov: the State Fund for Decarbonization and Energy-Efficient Transformation will be operational from January 2024]. *Ministerstvo rozvytku hromad, terytorii ta infrastruktury Ukrainy – Ministry of Development of Communities, Territories and Infrastructure of Ukraine*, 2023. Retrieved from: <https://mtu.gov.ua/news/34252.html> [in Ukrainian].
5. Natsionalna platforma dekarbonizatsii stane kliuchovym instrumentom enerhoefektyvnoi transformatsii ta «zelenoi» vidbudovy Ukrainy [The national decarbonization platform will become a key tool for energy-efficient transformation and "green" reconstruction of Ukraine]. *Derzhavne ahentstvo z enerhoefektyvnosti ta enerhozberezhennia Ukrainy – State Agency for Energy Efficiency and Energy Saving of Ukraine*, 2023. Retrieved from <https://saee.gov.ua/uk/news/5040> [in Ukrainian].

Подано до редакції 19.10.2023 р.

Прийнято до друку 24.11.2023 р.

УДК 005,51:614.2]616.831-005.1

DOI: <https://doi.org/10.31470/2786-6246-2023-5-150-161>

Ямковий Максим,
*аспірант кафедри управління
охороною здоров'я та публічного
адміністрування Національного
університету охорони здоров'я
України імені П.Л. Шупика*

Iamkovy Maksym,
*Graduate student of the Department of
Healthcare Management and Public
Administration of Shupyk National
Healthcare University of Ukraine*

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-0759-2033>

СТРАТЕГІЧНЕ ПЛАНУВАННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ НАДАННЯ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ПРИ ГЕМОРАГІЧНОМУ ІНСУЛЬТІ В УКРАЇНІ

STRATEGIC PLANNING FOR THE DEVELOPMENT OF THE MEDICAL CARE SYSTEM FOR HEMORRHAGIC STROKE IN UKRAINE

Анотація. Інсульт виступає однією із основних причин смертності у світі. Від правильного визначення типу інсульту: ішемічний чи геморагічний напряму залежить ефективність лікування. Відтак, постає необхідність проведення стратегічного планування розширення системи надання медичної допомоги при геморагічному інсульті з урахуванням потреби забезпечення своєчасного та повноцінного доступу пацієнтів до спеціалізованої медичної допомоги. У науковій статті визначено статистичні показники рівня смертності та інвалідизації від інсультів у світі. Розглянуто різні сценарії розвитку інсульту. Визначено досягнення останніх років щодо профілактики, реабілітації та лікування при інсультах. Розглянуто сутність, види інсультів, їх ключові характеристики. Досліджено статистичні дані щодо рівня захворюваності на інсульт в Україні із встановленням розподілу всіх випадків на ішемічний та геморагічний інсульт. Деталізовано основні чинники, які його зумовлюють. Проаналізовано причини, які сприяли значному зростанню рівня захворюваності на інсульт в Україні у 2022 р. Конкретизовано загальний перелік документів, якими визначається порядок здійснення необхідних медичних заходів у випадку підозри на геморагічний інсульт. Детально розглянуто Стандарт медичної допомоги «Надання допомоги при спонтанному внутрішньомозковому крововиливі». Графічно відображено перелік заходів та складових елементів, які повинні мати заклади охорони здоров'я, що приймають хворих з підозрою на інсульт. Визначено характерні особливості лікування хворих на геморагічний інсульт у спеціалізованих інсультних відділеннях. Проаналізовано наслідки фрагментації надання медичних послуг. Зображено та охарактеризовано ключові компоненти повноцінної системи лікування геморагічного інсульту. Досліджено вплив створення Національної служби здоров'я України на оснащення медичних закладів на рівні, необхідному для надання допомоги хворим на геморагічний інсульт. Виокремлено порядок компенсації Національною службою здоров'я України витрат на надання медичної допомоги пацієнтам з інсультом. Визначено вплив війни на стратегічне планування розвитком мережі закладів з необхідним забезпеченням для лікування інсульту та окреслено ключові пріоритети цього процесу на найближчу перспективу.

Ключові слова: медичні заклади, інсульт, геморагічний інсульт, профілактика, реабілітація, стратегічне прогнозування, кластерні заклади, надкластерні заклади.

Abstract. Stroke is one of the leading causes of death in the world. The effectiveness of treatment depends on the correct determination of the type of stroke: ischemic or hemorrhagic. Therefore, there is a need for strategic planning to expand the system of medical care for hemorrhagic stroke, taking into account the need to ensure timely and full access of patients to specialized medical care. The scientific article identifies statistical indicators of mortality and disability from stroke in the world. Different scenarios of stroke development are considered. The achievements of recent years in the field of stroke prevention, rehabilitation and treatment are identified. The essence, types of strokes, their key characteristics are considered. The statistical data on the incidence of stroke in Ukraine are studied with the distribution of all cases of ischemic and hemorrhagic stroke. The main factors that cause it are detailed. The reasons that contributed to a significant increase in the incidence of stroke in Ukraine in 2022 are analyzed. The general list of documents that define the procedure for taking the necessary medical measures in case of suspected hemorrhagic stroke is specified. The Standard of Medical Care "Assistance in case of spontaneous intracerebral hemorrhage" is considered in detail. The list of measures and components that should be available in healthcare facilities that receive patients with suspected stroke is graphically displayed. The characteristic features of the treatment of patients with hemorrhagic stroke in specialized stroke units are identified. The consequences of fragmentation of medical services are analyzed. The key components of a complete system of hemorrhagic stroke treatment are depicted and characterized. The influence of the creation of the National Health Service of Ukraine on the equipment of medical institutions at the level necessary to provide care to patients with hemorrhagic stroke is investigated. The procedure for reimbursement by the National Health Service of Ukraine of the costs of providing medical care to patients with stroke is outlined. The impact of the war on the strategic planning of the development of a network of institutions with the necessary facilities for stroke treatment is determined and the key priorities of this process for the near future are outlined.

Keywords: medical facilities, stroke, hemorrhagic stroke, prevention, rehabilitation, strategic forecasting, cluster facilities, supercluster facilities

Постановка проблеми. Однією із ключових проблем сучасної неврології є запобігання, діагностування та лікування геморагічних інсультів. Така ситуація зумовлюється тим, що саме ця хвороба залишається однією із ключових проблем сучасної галузі охорони здоров'я через високий рівень захворюваності, інвалідизації та смертності серед дорослого населення. Щорічно у світі реєструється близько 17 мільйонів випадків інсультів, з них орієнтовно третина закінчується летально. За середньою оцінкою кожні 2 секунди у світі реєструється інсульт, а кожні 4 години пацієнт помирає від нього. Поруч із цим, дослідження у вказаному напрямку показують, що у розвинутих країнах показники захворюваності на геморагічний інсульт знижуються, а у країнах, які розвиваються та мало розвинутих навпаки збільшується (за останні 10 років практично вдвічі).

Під час інсульту може пошкоджуватися одна або декілька ділянок мозку. Залежно від зони ураження людина може втратити здатність рухати однією

стороною тіла, здатність говорити, або низку інших функцій. Пошкодження може бути тимчасовим або постійним, а функції можуть бути частково або повністю втрачені. Довготривалість негативних проявів напряму залежить від того, наскільки сильно пошкоджено мозок, як швидко розпочато лікування, а також низки інших супутніх факторів. Враховуючи той факт, що саме інсульти є причиною тривалих травм, інвалідності та смерті, зростає роль раннього лікування та профілактичних заходів для зменшення пошкодження мозку, яке виникає в результаті інсульту. При цьому лікування напряму залежить від типу інсульту, часу прояву перших симптомів та базових медичних проблем пацієнта.

За останні декілька десятиліть вже досягнуто певних успіхів щодо профілактики, лікування та реабілітації при інсультах. Проте, попри позитивні результати щодо створення нових ефективних методів лікування, залишаються значні перешкоди для забезпечення послідовного втілення наукових досягнень у клінічну практику. В багатьох випадках ці перешкоди пов'язуються з фрагментацією медичної допомоги, пов'язаної з інсультом, спричиненою недостатньою інтеграцією різних закладів, установ та спеціалістів, які повинні тісно співпрацювати при наданні допомоги під час інсульту. Це в свою чергу впливає і на складнощі при категоризації інсульту на ішемічний та геморагічний, а отже і на коректність призначеного лікування. З урахуванням вищенаведеного, високої актуальності набуває стратегічне планування розвитком системи надання медичної допомоги при геморагічному інсульті як невід'ємної частини успішного проведення медичної реформи в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Враховуючи вузькість тематики дослідження, у контексті сучасності її розкриттям займалось досить обмежене коло науковців. Зокрема, найбільший вклад у дослідження системи надання медичної допомоги при геморагічному інсульті в Україні здійснили Н. Волошина, П. Волошин, В. Гриб, А. Дубенко, Л. Дяк, І. Лінський, Д. Лебединець, Н. Марута, В. Міщенко, М. Орос, Д. Строков, О. Терещенко та ін. Проте, не применшуючи вклад зазначених авторів, вважаємо, що негативні тенденції щодо статистики захворюваності на геморагічний інсульт крізь призму врахування потрясінь, які відбуваються у вітчизняній медичній галузі зумовлюються необхідність додаткових розвідок у зазначеному напрямку.

Мета статті – вивчення системи надання медичної допомоги при геморагічному інсульті через виокремлення особливостей стратегічного планування її розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Інсульт – це раптова неврологічна травма судинного пошкодження, яка порушує церебральну перфузію, а також основна причина смертності та втрати працездатності у світі. Інсульт має великий вплив на громадське здоров'я та високу вартість первинного лікування, реабілітації та хронічного лікування. У медичній практиці розрізняють два види інсульту: ішемічний та геморагічний. Ішемічний є ефектом гепоперфузії паренхіми внаслідок переривання кровотоку в головному мозку, яка існує досить довго. Геморагічний інсульт (ГІ) в свою чергу є результатом кровотечі безпосередньо в мозок [1]. При цьому геморагічний інсульт асоціюється з важчим перебігом захворювання та більш високою смертністю. Прогресування ГІ майже завжди пов'язане із найгіршими наслідками, а рання діагностика та своєчасне лікування є вкрай необхідними через швидке розширення крововиливу, яке зумовлює раптове погіршення свідомості та нерологічну дисфункцію [2].

За офіційною статистикою, представленою електронною системою охорони здоров'я, від Національної служби здоров'я України в нашій країні реєструється

від 130 до 150 тисяч випадків інсульту на рік. До цієї цифри включені всі випадки звернення пацієнтів за медичною допомогою у всі заклади, які надсилають дані до електронної системи. Згідно з представленими попередніми даними, кількість пацієнтів, яким у 2022 р. було поставлено діагноз інсульт складає 200 тисяч, що вдвічі більше ніж за 2021 р. [3]. При цьому 85% всіх зареєстрованих випадків припадає на ішемічний інсульт, а 15% на геморагічний. Близько 40 % пацієнтів з інсультом гинуть протягом перших 30 днів після нього, і лише кожен 5 зможе повернутись до праці після завершення лікування. Більше 60% пацієнтів, які перенесли інсульт залишаються інвалідами, а 20% потребують постійного догляду [4]. Описана статистика підносить Україну на лідируючі позиції за рівнем захворюваності та смертності у світі. Причиною високої смертності від інсультів є група чинників, які спричиняють захворювання.

Так, близько 80% всіх інсультів зумовлюють п'ять провідних чинників: кров'яний тиск, підвищений холестерин, високий рівень цукру, малорухомий спосіб життя, надмірна вага, нездорове харчування. З цим усім у нашій країні великі проблеми: велика кількість громадян має високий тиск і тримає його в межах норми лише за допомогою медичних препаратів. Окрім того багато хворіють на цукровий діабет, мають підвищений холестерин, і на відміну від жителів розвинутих країн, не вживають профілактичні заходи для його зниження, що відіграє вкрай важливу роль у зниженні ризиків інфарктів чи інсультів. Врешті решт, багато українців страждають на надмірну вагу і ведуть малорухливий спосіб життя. На добавок до всього, у нашій країні вкрай погана ситуація із здоровим харчуванням, бо ми споживаємо вкрай мало корисних продуктів і надто багато шкідливих: у вигляді тваринних жирів, готових м'ясних та ковбасних виробів, тощо. Нарешті необхідно враховувати і той факт, що більшість населення України споживає забагато солі, що напряду впливає на підвищення артеріального тиску. Трагічний парадокс у тому, що серцево-судинні захворювання, до яких відноситься геморагічний інсульт прекрасно піддаються впливу профілактичних заходів. Так, близько $\frac{3}{4}$ всіх інсультів можна було б уникнути і це не є дуже дорого чи складно.

З іншого боку перелічені ключові чинники, які провокують інсульт не включають до свого списку стрес, хоча медики заявляють, що протягом 2022 р. обсяги захворювання на інсульт зросли мало не вдвічі, що неухильно пов'язано із стресом, в результаті війни. Проте, стверджувати, що саме нервово перенапруження відіграє суттєву роль при провокуванні інсульту не доводиться. Це пов'язано із тим, що стрес може спровокувати лише короткостроковий підйом артеріального тиску, але дуже рідко він є таким, щоб спровокувати інсульт. Тому такий стрибок рівня захворювання на інсульт скоріше пов'язаний із тим, що люди, яких напряду доторкнулась війна припиняють профілактичне лікування хронічних хвороб. Підтвердження цього отримуємо із статистики щодо зростання рівня захворюваності на інсульт на західній Україні, куди переїхала більша частина населення з окупованих та прифронтових регіонів [3].

У випадку коли уникнути інсульту не вдається, то на перший план виходить усунення його наслідків. Зокрема, розміру ураження головного мозку, а в результаті й обсяги неврологічного дефіциту можуть бути зменшеними за умови вчасної діагностики та початку лікування в перші години після розвитку інсульту, тобто у рамках так званого терапевтичного вікна.

Загальний перелік необхідних медичних заходів щодо порядку дій у випадку підозри на геморагічний інсульт на законодавчому рівні закріплюється у вигляді протоколів лікування. Відтак, проаналізуємо нормативну базу, на основі якої

відбувається регламентація лікування пацієнтів з інсультом за допомогою табл. 1.

Таблиця 1.

Нормативно-правова база щодо регулювання порядку надання допомоги при геморагічному інсульті

Назва	Статус	Вид	Реєстраційний №
Стандарт медичної допомоги «Надання допомоги при спонтанному внутрішньо мозковому крововиливі»	Чинний	Стандарт	ГС 2022-09
Клінічна настанова заснована на доказах «Надання допомоги при спонтанному внутрішньо мозковому крововиливі»	Чинна	Настанова	КН 2022-09
Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження Стандартів медичної допомоги «Надання допомоги при спонтанному внутрішньо мозковому крововиливі»	Чинний	Наказ	МОЗ-2022-09
Геморагічний інсульт (Внутрішньомозкова гематома, аневризмальний, субарахноїдальний, крововилив)	Чинний	Протокол	ГС 2014-275
Геморагічний інсульт. Аневризмальний субарахноїдальний крововилив	Застаріла	Настанова	КН-2014-275-1
Наказ Міністерства охорони здоров'я «Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при геморагічному інсульті	Чинний	Наказ	МОЗ 2014-275

Джерело: розроблено авторами на основі [5]

Так, згідно із Стандартом медичної допомоги «Надання допомоги при спонтанному внутрішньо мозковому крововиливі» усі без виключення пацієнти, щодо яких існує підозра на інсульт підлягають госпіталізації бригадами екстреної медичної допомоги в терміновому порядку до найближчих медичних закладів, в яких є інсультне відділення, блок чи інсультний центр. Необхідність лікування пацієнтів безпосередньо у спеціалізованих закладах охорони здоров'я дозволяє знизити летальність орієнтовно на 20%, а інвалідизацію на 30%. Окрім того зменшуються витрати на догляд за хворим на всіх етапах його лікування. При цьому надання первинної чи екстреної допомоги відбувається спеціалістами безпосередньо на місці першого контакту із пацієнтом для приведення його у стан, придатний до подальшого транспортування.

При стратегічному плануванні розвитку системи надання медичної допомоги при геморагічному інсульті важливо враховувати той факт, що на догоспітальному етапі тип інсульту не визначається. Час на доправлення пацієнта до медичного закладу повинен бути не більше 1 години 40 хвилин з моменту виклику бригади екстреної медичної допомоги. Діагностичні заходи догоспітального етапу передбачають детальний збір анамнезу щодо моменту виникнення первинних симптомів та час їх виявлення іншими людьми. На наступному етапі проводить оцінку стану пацієнта за шкалою коми Глазго та шкалою AVPU, аналіз вітальних функцій – артеріального тиску, частоти серцевих скорочень, частоти дихальних рухів, температури тіла, рівня глюкози в крові, сатурації, тощо. В разі виявлення відхилень від норми на місці проводиться медикаментозна стабілізація деяких відхилень, наприклад, одягається киснева маска. В обов'язковому порядку відбувається запис електрокардіограми, з

подальшою передачею отриманих результатів у консультаційний телеметричний центр. Транспортування пацієнта відбувається у положенні піднятого головного кінця ноші на рівні до 30 градусів. Паралельно із цим до медичного закладу надсилається попередження щодо госпіталізації пацієнта із підозрою на геморагічний інсульт впродовж 15 хвилин.

Медичні заклади, які приймають пацієнтів із підозрою на геморагічний інсульт повинні бути спроможними забезпечувати у цілодобовому режимі (рис.1). Для розуміння потреб кожного пацієнта з інсультом необхідна ефективна та ціле направлена діагностика, адже хворі, які поступають із підозрою на геморагічний інсульт часто мають супутні хвороби та суттєві фізіологічні відхилення, які негативно впливають на процес діагностики та лікування основної хвороби. Відтак, в обов'язковому порядку в закладах охорони здоров'я, які призначені для лікування хворих на інсульт повинні бути умови та складові, визначені рис.1.

Після проведення діагностики відбувається прийняття рішення щодо госпіталізації пацієнта. При цьому до інсультного відділення спрямовуються пацієнти з діагнозом геморагічний інсульт, які не потребують коригування вітальних функцій, за виключенням тих хворих, яким необхідно термінове хірургічне втручання. Ті пацієнти, у яких відстежується зниження рівня свідомості, психомоторне збудження або ті, яким необхідно проводити корекцію вітальних функцій госпіталізуються до відділень анестезіології та інтенсивної терапії.

Характерною особливістю лікування у спеціалізованому інсультному відділенні є можливість зниження до 30 % вірогідності летального кінця та втрати працездатності у всіх пацієнтів з легким, помірним та важким інсультом. Окрім того, таке лікування супроводжується скоординованим між профільним командним підходом, що формує передумови для запобігання ускладненням і рецидивам інсультів, пришвидшення госпіталізації та підтримка ранньої реабілітації. Статистичні дослідження показують, що у пацієнтів з інсультами набагато менше ускладнень якщо відбувається рання госпіталізація. У той же час, хворих на геморагічний інсульт необхідно лікувати саме у відокремлених інсультних відділеннях через те, що віддалене ведення пацієнта за локальним маршрутом та надання допомоги інсультною командою на дистанційній основі не забезпечує того ж корисного ефекту, як лікування безпосередньо у спеціалізованих відділах [6]. Саме через вищеописану необхідність забезпечення надання своєчасної допомоги пацієнтам з геморагічним інсультом виникає необхідність критично підходити до стратегічного планування системи медичних закладів із спеціалізованими інсультними відділеннями та блоками.

При цьому важливо враховувати той факт, що згідно із дослідженням Національної академії медичних наук України (НАМУН) фрагментація надання медичних послуг у деяких випадках навпаки може призводити до неоптимального лікування, проблем з безпекою та неефективним використанням ресурсів охорони здоров'я. Щоб гарантувати повноцінне надання всього спектру послуг пацієнтам із геморагічним інсультом з урахуванням новітніх досягнень медицини НАМУН рекомендувала створити скоординовані системи догляду, які повинні об'єднувати профілактичні та лікувальні послуги та сприяти доступу пацієнтів до науково-обґрунтованої допомоги.

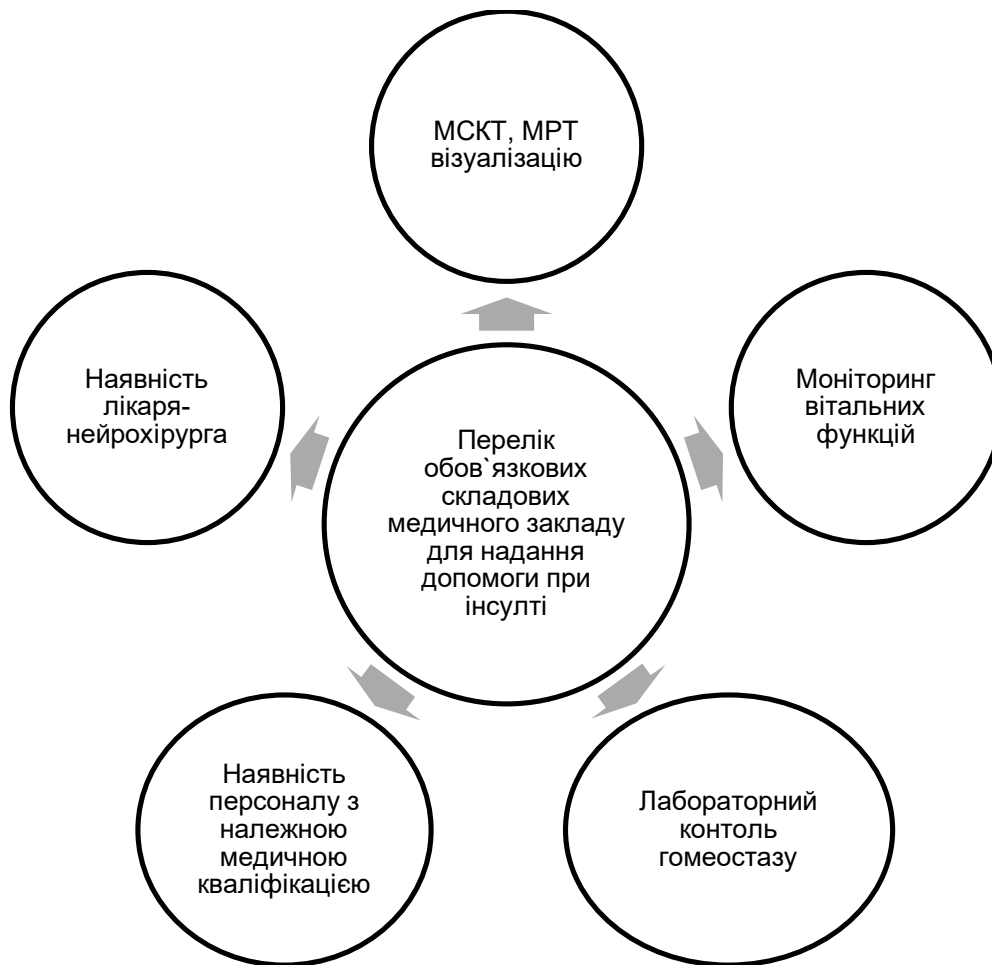

Рисунок 1. Перелік заходів та складових елементів, які повинні мати заклади охорони здоров'я, що приймають хворих з підозрою на інсульт
Джерело: розроблено авторами на основі [6]

Окрім того, загалом фрагментований підхід до лікування інсульту, який існував в Україні, не забезпечував ефективної інтегрованої системи профілактики, лікування та реабілітації геморагічного інсульту через неадекватні зв'язки та координацію між основними компонентами його лікування. Хоча окремі складові системи лікування інсульту можуть бути добре розвинені, вони часто діють ізольовано. Проблема доступу до скоординованої допомоги при інсульті найбільш гостро постає в сільській місцевості чи місцевості з недостатнім неврологічним обслуговуванням (недостатній доступ до неврологічної експертизи).

Система лікування геморагічного інсульту повинна координувати та заохочувати доступ пацієнтів до повного спектру заходів і послуг, пов'язаних із профілактикою, лікуванням і реабілітацією інсульту, включаючи наступні ключові компоненти (рис.2):

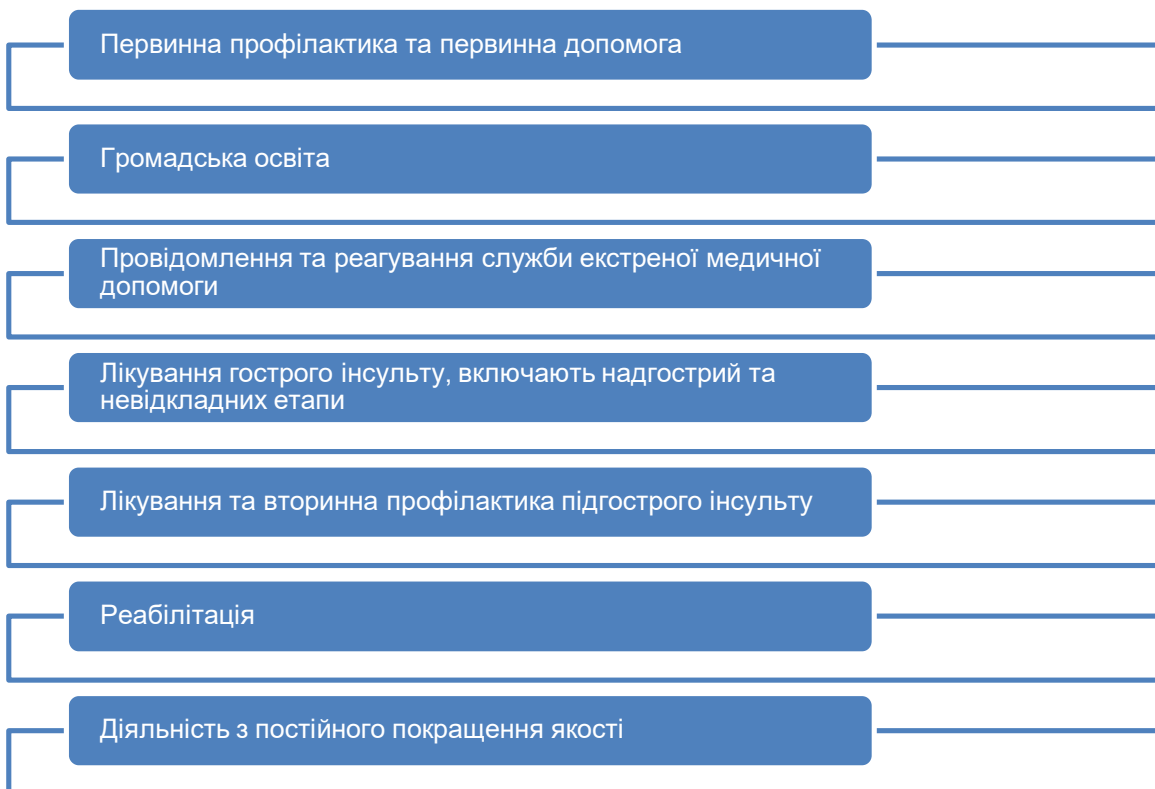

Рисунок 2. Ключові компоненти повноцінної системи лікування геморагічного інсульту
Джерело: розроблено авторами на основі [8]

Варто зазначити, що починаючи з 2017 р. розпочались тотальні зміни щодо надання допомоги хворим з інсультом. Так, станом на кінець 2017–початок 2018 р. в Україні було від 500 до 800 закладів охорони здоров'я, куди спрямовували пацієнтів з інсультом. При цьому лише $\frac{1}{4}$ з них містила в собі той мінімальних перелік необхідних умов, які забезпечували надання медичної допомоги на якісному рівні. Ситуація кардинально змінилась із формуванням Національної служби здоров'я України (НСЗУ). Останньою було визначено допомоги при інсульті, зокрема геморагічному, однією із пріоритетних послуг і розпочато укладення контрактів із закладами охорони здоров'я для її надання на вибірковій основі. Паралельно із цим було сформовано описаний нами перелік вимог до медичних установ для того, щоб таке укладення контракту стало можливим. Це дозволило вже через два роки – у 2020 р. відстежувати принципово іншу картину. За попередніми оцінками станом на початок 2021 р. було укладено контракти з близько двома сотнями лікарень, у штаті яких були фахівці з необхідними знаннями щодо особливостей лікування ішемічних та геморагічних інсультів, існує відділення реанімації, є власна лабораторія, а також обладнання для проведення комп'ютерної томографії, магнітно-резонансної томографії та ін. [3].

В результаті запровадження такого підходу кількість летальних випадків через інсульт знизилось на 6% [3]. У подальшому позитивна динаміка лише збільшувалася, навіть з урахуванням того, що щорічно вимоги до лікарень, які укладають договори з НСЗУ зростають. Важливим моментом при цьому є те, що Національна служба здоров'я за рахунок коштів з бюджету здійснює покриття витрат закладу охорони здоров'я на надання допомоги пацієнтам з інсультом.

Так, ще недавно близько третини пацієнтів відмовлялись від госпіталізації через брак фінансів, проте вже зараз із тотальною зміною порядку фінансування медичної допомоги ситуація кардинально змінилась. Коли хворий потрапляє до лікарні, у якої укладений контракт, всі його медичні послуги вже оплачені і самостійно ніякі витрати здійснювати не потрібно.

Однією із останніх новацій, які було запроваджено НСЗУ у співпраці з МОЗ, є видання наказу, згідно з яким екстрена медична допомога хворих, з підозрою на інсульт повинна направляти останніх виключно до медичних закладів, які готові до надання спеціалізованої допомоги та мають підписаний контракт з НСЗУ. У довоєнний час було досягнуто такого рівня, коли лише 20% пацієнтів з інсультом отримували допомогу не у профільній лікарні. Тобто так звана централізація допомоги дозволила досягнути помітно кращих результатів.

У той же час, закономірно може виникнути запитання, чи достатньою є задекларована нами кількість лікарень із наявними спеціальними засобами для надання допомоги хворим на інсульт. Для надання відповіді на це запитання варто звернутись до світової практики, яка підкреслює, що такої кількості є цілком достатньо.

З іншого боку, така новація як обов'язкове спрямування до спеціалізованих мед закладів може сприйматись громадянами негативно через збільшений час доставки пацієнтів до нього. Набагато звичніше звернутись до найближчої лікарні, ніж їхати 30, а то й 40-50 кілометрів до мед закладу з спеціалізованою допомогою. Для того, щоб усунути будь-які суперечки у цьому питанні Міністерство охорони здоров'я видало відповідний наказ, виконувати який зобов'язані всі без виключення бригади екстреної допомоги. Згідно із наказом, «швидка» повинна везти хворого з підозрою на інсульт до найближчого профільного медичного закладу, незалежно від того, де він знаходиться [3]. При цьому для Національної служби здоров'я немає принципово значення, якому закладу охорони здоров'я перераховувати кошти за хворого.

Враховуючи це, при стратегічному плануванні розвитку системи надання медичної допомоги при геморагічному інсульті необхідно сприяти розвитку спеціалізованих інсультних відділень у складі медичних закладів з урахуванням принципу зменшення часу доставки пацієнтів з будь-якої точки країни. У зазначеному напрямку на початку 2022 р. вже були здійснені певні кроки. Так, розпочато створення нормативної бази для «спроможної госпітальної мережі». Згідно із нею на рівні госпітального округу кожної області повинні працювати кластерні та надкластерні медичні заклади. В результаті їх взаємодії планується розподілити функції таким чином, щоб забезпечити отримання населенням всього спектру необхідної допомоги у зоні найшвидшої доступності. Це дозволить виявити надлишкові заклади охорони здоров'я і підвищити ефективність використання бюджетних ресурсів.

Війна поставила цей процес на вимушену паузу. Проте зараз він знову набирається актуальності, проте із значними поправками. Основна суть змін торкається того, що в результаті повномасштабних військових дій із російською федерацією було знищено та пошкоджено багато закладів охорони здоров'я, які потребують оперативного відновлення [9].

До 1 травня поточного року обласній військовій адміністрації повинні були визначити перелік медичних установ, які увійдуть до спроможної мережі, з урахуванням регіональних особливостей. Відповідні проєкти в подальшому були передані до Міністерства охорони здоров'я для проведення додаткових консультацій з кожним регіоном [9]. Закономірно, що новації, які очікуються

ближчим часом, дозволять суттєво вплинути на якість та своєчасність надання медичної допомоги при геморагічному інсульті та підвищити відсоток виживання та зменшити ступінь інвалідизації пацієнтів при цьому захворюванні.

Висновки та пропозиції. Підсумовуючи проведене дослідження можемо зазначити, що стратегічне планування розвитку системи надання медичної допомоги при геморагічному інсульті повинне враховувати значення своєчасної та повноцінної надання допомоги пацієнтам у зниженні рівня летальності та інвалідизації. Відтак, при формуванні мережі медичних закладів критично важливим є таке їх розміщення у межах госпітального округу, яке б дозволяло доставити хворого у найкоротший час. При цьому кожен медичний заклад, який спеціалізується на наданні допомоги при геморагічних інсультах обов'язково повинен мати: апарат для проведення МРТ та КТ, можливості для проведення моніторингу вітальних функцій, лабораторного аналізу гомеостазу, наявність у своєму штаті персоналу із належною медичною кваліфікацією, а також лікаря-нейрохірурга. Вагомі кроки у напрямку до створення рівномірного розміщення медичних закладів із інсультними відділеннями вже здійснено. Війна поставила цей процес на вимушену паузу. Поступово питання знову набуло значної актуальності, проте уже з урахуванням значного руйнування та пошкодження мережі медичних закладів. Відтак, оцінити ефективність розробленого стратегічного плану Національної служби здоров'я щодо розміщення мережі медичних закладів з інсультними відділеннями ми зможемо оцінити вже в найближчому майбутньому.

Список використаних джерел:

1. Hemorrhagic Stroke. *University of Maryland Medical Centre*. (n.d.). URL: <https://www.umms.org/ummc/health-services/neurology/services/stroke/hemorrhagic> (дата звернення: 03.07.2023).
2. Kumar A., Unnithan A., M Das J. Marth P. Hemorrhagic Stroke. *National Library of Medicine*. 2023. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK559173/> (дата звернення: 03.07.2023).
3. Лебідь Н. Лікар-невропатолог Юрій Фломін: «Уникнути інсульту загалом нескладно і недорого, тільки українці не завжди це усвідомлюють». *Центр політичного консалтингу*. 2023. URL: <https://cpc.com.ua/articles/likar-nevropatolog-yuriy-flomin-uniknuti-insultu-zagalom-neskladno->(дата звернення: 03.07.2023).
4. Гончар А. Статистика інсульту в Україні: шокуючі факти. *HYBZ*. 2023. URL: <https://hubz.ua/ekspertna-dumka/statystyka-insultu-v-ukrayini-shokuyuchi-fakty/#:~:text=геморагічний.> (дата звернення: 03.07.2023).
5. Геморагічний інсульт. Державний Експертних Центр МОЗ України. 2022. URL: <https://www.dec.gov.ua/mtd/gemoragichnyj-insult/> (дата звернення: 03.07.2023).
6. Стандарти медичної допомоги «Надання допомоги при спонтанному внутрішньо мозковому крововиливі»: Затверджено Наказом Міністерства охорони здоров'я №9 від 5 січня 2022 року. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/2022_08_standart_vmk.pdf (дата звернення: 04.07.2023).
7. Клінічна настанова, заснована на доказах «Надання допомоги при спонтанному клінічному крововиливі». Міністерство охорони здоров'я України. Державне підприємство «Державний експертний центр Міністерства охорони здоров'я України». Державна установа «Інститут нейрохірургії ім.акад. А.П. Ромоданова Національної Академії медичних

наук України». 2021. URL: https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/2022_09_kn_vmk.pdf (дата звернення: 05.07.2023).

8. Caplan L. Patient education: Hemorrhagic stroke treatment (Beyond the Basics). UptoDate. 2023. URL: <https://www.uptodate.com/contents/hemorrhagic-stroke-treatment-beyond-the-basics> (дата звернення: 05.07.2023).
9. Устінов О.В. Розбудова спроможної мережі: Віктор Ляшко провів зустріч за участю Асоціації міст України. Український медичний часопис. URL: <https://umj.com.ua/uk/novyna-240979-rozbudova-spromozhnoyi-merezhi-viktor-lyashko-proviv-zustrich-za-uchastyu-asotsiatsiyi-mist-ukrayini> (дата звернення: 05.07.2023).

References

1. Hemorrhagic Stroke. *University of Maryland Medical Centre*. (n.d.). Retrieved from <https://www.umms.org/ummc/health-services/neurology/services/stroke/hemorrhagic> [in English].
2. Kumar A., Unnithan A., M Das J. Marth P. Hemorrhagic Stroke. *National Library of Medicine*. 2023. Retrieved from <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/books/NBK559173/> [in English].
3. Lebid, N. (2023). Likar-nevropatoloh Yurii Flomin: «Unyknyty insultu zahalom neskladno i nedorohto, tilky ukraintsi ne zavzhdy tse usvidomliuiut» [Neuropathologist Yuriy Flomin: "Avoiding a stroke is generally easy and inexpensive, only Ukrainians do not always realize this"]. *Tsentr politychnoho konsal'tynhu – Center for political consulting*. Retrieved from <https://cpc.com.ua/articles/likar-nevropatolog-yuriy-flomin-uniknuti-insultu-zagalom-neskladno> [in Ukrainian].
4. Honchar, A. (2023). Statystyka insultu v Ukraini: shokuiuchi fakty [Stroke statistics in Ukraine: shocking facts]. *HYBZ*. Retrieved from <https://hubz.ua/ekspertna-dumka/statystyka-insultu-v-ukrayini-shokuyuchi-fakty/#:~:texthemorahichni> [in Ukrainian].
5. Hemorahichniy insult [Hemorrhagic stroke]. *Derzhavnyi Ekspertnykh Tsentr MOZ Ukrainy – State Expert Center of the Ministry of Health of Ukraine*. 2022. Retrieved from <https://www.dec.gov.ua/mtd/gemoragichnyj-insult/> [in Ukrainian].
6. Standarty medychnoi dopomohy «Nadannia dopomohy pry spontannomu vnutrishno mozkovomu krovovylyvi»: Zatverdzheno Nakazom Ministerstva okhorony zdorovia №9 vid 5 sichnia 2022 roku [Standards of medical care "Provision of care for spontaneous intracerebral hemorrhage": Approved by Order of the Ministry of Health No. 9 dated January 5, 2022]. Retrieved from https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/2022_08_standart_vmk.pdf [in Ukrainian].
7. Klinichna nastanova, zasnovana na dokazakh «Nadannia dopomohy pry spontannomu klinichnomu krovovylyvi». Ministerstvo okhorony zdorovia Ukrainy. Derzhavne pidpriemstvo «Derzhavnyi ekspertnyi tsentr Ministerstva okhorony zdorovia Ukrainy». Derzhavna ustanova «Instytut neirokhirurhii im. akad. A.P. Romodanova Natsionalnoi Akademii medychnykh nauk Ukrainy» [Evidence-based clinical guideline "Providing care for spontaneous clinical hemorrhage." Ministry of Health of Ukraine. State enterprise "State Expert Center of the Ministry of Health of Ukraine". State institution "Institute of Neurosurgery named after Acad. A.P. Romodanov of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine"]. 2021. Retrieved from https://www.dec.gov.ua/wp-content/uploads/2022/01/2022_09_kn_vmk.pdf [in Ukrainian].

8. Caplan, L. (2023). Patient education: Hemorrhagic stroke treatment (Beyond the Basics). *UptoDate*. Retrieved from <https://www.uptodate.com/contents/hemorrhagic-stroke-treatment-beyond-the-basics> [in English].
9. Ustinov, O.V. (2023). Rozbudova spromozhnoi merezhi: Viktor Liashko proviv zustrich za uchastiu Asotsiatsii mist Ukrainy [Building a capable network: Viktor Lyashko held a meeting with the participation of the Association of Cities of Ukraine]. *Ukrainskyi medychnyi chasopys – Ukrainian medical journal*. Retrieved from <https://umj.com.ua/uk/novyna-240979-rozbudova-spromozhnoyi-merezhi-viktor-lyashko-proviv-zustrich-za-uchastyu-asotsiatsiyi-mist-ukrayini> [in Ukrainian].

Подано до редакції 3.10.2023 р.

Прийнято до друку 31.10.2023 р.

**ПУБЛІЧНЕ УПРАВЛІННЯ:
КОНЦЕПЦІЇ, ПАРАДИГМА,
РОЗВИТОК,
УДОСКОНАЛЕННЯ**

Збіник наукових праць

**PUBLIC ADMINISTRATION:
CONCEPTS, PARADIGM,
DEVELOPMENT,
IMPROVEMENT**

A collection of scientific papers

Випуск | 5 || Issue

***Відповідальність за
достовірність даних, наведених у
статті, несе її автор та
науковий керівник***

***The author and supervisor are
responsible for the accuracy of the
data presented in the article***

*Комп'ютерна верстка: Домбровська Я.
Дизайн обкладинки: Вовкодав А.*

Підписано до друку 04.12.2023 р. Формат 60x84 8/1.
Цифровий друк. Гарнітура Times New Roman. Наклад 100.
Зам. № 26/12. Ум. друк. арк. 10,75
Виготівник: ФОП Домбровська Я. М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до державного реєстру видавців ДК № 6366 від 22.08.2018 р.
08055, Київська обл., Макарівський р-он, с. Вільне, вул. Чапаєва, 16а
e-mail: devis519@ukr.net

ISSN 2786-6246 (print)
